

STATE SECURITY IN THE CONTEMPORARY WORLD

Redakcja naukowa
Olga Wasiuta
Janusz Falecki
Danuta Kaźmierczak

Kraków 2019

Recenzenci naukowi/Scientific reviewers/Наукові рецензенти
Prof. dr hab. Vasyl Kostytskyj
Dr hab. Ivan Pankevych, prof. Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego
im. Iwana Franki

Wydawca/Publishing House/ Видавець

Wydawnictwo
Drukarnia Styl Anna Dura
31-344 Kraków, ul. Ojcowska 1

ISBN 978-83-952578-3-4

Publikacja wydrukowana została zgodnie z materiałem dostarczonym przez Autorów. Wydawca nie ponosi odpowiedzialności za treść, formę i styl artykułów.

SPIS TREŚCI/ CONTENTS/ЗМІСТ

Wstęp/Introduction/ Вступ	7
Część I/ Part I /Частина I	
Zagrożenia i wyzwania dla współczesnego bezpieczeństwa międzynarodowego	23
Threats and Challenges for the Contemporary International Security	
Загрози та виклики сучасної міжнародної безпеки	
<i>Olga Wasiuta, Sergiusz Wasiuta</i>	
Zagrożenia hybrydowe a zagrożenia asymetryczne	25
Asymmetric Threats and Hybrid Threats	
Асиметричні та гібридні загрози	
<i>Криськов Андрій</i>	
Wojna hybrydowa w cyberprzestrzeni: wyzwania i zagrożenia	47
Hybrid Warfare in Cyberspace: Challenges and Threats	
Гібридна війна в кіберпросторі: виклики та загрози	
<i>Nataliia Novytska</i>	
Bezpieczeństwo informacyjne dzieci: doświadczenie Unii Europejskiej	52
Child's Information Security: EU Experience	
Інформаційна безпека дітей: досвід Європейського Союзу	
<i>Natalia Danyliv</i>	
Lobby izraelskie i polityka Stanów Zjednoczonych w konflikcie arabsko-izraelskim (1948–1978)	60
The Israel Lobby and US Policy in The Arab-Israeli Conflict (1948–1978)	
Ізраїльське лобі та політика США в арабо-ізраїльському конфлікті (1948-1978)	
<i>Олександр Кучик, Галина Кучик,</i>	
Regionalna współpraca polsko-ukraińska w zakresie bezpieczeństwa regionu: od koncepcji przywództwa regionalnego do rywalizacji geopolitycznej	78
Regional Polish – Ukrainian Cooperation for Security: From the Concept of the Regional Leadership to the Geopolitical Rivalry	
Регіональне безпековеспі вробітництво Польщі та України: відконцепції регіонального лідерства догеополітичного суперництва	

Руслан Сіромський

Spotkanie w Madrycie państw członkowskich KBWE (1980-1983): stanowisko Kanady w sprawie łamania praw człowieka w USRR	84
The Meeting in Madrid of the Member States of the CSCE (1980-1983): Canada's Position on Breaking Human Rights in the USRR	
Мадридська зустріч країн - учасниць НБСЄ (1980-1983 рр.): позиція Канади щодо порушення прав людини в УРСР	

Галина Пузанова

Doświadczenia zagraniczne dotyczące warunków udzielania koncesji w krajach Unii Europejskiej	105
Experience of Concession Activity in Ukraine and in the Countries of The European Union	
Зарубіжний досвід щодо умов надання концесій у країнах Європейського Союзу	

Część II/ Part II/ Частина II

Wyzwania dla polityki bezpieczeństwa państwa	113
Challenges for the State Security Policy	
Виклики для державної політики безпеки	

Vadym Tsymbal

Wyzwania bezpieczeństwa informacyjnego w aspekcie suwerenności i bezpieczeństwa państwa	115
Information Challenges to State Security and Sovereignty	
Виклики інформаційної безпеки в аспекті суверенітету та безпеки держави	

Tetiana Zheliuk

Zarządzanie zrównoważonym rozwojem w dziedzinie bezpieczeństwa gospodarczego Ukrainy	125
Sustainable Development Management for Economic Security of Ukraine	
Управління сталим розвитком в галузі економічної безпеки України	

Viktoriiia Sydor

Polityka gruntowa Ukrainy: problemy i perspektywy	134
State Land Policy of Ukraine: Shortcomings and Prospects	
Державна земельна політика України: недоліки та перспективи	

Nataliia Serdiuk

Mentalność społeczna podstawą bezpieczeństwa narodowego	143
Social Mentality – the Bases of National Security	
Соціальний менталітет – основа національної безпеки	

Tomasz Wójtowicz, Piotr Czajkowski,

„Dark markets” w Polsce. Nowe ukryte zagrożenie dla bezpieczeństwa wewnętrznego?	151
Dark Markets in Poland. A New Hidden Threat to Internal Security?	
“Чорний” ринок у Польщі. Нова прихована загроза внутрішній безпеці?	

<i>Yuriy Rudyk, Victor Kuts, Mykola Mykyichuk,</i>	
Ocena zgodności ze względu na czynniki bezpieczeństwa energetycznego	166
Assessment of Compliance Due Energy Safety Factors	
Оцінка відповідності факторів енергетичної безпеки	
<i>Roksolana Ivanova</i>	
Kapitał gospodarczy jako element bezpieczeństwa finansowego państwa i jego miejsce w systemie bezpieczeństwa ekonomicznego	181
The Economic Essence of the Financial Security of the State and Its Place in the System of Economic Security	
Економічний аспект фінансової безпеки держави та її місця в системі економічної безпеки	
 Część III/ Part III/ Частина III	
Konteksty bezpieczeństwa państwa	191
The Context for the State Security	
Контексти державної безпеки	
<i>Janusz Falecki</i>	
Ochrona ludności w systemie zarządzania kryzysowego	193
Civil Protection in the Crisis Management System	
Громадянська охорона в управлінні кризовими ситуаціями	
<i>Danuta Kaźmierczak</i>	
Współczesne uwarunkowania edukacji dla bezpieczeństwa	204
Contemporary Determinants of Security Education	
Сучасні детермінанти освіти для безпеки	
<i>Paweł Lubiński</i>	
Militaryzacja narodu w koncepcji ideowej współczesnego Ruchu Narodowego	218
Militarizing the Nation in The Concept of The Contemporary National Movement	
Мілітаризація народу в ідеологічній концепції сучасного національного руху	
<i>Przemysław Wywiół</i>	
Organizacje pro-obronne w Polsce – uwarunkowania prawne, potencjał i ich miejsce w systemie bezpieczeństwa państwa	230
Pro-defence Organizations in Poland – Legal Conditions, Potential and Place in the State Security System	
Про-оборонні організації в Польщі - правові умови, потенціал та їх місце в системі державної безпеки	
<i>Lukasz Dziura</i>	
Drony w bezpieczeństwie publicznym. Perspektywa prawna i społeczna	239
Legal and Social Considerations on the Impact of Drones on Public Safety	
Правові та соціальні перспективи впливу дронів на громадську безпеку	

Rafał Klepka

Rola mediów w informowaniu i działaniu na rzecz bezpieczeństwa państwa 251

The Role of Media in Informing and Acting for the Sake of National Security

Медіа-ролі в інформуванні та роботі для державних пристроїв

Simona Kováčová

Instykt demokratyczny społeczeństwa obywatelskiego w walce w obronie wartości demokratycznych i bezpieczeństwa 264

Democratic Instincts of the Civil Society in Defense of Democratic

Values and Security

Демократичні інстинкти громадянського суспільства у боротьбі

за захист демократичних цінностей та безпеки

Юрій Гумен

Sektor prywatny jako element kluczowy bezpieczeństwa narodowego Ukrainy 274

Private Sector as the Key Element of The Ukrainian National Security

Приватний сектор як ключовий елемент національної безпеки України

WSTĘP

Historia świadczy, że główny nacisk na bezpieczeństwo narodowe zawsze był skierowany na komponent militarny. Jednak pod koniec XX – na początku XXI wieku zakres zagrożeń znacznie się rozszerzył. Wiele z nich pod względem niszczycielskich konsekwencji stało się porównywalnych, a niektóre nawet przewyższyły militarne groźby i niebezpieczeństwa. Oczywiście, obecność broni jądrowej i innej broni masowego rażenia, precyzyjne rażenie broni konwencjonalnej, w połączeniu z pragnieniem różnych sił do osiągnięcia celów z pomocą broni, powoduje zachowanie szeregu istotnych zagrożeń militarnych i niebezpieczeństw. Nie mówimy jednak o możliwości wojny światowej, ale o konfliktach zbrojnych na szczeblu regionalnym i lokalnym. Stąd przesunięcie nacisku bezpieczeństwa wojskowego ze światowego poziomu na regionalny i lokalny. Ponadto, wraz z istniejącym systemem bezpieczeństwa międzynarodowego i regionalnego, zadaniem jest stworzenie systemu bezpieczeństwa, który zapewni równe bezpieczeństwo wszystkim państwom, narodom i społecznościom.

Angielski filozof i myśliciel polityczny Thomas Hobbes (1558-1679) w swoim czasie powiedział: bezpieczeństwo narodowe – to nie tylko centrum działalności państwowej, ono jest główną racją bytu państwa. Bez niej, uważał Hobbes, generalnie nie może istnieć żadne państwo. W XX wieku koncepcja bezpieczeństwa narodowego została po raz pierwszy wprowadzona do słownika politycznego w przesłaniu prezydenta Theodore’a Roosevelta do Kongresu USA w 1904 roku, gdzie uzasadnił przyłączenie strefy Kanału Panamskiego interesami bezpieczeństwa narodowego. Główne idee współczesnego rozumienia bezpieczeństwa narodowego zostały nakreślone w „National Security Law”, przyjętym w Stanach Zjednoczonych w 1947 roku. Ale bezpieczeństwo narodowe było nadal traktowane głównie w aspekcie militarno-politycznym jako problem obrony państwa.

Na przełomie wieków nastąpiło znaczne rozszerzenie zakresu niebezpieczeństw i zagrożeń, które doprowadziły do transformacji bezpieczeństwa. Czynniki destabilizujące, które mają zróżnicowany charakter, zaczęły wywierać silny wpływ na życie mieszkańców państw. I tak, globalizacja, wzmacniając współzależność państw i narodów, powoduje pojawienie się negatywnych zjawisk i procesów, co determinuje potrzebę formowania globalnego systemu bezpieczeństwa.

Współczesny świat stopniowo staje się wielowarstwowy, utrzymywane granice, które oddzielają jedno państwo od drugiego, tracą swoje tradycyjne znaczenie. Jednocześnie każde państwo, grupa etniczna, każdy naród ma swoje unikalne

i niepowtarzalne potrzeby i zainteresowania, których realizacja może kolidować z interesami innych podmiotów społecznych i instytucjonalnych. Oznacza to, że wraz z bezpieczeństwem międzynarodowym i regionalnym, jak nigdy dotąd, rośnie znaczenie bezpieczeństwa narodowego. Właśnie zapewnienie bezpieczeństwa narodowego zachowuje odrębność (społecznej, etnicznej grupy, państwa, narodu). Dlatego najważniejszym akcentem bezpieczeństwa jest zapewnienie przede wszystkim bezpieczeństwa narodowego oraz poszukiwanie możliwości i modeli skutecznego przeciwdziałania różnorodnym zagrożeniom.

Komplikacje stosunków międzynarodowych, światowy terroryzm, nasilenie konfliktów między grupami etnicznymi stwarzają szeroki zakres wewnętrznych i zewnętrznych zagrożeń dla bezpieczeństwa narodowego państwa. Wzmocnienie etniczno-religijnej świadomości narodów, zwłaszcza ich najbardziej aktywnej i agresywnej części, jest powodem nowego użycia przymusu do osiągnięcia swoich celów. Spośród wszystkich metod przymusu terroryzm zajął miejsce szczególne. Współczesną cechą terroryzmu jest to, że zyskał on charakter międzynarodowy i nie ma przynależności państwowej, a walka z międzynarodowym terroryzmem jest wyzwaniem bezpieczeństwa XXI wieku. Tak więc, zmiany w życiu ludzi, państw i narodów, które miały miejsce na przełomie wieków, doprowadziły do zmiany warunków bezpieczeństwa na poziomie globalnym, międzynarodowym, regionalnym i krajowym.

Procesowi tworzenia nowego dwubiegunowego modelu ładu światowego towarzyszy wzrost niestabilności globalnej i regionalnej. Coraz wyraźniejsze stają się sprzeczności związane z nierównomiernością rozwoju świata, pogłębieniem przepaści między poziomem dobrobytu krajów, walką o zasoby, dostępem do rynków, a współpraca między państwami w coraz większym stopniu obejmuje wartości i modele rozwoju społecznego, potencjału ludzkiego, naukowego i technologicznego. W walce o wpływy na arenie międzynarodowej zaangażowany jest cały szereg narzędzi politycznych, finansowych i ekonomicznych. Wzrosła rola światowych mocarstw w rozwiązywaniu głównych problemów międzynarodowych, rozwiązywaniu konfliktów zbrojnych, zapewnieniu stabilności strategicznej i nadrzędności prawa międzynarodowego w stosunkach międzypaństwowych.

Chociaż w dniu dzisiejszym bardzo ważnym jest znaczenie łączenia wysiłków państw w rozwiązywaniu wspólnych problemów bezpieczeństwa, kluczowym zadaniem każdego kraju jest zapewnienie bezpieczeństwa narodowego. Jednocześnie pojawiają się nowe problemy. Są one spowodowane przejściem ludzkości do cywilizacji informacyjnej, rosnącą walką o zasoby energetyczne, zaostrzeniem tendencji separatystycznych, ekstremizmem religijnym, nasileniem międzynarodowego terroryzmu i wyścigu zbrojeń. W istocie nowe wyzwania łączy fakt, że one nie mają granic państwowych czy administracyjnych, mogą wpływać na jakikolwiek kraj na świecie, na konkretną osobę. W ich strukturze szczególne znaczenie mają wyzwania informacyjne i terroryzm.

We współczesnym świecie każde państwo stoi przed głównym zadaniem – zapewnienia bezpieczeństwa narodowego, które jest podyktowane istnieniem naprawdę poważnych zagrożeń: zagrożenia dla państwa – jego niezależności i integralności terytorialnej; zagrożenia dla społeczeństwa – jego instytucji demokratycznych i zagrożeń dla praw i wolności jednostki.

Działania każdego państwa w sferze zapewnienia bezpieczeństwa narodowego mają przede wszystkim na celu realizację idei narodowej, chroniąc interes narodowy, chroniąc prawa i wolności jednostki, eliminując zagrożenia dla integralności terytorialnej kraju i jego suwerenności, porządku konstytucyjnego, duchowości, wartości społeczeństwa.

Kwestie bezpieczeństwa narodowego należą do najważniejszych, najbardziej złożonych, wieloaspektowych i zintegrowanych zjawisk życia społecznego i politycznego. Teoria bezpieczeństwa narodowego łączy w sobie praktyczne aspekty społecznych, wojskowych, humanitarnych, technicznych, psychologicznych, biologicznych i innych nauk do badania natury, treści, metod, form i środków w celu zapewnienia bezpieczeństwa indywidualnego i społecznego na różnych poziomach. Dlatego też w badaniu bezpieczeństwa narodowego wykorzystują wiele kategorii, takich jak: bezpieczeństwo, bezpieczeństwo narodowe, interesy narodowe, podmioty bezpieczeństwa, czynniki bezpieczeństwa, zagrożenia, niebezpieczeństwa, system bezpieczeństwa państwa, zasady i funkcje bezpieczeństwa narodowego.

Pojęcie bezpieczeństwa narodowego odzwierciedla wiodącą rolę narodu jako nośnika interesów rozwoju społeczeństwa, wskazuje, że państwo narodowe jest główną formą organizacji politycznej społeczeństwa, a państwo narodowe nadal odgrywa ważną rolę w stosunkach międzynarodowych. Bezpieczeństwo narodowe odzwierciedla stan ochrony interesów narodowych niepodległych państw. Ignorowanie państw narodowych, ich suwerenności i interesów prowadzi do konfliktów.

Strategia rozwoju państwa, która opiera się na systemie narodowych interesów i priorytetów, zawiera strategię bezpieczeństwa narodowego państwa, które określa zasady, priorytetowe cele, zadania i mechanizmy zapewniające interesy osoby, społeczeństwa i państwa od zagrożeń zewnętrznych i wewnętrznych.

Istotnym jest zapewnienie w ramach bezpieczeństwa interesów jednostki, obywatela i rozumienia bezpieczeństwa jako niepodzielnego dla całej społeczności. W tym sensie ludzie, obywatele, partie polityczne, ruchy społeczne, organizacje odgrywają ważną rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa narodowego.

Złożoność elementów strukturalnych pozwala ocenić wielowymiarowość procesu zapewnienia bezpieczeństwa narodowego. Jednak taki mechanizm nie daje wyobrażenia o dynamice, procesie zapewnienia bezpieczeństwa narodowego. W związku z tym naukowcy, politycy i prawnicy stają przed ważnym zadaniem w tworzeniu takiego mechanizmu bezpieczeństwa narodowego, który pozwoliłby skutecznie zapewnić bezpieczeństwo, szybko i odpowiednio reagować na zmiany w obecnej sytuacji

międzynarodowej, przewidywać i zapobiegać w odpowiednim czasie lokalnym i globalnym katastrofom, żeby państwo było gwarantem bezpieczeństwa narodowego. Tak więc istotą bezpieczeństwa narodowego jest stan bezpieczeństwa kraju, który powstaje w procesie interakcji między organami państwowymi, organizacjami i stowarzyszeniami publicznymi w celu ochrony interesów narodowych przed zagrożeniami.

Biorąc pod uwagę geopolityczną i wewnętrzną sytuację państwo powinno skupiać się na prognozowaniu, wykrywaniu w odpowiednim czasie, zapobieganiu i neutralizacji zewnętrznych i wewnętrznych zagrożeń, ochrony suwerenności i integralności terytorialnej państwa, bezpieczeństwie obszaru przygranicznego, wzroście gospodarki kraju, gwarancji bezpieczeństwa osobistego, konstytucyjnych prawach i wolnościach obywateli, wykorzenieniu przestępczości, poprawie systemu władzy państwowej, wzmocnieniu prawa i porządku oraz zachowaniu stabilności społeczno-politycznej społeczeństwa, wzmocnieniu pozycji państwa w świecie, utrzymaniu obrony na odpowiednim poziomie, potencjale i zdolności obronnych.

Polityka bezpieczeństwa narodowego państwa jest realizowana w warunkach, kiedy we współczesnym świecie jest niwelowana różnica między wewnętrznymi i zewnętrznymi aspektami bezpieczeństwa, wzrasta waga politycznych, ekonomicznych, społecznych, energetycznych, ekologicznych, informacyjnych składników.

Przedstawione powyżej powody legły u podstaw realizowanych prac badawczych w wielu ośrodkach naukowych zarówno w kraju i jak zagranicą, zainteresowanych wybranymi elementami przedmiotowej problematyki a wyniki których to badań przedstawiono w niniejszym opracowaniu. Dla zapewnienia czytelności opracowanie zawierające 22 artykuły podzielono na trzy części, które nie stanowią zamkniętych obszarów.

Część pierwsza zawiera teksty dotyczące zagrożeń i wyzwań dla współczesnego bezpieczeństwa międzynarodowego. I tak m.in. Olga Wasiuta i Sergiusz Wasiuta zwracają uwagę na zagrożenia hybrydowe i asymetryczne, które obejmują szereg różnych środków prowadzenia wojny, odnoszą się do standardowego uzbrojenia, wykorzystania broni konwencjonalnej, nieregularnych taktyk i formacji, aktów terrorystycznych (w tym przymusu i przemocy) oraz przestępcze zachowania w strefie działań bojowych, aby osiągnąć swoje cele polityczne. Natomiast Криськов Андрій analizuje wyzwania i zagrożenia w cyberprzestrzeni nabierających szczególnego znaczenia w funkcjonowaniu współczesnych państw. Nataliia Novytska prezentuje doświadczenia Unii Europejskiej w zapewnieniu bezpieczeństwa informacyjnego dzieci, wykazuje niezbędność, że w konfrontacji z zagrożeniami w przestrzeni informacyjnej polityka wszystkich państw powinna być nakierowana na wspieranie rozwoju psychicznego i kulturowego dzieci. Галина Пузанова prowadzi rozważania dotyczące doświadczeń udzielania koncesji w krajach Unii Europejskiej oraz możliwości ich zaadoptowanie na Ukrainie i wpływ na bezpieczeństwo na ukraińskich drogach.

Część druga obejmuje artykuły dotyczące wyzwań dla polityki bezpieczeństwa państwa. M. in. Vadym Tsymbal charakteryzuje wyzwania bezpieczeństwa informacyjnego w aspekcie suwerenności i bezpieczeństwa państwa. Określa ramy kolekcjonowania, wykorzystania, przechowywania, dystrybucji informacji w aspekcie zapewnienia bezpieczeństwa informacyjnego. Nataliia Serdiuk prowadzi rozważania dotyczące mentalności społecznej jako podstawy bezpieczeństwa narodowego. Tomasz Wójtowicz oraz Piotr Czajkowski prezentują problematykę darkmarketów w Polsce, dokonują oceny zagrożeń generowanych przez darkmarkety dla bezpieczeństwa wewnętrznego państwa oraz wybrane metody zwalczania forów przez policję i służby specjalne. Natomiast Roksolana Ivanova charakteryzuje kapitał gospodarczy jako element bezpieczeństwa finansowego państwa i jego miejsce w systemie bezpieczeństwa ekonomicznego.

Trzecia część obejmuje teksty dotyczące wybranych kontekstów bezpieczeństwa państwa. I tak m.in. Janusz Falecki przedstawia miejsce i rolę realizacji zadań ochrony ludności w systemie zarządzania kryzysowego, nie tylko w wypadku wystąpienia sytuacji kryzysowej, poprzez realizację działań ratowniczych i usuwania jej skutków, ale również przed jej powstaniem, poprzez przeciwdziałanie potencjalnym przyczynom jej powstania oraz podejmowanie działań planistycznych i organizacyjnych. Danuta Kaźmierczak analizuje zastosowanie nowych rozwiązań w edukacji dla bezpieczeństwa dotyczących integracji programów i kursów, nowoczesnych metod gromadzenia i analizy danych z uwzględnieniem współczesnych uwarunkowań środowiska bezpieczeństwa. Natomiast Paweł Łubiński analizuje postulat militaryzacji narodu w koncepcji ideowej współczesnego Ruchu Narodowego w Polsce. Przemysław Wywiół omawia wybrane aspekty aktywności obywatelskiej na rzecz bezpieczeństwa narodowego poprzez pryzmat tzw. klas mundurowych oraz szkolenia wojskowego studentów w ramach Legii Akademickiej. Łukasz Dziura ukazuje możliwości użycia dronów w bezpieczeństwie publicznym, zwłaszcza w aspekcie wykrywania przestępstw, operacjach poszukiwawczych, przy zabezpieczaniu imprez masowych, czy stosowania jako mobilnego monitoringu wizyjnego.

Autorzy opracowania wyrażają przekonanie, że pojawiające się nowe zagrożenia w zmiennym środowisku bezpieczeństwa wymuszają doskonalenie funkcjonujących systemów bezpieczeństwa, ich przebudowę a nawet tworzenie nowych systemów, ponieważ od sprawności ich struktur, możliwości sprostania wyzwaniom i zagrożeniom, umiejętności wykorzystania szans, będzie zależeć rozwój, suwerenny byt oraz bezpieczeństwo obywateli. Wszechobecność zagrożeń bezpieczeństwa, ich wzajemne przenikanie się, ciągle doskonalenia systemów bezpieczeństwa, powoduje również konieczność przebudowy myślenia o bezpieczeństwie, które powinno uwzględniać ryzyko ich wystąpienia i wyprzedzające działania uniemożliwiające ich pojawienie się oraz eliminujące negatywne skutki ich wystąpienia, a w ostateczności ograniczające te skutki do minimum. Dlatego też Autorzy opracowania wyrażają przekonanie, że odda-

wane do rąk czytelników opracowanie stanowi nie tylko głos w dyskusji w eksperckim gronie w wybranych obszarach prezentowanych w opracowaniu, ale również będzie użyteczne dla studentów kierunków bezpieczeństwo wewnętrzne, bezpieczeństwo narodowe oraz kierunków pokrewnych. Ponadto mają nadzieję, że publikowane artykuły staną się inspiracją do przyszłych badań w zakresie wybranych aspektów współczesnych uwarunkowań bezpieczeństwa państwa.

INTRODUCTION

History proves that in the national security the main emphasis has always been put on the military component. However, at the end of the 20th century and the beginning of the 21st century the range of threats considerably widened. Many of these threats are comparable to, or are even more destructive in their consequences than the military threats and dangers.

Certainly, the nuclear weapon, other MDW and conventional precision-guided munition combined with the desire of various powers to achieve goals with use of this weapon results in many serious military threats and dangers. Yet, we are not discussing the possibility of the world war but the regional or local military conflicts. Moreover, along the existing international and regional security system, the system ensuring equal security to all states, nations and societies should be created.

The English political philosopher Thomas Hobbes (1558-1679) stated: the national security is not only the state activity, it is actually the main rationale for the establishment of the state. Generally, no state can exist without it, he claimed. In the 20th century the concept of the national security was introduced to the political dictionary for the first time in the President Theodore Roosevelt's speech to the USA Congress in 1904. Yet, the national security was still perceived as the political-military aspect of the state defense.

At the turn of the centuries the range of risks and threats considerably widened, which led to transformation of security. Destabilizing factors of different nature started to influence greatly the life of citizens of the states. Yes, globalization strengthening the interdependence of states and nations, generates the negative phenomena and processes, which determines the necessity to establish the global security system.

The contemporary world is gradually taking the multilayer structure; the vertical borders separating one state from another are losing their traditional meaning. Simultaneously, every state, ethnic group or nation has their intrinsic needs and interests which can collide with interests of other social entities and institutions. It means that along the regional and international security, the national security is growing in significance as never before. The national security preserves the identity (of the society, ethnic group, state or nation) in the world. That is why the most important role of security is to provide the national security first of all and search for the possibilities and models of effective prevention of various threats.

The complexity of the international relations, global terrorism, intensification of ethnic conflicts creates the wide range of internal and external threats to the national security of the states. Raising the ethnic-religious awareness of the nations, especially of their most active and aggressive part is the reason for using new coercive measures to achieve their goals. The contemporary terrorism is characterized with its international range, non-state identity and the fact that it is a challenge for the security in the 21st century. Thus, the changes in life of people, states, nations at the turn of the centuries caused changes in the environment of the state, regional, international and global security.

The process of creating a new bipolar model of the global order is accompanied by global and regional instability. The contradictions of uneven world development, the deepening prosperity gap between states, competition for natural resources, access to markets are more and more vivid, whereas the cooperation of states embraces values and models of social development, human, scientific and technological capacity. A power struggle at the international stage involves a number of political, financial and economic tools. The role of the world powers in solving main international problems, military conflicts, ensuring strategic stability and superiority of the international law in the interstate relations has increased.

Although nowadays the role of the state joining efforts while solving common problems is very important, the key task of every state is to ensure the national security. At the same time, new problems occur. They result from humankind entering the information era, increasing competition for energy resources, increasing separatists' tendencies, religious extremism, international terrorism and arms race.

In the contemporary world every state faces the main task of ensuring national security which is determined by really serious threats: threat to the state, its sovereignty, and territorial integrity; threats to the society – its democratic institutions and threats to rights and freedoms of individuals. Activity of every state to ensure the national security aims first of all at pursuing the national concepts, protecting national interests, rights and freedoms of individuals, eliminating threats to a territorial integrity and sovereignty of the state, constitutional order, spirit and social values.

The national security is one of the most important, complex, multifaceted and integrated aspect of social and political life. The national security theory combines practical aspects of social, military, technical science, biology, psychology, humanities and other sciences to study the nature, content, method, form and means for ensuring individual and social security on different levels. That is why the national security studies employ many categories, such as: security, national security, national interests, security entities, security factors, threats, dangers, state security system, rules and functions of national security.

The concept of national security reflects the leading role of the nation as the medium of social development, indicates that a national state is the main form of the

political organization of the society and still plays an important role in the international relations. National security reflects the conditions of protecting national interests of independent states. Ignoring national states, their sovereignty and interests leads to conflicts.

The state development strategy based on the national interests and priorities includes the national security strategy which defines rules, strategic goals, tasks and mechanism protecting individual, social and state interests against external and internal threats.

The basic rule for the new understanding of security are two issues: placing the interests of the individual and citizen in the center of security and perception of security as an indivisible value for the whole human community.

The complexity of structural elements allows to estimate the multidimensional nature of the process of ensuring national security. However, this mechanism does not give an idea how dynamic the process of ensuring national security is. Therefore, scientists, politicians and lawyers face the important task of creating the national security mechanism which could effectively ensure security, response to changes in the international situation accurately and fast, predict and prevent local and global catastrophes at the right time and make a state guarantor of the national security. Thus, the essence of national security is the level of the state security that is created in the process of interactions between state agendas, public organizations and associations to protect national interests against threats.

Taking into consideration the geopolitical and internal situation, the state should focus on predicting, identifying in the right time, preventing and mitigating internal and external threats, protecting sovereignty and territorial integrity of the state, providing security of the cross-border land, developing state economy, ensuring individual security, constitutional rights and freedoms of citizens, eradicating crime, improving governance, strengthening law and order, social-political stability and the position of the state in the world as well as maintaining the desired defense capacity.

The national security policy is being implemented in the situation when in the contemporary world the difference between internal and external aspects of security are disappearing and the role of political, economic, social, energy, ecological and information components is increasing.

The views presented above are the basis for the research in many scientific centers in Poland and abroad interested in these issues. The outcomes of the research are presented in this monograph. The monograph of 22 articles is divided into three parts to make it communicable.

The first part includes papers on threats and challenges for the contemporary security. Olga Wasiuta and Sergiusz Wasiuta draw attention to hybrid and asymmetric threats in which opponents employ various combat means, standard armory, conventional weapon, irregular tactics and formations, terroristic attacks (coercive means

and violence) and criminal behavior in the combat zone to reach the political goals. Kryskov Adriej analyses challenges and threats in cyberspace that grow in importance for functioning of the contemporary states. Natalia Novytska presents the experience of the European Union in providing information security for children and proves that in confrontation with the threats in the information space it is necessary for all states to direct their policies at supporting cultural and psychological development of children. Halina Puzanova conduct studies on the experience in concession activity in European Union states and possibility of adapting them in Ukraine and its influence on Ukrainian roads security.

The second part includes papers on challenges for state security policy. Vadym Tsymbal characterizes information security challenges referring to sovereignty and state security. The author defines the limits for collecting, processing, storing, distributing of information to provide information security. Natalia Serdiuk studies social mentality as a basis of the national security. Tomasz Wójtowicz and Piotr Czajkowski present the issue of darkmarkets in Poland, estimates risks generated by darkmarkets for the internal security and selected methods of fighting social forums by Police and secret services. Roksolana Ivanova characterizes economic capacity as an element of financial security and its role in the economic security system.

The third part includes the papers on selected contexts of state security. Janusz Falecki presents the role of civil protection in crisis management system not only in case of emergency situation when the rescue and recovery operations are performed but also before the situation occurs when preventive, planning and organizational actions are performed. Danuta Kaźmierczak analyses application of latest solutions for security education of integrated programs and courses, latest methods of data collection and analysis in relation to the contemporary determinants of security environment. Then, Paweł Łubiński analyses the demand for militarizing the nation in the idea of the contemporary National Movement in Poland. Przemysław Wywił discusses the selected civil activities for national security through the prism of so called military classes and students military training in Academic Legion. Łukasz Dziura present the possible uses of drones in public security especially for crime detection, research operations, protecting mass events or as mobile CCTV systems.

The Authors of articles believe that the new threats appearing in a changeable security environment force improving already functioning security systems, rebuilding them or even building the new ones because capabilities of their structures, ability to face challenges and response to threats and take the chance determine development, sovereignty and security of citizens.

Ubiquity of security threats, their mutual permeating and continuous improving security systems create the necessity to rebuild the way of thinking about security which should consider also the risks of threat occurrence and preventive actions against their occurrence, mitigating their effects and eventually minimizing these effects. That

is the reason why the Authors of this monograph believe that the monograph presented to readers is not only a say in an expert discussion on the selected issues presented in papers but is also useful for students at internal security, national security and related faculties. Moreover, they hope that published articles are an inspiration for future research on the selected issues of the contemporary determinants of state security.

ВСТУП

Історія засвідчує, що пріоритетом національної безпеки завжди була її військова складова. Однак наприкінці ХХ - початку ХХІ століття масштаби загроз значно розширились. З точки зору руйнівних наслідків більшість з них стали співмірними, а деякі навіть перевершили масштаби військових загроз і небезпек. Природньо, що наявність ядерної зброї та інших видів зброї масового знищення, високоточне конвенціональне озброєння в поєднанні з прагненням різних сил досягнути поставлених цілей за допомогою цієї зброї, обумовлює збереження постійних мілітарних загроз і небезпек. Проте мова не йде про можливість світової війни, а скоріше про зміну акцентів і перенесення загроз збройних конфліктів на регіональний та локальний рівні. В зв'язку з цим нагальним завданням є створення якісно нової всеохоплюючої глобальної системи безпеки по відношенню до всіх держав і народів.

Англійський філософ і політичний мислитель Томас Гоббс (1558-1679) свого часу писав, що національна безпека - це не тільки епіцентр діяльності держави, вона є головним сенсом існування держави. Без цього, вважав Томас Гоббс, жодна держава взагалі не може існувати. Історія підтвердила його правоту. У двадцятому столітті поняття національної безпеки було вперше запроваджено до світового політичного словника в Зверненні Президента Теодора Рузвельта до Конгресу США в 1904 році, в якому він підкреслив, що зона Панамського каналу відповідає інтересам національної безпеки США. Основні ідеї сучасного розуміння національної безпеки були викладені в Законі про національну безпеку, що був прийнятий у США в 1947 році. Проте національна безпека як і раніше розглядалася переважно в контексті мілітарному, а не політичному як проблема державного захисту.

На рубежі століть відбулося значне розширення масштабів і різновидів небезпек і загроз, що призвело до радикальної трансформації поглядів на проблеми безпеки держави. Дестабілізуючі фактори набули різноманітного і комплексного характеру, почали відчутно впливати на життя мешканців країн. Разом з тим, сучасна глобалізація, посилюючи взаємозалежність держав і народів, покликана до життя неминучу потребу зменшення впливу негативних явищ і процесів, посилення ролі і ефективності глобальної системи міжнародної безпеки.

Сучасний світ поступово стає все більш відкритим і багатовимірним, традиційні державні кордони, які колись лише відокремлювали одну країну від

іншої, зараз все більше їх єднують, втрачаючи своє первісне значення. У той же час кожна країна, етнічна група, кожна нація зберігає і відстоює свої унікальні та неповторні потреби та інтереси, реалізація яких може деколи перешкоджати інтересам інших соціальних та інституційних утворень. Це означає, що поряд із міжнародною та регіональною безпекою, як ніколи, зростає важливість національної і державної безпеки. Саме забезпечення національної безпеки зберігає унікальну індивідуальність суспільної, етнічної групи, держави, народу у світі. Тому найважливішим акцентом безпеки держави є насамперед забезпечення національної безпеки та пошук можливостей і моделей для ефективної протидії різноманітним загрозам.

Ускладнення міжнародних глобальних відносин, посилення конфліктів між етнічними та релігійними групами створюють широкий спектр внутрішніх протиріч та зовнішніх загроз для національної безпеки держави. Посилення етнічно-релігійної свідомості народів, особливо їх найбільш активної і агресивної частини, є проявом нового примусу та його використання з метою досягнення своїх цілей. З усіх знаних до тепер методів примусу найбільш небезпечним є тероризм. Сучасною ознакою тероризму є те, що він набув міжнародного характеру і не має державної приналежності, боротьба з ним є найбільшим викликом безпеці 21-го століття. Зміни у житті людей, держав та націй, що відбулися на рубежі століть, призвели до радикальної зміни передумов безпеки на глобальному, міжнародному, регіональному та державному рівнях.

Процес створення нової моделі світового порядку супроводжується зростанням глобальної та регіональної нестабільності. Щораз виразнішими стають суперечності, пов'язані з нерівномірністю розвитку регіонів світу, поглибленням прірви між рівнем добробуту країн, боротьбою за ресурси, доступом до ринків. Натомість повноцінне реальне співробітництво між державами все більше повинно передбачати спільність ідеалів, цінностей і моделей суспільного і господарського розвитку, людського потенціалу, наукового і технологічного прогресу. Історична практика часто засвідчує протилежні тенденції. У боротьбу за впливи на міжнародній арені часто включені жорсткі політичні, фінансові і економічні механізми. Водночас неухильно зростає роль і відповідальність держав - світових лідерів у розв'язуванні головних міжнародних проблем, збройних конфліктів, забезпеченні стратегічної стабільності і верховенства права в міжнародних відносинах.

В сучасних умовах дуже важливо об'єднати зусилля всіх держав-членів ООН у вирішенні спільних проблем міжнародної безпеки, поряд із одночасним забезпеченням їх власної національної безпеки.

Поява якісно нових загроз для безпеки спричинені переходом людства до інформаційної цивілізації, зростаючою боротьбою за енергоресурси, загостренням сепаратистських тенденцій, релігійним екстремізмом, посиленням міжнародного

тероризму, дальшим небезпечним вдосконаленням конвенціональних і ядерних озброєнь. Їх спільною рисою є відсутність чітких державних і адміністративних кордонів, вони можуть впливати на будь-яку країну світу, організацію, конкретну особу. У їх структурі особливе значення мають інформаційні загрози і виклики тероризму.

У сучасному світі в контексті національної безпеки країни все більше стикаються із загрозами для держави. Саме тому дії кожної відповідальної держави в сфері забезпечення політики національної безпеки мають бути скеровані перш за все на збереження незалежності, територіальної цілісності та суверенітету країни, конституційного порядку, демократичних інститутів, правової системи, духовності, традиційних цінностей суспільства, реалізацію національної ідеї, національної самоідентифікації, захист свободи і прав громадян.

Таким чином проблеми національної безпеки є одними з найважливіших, найбільш складних, багатогранних та системних явищ суспільного та політичного життя. Теорія національної безпеки поєднує в собі практичні аспекти військових, суспільних, гуманітарних, технічних, психологічних, біологічних і інших наук для вивчення природи, змісту, методів, форм і засобів з метою забезпечення безпеки індивідуальної і суспільної на різних рівнях. В дослідженнях з проблем національної безпеки використовується багато понять і категорій, таких як безпека, національна безпека, державна безпека, національні інтереси, суб'єкти безпеки, чинники безпеки, загрози, системи державної безпеки, принципи і функції національної безпеки і ін.

Поняття національної безпеки відображає провідну роль народу як представника інтересів розвитку суспільства, що свідчить про те, що національна держава є основною формою політичної організації суспільства, вона надалі відіграє вирішальну роль в міжнародних відносинах. Національна безпека відображає стан захисту національних інтересів незалежних держав. Натомість ігнорування інтересів національних держав, їх суверенітету та специфіки розвитку призводить до небезпечних конфліктів.

Стратегія розвитку держави, яка опирається на системі національних інтересів і пріоритетів, містить стратегію державної національної безпеки, яка визначає принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми для забезпечення інтересів особистості, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Принциповим підґрунтям сучасного розуміння національної безпеки є два аспекти: по-перше, в центрі безпеки знаходяться інтереси громадянина і по-друге, розуміння безпеки як неподільної цілісної системи розвитку людської спільноти. У цьому сенсі люди, громадяни, політичні партії, суспільні рухи, організації відіграють важливу роль в забезпеченні національної безпеки.

Складність структурних елементів утруднює аналіз багатовимірності процесу забезпечення національної безпеки, не дає уявлення про динаміку

механізмів і процесів забезпечення національної безпеки. У зв'язку з цим науковці та політики мають за завдання створити такі правові процедури і механізми національної безпеки, які б дозволили ефективно відстежувати і гарантувати безпеку, швидко і адекватно реагувати на зміни в міжнародній ситуації, передбачати і запобігати місцевим і глобальним катастрофам, щоб держава неодмінно залишалася гарантом національної безпеки. Таким чином, сутністю національної безпеки є стан розвитку країни, який виникає в процесі взаємодії між державними органами, організаціями і громадськими товариствами з метою охорони національних інтересів і справ перед загрозами.

Беручи до уваги геополітичну і внутрішню ситуацію держава повинна зосереджуватися на прогнозуванні, виявленні, запобіганні і нейтралізації внутрішніх і зовнішніх загроз для суверенітету і територіальної цілісності країни, безпеки прикордонного простору, зростання економічного потенціалу, гарантування особистої безпеки, конституційних прав і свободи громадян. Держава повинна ефективно діяти в напрямку викорінення корупції і злочинності, поліпшення системи державної влади, зміцнення правопорядку, збереження суспільно-політичної стабільності суспільства, зміцнення позиції країни у світі, підтримання належного рівня захисту, потенціалу і оборонних можливостей.

Політика національної безпеки держави нині здійснюється в умовах, коли в сучасному світі стираються грані між внутрішніми і зовнішніми аспектами безпеки, натомість зростає вага політичних, економічних, суспільних, енергетичних, екологічних, інформаційних компонентів.

Вище вказані принципи лежать в основі досліджень багатьох наукових центрів як в країні, так і за кордоном. Результати ряду досліджень представлено в даній публікації, яка містить загалом 22 наукові статті об'єднані між собою трьома тематичними частинами.

Перша частина містить тексти присвячені загрозам та викликам сучасної міжнародної безпеки. Ольга Васюта і Сергій Васюта звертають увагу на змішані і асиметричні загрози, які включають в себе ряд різних засобів ведення війни, відносяться до застосування конвенціональної зброї і методів, нерегулярної тактики і формувань, терористичних актів, включаючи примус і насильство, злочинну поведінку в зоні бойових дій для досягнення своїх політичних цілей. Андрій Криськов аналізує виклики та загрози в кіберпросторі, які мають особливе значення в функціонуванні сучасних держав. Наталія Новицька аналізує досвід Європейського Союзу в галузі забезпечення інформаційної безпеки дітей, наголошує на важливості психологічного і культурного розвитку дітей як основи їх своєрідного інформаційного імунітету. Галина Пузанова розглядає досвід надання концесій у країнах Європейського Союзу та можливості їх прийняття в Україні з метою поліпшення безпеки на українських дорогах.

Друга частина містить статті на temat загроз для безпеки держави. Вадим Цимбал характеризує проблеми інформаційної безпеки в аспекті суверенітету та безпеки держави. Визначає рамки для збору, використання, зберігання, розповсюдження інформації в аспекті забезпечення інформаційної безпеки. Наталія Сердюк підкреслює важливість соціального менталітету як основи національної безпеки. Томаш Вуйтович і Пьотр Чайковський порушують проблеми даркмаркетів в Польщі, оцінюють ризики, які вони несуть для внутрішньої безпеки держави і вибрані методи боротьби на форумах інтернетових з боку поліції і служб спеціальних. Роксолана Іванова характеризує економічний капітал як елемент фінансової безпеки держави та його місце в системі економічної безпеки.

Третя частина включає в себе цікаві тексти, що стосуються безпеки держави. Януш Фалецькі аналізує місце і роль завдань цивільного захисту населення в системі антикризового управління. Автор ілюструє це не лише на прикладі здійснення відповідних рятувальних операцій і ліквідації наслідків стихійного лиха, але й спираючись на планування і організаційні заходи. Данута Казмерчак аналізує використання нових методів в галузі освіти з метою розширення інтеграції програм і курсів, сучасних методів збору та аналізу даних про середовище безпеки. Павел Любінські аналізує постулат мілітаризації народу в ідеологічній концепції сучасного національного руху в Польщі. Пшемислав Вивял аналізує значення громадянської активності для національної безпеки на прикладі військово-технічних класів і занять в школах, військової підготовки студентів в організації Легія Академіцка. Лукаш Дзюра показує можливість використання безпілотних літальних апаратів для громадської безпеки, зокрема, з точки зору виявлення злочинів, охорони місць проведення масових заходів, для мобільного відео-моніторингу.

Автори переконані, що нині виникають нові загрози в мінливих умовах безпеки, які зумовлюють необхідність поліпшення функціонування систем безпеки, їх реконструкції і навіть створення нових систем. Від їх ефективності та можливостей будуть залежати суверенний розвиток держави та безпека громадян. Всеосяжність проблематики національної безпеки, постійне вдосконалення систем державної безпеки зумовлюють зміни у світогляді та науковому відображенні процесів, посилюють значення попереджувальних дій, щоб запобігти появі і сприяти усуненню негативних наслідків, і в кінцевому рахунку, обмежити можливі негативні ефекти до мінімуму.

Автори дослідження переконані, що дана публікація є певним внеском до загальної дискусії в контексті обраної проблематики, буде корисною для експертів, студентів профілю внутрішньої і національної безпеки. Крім того, Автори сподіваються, що опубліковані статті сприятимуть подальшому розвитку сучасних досліджень у галузі окремих аспектів та умов державної безпеки.

Część I/ Part I/ Частина I

**Zagrożenia i wyzwania dla współczesnego
bezpieczeństwa międzynarodowego**

**Threats and Challenges
for the Contemporary International Security**

Загрози та виклики сучасної міжнародної безпеки

*Prof. Olga Wasiuta**

*Prof. Sergiusz Wasiuta**

Zagrożenia hybrydowe a zagrożenia asymetryczne

Streszczenie: W artykule autorzy zwracają uwagę na braki w zrozumieniu złożoności współczesnej wojny. Pojawiają się konflikty zbrojne zupełnie nowego typu. Obecnie trwają debaty na temat przyszłych zagrożeń, które są często formułowane jako dycho-tomiczny wybór pomiędzy walką z terrorystami czy rebeliantami a tradycyjną wojną. W dniu dzisiejszym wykorzystuje się wszystkie formy wojny, nawet równocześnie. Takie mieszane zagrożenia są często nazywane asymetrycznymi albo hybrydowymi zagrożeniami. Zagrożenia hybrydowe obejmują szereg różnych środków prowadzenia wojny, które odnoszą się do standardowego uzbrojenia, wykorzystania broni konwen-cjonalnej, nieregularnych taktyk i formacji, aktów terrorystycznych (w tym przymusu i przemocy) oraz przestępcze zachowania w strefie działań bojowych, aby osiągnąć swoje cele polityczne. Połączone stosowanie hybrydowych zasobów stosuje się do otrzymania asymetrycznej wyższości. Takie wojny mają ukryty charakter i wykorzy-stuje się je głównie w politycznych, gospodarczych i informacyjnych obszarach.

Słowa kluczowe: zagrożenia asymetryczne, zagrożenia hybrydowe, asymetryczna wyższość, wojny nowej generacji, wojna hybrydowa, wojna *proxy*.

Asymmetric Threats and Hybrid Threats

Abstract: In the paper the authors draw attention to shortcomings in understanding the complexity of the contemporary warfare. The military conflicts of a completely new type have evolved. At present, during the debates the future threats are often defined as a dichotomous choice between fighting terrorists or insurgents and traditional war. Nowadays, all forms of warfare are used, even simultaneously. These kinds of mixed threats are often called asymmetric or hybrid. Hybrid threats include a range of various means of warfare which refer to standard armory, conventional weaponry, irregular tactics and formations, terrorist attacks (coercive measures and violence) as well as criminal behavior used in the combat zone to achieve the political goals. Joint hybrid means are used to gain an asymmetric advantage over the enemy. These types of wars are concealed and waged mainly in political, economic and information spheres.

Key words: asymmetric threats, hybrid threats, asymmetric advantage, new generation warfare, hybrid warfare, proxy warfare.

* Pedagogical University of Cracow.

* Pedagogical University of Cracow.

Contemporary conflicts in Asia, especially the Russian invasion on Ukraine, prove shortcomings in understanding the complexity of contemporary war. Traditional wars between states or their coalitions on both sides are gradually losing their meaning. The armed conflicts of new type have evolved. Moreover, our culture and understanding of war do not help stabilize the situation between Russia and Ukraine and fight insurgents successfully¹.

At present, during the debates the future threats are often defined as a dichotomous choice between fighting terrorists or insurgents and traditional war. However, instead of enemies applying basically different approaches, we should expect all forms of warfare to be used, even simultaneously. These kinds of mixed threats are often called asymmetric or hybrid. Hybrid threats include a range of various means of warfare which refer to standard armory, conventional weaponry, irregular tactics and formations, terrorist attacks (coercive measures and violence) as well as criminal behavior used in the combat zone to achieve the political goals². Joint hybrid means are used to gain an asymmetric advantage over the enemy. These types of wars are concealed and waged mainly in political, economic and information spheres.

The strategists' attention has been drawn to a new form of threat to security, an irregular, armed aggression below the open war threshold. It has become a serious challenge for state authorities, defense systems responsiveness and decision-making processes of international security institutions. It is impossible to analyze any warfare without considering political context and many areas of human interactions beyond a military area.

Warfare was, is and will be in the nearest future a sad part of states activity. The Swiss, Jean-Jacques Babel counted that since 3500 B.C. mankind has lived without wars only 292 years. Over this period there have been 14,550 big and small wars during which 3.66 billion people died of hunger, plague and other causes³. Analyzing the history of warfare over this whole period of human existence it should be pointed out that the higher military art has always been about defeating the enemy, completing all military tasks without engaging the army⁴.

The efforts of many philosophers, since the Ancient Times (Sun Tzu⁵, Heraclites, Appian⁶) the Renaissance (Niccolo Machiavelli⁷), the New Times (Carl von

¹ O. Wasiuta, *Geneza pojęcia i zmiany podejścia do wojny hybrydowej w zachodnim dyskursie politycznym i wojskowym*, [w:] „Przegląd geopolityczny”, 2016, Tom 17, s.27.

² *The origins of the concept of a hybrid war*. Electronic journal «The Bell», 28 Feb. 2015, <http://www.thebellforum.com/showthread.php?t=130013> [19.01.2016].

³ Е.М. Малышева, *Мировые войны и локальные военные конфликты в истории: последствия, уроки*, [w:] „Вестник Адыгейского государственного университета”, 2005, nr 1, c. 69.

⁴ Н. И. Сенченко, *Теория и практика невидимых войн*, Издательство КИТ, Серия: «Четвертая мировая латентная война». Киев 2009, с.58.

⁵ Sun Tzu, *Sztuka wojny*. Wydanie III, Helion, 2012.

⁶ Appian, *The Civil Wars*, Read HowYou Want.com, 2006.

⁷ Niccolò Machiavelli, Tom 1. Tradition 2012; Niccolò Machiavelli *The Prince: Second Edition*, University of Chicago Press, 2010.

Clausewitz⁸, Antpine Henri Jomini⁹) and the Modernity (John B. Alexander¹⁰, M. Gareev, M. Davey, M. Martin van Creveld¹¹, W. Slipchenko¹², A. Toffler¹³, William H. Hofmeister), were undertaken to identify, describe and justify crucial features of war and its changing content and shapes.

In geopolitics the nature of controlled chaos warfare is about geopolitical destruction of a state – prey, neutralization its geopolitical features – the size of its territory, number of population, a status on the international stage, economic capacity, military power, complete capacity.

The result of the Russian Federation activities, during 2014 the global and regional security system as well as present international legal system were completely distorted¹⁴.

The terms antiterrorist operation (ATO) and “hybrid warfare” are not the answer to a question what is happening in Ukraine – considering the annexation of Crimea and acts of war in Donbas with all possible weapon used except nuclear one. Thus, there is no answer also to other important questions: What should Ukraine do in the light of the international law and the Ukrainian Constitution? What should Ukraine expect from the international community?

From the international law perspective nobody can provide Ukraine with military support, because if there is no war on Ukrainian territory caused by aggression of another country but only the civil war or conflict, nobody is entitled to intervene from outside. That is the reason why Putin advocates the term “internal civil conflict in Ukraine”, which blocks possibility of any military support for Ukraine, including weapon.

Almost all international security warranties for Ukraine (including the Budapest Memorandum) have proved to be useless when the aggressor became one of the guarantors – the Russian Federation¹⁵. Neither the leaders of the Old Continent nor their citizens are fully aware of the fact that the aggression against Ukraine is an indirect aggression against the European Union and its values. Putin’s regime is based on the rule of power, which is demonstrated with repressions, and outside borders – with

⁸ Carl von Clausewitz, *O wojnie*, Wydawnictwo Mireki, Kraków 2003.

⁹ Antoine Henri baron de Jomini, *The Art of War*, University Michigan 2006.

¹⁰ John B. Alexander, Ph.D., *Future War: Non-Lethal Weapons in Modern Warfare*, Macmillan, 2010.

¹¹ Martin van Creveld, *Zmienne oblicze wojny. Od Marny do Iraku*, Dom wydawniczy Rebis, 2008.

¹² В.И. Слипенченко, *Войны шестого поколения : оружие и военное искусство будущего*, Издательство Вече, Москва, 2002.

¹³ A. Toffler, *Wojna i Antywojna*, I wyd., Wyd. Muza, Warszawa 1997.

¹⁴ *Донбас і Крим: ціна повернення : монографія*, (ред.) В. П. Горбулін, О. С. Власюк, Е. М. Лібанова, О.М. Ляшенко, Видавництво НІСД, Київ 2015, с.35.

¹⁵ *Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки*. Аналітична Доповідь Національного Інституту Стратегічних Досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України, Видавництво НІСД, Київ 2014, с.17.

aggression. Yet, he manages to achieve – at least for a short run- a tactic advantage over the EU and the United States, which try to avoid military confrontation by any means. Violating treaty obligations Russia took over Crimea and set up separatist enclaves in the eastern Donbas. Gaining control over strategic points on the peninsula and in the eastern Ukraine by the Russian special forces was followed by a propaganda campaign of a few years.

The sense of insecurity evoked by open and long borders strengthened an attachment to the army and its almost mythologic role. The strong connection between prestige of the state and the prestige of the army retained and the military goals were more important than any other. The difficult geopolitical position and neighboring different civilizational circles gave the syndrome of the “Siege mentality”¹⁶. The traces of this policy are still present.

The European Union and the Great Britain made “catastrophic mistakes” while interpreting mood of the Moscow Kremlin before the crisis in Ukraine and entered this crisis “like sleepwalkers” announced Christopher Tugendhat, the leader of the EU Commission of the House of Lords in the Report of the British parliamentary commission published in February 2015.

The Report concludes that the EU did not realize how deep Russia’s hostility towards Brussels plans on deepening relations with Ukraine is¹⁷. According to the Report the EU - Moscow relations have been long since based on an “optimistic assumption” that Russia is heading towards democratic system. The Great Britain has had an exceptional commitment to Ukraine, as it was one out of four signatories of the Budapest Memorandum in 1994, which guaranteed integrity of the Ukrainian territory in exchange for renouncement of strategic nuclear weapon – the British parliamentary commission claims. In their opinion neither the Great Britain nor the European Union had any strategic plan how to deal with Russia in a long-run¹⁸.

“New Ukraine” is explicitly pro-European and ready to fight for Europe, fighting for its own independence. The support for Ukraine is the most beneficial investment for the European Union. Ukraine could even help revive the spirit of unity and common welfare, which underlies the EU. To cut it short, saving Ukraine the Union could save itself¹⁹.

¹⁶ Т. Гомар, *Парадокс непостоянства*. В: „Россия в глобальной политике”, 2006, nr 3, s. 63-64.

¹⁷ *Konflikt na Ukrainie. Brytyjski raport: katastrofalne błędy UE*, <http://www.polskieradio.pl/15/3/Artykul/1382532,Konflikt-na-Ukrainie-Brytyjski-raport-katastrofalne-bledy-UE> [accessed 19.01.2016].

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ G. Soros, „Putin pomoże w walce z Państwem Islamskim, w zamian dostanie Europę Wschodnią. To tragiczna pomyłka Ameryki”, <https://wszystkoconajwazniejsze.pl/geor-soros-putin-pomoze-w-walce-z-panstwem-islamskim-w-zamian-dostanie-europe-wschodnia-to-tragiczna-pomyłka-ameryki/> [accessed 11.01.2016].

Adam D. Rotfeld, a former minister of foreign affairs, deputy chairperson of the Polish – Russian Group for Difficult Matters emphasized that ‘Russia has been preparing itself and has been preparing the world for this conflict for at least seven years – since Putin’s speech in 2007 at the Security Conference in Munich. In spite of this, the West is confounded by these developments to which it did not elaborated an effective response. We have a problem. It amounts to the fact that the very foundation of the international political and legal order has been destroyed. The foundations on which the peace and security of Europe have stood over 70 years after the war²⁰.

The head of the British counterintelligence M15 Andrew Parker²¹ for the first time in the history gave an interview²² for “The Guardian”, in which he warned that Russia is a growing threat to the stability of the Great Britain, uses a range of means to attempt to influence the situation inside the United Kingdom. Russia has had spies and agents on the whole territory of Europe long since. “Russia uses all organs and capacity to realize its foreign policy outside the country in an increasingly aggressive way, i.e. using propaganda, spying, subversion and cyberattacks. They operate over whole Europe and also the Great Britain – and it is our task to stand in their way – said A. Parker²³. Russians have had a lot of traditional spies and agents in Europe for a long time. Yet, the new phenomenon is an increasing importance of cyberwar which aims at military secrets, industrial projects and governmental information about a foreign policy. Russia stands more and more in opposition to the West. It is noticeable, for example in Russia’s operation in Russia and Syria – emphasized A. Parker²⁴. Russia has been concealing its desires for decades. The relationship between Russia and the West has got worsen since the Crimea annexation, the war in Ukraine and bombing insurgents’ positions in Aleppo to support president of Syria Bashar Assad²⁵.

²⁰ P.Wroński, *Rotfeld: Rosja przygotowywała się do konfliktu co najmniej od siedmiu lat*, http://wyborcza.pl/politykaekstra/1,136829,15685855,Rotfeld__Rosja_przygotowywala_sie_do_konfliktu_co.html[accessed 11.01.2016].

²¹ Andrew Parker, the head of M15 since 2013, former Deputy General.

²² This has been the first interview of the head of this service in the 100 year history of this service. Till 1939 the identity of secretary general of counterintelligence services was secret, later it was advisable to restrain from public activities and avoid media. The guiding principle was speak as little as possible and speak discretely (Exclusive: ‘*There will be terrorist attacks in Britain*,’ says MI5 chief. In the first interview of its kind, Andrew Parker talks to the Guardian about the ‘enduring threat’ to the UK, surveillance and greater public understanding https://www.theguardian.com/uk-news/2016/nov/01/andrew-parker-mi5-director-general-there-will-be-terrorist-attacks-in-britain-exclusive?CMP=Share_iOSApp_Other[accessed 02.11.2016].

²³ *Kremlin pours cold water on MI5 chief’s claims of Russian threat*. Andrew Parker’s warnings of hostile measures against the UK ‘do not correspond to reality’, says Kremlin, <https://www.theguardian.com/uk-news/2016/nov/01/kremlin-pours-cold-water-on-mi5-chiefs-andrew-parker-claims> [accessed 02.11.2016].

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *MI5 head: ‘increasingly aggressive’ Russia a growing threat to UK*. Exclusive: In first newspaper interview given by a serving spy chief, Andrew Parker talks of terror, espionage and balance

The hybrid warfare changes basic rules, creating an alternative reality, not a new border but an alternative picture. Formally, there is no war and there is no aggression. There are internal conflicts, political fight, crisis management and some cases of armed confrontation. There is no aggressor and aggression. Yet, the Russia's aim is not to change the rules of a hybrid warfare but change the border. And not necessarily on the map. Simply, the formal border loses its significance and the state is not controlled by its government but the outside powers. Indirectly, even without combat, but by the consequent informal occupation.

At present, the "hybrid warfare" is considered as many-sided term. Hybridity can refer, first of all, to a military situation and conditions, strategy and tactics of the adversary; to the type of forces which the state should create and maintain²⁶. Hybrid warfare differs from the typical war as it lets the adversary engage simultaneously into many stages and has different expectations of the armed forces²⁷.

The main pillars of the Russian hybrid warfare are: aggressor presence, frozen or potential conflicts on the territory of a particular state, victims of the active recruitment of agents of influence and indifference of bureaucracy. At present, we can observe the shift of the borders of the democratic and civilized world from the eastern Ukrainian border to the west. Russia wages the war not against Ukraine but the whole democratic world. Actually, it is the conflict of worldviews, the conflict of scenarios for the social development. Russia failed the economic competition. There are other methods left to apply: bribery, blackmail, terrorism, manipulation, creating internal conflicts, creating loyal groups of Russian local population and immigrants in the EU countries. Religious, ethnic and social differences are favorable foothold for speculations, recruitment and smoldering conflicts. This is what we call today "hybrid warfare"²⁸.

Russian hybrid warfare has questioned a traditional idea of unified, free and peaceful Europe and important institutions supporting this idea – NATO and the European Union.

Hybrid warfare is often interpreted as something new, but most of its elements occurred and were used almost in all wars in the past²⁹. Cohesion and consolidation of

between secrecy and privacy, <https://www.theguardian.com/uk-news/2016/oct/31/andrew-parker-increasingly-aggressive-russia-a-growing-threat-to-uk-says-mi5-head> [accessed 02.11.2016].

²⁶ *The origins of the concept of a hybrid war*. Electronic journal «The Bell», 28 Feb. 2015, <http://www.thebellforum.com/showthread.php?t=130013> [accessed 28.10.2016].

²⁷ А.Демидов, *Управляемый хаос*, Официальный сайт журнала „Стратегия России”, №5, Май 2015, http://sr.fondedin.ru/new/fullnews.php?subaction=showfull&id=1430428108&archive=1430773984&start_from=&ucat=14& [accessed 28.10.2016].

²⁸ K.Sazonow, *Obiektem ataku nie jest Ukraina. Obiektem jest cala Europa*, <http://jagiellonia.org/wojna-przeciw-polsce-trwa-polsko-obudz-sie-2/> [accessed 24.11.2016].

²⁹ Michael W. Isherwood, *Airpower for Hybrid War*; [online] <https://higherlogicdownload.s3.amazonaws.com/AFA/6379b747-7730-4f82-9b45-a1c80d6c8fdb/UploadedImages/Mitchell%20Publications/Airpower%20For%20Hybrid%20Warfare.pdf> [accessed 11.03.2016].

these elements, their dynamics and flexibility when applied are exceptional. And additionally, the information component plays a special role, has become an independent and as important as a military component. It ensures various levels of operating and creates conditions to claim the war a just war for their own society. That is the reason why Russian annexation of Crimea and aggression in the east Ukraine have become an impulse to analyze and estimate the phenomenon of the contemporary “hybrid warfare”.

The western military theories of the 20th century offered various concepts of future warfare. The so-called concept of *proxy war* was defined for the first time in 1964 by Karl Deutsch, who considered this war an international conflict, which is apparently an internal conflict, fought between two powers on the territory of the third party- state. In Karl Deutsch's opinion proxy war uses the social capacity, resources and territory of the state in a civil war as the tool to achieve the strategic goals of the external parties³⁰. The above quoted definition reflects the context of the cold war, when two superpowers with the nuclear weapon at their disposal avoided a direct confrontation transferring it to the territories of “The Third World”³¹.

Whereas, Andrew Mumford identifies four crucial changes in the nature of the contemporary warfare and claims that these changes indicate the potential increasing engagement of states in the proxy strategies. These kinds of wars are the logical activity on the international stage of states, which aim at achieving their strategic goals and avoiding direct, costly and bloody wars at the same time³². The author defines the proxy wars as a conflict in which the third party intervenes indirectly to influence the strategic outcome for the benefit of the supported coalition. He also emphasizes that they were ubiquitous in the past but are not thoroughly studied³³. As one time the president Dwight David Eisenhower stated proxy warfare are “the cheapest insurance in the world”.

In spite of the rich expert literature a lot of questions are still unanswered and a dynamic political reality brings new factual material every day modifying challenges, repealing old and creating new threats. Before the term “hybrid warfare’ was

³⁰ K.W. Deutsch, *External Involvement in Internal Wars*, [in:]: H. Eckstein, *Internal War: Problems and Approaches*, Free Press of Glencoe, Nowy Jork 1964, p. 102.

³¹ A.Mumford, *Proxy Warfare and the Future of Conflict*, [in:] „The RUSI Journal”, Volume 158, 2013, Issue 2, p. 40-46; F.Bryjka, *Rosyjska wojna zastępcza w Donbasie*, [in:]”Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem” 2016, nr 1(6), s.204-205.

³² A.Mumford, *Proxy Warfare and the Future of Conflict*, [in:] „The RUSI Journal”, Vol. 158, 2013, Issue 2, p. 40.

³³ *Ibidem*, p. 40.

coined, the terms “asymmetric threats”³⁴, “asymmetric conflict”³⁵, “asymmetric warfare”³⁶ were used.

So, in December 2000 the CIA Report “Global Trends 2015: A Dialogue About the Future with Nongovernment Experts” was released³⁷. It listed, among threats of the 21st century, “asymmetric threats” – a hidden war in which state and nonstate adversaries avoid direct engagement, economically weak countries apply methods of cyberwarfare, well military organized communities or unconventional delivery of weapon of mass destruction (WMD) are engaged. The interactions between terrorists, narco-business and organized criminal groups which will have better access to information, technologies, finances and sophisticated techniques of deception and manipulation will strengthen. This asymmetric approach adapted by states or non-state actors will dominate most of threats³⁸.

The concept of “asymmetric warfare” was introduced by an American strategist in the 1970s. during the analysis of the USA war operations in Vietnam³⁹. The British researcher of international relations Andrew J.R. Mack, was the first who explained the term “asymmetric warfare” in 1975. Influenced by the results of the freshly ended Vietnam war he presented 7 types of asymmetry, which can be applied in the limited conflicts⁴⁰.

Gradually, the emphasis in interpretation of terms is being shifted. This is reflected by the usage of stable words “asymmetric threats”. The Report of the American

³⁴ N.J. Newman, *Asymmetric Threats to British Military Intervention Operations*, Royal United Services Institute for Defence Studies, 2000; K. F. McKenzie, Jr., *The Revenge of the Melians: Asymmetric Threats and the Next QDR*, DIANE Publishing, 2001; S. Blank, *Rethinking asymmetric threats*, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 2003; S.J. Blank, *Rethinking Asymmetric Threats*, Strategic Studies Institute, LULU Press, 2014.

³⁵ T.M. Paul, *Asymmetric conflicts: War initiation by Weaker Power*. New York: Cambridge University Press, 1994; I. Arreguín-Toft, *How the Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict*, Cambridge University Press, 2005; E.A. Stepanova, *Terrorism in Asymmetrical Conflict: Ideological and Structural Aspects*, OUP Oxford, 2008; U. Resnick, *Dynamics of Asymmetric Territorial Conflict: The Evolution of Patience*, Palgrave Macmillan, 2013.

³⁶ A.H. Cordesman, *Arab-Israeli Military Forces in an Era of Asymmetric Wars*, Greenwood Publishing Group, 2006; *The Moral Dimension of Asymmetrical Warfare: Counter-terrorism, Democratic Values and Military Ethics*, edited by Th. A. Van Baarda, D. E. M. Verweij, Martinus Nijhoff Publishers, 2009; M. G. Manwaring, *The Complexity of Modern Asymmetric Warfare*, University of Oklahoma Press, 2012; W. Banks, *Counterinsurgency Law: New Directions in Asymmetric Warfare*, Oxford University Press, 2013.

³⁷ *Global Trends 2015: A Dialogue About the Future With Nongovernment Experts*, <http://fas.org/irp/cia/product/globaltrends2015/> [accessed 27.10.2016].

³⁸ *Global Trends 2015: A Dialogue About the Future With Nongovernment Experts*, <http://fas.org/irp/cia/product/globaltrends2015/> [accessed 27.10.2016].

³⁹ M. Madej, *Zagrożenia asymetryczne bezpieczeństwa państw obszaru transatlantyckiego*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2007, s.38-39.

⁴⁰ Andrew J. R. Mack, *Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict*, “World Politics”, Volume 27, Issue 02, January 1975, pp. 175-200.

Secretary of Defense in the Bill Clinton William Cohen's administration released in 1997 concludes that "the USA conventional military capacity can generate among adversaries the pursuit of asymmetric capabilities against USA forces [...] They will try to gain the advantage over the USA with nonconventional measures to minimize US strengths and exploit perceived US weaknesses. Strategically, trying to avoid a direct military confrontation with the USA an aggressor will use means like terrorism, threat to use a bacteriologic, nuclear or chemical weapon, information warfare or ecological subversion, instead. If forced to start a conventional war with the USA, the aggressor will probably use asymmetric means to prevent the USA access to strategic assets"⁴¹.

This Report was widely quoted and in subsequent documents the definition of the asymmetric strategy of warfare which can be used by the USA adversaries, almost literally included all the issues from the Report by W. Cohen.

In 1998 W. Cohen noticed a paradox that in a new strategic environment the American military advantage really increases the risk of nuclear, biological, chemical attacks in the asymmetric threats⁴². In that context the asymmetric conflict (asymmetric warfare) applies blackmail when a weak actor threatens with using WMD against civilians of the adversary state⁴³.

In the Review of Common Strategies of 1999 asymmetry is defined as an attempt to weaken or destroy the USA strength exploiting USA weaknesses with methods that significantly vary from those the USA expects⁴⁴.

In the Report by the USA Secretary of Defense Robert Gates⁴⁵ (February 2010) the term asymmetry is applied with the same meaning⁴⁶. Asymmetric defines strategy and tactics chosen by the USA adversaries with poorer military and security capabilities.

⁴¹ William Sebastian Cohen – amerykański polityk, działacz liberalnego skrzydła Partii Republikańskiej, który w latach 1979-1997 pełnił urząd senatora ze stanu Maine, a następnie sekretarza obrony (1997-2001) w administracji prezydenta, demokracji Billa Clintona. Jednym z pierwszych głównych obowiązków Cohena było przedstawienie Kongresowi budżetu obronnego na rok 1998.

⁴² William S. Cohen, *Report of the Quadrennial Defense Review*, May 1997, <http://www.bits.de/NRANEU/others/strategy/qdr97.pdf> [accessed 11.03.2016].

⁴³ Center for Defense Information, „*Military Domination or Constructive Leadership?*” *Defense Monitor*, 998, nr 27 (3), p. 8.

⁴⁴ E. Cohen, *Wojna i technologie. W: Strategia we współczesnym świecie*, (red.) J. Baylis, J. Wirtz, C.S. Gray, E. Cohen, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009, s. 165.

⁴⁵ R. Meinhart, *Strategic planning by the Chairmen, Joint Chiefs Of Staff, 1990 to 2005*. April 2006, <http://www.comw.org/qdr/fulltext/0604meinhart.pdf>; R.M. Meinhart, *Joint strategic planning system insights: chairmen. fs of staff 1990 to 2012*. June 2013. Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press http://www.globalsecurity.org/military/library/report/2013/ssi_meinhart.pdf [accessed 10.03.2016].

⁴⁶ Robert Michael Gates – sekretarz obrony Stanów Zjednoczonych od 18 grudnia 2006 do 20 stycznia 2009 w gabinecie George'a W. Busha, a od 20 stycznia 2009 do 1 lipca 2011 w gabinecie Baracka Obamy; były zastępca dyrektora Centrali Wywiadu Williama Caseya (Deputy Director of Central Intelligence – DDCI), od 6 listopada 1991 do 20 stycznia 1993 dyrektor Centrali Wywiadu – DCI, od 2002 prezydent Texas A&M University.

ties. From this point of view asymmetric is an antonym of “conventional”, “normal” or “traditional” in the definitions of threats, attacks and military operations.

The issue of asymmetric threats, military strategies and operations is actively studied in research centers at war colleges and higher education institutions in the USA⁴⁷ and in the professional magazines. One of the first works of this series “Challenging the United States Symmetrically and Asymmetrically: Can America be defeated?” was published in 1998. The book analyses the USA military-technological successes and a changing character of warfare, terrorism, information warfare and possibilities of asymmetric warfare⁴⁸.

The Report *Asymmetry and U.S. Military Strategy: Definition, Background, and Strategic Concepts* by Institute of Strategic Studies identifies two kinds of asymmetry – positive and negative. Positive asymmetry gives the USA the military advantage whereas negative symmetry is when the adversaries direct their attacks against the USA defenseless and weak points. As the Report has rightly remarked there is nothing new in this interpretation from the point of view of war theories, simply the word asymmetric has not been used to describe these situations⁴⁹.

Russia attributes the hybrid warfare strategy to Americans because it matches the popularized image of the USA as the world imperialist and aggressor. However, Russia outwent the United States. Following the Kremlin logic, Russia “controls American aggression” in the world, revealed in the mechanism of the colorful revolutions”. And the aggression against Ukraine confirms this view. From the Kremlin perspective it was not Russia which started the war against Ukraine. It is the USA and the West which use aggression against “Russian peace” (русский мир) so Russia prevents hybrid warfare by force using all possible means. The Russian version of hybrid warfare is about opposing the American warfare and its variations in a form of “colorful revolutions”. However, this explanation is an aggressor’s camouflaging. Actually, the reality and the beginnings of hybrid technologies of warfare are a bit different.

A lot of generals, analysts and “strategists” surprised by the Russian activity in Crimea and in the east Ukraine try to justify their previous “peaceful” analysis with the Russia implementing completely new methods and classify them as “hybrid warfare”. Meanwhile, Russia explicitly tries to prove that their tactics of 2014 had been used in the world since long – by western countries among others. “Myth of hybrid

⁴⁷ R.Gates, *Quadrennial Defense Review*. February 2010, p. 80, 87. <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/qdr-2010.pdf> [accessed 10.02.2016].

⁴⁸ *Strategic Studies Institute of the US Army War College (SSI)*, <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/>[accessed 10.03.2016].

⁴⁹ *Challenging the United States Symmetrically and Asymmetrically: Can America be defeated?* Ed. by Lloyd J. Matthews. U.S. Army War College Strategic Studies Institute Carlisle Barracks, Pennsylvania (1998), <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub230.pdf>[accessed 15.02.2016].

war” by a head of the Centre of Strategic Analysis and Technology, Ruslan Puchow⁵⁰, published for the first time in the magazine “Независимое военное обозрение” is an especially interesting article. R. Puchow explains various aspects of intermediate and asymmetric methods” and connects them to decisions of the updated Military Doctrine of the Russian Federation. This work is interesting not only because of the presented views but also because it shows how small chances the West has, for the time being, to win Russian people’s “souls” in the propaganda war with Kremlin. The main thesis of Puchow’s analysis is that the Russian army did not use any new tactics: neither on Crimea nor later in Ukraine⁵¹. So, for Russians the theories that “the Ukrainian crisis”⁵² is some kind of new form of intervention operations by the Russian Federation – defined in the West as “hybrid warfare”, are not true.

For Russians, the term “hybrid warfare” serves propaganda rather than classification purposes, because while formulating an accurate definition of that concept – the tactics which were to be new, have occurred to be known since long.

Puchow noticed that this kind of hybrid warfare is a serious challenge for the NATO because it is in so called “grey area” of the NATO commitments (it is not embraced by the standard definitions of warfare). Russian realized that with adequately arranged operations can – theoretically – cause the political breakdown between the NATO members when one of the member state asks for help.

According to the author “hybrid wars” have been waged over past decades or even centuries many times, except that earlier they were defined as “low intensity conflicts”. “It is difficult to imagine using the military force without any communication and information systems, economic sanctions, methods of “hidden war”, an attempt to weaken the adversary or exploit conflicts (ethnic, social, economic, political) on the adversary’s territory. This has been the alphabet of every war since the ancient times”⁵³. Puchow emphasizes that using regular military force without a nationality designation in the low intensity operations or special operations has a long history and cannot be treated as a new occurrence. The history provides also many examples of using the regular troops disguised as so called “voluntaries”.

At the beginning of March 2016, the new thesis about preparations of “colorful revolutions” in different parts of the former Soviet Union by the West, occurred

⁵⁰ S.Metz, *Asymmetry and U.S. military strategy: definition, background, and strategic concepts*. Carlisle Barracks, PA: Strategic Studies Institute, 2001, <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/PUB223.pdf> [accessed 15.02.2016].

⁵¹ Р.Н.Пухов, *Миф о „гибридной войне”*, http://nvo.ng.ru/realty/2015-05-29/1_war.html [accessed 18.05.2016].

⁵² *Ibidem*.

⁵³ According to Australian reseracher John F. Besemeres the term „Ukrainian crisis” should not be used because it was Russian invasion on Ukraine combined with an active and violent destrabilization. (J. Besemeres, *Essays on Russia and East-Central Europe since World War II*. The Australian National University, Canberra, Acton, A.C.T. ANU Press, 2016, p.367).

in the Russian national security documents. The reasons for that was the closing conference of 27 February 2016, where the commander of the Russian General Staff, general Valery Gerasimov confirmed again that the Russian army started to develop methods of hybrid warfare⁵⁴. The characteristics of this conference was a very intensive information campaign on the current situation in media. In his speech general Valery Gerasimov talked about the hybrid nature of the contemporary wars. Their integral parts are “colorful revolutions”, cyberattacks, preparatory stages to introduce “soft power”, and using conventional forces in these cases is impossible⁵⁵.

The fact that for the Russian Federation “hybrid warfare” has become a dominating way to wage wars for long years, is confirmed in the latest article by general Valery Gerasimov “From Syria Experience”. This article defines the main priorities perceived by the Russian Federation as the main goals of the “hybrid warfare” (and how this war is treated – “blitzkrieg of the 21st century”) – to achieve political goals with a minimal military influence on the adversary⁵⁶. However, following the dominating Russian views, Valery Gerasimov attributes all these elements to “the treacherous West”, in spite of the fact that it is an obvious psychological method of projection – an unwanted (mainly negative) features are displaced onto an adversary.

Valery Gerasimov claims that the “hybrid warfare” should involve mainly destabilization of military and economic capacity of the adversary, information-psychological pressure, active support of internal opposition, subversion and guerilla. He also rightly notices that in the contemporary world what counts is the ability to act effectively and quickly especially in an unusual war environment rather than the size of the military forces, particularly, regarding fast development of non-military methods “integrated application of political, economic and information and other non-military measures with support of military forces”. It is difficult to disagree with one of the most important conclusion: “right now a combination of traditional and hybrid warfare constitutes a distinctive feature of any military conflict. Moreover, the hybrid warfare can be applied without open support of military force whereas the traditional warfare cannot”⁵⁷.

It is difficult to define accurately who in Russia is an author of the theory on “hybrid warfare”. Yet, Russia has the precursors of theories on non-conventional warfare. In 1945 George Issaron⁵⁸ in his book “New forms of combat” (An essay research-

⁵⁴ Р.Н.Пухов, *Миф о „гибридной войне”*, http://nvo.ng.ru/realty/2015-05-29/1_war.html [accessed 18.05.2017].

⁵⁵ *Представители ВЭС ВКС приняли участие в военно-научной конференции Академии военных наук*, <http://www.vesvko.ru/news/article/predstaviteli-ves-vks-prinyali-uchastie-v-voenno-n-15999> [accessed 11.06.2017].

⁵⁶ *„Обычными войсками невозможно воевать”. Герасимов рассказал генералам, как противостоять „гибридным войнам” Запада*, <http://www.nakanune.ru/news/2016/3/1/22429056/#sthash.iRu4ro8r.dpuf> [accessed 15.05.2017].

⁵⁷ В. Герасимов, *По опыту Сирии*, <http://vpk-news.ru/articles/29579> [accessed 5.05.2016].

⁵⁸ *Ibidem*.

ing modern war)”⁵⁹ emphasized that “War is not declared, it simply starts...Mobilization and concentration do not refer to the beginning of war... but are imperceptibly and gradually organized long before. Certainly, it is not possible to conceal these operations completely. Any size of concentration will be noticeable. However, there is always one more step between the threat of war and its beginning. This step creates doubts if the real military operations are being prepared or it is only a threat. And, until one party has any doubts, the second is concentrating the army, on the borders no military power is used”⁶⁰.

Russia has one more modern war theorist –Evgeny Messner, who coined the concept of future wars that would be wars for the soul of the nation rather than territories or resources, and psychological agitation and propaganda will be more important than weapon. These wars will be the insurgent wars, мятежные войны⁶¹, wars of chaos, a dominating form of military conflict in the 21st century, in his opinion⁶². Conflicts, in which the explosives are national or social differences and disinformation are actually the psychological wars by nature, waged by fueling tension and propaganda. For “these wars” the most useful are special forces orwell-trained units for nonconventional operations. These wars are not resolved by the armed forces at the battle field. In these operations the army is not to deter but threaten civilians and the armed forces of the adversary⁶³. In his opinion traditional warfare has been exhausted:” In the past the wars were waged in two-dimensions – in the sea and on the land, later evolved to the third dimension – the air. Now, the most important is the fourth dimension – the psyche of the adversaries. The world already lives in this dimension. We talk about the information warfare, but this is actually a psychological warfare because the information flaw should give effects in the people’s minds. This ⁶⁴is just the aim of the information warfare⁶⁵.

⁵⁹ George Isserson (1898-1976)-sowiecki dowódca wojskowy i teoretyk wojskowy, profesor Akademii Sztuki Operacyjnej Sztabu Generalnego, pułkownik (1940), jeden z twórców teorii głębokich operacji.

⁶⁰ Г.С.Иссерсон, *Новые формы борьбы*, Военгиз, Москва 1940, <http://militera.lib.ru/science/isserson/index.html> [accessed 18.02.2016].

⁶¹ И. Ходаков, *Неуслышанный пророк*, http://nvo.ng.ru/history/2010-07-02/15_isserson.html [accessed 8.02.2016].

⁶² Е. Э. Месснер, *Всемирная мятежевойна*, Издательство «Кучково поле», Москва 2004, с.15.

⁶³ Więcej na ten temat: M. Wojnowski, *Konflikt rosyjsko-ukraiński jako przykład realizacji doktryny geopolitycznej Aleksandra Dugina i koncepcji „wojny buntowniczej” Jewgienija Messnera*. ”Przeгляд Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, 2014, nr 11, s. 58–91; L.Sykulski, *Rosyjska koncepcja wojen buntowniczych Jewgienija Messnera*, „Przeгляд Geopolityczny” 2014, nr 11, s. 103–113; K. Kraj, *Ukraina i мятежевойна*, „E-Terroryzm”, 2014, nr 7, s. 11–22.

⁶⁴ *Хочешь мира, победи мятежевойну! Творческое наследие Е. Э. Месснера*, Военный университет, Русский путь, Москва, 2005.

⁶⁵ Е. Э. Месснер, op. cit., s.57; *Хочешь мира, победи мятежевойну!* op. cit., s.109.

This warfare would be completely different from those known so far – without huge armies, front lines, bombing and mobilization. Small insurgent groups, radical organizations, terrorists, criminal groups, corporations, agents, journalists, non-governmental organizations, propaganda experts, diplomats, financiers and businessmen should play the main role. The aim is to imprison the adversary mentally rather than physically who, when defeated, will realize our goals by themselves⁶⁶.

At war agitation is full of double standards: half of the truth for our people and another half for the adversary. These double standards are not enough – a lot of truths are necessary: on every level of awareness, for every specific practices and customs, inclinations, habits and interests – the special logic, honesty or hypocrisy, knowledgeability and sentimentality⁶⁷.

At the turn of the 20th and 21st centuries there are a lot of studies on the nature of future military conflicts and wars⁶⁸ - the fourth-generation wars (sometimes the term *the fifth-generation wars* is used). Describing these wars, the authors drew attention to joining military, information, terrorist and other aggressive operations coordinated from one command and control center and designed to achieve the strategic goal. “The new type of world wars” – wrote Petuchow- uses disinformation, i.e. – “war against international terrorism, war against proliferation of WMD, chemical and bacteriological weapon” ...” policy of destroying totalitarian regimes and democratization of the former Eastern Bloc and the Third World countries. Information propaganda causes that the vast majority of the world population does not understand what is really happening⁶⁹. To understand the fourth world war, it is worth referring to Evgeny Messner’s methodological instruction⁷⁰:” To understand the insurgent wars (мятежные войны), that мятежные войны are the modern way of warfare it is necessary to dismiss the

⁶⁶ Е. Э. Месснер op. cit., s.62.

⁶⁷ *Ibidem*, s.115.

⁶⁸ Ю. Петухов, *Четвертая Мировая. Вторжение. Хроника оккупации Восточного полушария*, Издательство «Метагалактика», Москва 2004; И. Н. Панарин, *Информационная война и геополитика*, Издательство Поколение, Москва 2006; В. И. Филатов, *Война: сводки с фронтов иудейской империи*, Издательство Алгоритм, Москва 2006; Л. Шершнеф, *Четвертая мировая война и ее исторические особенности*, МОФ «Фонд национальной и международной безопасности», Москва 2005; М.Гродненский, *Четвертая мировая: США в войне за мировое господство*, Издательство Ильин, Минск 2004.

⁶⁹ Ю. Петухов, *Четвертая Мировая. Вторжение. Хроника оккупации Восточного полушария*, Издательство «Метагалактика», Москва 2004.

⁷⁰ Eugenij E.Messner (1891-1974) - professional soldier and military theorist. A Russian German, an officer of the Imperial Russian Army. During the Russian Civil War he sided with the White Movement, notably as the last chief of staff of Kornilov Division of the Army of General Wrangler, professor at Military College in Belgrad, during the WWII collaborated with Nazi Germany. In Russia gained popularity in spite of his hostility towards USSR. (И.В.Домнин, А. Е. Савинкин, *Асимметричное воевание*. В: „Отечественные записки”: журнал, 2005, пг 5; А.Федорович, *Любимый стратег Путина*, http://www.inoforum.ru/inostrannaya_pressa/lyubimyj_strateg_putina/ [accessed 11.01.2016].

concepts of warfare defined centuries ago. It is necessary to stop thinking that there is a war when the adversaries are fighting and there is peace – when they are not fighting”⁷¹.

Practically, along with these trends the studies on “asymmetric threats”, “asymmetric wars” and “asymmetric conflicts” are commenced. In most cases there are scientific articles⁷² and a few monographs⁷³.

Larisa Deriglazova has provides the thorough analysis of the nature of the asymmetric conflict in her numerous studies starting from 2005⁷⁴. She emphasizes that asymmetry defines paradoxical conflict situations in which the strong adversary is not able to protect themselves and defeat the weak. The author draws attention to main characteristics of asymmetric conflicts:

- unpredictability of the outcome in spite of the open differences in military capacity and status of adversaries,
- a weak actor applying the strategy of identifying “weaknesses of a strong actor”,
- a weak actor applying the forbidden warfare,
- “indirect” tactics of a weak actor,

⁷¹ Е.Э. Месснер, *Всемирная мятежевойна*, Издательство Directmedia, Москва, 2013, с.140.

⁷² *Социология современных войн*: Материалы научного семинара, (ред.) П.А. Цыганков, И.П. Рязанцев. Издательство Альфа-М, Москва 2004; Н. Комлева, А.Борисов, *Асимметричные войны – геополитическая технология современного терроризма*. „Обозреватель”, 2002. nr 11-12; А. Маначинский, *Асимметричные войны - одна из реалий современности*, „Независимое Военное Обозрение”, 2006, nr 47; В.Захаров, И.Желтяков, А.Гнидо, *Эволюция современной вооруженной борьбы*, „Обозреватель – Observer”, 2005, nr 8 (187); В.Слипченко, *Асимметричные войны*, „Обозреватель – Observer”, 2001, nr 11; Г. Тер-Арутюнянц, *Многополярная и асимметричная «холодная война»*, „Вестник Академии Военных Наук”, 2007, nr 4(21); П.А. Дулынев, *Возможный характер будущих войн*, „Вестник Академии военных наук”, 2005, nr 2, с. 126-130; Х. Мюнклер, *Терроризм сегодня. Война становится асимметричной*, „Интернационал политик”, 2004, nr 1, с. 4-6.

⁷³ В.Слипченко, *Война будущего (прогностический анализ)*, Московский общественный научный фонд, 1999; В.Слипченко, *Войны нового поколения: дистанционные бесконтактные*, ОЛМА-ПРЕСС Образование, Москва 2004; И. М. Попов, *Война будущего: взгляд из-за океана: военные теории и концепции современных США*, Транзиткнига, Москва 2004.

⁷⁴ Л.В. Дериглазова, *Парадокс асимметрии в международном конфликте*. „Международные процессы”, сентябрь-декабрь 2005, т. 3, nr 3 (9), с. 85-94; Л.В. Дериглазова, *Стратегии НАТО и России в борьбе против асимметричных угроз*. «Европа» - Международный альманах. Вып. 6, Тюмень, 2006, с. 150 – 162; Л.В. Дериглазова, *Асимметричный конфликт в современной американской политологии*. „Международные процессы”, 2010. т. 8, nr 2 (23), с. 51–64; Л.В. Дериглазова, *Идеальный провал: война США в Ираке через призму теории асимметричного конфликта*. „Свободная мысль”, Москва, 2010, nr 3, с. 5–16; Л.В. Дериглазова, С. Минасян, *Нагорный Карабах: Парадоксы силы и слабости в асимметричном конфликте*. „Аналитические доклады Института Кавказа”, 2011, nr 3, январь, с. 9–28.

- inability of a strong actor to defend their position and definitely crush a weak actor⁷⁵.

Military theoreticians S. Czekinov and S. Bogdanov considering Larisa Deriglazova's studies presented their own concept of the new generation war⁷⁶. Their model of war consists of eight subsequent phases⁷⁷:

- the first phase: non-military asymmetric warfare including information, morality, psychology, ideology, diplomacy and economic measures used to create favorable political, economic and military configuration;

- the second phase: special operations to mislead political and military leaders carried out by coordinated actions via diplomatic channels, media and governments, military agencies, false data, orders and instructions;

- the third phase: threatening, deceiving, bribing governments and officers to give up their duties;

- the fourth phase: destabilizing the situation with propaganda, increasing social discontent strengthened by sabotage and subversive operations of various military organizations and paramilitaries;

- the fifth phase: demarcating the no-fly zone over the invaded country, blockade of roads, bridges and transportation hubs, using private military organizations, opponents of social and political order of the attacked country;

- the sixth phase: starting the military operations followed by thorough reconnaissance and intelligence actions with various technologies, means and forces including special forces, signal units, diplomacy and secret service and industrial espionage;

- the seventh phase: combination of targeted information operations, military operations of signal units, operations in cyberspace of air forces, using various weapon systems and platforms (far-reaching artillery, new physical principles weapon (beam, geophysical, wave, non-lethal biological weapon);

- the eighth phase: gaining control over the remaining adversary resistance points and destroying hostile elements with special forces, operations carried out by reconnaissance units to identify hostile forces that survived and inform rocket and artillery units about their position (coordinates); destroy the adversary fire protection strips with advanced weapons, surround the adversary territory with land forces⁷⁸.

⁷⁵ Л.В. Дериглазова, *Парадокс асимметрии в международном конфликте*. „Международные процессы”, сентябрь-декабрь 2005, т. 3, № 3 (9), с. 86.

⁷⁶ С.Г.Чекинов, С.А.Богданов, *О характере и содержании войны нового поколения*. „Военная мысль” 2013, № 10, с. 13–25; С.Г.Чекинов, С.А.Богданов, *Асимметричные действия по обеспечению военной безопасности России*. „Военная мысль” 2010, № 3, с. 13–22; С.Г.Чекинов, С.А.Богданов, *Влияние непрямых действий на характер современной войны*. „Военная мысль” 2011, № 6, с. 3–13.

⁷⁷ С.Г.Чекинов, С.А.Богданов, *О характере и содержании войны нового поколения*. „Военная мысль” 2013, № 10, с. 15–22.

⁷⁸ Read more, M. Wojnowski, *Koncepcja „wojny nowej generacji” w ujęciu strategów Sztabu Gen-*

Martin van Creveld⁷⁹ characterized new type of war – “non-trinitarian war” which does not match the trinity paradigm of government-army-society⁸⁰. Whereas, an American expert, A. Cohen divided modern military conflicts into three categories: conflicts which use rockets, tanks and knives respectively⁸¹. According to experts’ estimations, in the last years knives were used in 90 % out of 130 military conflicts instead of missiles or tanks. However, as Martin van Creveld noticed “history shows that 90% of tanks does not know what to do with knives”⁸².

The gradual dominance of the term “hybrid warfare” grew together with conception of “three block war”⁸³. The thrust of the concept is that modern militaries must be trained to conduct full scale military action in one city block, peacekeeping operations in the second one and humanitarian aid in the third block, simultaneously.

Today, the “hybrid warfare”⁸⁴ is in a center of attention, widely discussed in media, has become a subject of expertise research. The public perception of warfare has also changed⁸⁵. Moreover, the research was conducted by world experts: William J. Nemeth, F. Hoffman, Daniel Lasikom, George Davis, Nathan P. Freier, D. Kilcullen (USA), Frank van Kappenom (Holand). A lot of researchers and scientists indicate the “hybrid” nature of warfare, the conceptualization is to clear and full. In the western theories of 2005-2009 the term “hybrid warfare” occurs, yet, in many cases it was not unified precisely enough to avoid controversies among experts worldwide and interpretations in other terms and concepts. Today the situation is different.

eralnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskie, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, 2015, nr 13 (7), s.16-17.

⁷⁹ Martin van Creveld analityk wojskowy, profesor historii wojskowości na Uniwersytecie Hebrajskim, eksperta w kwestiach strategicznych, konsultant w Departamencie Obrony USA.

⁸⁰ *Война и современное государство. Стенограмма лекции профессора истории Иерусалимского университета Мартина ван Кревелда*, <http://polit.ru/article/2006/09/26/kreveld/> [accessed 15.02.2016].

⁸¹ E. Cohen, M. Eisenstadt, A. Bacevich, *Knives, Tanks, and Missiles: Israel's Security Revolution* – Washington Institute for Near East Policy, 1998, <https://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/KnivesTanksandMissiles.pdf.pdf> [accessed 11.03.2016].

⁸² *Война и современное государство. Стенограмма лекции профессора истории Иерусалимского университета Мартина ван Кревелда*, <http://polit.ru/article/2006/09/26/kreveld/> [accessed 15.02.2016].

⁸³ M. Boot, *Beyond the 3-Block War*, “Armed Forces Journal”, March 2006; Ch. Krulak, *The Three Block War: Fighting in Urban Areas*, [in:] “Vital Speeches of the Day”, 15 December 1997. Vol. 64, nr 5.

⁸⁴ D. M. D’Agostino, *Hybrid Warfare*, DIANE Publishing, 2011; R. Tomes, W. Natter, 3rd, P. Brister, *Hybrid Warfare and Transnational Threats: Perspectives for an Era of Persistent Conflict*, CENSA, 2011; S.R. Reeves, R.E. Barnsby, *The New Griffin of War. Hybrid International Armed Conflicts*. W: Academic journal article “Harvard International Review” 2013, <https://www.questia.com/library/journal/1G1-316203914/the-new-griffin-of-war-hybrid-international-armed> [accessed 15.02.2016].

⁸⁵ T. Rid, M. Hecker, *War 2.0: Irregular Warfare in the Information Age*, ABC-CLIO 2009, p. 5.

Carl von Clausewitz⁸⁶ predicted in his war book almost 180 years ago that war has its own forms and conditions in every period, so every period should have its own independent theory of war⁸⁷.

The state which wages the hybrid war enters into transactions with non-state contractors: military groups, local people groups, the connections with which are formally denied. These contractors can conduct actions the state itself cannot as it is obliged to comply with the Geneva Convention, Hague Convention with respect to the laws and customs of war on land and agreements with other countries. The dirty work can be commissioned to non-state groups and organizations. This happens now in the east of Ukraine. Yet, the peculiarity of this conflict is information propaganda which can be treated as an information war.

In March 2015 the NATO Deputy Secretary General Alexander Vershbov presented the following definition: “hybrid warfare” employs a broad mix of instruments – military force, technology, crime, terrorism, economic and financial pressures, humanitarian and religious means, intelligence, sabotage, disinformation⁸⁸.

Contemporary changes in military art are conditioned by asymmetric conflicts, hybrid warfare, so called the fourth-generation warfare or multivariate warfare. The adversary in hybrid warfare is decentralized and resembles rather loosely connected guerrilla groups, which is not organized, do not act as a conventional army but analyses all western military and technological solutions and reacts to them immediately⁸⁹. Hybrid war is not declared formally, is waged with unconventional means, is aggressive and complex. It is a real war which has not been declared. Aggressor does not occur openly but hides his role in a conflict by all means. There are also soldiers who are difficult to identify⁹⁰. The operation can be conducted by commandos disguised as local bums, separatists, a humanitarian aid convoy. All of that is to avoid consequences partially or completely. Along these operations aggressive propaganda campaign is conducted on

⁸⁶ Carl Philipp Gottlieb von Clausewitz(1780-1831), Prussian general and military theoretic, fought against Napoleon I in the Russian army 1812-1814 and Prussian 1814-1815. During 1818-1830 a head of Allgemeine Kriegsschule in Berlin (future Berlin War Academy) (R. Kuźniar, *Polityka i siła. Studia strategiczne - zarys problematyki*. Wyd. 2. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, 2006, s. 46).

⁸⁷ Colonel Leslie F. Brown, Colonel Timothy D. Brown, *Twenty-first century warfare will be hybrid*, USAWC CLASS of 2011, p. 9.

⁸⁸ *ESDP and NATO: better cooperation in view of the new security challenges*. Speech by NATO Deputy Secretary General Ambassador Alexander Vershbov at the Interparliamentary Conference on CFSP/CSDP, Riga, Latvia, 5 March 2015, NATO, http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_117919.htm?selectedLocale=en [accessed 15.02.2016].

⁸⁹ K.P.Marczuk, *Trzecia opcja: gwardie narodowe w wybranych państwach Basenu Morza Śródziemnego*, Fundacja studiów międzynarodowych, Warszawa 2007, s.124.

⁹⁰ O.Турчинов, *Тероризм. Гібридна війна. Росія*, <https://turchynov.com/blog/details/terorizm-gibridna-vijna-rosiya> [accessed 15.01.2016].

the territory of their own country and the international stage⁹¹. Propaganda creates the image of the imaginary aggressor and the victim.

Hybrid warfare can be defined as a non-warfare because a lot of operations are conducted between the army and civilians. Militaries are disguised as civilians whereas civilians hold guns in their hands. The example of this are “the little green men” on Crimea where the Russian propaganda denied accepting them as militaries for a long time because they did not have military insignias and at the same time acted as civilians disguised in uniforms, which according to W. Putin himself can be bought in a shop. Yet, they have weapon but “little green men” avoided using it. It was to serve as a deterrent⁹².

Hybrid warfare employs non-conventional means, goes beyond the 19th century concept of traditional war based on Clausewitz’ theory, its content, nature and characteristics significantly differ from those of traditional warfare models. The typical feature is that there are no clearly marked frontline of military operations or direct fighting of big military groups, but numerous special forces operations, e.g.: of Russian Main Intelligence Directorate, separatists which are not uniformed although it is clear that they include many militaries of Russian military forces.

According to other definitions – hybrid warfare is a merge of several threats – traditional (engagement of military forces), irregular (guerilla), terrorism and the latest technologies (cyberattacks)⁹³. Hybrid warfare includes also subversive actions, corruption, energy warfare, economic warfare, financial warfare and of course information warfare⁹⁴. Generally, it is accepted that hybrid warfare includes guerilla-type operations against the adversary with non-conventional ways and means, terrorist attacks under the false flag, based on the latest technologies, using information and cyber warfare⁹⁵.

⁹¹ В.В. Власюк, Я.В. Карман, *Деякі основи поняття “гібридна війна” в міжнародному праві*, <http://lcslaw.knu.ua/index.php/item/207-deyaki-osnovy-ponyattya-hibrydna-viyna-v-mizhnarodnomu-pravi-vlasiuk-v-v-karman-ya-v> [accessed 15.02.2016].

⁹² *Роль інформації в гібридних війнах*, http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/rol_informatsii_v_gibridnykh_voynakh/ [accessed 17.02.2016].

⁹³ Sorin-Costel Balan, *Hybrid war- old, but new (what is new and what is not. W; International Scientific Conference” Strategies XXI”*. Vol. 1. „Carol I” National Defence University, 2016. p.319; *Countering Hybrid Threats: Lessons Learned from Ukraine*. IOS Press, Amsterdam, Berlin, Washington 2016, p. 44; М.Сунгуровський, *Гібридна війна: уроки російсько-українського конфлікту*, http://www.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=1256 [accessed 15.02.2016].

⁹⁴ В. Дашевський, *Інформаційна війна. Механізм*. Видавництво Valery Dashevsky, Київ 2015, с.123.

⁹⁵ В.П.Горбулін, „Гібридна війна” як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу. В: «Стратегічні пріоритети» – науково-аналітичний щоквартальний збірник Національного інституту стратегічних досліджень. 2014, № 4 (33), с.8; *Про поняття «гібридна війна»*, <http://www.viche.info/journal/4615/> [accessed 17.02.2016].

References:

1. Alexander John B., Ph.D., *Future War: Non-Lethal Weapons in Modern Warfare*, Macmillan, 2010.
2. Arreguin-Toft I., *How the Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict*, Cambridge University Press, 2005.
3. Banks W., *Counterinsurgency Law: New Directions in Asymmetric Warfare*, Oxford University Press, 2013.
4. Blank S.J., *Rethinking Asymmetric Threats*, Strategic Studies Institute, LULU Press, 2014.
5. Besemeres J., *Essays on Russia and East-Central Europe since World War II*. The Australian National University, Canberra, Acton, A.C.T. ANU Press, 2016.
6. Brown Colonel Leslie F., Brown Colonel Timothy D., *Twenty-first century warfare will be hybrid*, USAWC CLASS of 2011.
7. Bryjka F., *Rosyjska wojna zastępcza w Donbasie*, "Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem" 2016, nr 1(6).
8. Center for Defense Information, „*Military Domination or Constructive Leadership?*” "Defense Monitor", 998, nr 27 (3).
9. Chekinow S.H., Bogdanow C.A., *Wlyjanije neprjamyh dejstwij na charakter sowremennoj wojny*. "Wojennaja mysl", 2011, nr 6.
10. Chekinow S.H., Bogdanow C.A., *Asimmetrichnyje dejstwija po obespečeniju woennoj bezopasnosti Rossii*. „Woennaja mysl”, 2010, nr 3.
11. Chekinow S.H., Bogdanow C.A., *O charaktere i soderzanii wojny nowogo pokolenija*. „Woennaja mysl”, 2013, nr 10.
12. Cohen E., *Wojna i technologie*. W: *Strategia we współczesnym świecie*, (red.) J. Baylis, J. Wirtz, C.S. Gray, E. Cohen, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009.
13. Costinel A., *Old and New in Hybrid Warfare*. W: *Countering Hybrid Threats: Lessons Learned from Ukraine*, N. Iancu, A. Fortuna, C. Barna, NATO Science for Peace and Security Series - E: Human and Societal Dynamics. Volume 128: Countering Hybrid Threats: Lessons Learned from Ukraine. IOS Press, Amsterdam, Berlin, Washington 2016.
14. Tomes R., Natter W., 3rd, Brister P., *Hybrid Warfare and Transnational Threats: Perspectives for an Era of Persistent Conflict*, CENSA, 2011.
15. Dulinew P.A., *Wozmożnyj charakter budushchich wojn*, „Westnik Akademii wojennych nauk”, 2005, nr 2.
16. Dashewskij W., *Informacionnaja wojna. Mechanizm*, Wydawnictwo Valery Dashevsky, Kyjiw 2015.
17. Deriglazowa L.W., *Idealnyj prowál: wojna SSHA w Irake cherez pryzmu teorii asimmetricheskogo konfliktu*. „Swobodnaja mysl”, Moskwa, 2010, nr 3.
18. Deriglazowa L.W., *Asimmetricheskij konflikt w sowremennoj amerikanskoj politologii*. „Miedzunarodnyje processy”, 2010, t. 8, nr 2 (23).

19. *Donbas i Krym: cina powernennja*, (red.) W. P. Horbulin, O. S. Wlasiuk, E. M. Libanowa, O.M. Lashenko, Wydawnictwo NISD, Kyjiw 2015.
20. Filatow W. I., *Wojna: swodki s frontow iudejskoj imperii*, Izdatelstwo Algoritm, Moskwa 2006.
21. Hrodnens'kyj M., *Chetwiortaja mirowaja: SSHA w wojne za mirowoe gospodstwo*, Izdatelstwo Ilin, Minsk 2004.
22. *Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present*, (ed.) Williamson Murray, Peter R. Mansoor, Cambridge University Press, 2012.
23. Horbulin W.P., „Hibrydna wojna” jak kluchowyj instrument rosijs'koji geostrategiji rewanshu. «Stratehichni priorytety», Nacjonalnyj instytut strategichnych dosli-dzeń. 2014, nr 4 (33).
24. Johnson D. E., *Military Capabilities for Hybrid War: Insights from the Israel Defense Forces in Lebanon and Gaza*, Rand Corporation, 2014.
25. Jordan L.R., *Hybrid War: Is the U.S. Army Ready for the Face of 21st Century Warfare?* - War College Series, BiblioLife, 2015.
26. Krulak Ch, *The Three Block War: Fighting in Urban Areas*. “Vital Speeches of the Day”, New York, 15 December 1997, Vol.64, nr 5.
27. Kuźniar R., *Polityka i siła. Studia strategiczne - zarys problematyki*. Wyd. 2. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, 2006.
28. Komlewa N., Borisow A., *Asimmetrichnye wojny – geopoliticheskaja technologija sowremennogo terroryzma.*”Obozrewatel”, 2002, nr 11-12.
29. Mack Andrew J. R., *Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict*, “World Politics”, Volume 27, Issue 02, January 1975.
30. Madej M., *Zagrozenia asymetryczne bezpieczenstwa państw obszaru transatlantyc-kiego*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2007.
31. Manwaring M. G., *The Complexity of Modern Asymmetric Warfare*, University of Oklahoma Press 2012.
32. Marczuk K.P., *Trzecia opcja: gwardie narodowe w wybranych państwach Basenu Morza Śródziemnego*, Fundacja studiów międzynarodowych, Warszawa 2007.
33. McKenzie K. F., Jr., *The Revenge of the Melians: Asymmetric Threats and the Next QDR*, DIANE Publishing, 2001.
34. Miunkler C., *Terrorizm siegodaynia. Wojna stanowitsa asimmetrichnoj*, „International Politik”, 2004, nr 1.
35. Mumford A., *Proxy Warfare and the Fture of Conflict*, „The RUSI Journal”, Volume 158, 2013, Issue 2.
36. Malyshewa E.M., *Mirowye wojny i lokalnyje woennyje konflikty w istorii: posledstwija, uroki*, „Westnik Adygiejskogo gosudarstwenного uniwersiteta”, 2005, nr 1.
37. Manachinskij A., *Asimmetrichnye wojny - odna iz realij sowremennosti*, „Nezawisimoe Woennoe Obozrenije”, 2006, nr 47.
38. Messner E. E., *Wsemirnaja mjatezewojna*, Izdatelstwo «Kuchkowo pole», Moskwa 2004.
39. Newman N.J., *Asymmetric Threats to British Military Intervention Operations*, Royal United Services Institute for Defence Studies, 2000.

40. Paul T. M., *Asymmetric conflicts: War initiation by Weaker Power*. New York: Cambridge University Press, 1994.
41. Petuchow I., *Chetwiortaja Mirowaja. Wtorzenije. Chronikaokkupacii Wostochnogo polusharija*, Izdatelstwo «Metagalaktika», Moskwa 2004.
42. Panaryn I. N., *Informacionnaja wojna i geopolitika*, Izdatelstwo Pokolenije, Moskwa 2006.
43. Popow I. M., *Wojna budushchego: wzglad iz-zaokeana: woennye teorii i koncepcii sowremennykh SSHA*, Transitkniga, Moskwa 2004.
44. Resnick U., *Dynamics of Asymmetric Territorial Conflict: The Evolution of Patience*, Palgrave Macmillan, 2013.
45. Rid T., Hecker M., *War 2.0: Irregular Warfare in the Information Age*, ABC-CLIO 2009.
46. Shershnew L., *Chetwiortaja mirowaja wojna i jejo istoricheskieosobennosti*, MOF «Fond nacionalnoj i mezdunarodnoj bezopasnosti», Moskwa 2005.
47. Slipchenko W., *Wojny nowogo pokolenija: distancionnye beskontaktnye*, OLMA-PRESS Obrazowanije, Moskwa 2004.
48. Slipchenko W.I., *Wojny shestogo pokolenija: oruzyje i woennoje iskusstwo budushchego*, Moskwa, Weche, 2002.
49. Sorin-Costel Balan, *Hybrid war- old, but new (what is new and what is not. W: International Scientific Conference "Strategies XXI"*. Vol. 1. , Carol I" National Defence University, 2016.
50. Stepanova E.A., *Terrorism in Asymmetrical Conflict: Ideological and Structural Aspects*, OUP Oxford, 2008.
51. Senchenko N. I., *Teorija i praktika newidimych wojn*, Izdatielstwo KIT, Seryja: «Chietwiortaja mirowaja latentnaja wojna». Kijew 2009.
52. Van Creveld M., *Zmienne oblicze wojny. Od Marny do Iraku*, Dom wydawniczy Rebis, 2008.
53. Wasiuta O., *Geneza pojęcia i zmiany podejścia do wojny hybrydowej w zachodnim dyskursie politycznym i wojskowym.* „Przegląd geopolityczny”, 2016, Tom 17.
54. Wasiuta O., Wasiuta S., *Wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie*, Wydawnictwo Arcana, Kraków 2017.
55. Wojnowski M., *Koncepcja „wojny nowej generacji” w ujęciu strategów Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskie.* „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, 2015, nr 13 (7).
56. Wojnowski M., *Konflikt rosyjsko-ukraiński jako przykład realizacji doktryny geopolitycznej Aleksandra Dugina i koncepcji „wojny buntowniczej” Jewgienija Messnera.* „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, 2014, nr 11.
57. Zacharow W., Zeltjakow I., Hnydo A., *Ewolucija sowremennej wooruzonnoj bor 'by.* „Obozrewatel – Observer”, 2005, nr 8 (187).

Wojna hybrydowa w cyberprzestrzeni: wyzwania i zagrożenia

Streszczenie: Pojęcie cyberbezpieczeństwa w czasach wojen hybrydowych nabrało obecnie szczególnego znaczenia i traktowane jest jako problem strategiczny państwa. Zapewnienie bezpieczeństwa narodowego zależy w dużej mierze od technologii informacyjnych i infrastruktury informatycznej cyberprzestrzeni. Całkowita komputeryzacja społeczeństwa jak również cyberprzestrzeń pozbawiona granic, zasada otwartości i anonimowości będące podstawą technologii Internetowych powodują wzrost cyberterroryzmu i cyberprzestępczości.

Słowa kluczowe: wojna hybrydowa, cyberbezpieczeństwo, cyberprzestrzeń, ataki informacyjne, bezpieczeństwo narodowe.

Гібридна війна в кіберпросторі: виклики і загрози

Анотація: Поняття кібернетичної безпеки під час ведення гібридної війни все більше актуалізується і розглядається як стратегічна проблема держави. Забезпечення національної безпеки все більше залежить від інформаційних технологій та ІТ інфраструктур кіберпростору. Тотальна інформатизація суспільства, відсутність кордонів у кібернетичному просторі, принципи відкритості та анонімності, закладені в основу інтернет-технологій, призвели до зростання кількості актів кібертероризму та кіберзлочинів.

Ключові слова: гібридна війна, кібербезпека, кіберпростір, інформаційна атака, національна безпека.

Загальновідомо, що саме інформаційні ресурси є важливою складовою стратегічних ресурсів держави, значення якої зростає із розвитком інформаційно-комунікаційних технологій та їх використанням в усіх сферах суспільного життя. Одним з основних наслідків інформатизації стало виникнення і швидкий розвиток нової сфери конфронтації в стосунках між державами – конфронтації у кіберпросторі. Тому безпека у кіберпросторі стає наріжним каменем забезпечення національної безпеки.

Окремі аспекти проблеми (етимологія понять «кібер», «кіберпростір», «гібридна війна», «інформаційна атака») були предметом вивчення провідних українських та зарубіжних дослідників, як то В. Горбулін, І. Кочан, Р. Грищук, А. Гловацькі, А.Маєвські, С. Хантінгтон, С. Хоффман, В. Гібсон тощо. Власне

* Тернопільський Національний Технічний Університет імені Івана Пулюя.

кажучи, ще у 1984 р. В. Гібсон у повісті «Burning Chrome» вперше вжив поняття «кіберпростір», описавши концепцію Інтернету та віртуальної реальності до появи цієї технології⁹⁶, а у 1990-х рр. футуролог А. Тоффлер прогнозував можливість здійснення кібератак на державні ІТ-структури, на стратегічні, енергетичні структури⁹⁷.

В умовах масового поширення інформаційно-комунікаційних технологій в масштабах світового інформаційного простору, необмежених можливостей інформаційного обміну, забезпечення кібербезпеки залишається одним із глобальних завдань світової спільноти. Враховуючи існуючі тенденції передових країн світу щодо пошуку оптимальної моделі забезпечення кібернетичної безпеки, протидії викликам та загрозам у кіберпросторі, більшість держав активно модернізують власні сектори безпеки та оборони, особливо в контексті можливого використання мережі Інтернет державою-супротивником з метою проведення військових спеціальних інформаційних операцій, спричинення шкоди на об'єктах критичної інфраструктури, знищення та/або блокування систем життєзабезпечення у кібернетичному просторі.

В сучасних умовах кібератаки можуть бути здійснені з будь-якого місця, встановити та ідентифікувати яке є складним завданням: Інтернет-кафе, Wi-Fi системи або із застосуванням комп'ютерів третіх осіб. Вплив інформаційних загроз на структури державної влади, які відповідальні за підготовку і ухвалення рішень, реалізація яких безпосередньо впливає на безпеку країни, може призводити до виникнення надзвичайних ситуацій, значних збитків через порушення функціонування систем зв'язку, контролю і управління та просочування інформації, яка містить державну таємницю⁹⁸.

З огляду на рівень проникнення інформаційно-комп'ютерних технологій у всі критично важливі сфери життєдіяльності, не виключається бажання деяких держав світу продемонструвати своє домінування у міжнародному кіберпросторі. Крім того, це призводить до необхідності чіткої регламентації засад державної політики провідних держав в питанні контролю за власним кіберпростором, передбачає необхідність визначення пріоритетів державного управління кібербезпекою.

Постійно зростаючий потенціал використання мережі Інтернет у військових цілях провокує провідні країни світу протягом останніх років здійснити модернізацію власних секторів безпеки й, передусім, кібернетичної,

⁹⁶ О.А.Лалак, L.Klich, *Ризики і виклики кібербезпеки: досвід України та Польщі*, www.journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/download/3001/2692 [accessed 15.02.2018].

⁹⁷ В. Горбулін, *У пошуках асиметричних відповідей: кіберпростір у гібридній війні*, www.radiopolsha.pl/6/39/Artykul/332846 [accessed 15.02.2018].

⁹⁸ О.В. Орлов., Ю.Р. Онищенко, *Державна політика підготовки кадрів з попередження кіберзлочинності в Україні*, http://www.nbu.gov.ua/j-pdf/apdy_2014_1_32.pdf [accessed 16.02.2018].

віддаючи при цьому головну роль проблемі завоювання інформаційної переваги в управлінні військами (ресурсами) і зброєю, а також удосконаленню нормативно-правової бази. На даний час потужними кібервійськами володіють США, Китай, Велика Британія, РФ та Південна Корея⁹⁹. У мережі Інтернет США, Китай та Російська Федерація залишаються лідерами за кількістю проведених кібератак. Більшість останніх активних збройних протистоянь так чи інакше супроводжувалися і протистоянням у кіберпросторі. Це було характерним для війни в Лівії, частково – в Сирії, а кібершпиунство та кібердиверсії взагалі стали постійним тлом міжнародних відносин. Активність з боку провідних держав світу у кіберпросторі, формування потужних транснаціональних злочинних хакерських груп, що спеціалізуються на злочинах в кіберпросторі, обумовлюють необхідність вдосконалення вітчизняного сектору безпеки.

Ще з часів Євромайдану РФ використовувала кібератаки як складову своєї гібридної війни проти України. Спецпідрозділи РФ та різні «кіберберкути» здійснювали атаки на державні інформаційні ресурси та на персональні дані окремих політиків і громадських діячів. Найвідоміші випадки таких дій – DDoS-атаки на урядові ресурси (МЗС, сайт президента України, сайти органів державного управління та сектору безпеки і оборони), цільові атаки на державні органи з допомогою шахрайських електронних листів, спроби порушення роботи системи ЦВК під час виборів президента і на парламентських виборах 2014 р., а також функціонування вірусів Uroboros, BlackEnergy, CosmicDuke, FireEye. І це без урахування опосередкованих кібератак з використанням соцмереж із їхніми тисячами «фейкових» аккаунтів для поширення неправдивої інформації про події в державі та провокування заворушень, а також більш традиційних атак за допомогою соціального інжинірингу.

Україна значною мірою залежна від Рунету та його інформаційних ресурсів. За оцінками експертів, щонайменше 50% усіх міжнародних зв'язків України зі всесвітньою мережею припадають на РФ. А завдяки популярності «ВКонтакте», «Яндекс» та «Однокласников» серед наших співвітчизників 55-60% інтернет-трафіка йде з РФ. За даними Gemius, у січні 2016 р. у ТОП-10 найпопулярніших серед українців сайтів 4 були «родом» із РФ: VK.com і Mail.ru (2-ге і 3-тє місця – відразу після Google.com), Yandex.ru та OK.ru (5-тє і 9-тє місця). В умовах гібридної війни з РФ подолання Рунет-залежності є нагальним імперативом української інформаційної політики і вимагає відповідних заходів владних структур, незалежних інтернет-організацій та кожного громадянина зокрема¹⁰⁰.

⁹⁹ В. Кулик, П. Біленчук, *Стратегія забезпечення кібербезпеки в гібридній війні*, [www.lexinform.com.ua /dumka-eksperta/strategiya-zabezpechennya-kiberbezpeky-v-gibrydnij-vijni](http://www.lexinform.com.ua/dumka-eksperta/strategiya-zabezpechennya-kiberbezpeky-v-gibrydnij-vijni) [accessed 15.02.2018].

¹⁰⁰ *Світова гібридна війна: український фронт* / За заг. ред. В.П. Горбуліна, Харків, 2017, с.122.

Така ситуація є тривожною, оскільки РФ проводить на території України інформаційну війну. Серед численних методів ведення гібридної війни держава-агресор успішно застосовує смислову видозміну фактів і дискурсів, педалювання дискусійних моментів української історії, перманентну показовість начебто відсутності агресії, поширення в українському суспільстві панічних настроїв та зневіри, позиціонування РФ як не причетної до конфлікту сторони тощо¹⁰¹. У травні 2017 р. президент П. Порошенко указом обмежив доступ до «ВКонтакте», «Одноклассников», пошуковика «Яндекс» з його інструментами і поштового сервісу «Mail.ru». За даними міжнародного агентства «We are social», станом на січень 2018 р. соцмережами користувалося 29% мешканців України – це 13 млн осіб. Із них досі велика частка припадає на «ВКонтакте» (далі - VK) і «Одноклассники» (далі - ОК). За даними проекту Opinion Software Media 40% українських інтернет-користувачів, хоча б раз протягом березня 2018 р. відвідували VK, а 23% - ОК. На сьогодні обидві соцмережі втратили щонайменше 30% охоплення. Схожа картина для «Яндекс» і «Mail.ru». У березні 2017 р. вони входили у п'ятірку найпопулярніших сайтів серед українців поряд із Google, YouTube і VK. Зараз Google фактично став пошуковим монополістом, посунувши «Яндекс» на 12-ту сходинку, а Gmail.com та Ukr.net, як поштові сервіси, посунули «Mail.ru» на 14-ту сходинку. Із січня 2017 р. по січень 2018 р. кількість користувачів мережі Facebook збільшилася на 71%¹⁰². Отже, попри заборону мільйони українців все ще використовують російські соцмережі. Це робиться за допомогою Virtual Private Network (віртуальна приватна мережа) – технології, яка маскує реальну IP-адресу користувача своєю власною, шифрує всі дані і передає захищеним тунелем, дозволяючи використовувати інтернет анонімно. Існує безліч VPN, заборонити їх технологічно – майже неможливо.

Очевидно, що найближчим часом Україні не загрожує аналог китайського проекту «Золотий щит», який контролює контент в країні, чи, принаймні, заборона VPN. За прикладом китайської влади, а також Ірану, Куби, Північної Кореї нинішнє російське керівництво взяло курс на «суверенізацію Інтернету». У Росії, згідно із прийнятим з 2016 р. «законом Яровой», російські соцмережі і месенджери, зокрема VK, ОК і «Агент Mail.ru», на вимогу ФСБ можуть розкривати персональні дані будь-якого користувача. Через споживаний контент дуже просто маніпулювати людиною. А це означає вихід із глобального інформаційного простору і побудову власного «Золотого щита», який би відгородив населення РФ та інших країн, залежних від РФ, від його спокус та загроз.

¹⁰¹ Є.В. Магда, *Виклики гібридної війни: інформаційний вимір*, www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzizvru_2014_5_29.pdf [accessed 19.02.2018].

¹⁰² К. Есманова, *Російські соцмережі рік потому. Чи спрацювала заборона?* www.pravda.com.ua/articles/2018/04/24/7178513 [accessed 19.02.2018].

Маючи потужний людський потенціал, фахівців з ІТ, високу мотивацію до протистояння зовнішній агресії українська держава повинна розвивати не лише оборонні технології, а й наступальні, у тому числі – й кіберозброєння. Кіберпростір має стати інструментом асиметричної відповіді на агресію.

Література:

1. Горбулін В. *У пошуках асиметричних відповідей: кіберпростір у гібридній війні*. www.radiopolsha.pl/6/39/Artykul/332846.
2. Есманова К. *Російські соцмережі рік потому. Чи спрацювала заборона?* www.pravda.com.ua/articles/2018/04/24/7178513/.
3. Кулик В., Біленчук П., *Стратегія забезпечення кібербезпеки в гібридній війні*, www.lexinform.com.ua/dumka-eksperta/strategiya-zabezpechennya-kiberbezpeky-v-gi-brydnyj-vijni/
4. Лалак О.А., Л. Клич. *Ризики і виклики кібербезпеки: досвід України та Польщі* www.journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/download/3001/2692.
5. Магда Є.В., *Виклики гібридної війни: інформаційний вимір*. www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzizv-ru_2014_5_29.pdf.
6. Орлов О.В., Онищенко Ю.Р. *Державна політика підготовки кадрів з попередження кіберзлочинності в Україні*, www.nbuv.gov.ua/j-pdf/apdy_2014_1_32.pdf.
7. *Світова гібридна війна: український фронт* (ред.) В.П. Горбулін, Харків: Фоліо, 2017.

Bezpieczeństwo informacyjne dzieci: doświadczenie Unii Europejskiej

Streszczenie: Badania poświęcono problemowi regulacji prawnych dotyczących ochrony dzieci przed negatywnym wpływem produktów informacyjnych. Artykuł zawiera analizę doświadczeń Unii Europejskiej w rozwiązywaniu zdefiniowanego problemu na poziomie normatywnym i prawnym. Dowiedziono, że społeczeństwo jest zmuszone do konfrontacji z zagrożeniami w przestrzeni informacyjnej, a polityka wszystkich państw powinna być nakierowana na wspieranie rozwoju psychicznego i kulturowego dzieci.

Słowa kluczowe: dzieci, bezpieczeństwo informacyjne, prawa dziecka, produkty informacyjne, moralność, prawo.

Information Security of Children: the European Union Experience

Abstract: The research is devoted to the problem of the legal regulation of the protection of children from the information product's negative influence. It includes the analysis of the EU experience on solving the stated problem on normative and legal levels. It has been proven that the society must confront the threats of information space and the state policy of all countries must be oriented to the support of mental and cultural development of children.

Key words: Children, information security, rights of children, information products, moral, law.

The intensive development of the mass media network, especially of the Internet mass media, requires the determination of their social impact on various spheres of social life. It is not surprising that modern scholars, teachers and parents are worried about of the both positive and negative impact of informational products on children, which is now the prevailing situation in the society . Today the main role in the process of socialization of children is not played by the positive traditional institutions as the family or schools, but is mostly played by the media, social networks, and the Internet, which can negatively affect youth and teenagers. Modern society is rapidly changing and the established system of moral norms and values is not valid any more. We believe that if it is necessary to change social priorities and values or even society itself, the state must start with the information impact on children and young people because it guarantees achievement of the goal. Moreover, at the present time, the family school,

* University of the State Fiscal Service of Ukraine.

public institutions, or even the state can't resist such information impact in full. Therefore, provision of information security of the child as a component of information security is a priority task of the state and society¹⁰³.

The purpose of our study is to analyze the current situation in the legal regulations on public relations regarding the provision of information security of children in the European Union, to formulate the justification of the need to improve the system of appropriate legal regulations and to develop practical recommendations for raising the level of children's information security.

Today, the European Union unites highly developed countries that have a definite impact on international relations by establishing norms and standards of conduct for states in the political, economic, social, informational and other spheres. Under these conditions, a comprehensive study of the European approach to ensuring information security of children is urgent, especially as a part of the Ukraine's European integration process¹⁰⁴.

The provisions of the Preamble of the Convention on the Rights of the Child¹⁰⁵ and Principle 8 of the Declaration of the Rights of the Child¹⁰⁶ clearly define the child as a special subject of public relations that requires special protection, care and proper legal protection. The right of the child on unimpeded access to information and knowledge, including the information and materials from various national and international sources that are necessary for individual development, social formation and cultural enrichment on the basis of equality of opportunity and protection from materials harmful to its well-being is guaranteed on the international level by the provisions of Art. 2, art. 13, art. 17, pp. d p. 1 and p. 3 art. 28, art. 31 of the Convention¹⁰⁷.

According to the Article 1 of the UN Convention on the Rights of the Child¹⁰⁸ and a number of European conventions, in particular the European Convention on Nationality (Article 2)¹⁰⁹, the Convention on contact concerning children (ETS No. 192)

¹⁰³ N. Novytska, *Public morals protection under information transformation of society*, Kolo Publishing, Drogobych, 2016, p. 452.

¹⁰⁴ N. Novytska, *Legal basics of children protection from negative influence of information environment*, "Legal informatics: scientific journal on problems of legal informatics, information law and information security", 2009, No 4(24), p. 37-41.

¹⁰⁵ *UN Convention on the Rights of the Child, 20.11.1989*, http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021 [accessed 18.05.2018].

¹⁰⁶ *Ibidem. UN Declaration of the Rights of the Child, 20.11.1959*, http://zakon.rada.gov.ua/go/995_384 [accessed 14.05.2018].

¹⁰⁷ *Ibidem. UN Convention on the Rights of the Child, 20.11.1989*, http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021 [accessed 14 May 2018].

¹⁰⁸ *UN Convention on the Rights of the Child, 20.11.1989*, http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021 [accessed 14.05.2018].

¹⁰⁹ *European Convention on Nationality, (ETS No 166, 06.11.1997)*, http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_004 [accessed 14.05.2018].

(Article 2)¹¹⁰, Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings (Article 4)¹¹¹, a child is every human being until he reaches the age of 18 years and if under the law applicable to this person, it does not reach the age of majority earlier.

The analysis of the basic legal acts in the field of the child's rights confirms that only parents or authorized persons are responsible for the observance and protection of the child's rights. These provisions are detailed in part 1 of Article 18 of the UN Convention on the Rights of the Child and Principle 7 of the Declaration of the Rights of the Child. At the same time, parents and authorized persons cannot provide information security for the child without the participation of the state.

The issue on regulation the distribution of information, which negatively affects the moral health of citizens, is raised in disputes in many countries. Governments of these countries are increasingly aware that certain types of information products are harmful to the moral health of their citizens, especially children. Foreign experience shows that The most democratic and liberal EU states exercise a fairly rigid moral censorship in the media, art, show business *etc.*, which is expressed in the detailed licensing rules for TV channels, radio stations and newspapers, as well as in the less developed schemes of restrictions and cancellation of licenses for those owners who violate the norms of public morality that are common to each state. Of course, these countries protect themselves from the domination of immorality, and hence from degradation, the moral and political relaxation and the decomposition of their societies.

The right to freedom of information is an integral part of the state information security. In turn, the information security system of any state is an integral part of the national security system¹¹². That is, by ensuring the right to freedom of information for everyone, it, however, can be restricted by national law in defined cases such as information advocating war, national and religious hatred, a violent change of the constitutional system or territorial integrity of Ukraine; promotion of fascism and neo-fascism; humiliation or offence of a nation or person on a national basis; promoting of bestiality, blasphemy, disrespect for national and religious shrines; humiliation of a person; manifestation of bullying physical disabilities (injuries), mentally ill or elderly people; promotion of ignorance, disrespect to parents; promotion of drug addiction, substance abuse, alcoholism, smoking and other harmful habits and other types of information that threaten information security and are forbidden to spread.

¹¹⁰ *Convention on contact concerning children (ETS No 192, 15.05.2003)*, http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_659 [accessed 14.05.2018].

¹¹¹ *Convention on Action against Trafficking in Human Beings, 16.05.2005*, http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_858 [accessed 14.05.2018].

¹¹² A.Zadvornyi, *Information security and freedom of speech in Ukraine*, [in] Y.I. Lukianenko, *Freedom of Speech in Ukraine: current situation, problems, perspectives*, Parliament Publishing House, Kyiv, 1997, p. 136.

The legislation of the European Union pays considerable attention to protecting children from the negative impact of information products.

Despite its commitment to the principle of freedom of expression and the free dissemination of information and ideas that was, in particular, highlighted in the Council of Europe Declaration from April 29, 1982 that adopts the Recommendation No. R (89) 7 of the Committee of Ministers to member states concerning principles on the distribution of videograms having a violent, brutal or pornographic content, the main purpose of which was the consolidation of actions against the distribution of violent, cruel and pornographic content videos, as well as against the use of drugs, in particular to protect youth and teenagers¹¹³. Another feature of this legal act is that Member States should encourage the creation of special systems for the classification and control of video recordings by the relevant professional sectors within self-regulation systems or with the help of public authorities. These systems can be created either before, or after the distribution of videos that, we believe, is a part of censorship and self-censorship.

Attention is also drawn to the fact that the Council of Europe emphasizes the need to prepare people for the perception of information by offering in the Recommendations on the cultural dimension of broadcasting in Europe¹¹⁴ the introduction of the school curricula to teach the critical attitude towards the media and audiovisual products, as well as to inform adults (and not only parents) on the both positive achievements in the media sphere and those that can harm the moral health of society. In addition, This document of the Council of Ministers of Europe recommends accelerating and intensifying work on the development of guidelines based on national legislation, which are aimed at reducing violence, cruelty and pornography not only in video programs but throughout the broadcasting sector.

In 1984, the Council of Europe adopted Recommendation No. R (84) 3 on the principles of television advertising¹¹⁵, which contains special requirements for the content of advertising directed at children, or advertisement involving children. In particular, such advertisement must avoid anything that can harm the interests of children and must respect their physical, mental and moral personality.

In 1994, the Fourth European Ministerial Conference on Mass Media Policy “Media, in a Democratic Society”, was held, where the Resolution on Journalistic Freedoms and Human Rights was approved. One of the principles stated in this Resolution is the principle of discouraging the violence, hatred, intolerance or discrimination

¹¹³ *Recommendation No. R (89) 7 of the Committee of Ministers to member states concerning principles on the distribution of videograms having a violent, brutal or pornographic content, 27. 04. 1989*, www.coe.kiev.ua [accessed 14.05.2018].

¹¹⁴ *Recommendations 1067(1987)ontheulturaldimensionofbroadcastinginEurope*, <http://cedem.org.ua/library/rekomendatsiya-1067-1987-pro-kulturnyj-vymir-movlennya-v-yevropi> [accessed 14.05.2018].

¹¹⁵ *Recommendation No. R (84) 3 on the principles of television advertising, 23.02.1984*, www.coe.kiev.ua [accessed 14.05.2018].

based on race, gender, sexual orientation, language, religion, politics or other views of national, religious or social origin.

In our opinion, as part of the study on children protection from the negative impact of information products it is extremely interesting to overview the Recommendation 1276 (1995) on the power of visual images. In particular, the Council of Europe defined that the influence of visual imagery is so powerful that we are now faced with the phenomenon of „virtual reality”, which generates the risk of manipulations with the images that illustrates the news and the information accompanying them. Most people do not know how to „read” visual images, and this can lead to misinterpretations and manipulations. Interpretation of visual images is also part of literacy, although it is still mostly ignored. Twenty years after the adoption of Recommendation 963 (1983) on the Cultural and educational means of reducing violence, the Assembly reiterates its concern about the growing tendency towards violence in the media, in particular in the visual ones - on television, video, films, advertising, photographs and in computer programs. Since then, the problems have become acute, and most of the proposed recommendations not only remain relevant, but become even more urgent. Much attention in stated document was paid to children because TV screens have been turned into modern „electronic nannies”, since a large number of children spend too much time in front of them. Unlike the other resolutions adopted by the Council of Europe on freedom of expression, mentioned one clearly and even rigidly states that freedom of expression is a fundamental right guaranteed by the Article 10 of the European Convention on Human Rights and should be ensured along with the responsibilities with which it is connected. In certain cases, the restriction of freedom of expression may be justified in order to reconcile it with the need to protect other rights and freedoms, in particular the rights of children.

The Article 7 of European Convention on Transfrontier Television states that all elements of program services that could harm the physical, mental or moral development of children and youth should not be broadcasted at a time when they can watch them. In addition, programs should not be obscene, contain pornography, illegally propagate violence or induce racial hatred. Advertising for children or with children, in accordance with Article 11 of the Convention on Transfrontier Television, should „take into account their particular feelings” and avoid anything that could harm their interests. It is forbidden to use hidden advertising and methods that affect the subconscious (Article 13). Advertising of alcohol can not be intended for a youth or teenagers, the participation of a youth or teenagers in such advertising is prohibited (Article 15), respectively, even the sponsors of advertisement with or for youth or teenagers can not be legal and natural persons whose main activity is related to the production or distribution of alcohol (Article 18). The Standing Committee of the Delegates of the Signatory States (Article 20-22) has been established to monitor compliance with the

Convention on Transfrontier Television, to provide advice and to resolve disputes between the parties¹¹⁶.

Globalization processes in the information sphere, an increase in the number of electronic mass media have prompted the Council of Europe to adopt Recommendation No. R (97) 19 on the portrayal of violence in the electronic media¹¹⁷. The recommendation concerns the gratuitous portrayal of violence by various electronic media at the national and international levels. This document defines the term „gratuitous portrayal of violence „, which means the dissemination of messages, words and images, the violent content of which or the manner in which portrayal is given, is not justified by the context. A supplement has also been prepared and it contains the parameters that are elaborated to resolve the issue of whether the portrayal of violence in electronic media is justified.

Recommendations of the Parliamentary Assembly of Council of Europe (PACE) No. 1882 „The promotion of Internet and online media services appropriate for minors” in 2009 called upon member states to establish standards and age ratings for information content in the Internet, in order to ensure that children are not able to access information that is likely to harm a particular age category¹¹⁸.

Principle 3 of the Declaration on the Freedom of Communication on the Internet, approved by the Committee of Ministers at the 840th meeting of the Ministers of Deputies in Strasbourg on May 28, 2003, provides the installation of special filters for the protection of minors, in particular, in places accessible to them, such as schools or libraries if they don't use a previous state control tool or don't have any general content blocking tools¹¹⁹. „Measures may also be taken to forcibly remove clearly identified information (content) on the Internet or, alternatively, block access to it if the competent national authorities take a preliminary or final decision on its unlawfulness”¹²⁰ to ensure compliance with the guarantees provided in the Article 10, paragraph 2 of the Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms¹²¹. That is, the Declaration on the freedom of communication on the Internet provides the filters for poor-quality content that could harm the moral, psychological or mental health of the child, as well as its forced blocking and seizure of such content.

¹¹⁶ *European Convention on Transfrontier Television (ETS N 132, 05.05.1989)*, http://zakon.rada.gov.ua/go/994_444, [accessed 15.05.2018].

¹¹⁷ *Recommendation No. R (97) 19 on the portrayal of violence in the electronic media, 30.10.1997*, www.coe.kiev.ua [accessed 15.05.2018].

¹¹⁸ A. Rihter, *International Standards and Foreign Practice of journalism regulation*, UNESCO Publishing, Moscow, 2011, p. 360.

¹¹⁹ *Declaration on the Freedom of Communication on the Internet, 28.05.2003*, URL: <http://cedem.org.ua/library/deklaratsiya-pro-svobodu-komunikatsij-v-internet> [accessed 15.05.2018].

¹²⁰ *Ibidem*.

¹²¹ *Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms, 04.11.1950*, http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004 [accessed 14.05.2018].

The European Court of Human Rights has recognized that the protection of morals in a democratic society is a legitimate aim in accordance with Article 10, paragraph 2 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms¹²² and defined „obscene publications” as ones that want to „spoil and rub off”. Protection of the rights and freedoms of others, in its opinion, means protection of the moral interests and well-being of specific individuals or categories that require special protection (for reasons such as maturity, mental disability *etc.*) and related to one of the aspects of morality.

Each country individually implements the internationally declared guarantees of the rights and freedoms of the children and their security, taking into account its own experience, legal and national traditions and in accordance with the needs of its people, society and the state. Nowadays, there are a number of ways in which the restriction of access of minors to certain information on the Internet is realized in the world. In particular, this may be a requirement to provide a credit card number or driver’s license, to fill out some form for access to a particular site or content *etc.* The problem of information content control in the world is also solved individually by each country.

On the basis of a comprehensive study of international experience, it was concluded that today the child’s security in the information space is under formation all over the world. Unique legal norms and mechanisms for their implementation do not exist at present, each country builds its own model of child protection in the modern information space. In addition, considerable attention should be given to the education of an adequate consumer of information whose level of information culture would allow him to understand and repulse all information manipulations and influences. This means that, along with the development of the information and communication technology sphere, the media education in educational institutions should be introduced.

References:

1. Novytska N., *Legal basics of children protection from negative influence of information environment*, “Legal informatics: scientific journal on problems of legal informatics, information law and information security”, 2009, no 4(24).
2. Novytska N., *Public morals protection under information transformation of society*, Kolo Publishing, Drohobych, 2016.
3. *Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms*, 04.11.1950, http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
4. *Convention on Action against Trafficking in Human Beings*, 16.05.2005, http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_858.
5. *Convention on contact concerning children* (ETS no 192, 15.05.2003), http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_659.

¹²² *Ibidem*.

6. *Declaration on the Freedom of Communication on the Internet*, 28.05.2003, <http://cedem.org.ua/library/deklaratsiya-pro-svobodu-komunikatsij-v-internet> .
7. *European Convention on Nationality*, (ETS no 166, 06.11.1997), http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_004 .
8. *European Convention on Transfrontier Television* (ETS no 132, 05.05.1989), http://zakon.rada.gov.ua/go/994_444 .
9. *Recommendation no R (84) 3 on the principles of television advertising*, 23.02.1984, www.coe.kiev.ua .
10. *Recommendation no R (89) 7 of the Committee of Ministers to member states concerning principles on the distribution of videograms having a violent, brutal or pornographic content*, 27. 04. 1989, www.coe.kiev.ua .
11. *Recommendation no. R (97) 19 on the portrayal of violence in the electronic media*, 30.10.1997, www.coe.kiev.ua .
12. *Recommendations no 1067 (1987) on the cultural dimension of broadcasting in Europe*, <http://cedem.org.ua/library/rekomendatsiya-1067-1987-pro-kulturnyj-vymir-movlen-nya-v-yevropi/> .
13. Rihter A., *International Standards and Foreign Practice of journalism regulation*, UNESCO Publishing, Moscow, 2011.
14. *UN Convention on the Rights of the Child*, 20.11.1989, http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021 .
15. *UN Declaration of the Rights of the Child*, 20.11.1959, http://zakon.rada.gov.ua/go/995_384 .
16. Zadvornyi A., *Information security and freedom of speech in Ukraine*, [in] Y.I. Luki-anenko, *Freedom of Speech in Ukraine: current situation, problems, perspectives*, Parliament Publishing House, Kyiv 1997.

Lobby izraelskie i polityka Stanów Zjednoczonych w konflikcie arabsko-izraelskim (1948–1978)

Streszczenie: Informacja o możliwości powstania nowego państwa na Bliskim Wschodzie zaszokowała część amerykańskich polityków. Komisja amerykańska pracująca w Organizacji Narodów Zjednoczonych nie określiła jasno swojego stanowiska przez długi czas. Uznanie państwa Izrael mogło znacznie osłabić relacje amerykańsko-arabskie, szczególnie jeżeli chodzi o sprzedaż i zakup ropy. Przede wszystkim, Holocaust, wpływ amerykańskiego lobby i osobiste aspiracje prezydenta Trumana pozwoliły obradującej komisji „utworzyć” państwo Izrael. Młode państwo na czele z D. Ben-Gurion natychmiast rozpoczęło poszukiwanie sposobów na porozumienie ze Stanami Zjednoczonymi. Jednak amerykański prezydent prowadził bardzo ostrożną politykę. Podczas pierwszej wojny Arabsko-Izraelskiej Izrael praktycznie nie otrzymał żadnej znaczącej pomocy w związku z amerykańskim embargo na broń. Głównym zadaniem prezydenta D. Eisenhowera w polityce zagranicznej była konfrontacja wpływów Związku Sowieckiego na Bliskim Wschodzie. Dlatego też Izrael został wsparty przez Stany Zjednoczone podpisując szereg umów z krajami arabskimi, szczególnie Pakt Bagdadzki. Po raz pierwszy zwrócono uwagę na Izrael po kryzysie Suezkim kiedy Egipt, nie bez pomocy Związku Sowieckiego, ostentacyjnie złamały uprzednie umowy dotyczące Kanału Suezkiego. Ostatecznie dzięki prezydentowi Kennedy’iemu Izrael otrzymał ważną finansową i militarną pomoc. Jednak, nie zakończyło to długotrwałego konfliktu izraelsko-arabskiego. Kolejne konfrontacje obu stron stały się katalizatorem dla nowych kontrowersji, których efektem była wojna sześciodniowa i Yom-Kippur. Po wydarzeniach Wojny sześciodniowej i wojny Yom-Kippur, USA ostatecznie uznały państwo Izrael i jako silny sojusznik rozpoczęły aktywne negocjacje na Bliskim Wschodzie. Doradca ds. bezpieczeństwa narodowego Zbigniew Brzeziński stał się ważnym politykiem, dzięki któremu Związek Sowiecki musiał zawiesić kwestie próby rozwiązania konfliktu na Bliskim Wschodzie. Główny strategiczny wróg Izraela – Egipt (uosabiający cały świat arabski) pod wodzą Sadat’a również zdecydował się na porozumienie. Ostatecznie, w 1978 roku podpisując porozumienie z Camp David Izrael i Egipt zawiesiły konflikt trwający trzydzieści lat. Próba rozwiązania konfliktu arabsko-izraelskiego w jego ostrej fazie pokazała skuteczność międzynarodowej dyplomacji, osłabienie roli Związku Sowieckiego i zwiększonych wpływów USA.

Słowa kluczowe: konflikt arabsko-izraelski, Jewish lobby, polityka USA, Zimna Wojna.

* Ivan Franko National University of Lviv.

The Israel Lobby and US Policy in The Arab-Israeli Conflict (1948–1978)

Abstract: The news about the probability of formation a new state in the Middle East shocked a significant part of American politicians. The US Commission, which has been working in the UN, did not express its clear position on this issue for a long time. The recognition of Israel State could significantly weaken the Arab-American relations, in particular, on the sale and purchase of oil. After all, the Holocaust, the influence of the American lobby, and President Truman's personal aspirations, allowed the presiding commission to „form” the state of Israel. A young country led by D. Ben-Gurion immediately began to seek ways of understanding from the United States. However, the American president pursued a very cautious policy. During the first Arab-Israeli war, Israel practically did not receive significant assistance through the American arms embargo. For President D. Eisenhower, the chief task in foreign policy was to confront the influence of the Soviet Union in the Middle East. Therefore, Israel was alarmed by the U.S. signing a number of treaties with Arab countries, in particular the Baghdad Pact. The first serious attention to Israel was paid after the Suez crisis, when Egypt, not without Soviet Union help, demonstratively violated the previous agreements on the Suez Canal. Finally, for President Kennedy Israel received important financial and military assistance. However, that did not put the end to the permanent Arab-Israeli conflict. New confrontations between two sides become a catalyst for the new controversy that resulted in the Six Day War and Yom-Kippur War. At the same time, the United States finally recognized Israel as a strong ally and began an active phase of negotiations in the Middle East. National Security Adviser Zbigniew Brzezinski became an important political figure, thanks to whom the Soviet Union was suspended from resolving the conflict in the Middle East. The main strategic enemy of Israel – Egypt (personified the entire Arab world) under the new leadership Sadat also agreed to compromise. Finally, in 1978, during Camp David Accords Israel and Egypt suspended thirty years of conflict. The fact of the acute phase resolving the Arab-Israeli conflict has shown the effectiveness of international diplomacy, weakening the role of the Soviet Union and the increased US influence in return.

Key words: Arab-Israeli Conflict, Camp David Accords, Jewish lobby, American policy, Cold War.

At the beginning of 1940s, the United States started to show its interests in the Middle East oil and had political interests in the region, especially in the context of the Cold War and the confrontation with the Soviet Union. The proclamation of State of Israel provoked the conflict which turned into the Arab-Israeli wars. The United States, under the influence of the Israeli lobby and in order to strengthen its influence in the region, began a peaceful settlement process. Finally, after the completion of the four

Arab-Israeli wars, Egypt – as the leading Arab country – and Israel entered into a peace treaty at Camp David in 1978. Despite the fact that the Arab-Israeli conflict is still ongoing, the United States has managed to initiate the process of completing the acute phase of conflict and direct clashes.

The United Nations Resolution 181 defined the outline of a settlement in Palestine creating both Jewish and Palestinian homeland¹²³. Finally the task put in the so-called Baltimore program¹²⁴ was realized on May 14, 1948¹²⁵. At the same day the State of Israel was proclaimed and the head of the Jewish Agency Ben-Gurion read out the Declaration of Independence¹²⁶. The United States was the newest player in the Middle Eastern affairs in the 1940s. For this reason, this country was interested in all geopolitical processes that took place on the territory of the Middle East¹²⁷. Therewith a high level of pressure to Harry S. Truman were applied by The Zionist Organization of American under the leadership of Rabbi Abbi Hiller Silver. Thus, the first diplomatic relations between the two countries began to emerge. The First Prime Minister of Israel David Ben-Gurion conducted a pro-American policy seeing the future of the state in an alliance with the United States¹²⁸. Moreover, in the United States as well as in Europe, were still present moods of regret for the large-scale effects of the Holocaust. The influential individuals wanted by any means to help this process.

However, the United States still had a significant group of politicians who doubted the correctness of the UN decision under the No 181. Specifically, this group argued that America's primary goals in the Middle East were twofold: securing the access to Saudi Arabia's oil reserves and maintaining U.S. military bases. In their view, the formation of a Jewish State would destroy this position and, instead, strengthen the position of the Soviet Union¹²⁹. For example, the American diplomat George Kennan was categorically against the recognition of the Jewish state. «This could be the cause of a catastrophe in the Middle East» according to his view¹³⁰.

¹²³ “Resolution Adopted on the Report of the AD HOC Committee on the Palestine Question,” 1947, *General Assembly of the United Nations*, <http://www.un.org/en/ga> [accessed 15.05. 2018].

¹²⁴ The American Zionists in 1942 at a conference at the Baltimore Hotel in New York set a program referred in particular to the need for an increase in the number of Jewish immigrants to Palestine by the British authorities; another task was the transformation of Palestine in a Jewish state.

¹²⁵ Zionist Congresses: The Baltimore Conference, 1942, *Jewish Virtual Library* <http://www.jewish-virtuallibrary.org/the-biltmore-conference-1942> [accessed 15.05. 2018].

¹²⁶ The Declaration of the Establishment of the State of Israel, 14 May, 1948, *Israel Ministry of Foreign Affairs*, <http://mfa.gov.il/mfa/Pages/default.aspx> [accessed 01.05. 2018].

¹²⁷ Sarah, R. Wills, *Picking Sides in the Arab-Israeli conflict: The Influence of Religious Belief of Foreign Policy*: Thesis. (Virginia, 2012), p.124.

¹²⁸ Т. Карасова, *Израиль и США: Основные этапы становления стратегического партнерства (1948-2014)*. Москва: Аспект-Пресс, 2015.

¹²⁹ Allis Radosh and Ronald Radosh, *The Origins of the U.S.-Israeli Relationship: Truman and the Jewish State*, The Washington Institute, <http://www.washingtoninstitute.org/>, [accessed 10.05. 2018].

¹³⁰ Т. Карасова, *Израиль и США...*, p. 24.

Therefore the recognition of the State of Israel becomes apparent of the efforts of the Zionist lobby, post-Holocaust sympathy towards European Jews, carefully framed Cold War policy objectives, and, above all, domestic political concerns – the next presidents' election for example¹³¹.

Some people's fears of possible conflict on the territory of the Middle East came true at the next day. On 15 May, 1948 began the first Arab-Israeli War, known to Israelis as the War of Independence or War of Liberation. It was one of the series of wars between the State of Israel and its Arab neighbors in the continuing Arab-Israeli conflict. The Arab League invaded Israel after the rejection of Jews' claim to the land¹³².

Israel, the United States, and the Soviet Union called the Arab states' entry into Israel illegal aggression. Since the beginning of the war, the Soviet Union has supplied Israel with weapons, especially through his satellite – Czechoslovakia¹³³. The Soviet delegate Andrei Gromyko informed the Security Council on May 29, 1948: this is not the first time that the Arab states, which organized the invasion of Palestine, have ignored a decision of the Security Council or of the General Assembly¹³⁴.

The United States took a more neutral position. The U.S. Secretary of Defense explained the U.S. military's interest in Israel. It was talk about the ways of communication, where the direct land routes between Turkey and the Cairo-Suez area pass through Israeli territory. There was the question of military bases with the high grade system of well-developed airfields and air bases. The Minister of Foreign Affairs was also captured by an Israeli army that had a good battle experience¹³⁵. The White House, meanwhile, accepted earlier Truman's embargo on the sale of any weapons to the Jewish State. In response, thirty Republican Members of the House of Representatives, including Jacob Javits, Christian Herter, Clifford Case and other, sent a public letter to Secretary Marchall in which they posed a series of questions as for arms embargo¹³⁶.

The young Israeli state slowly but surely received military victories. On December 1948, the Israeli army following the enemy crossed the border of Egypt. British authorities gave Israel the ultimatum to abandon this territory for immediately. Otherwise, Britain would be forced to provide military assistance to Egypt. The United States, in turn, declared the revision of their policy for Israel in case of failure to comply of the British ultimatum¹³⁷.

¹³¹ Christopher J. Parker, *Politics and Pragmatism: The United States and Israel Between Two Presidents*, Georgia Southern University: Electronic Theses and Dissertations, (Georgia, 2017) , p. 48.

¹³² Wills, *Picking Sides in the Arab-Israeli conflict...*, p. 54.

¹³³ *Ibidem*, p. 56.

¹³⁴ Mitchell G. Bard, *A guide to the Arab-Israeli Conflict: Myths and Facts*, Maryland: American-Israeli Cooperative Enterprise, 1017: 39.

¹³⁵ *The Israeli-Palestinian Conflict – A Case Study for the United States Military in Foreign Internal Defense*, <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a437597.pdf> [accessed 23.05. 2018].

¹³⁶ Slonim Shlomo, *The 1948 American Embargo on Arms to Palestine*, Political Science Quarterly, (New York: The Academy of Political Science, 1979, 94/3:500.

¹³⁷ Карасова, *Израиль и США...*, p. 33.

After its victory in War of Independence, Israel increased its land area by approximately twenty percent in contrary to the previous agreements¹³⁸. After that war the United States responded to an appeal of economic aid to help to absorb immigrants by approving a \$135 million Export-Import Bank loan and the sale of surplus commodities¹³⁹.

The newly elected President Dwight Eisenhower considered the Middle East to be an arena for combating communism. The main purpose of his administration was the policy of deterring the Soviet Union¹⁴⁰. The main arena, of course, was the Arab countries. According to the traditional view the Truman policy and the Democratic Party's dependence upon the so-called Jewish vote for electoral success. D. Eisenhower and the Republicans were not so interesting in Jews electorate that is why the American Jewry had less access to the decision-makers during the Eisenhower administration¹⁴¹. The position of the American Zionism was still weak. Israeli Foreign Minister Moshe Sharett concluded that new American administration was something of a *tabula rasa*.

Meanwhile, the United States and Great Britain, involving the Middle East countries in the military-political blocs, tried to create a barrier against the Soviet penetration to the Middle East. This strategy was called the „northern belt” and was implemented through the establishment of the Baghdad Pact in February 1955¹⁴². Turkey and Iraq laid the foundation of the Baghdad pact. Under pressure from Britain and the US was sufficient impetus for Pakistan to sign the agreement on 23 September 1955 along with Britain and Iran¹⁴³. After the Iraqi revolution in 1958, the title of the pact was changed to the Central Treaty Organization (CENTO) with a minor addition referring to the Eisenhower Doctrine¹⁴⁴.

Accordingly, the U.S. tried to strengthen its position in the Cold War by creating a regional security system in the Middle East¹⁴⁵. The Jewish state felt in danger so it caused tension between the Arab countries and Israel¹⁴⁶.

¹³⁸ Wills, *Picking Sides in the Arab-Israeli conflict...*, p. 56.

¹³⁹ Ibidem, p. 58.

¹⁴⁰ Карасова, *Израиль и США...*, p. 37.

¹⁴¹ Ian J. Bickerton, *Dwight D. Eisenhower and Israel: A New Look*, Australasian Journal of American Studies, New Zealand: Australia New Zealand American Studies Association, 1988, 7/1: 1.

¹⁴² В. Бузань, *Політика США щодо арабсько-ізраїльського конфлікту за президентства Д. Ейзенхауера (1953 – 1961), "Сторінки історії": збірник наукови хрещів, Київ: Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут", 2016, p. 41, 140.*

¹⁴³ Mussarat Jaaben and Muhammad, S. Mazhar, *Security Game: SEATO and CENTO as Instrument of Economic and Military Assistance to Encircle Pakistan*, "Pakistan Economic and Social Review", Punjab: Department of Economics, University of the Punjab, 2011, 49/1, p. 121.

¹⁴⁴ *The Central Treaty Organization (CENTO), 1955, Inside the Cold War*, accessed 23 May, 2018, <http://insidethecoldwar.org/> [accessed 15.05. 2018].

¹⁴⁵ В.Бузань, *Політика США щодо арабсько-ізраїльського конфлікту...*, p. 140. Jaaben and Mazhar, *Security Game: SEATO and CENTO...*, p. 121.

¹⁴⁶ *Telegram From the Embassy in Israel to the Department of State, 1955*, Department of United States of America: History Office, <https://history.state.gov> [accessed 15.05. 2018].

The United States and Great Britain understood the tense situation between Egypt and Israel. They developed a special Alpha plan with the purpose to solve the Arab-Israeli and Palestinian-Israeli conflicts. By following principles, Israel had to pass the Negev and Jordan to Egypt; create a territorial link between them; resettle in Israel 75,000 Palestinian refugees¹⁴⁷.

Egypt negatively reacted to the creation and expansion of the Baghdad Pact. Despite the fact that the United States and Britain tried to persuade the Egyptian leadership to join this bloc after realization of Alpha plan. Egypt, however, categorically rejected that idea; in return it embraced a more active pan-Arabist policy. The contradiction between a superpower pursuing Cold War objectives and a regional power devoted to principles of Arab nationalism ultimately caused the collapse of US-Egyptian relations¹⁴⁸. In return, Egypt announced a massive arms deal with the Soviet Union at the end of September 1955 – a deal known as the 1955 Czech-Egyptian arms deal, since Czechoslovakia was acting under Moscow's influence¹⁴⁹.

After the failure of the Alpha plan, the United States began to seek leverage on Egypt. They started economic and political pressure; in particular, the funding of the construction of the Aswan Dam was stopped¹⁵⁰. In return, on July 26, 1956, Egyptian President Gamal Abdel Nasser nationalized the Suez Canal. Great Britain and France were the owners of a part of the company's shares, thus this occasion precipitating an international crisis¹⁵¹.

On October 29, Israel invaded the Sinai with the announced intention of destroying Egyptian "Fedayeen" bases. The paratroopers were dropped at the Mitla Pass some 20 miles east of Suez. British and French authorities planned to use weapons but the US insists on a peaceful settlement of the conflict¹⁵².

Eventually, after a dozen of meetings, the London Conference, and the pressure of the U.S.¹⁵³, countries have agreed to cease hostilities in Egypt. The first „blue helmets” of the United Nations arrived in the Channel Zone¹⁵⁴.

¹⁴⁷ *Operation Alpha (1955)*, <https://ecf.org.il/issues/issue/201> [accessed 09.05. 2018].

¹⁴⁸ Ray Takeyh, *The Origins of the Eisenhower Doctrine*, London: Palgrave Macmillan, 2000, p. 48.

¹⁴⁹ Guy Laron, *Logic dictates that they may attack when they feel they can win: The 1955 Czech-Egyptian Arms Deal, the Egyptian Army, and Israeli Intelligence*, "The Middle East Journal", Washington, D.C.: Middle East Institute, 2009, 63/1: 70.

¹⁵⁰ В. Бузань, *Суецька криза 1956 року в міжнародних відносинах*, "Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія», Київ, 2011, 107: 4.

¹⁵¹ *The 1956 Suez Crisis*, "The University of Michigan Press", <https://www.press.umich.edu/pdf/0472108670-06.pdf> [12.05. 2018].

¹⁵² *Foreign Relations of the United States (1955–1957)*, Eastern Europe, Department of United States of America: History Office, <https://history.state.gov/> [accessed 9.05. 2018].

¹⁵³ *Memorandum of a Conference With the President, White House, Washington*, March 8, 1957, Department of United States of America: History Office, <https://history.state.gov/> [accessed 9.05. 2018].

¹⁵⁴ В.Бузань, *Суецька криза 1956 року...*, p.6.

After the end of the conflict Israel state finally agrees to accept the Eisenhower Doctrine. Meanwhile in 1959 American associates announced the renamed formation of the American Zionist Committee for Public Affairs (AZCPA) in AIPAC – and thus launched the modern Israel lobby and a new turn of relationship¹⁵⁵.

A new round of relations between the two countries was formed by John Kennedy's presidency. The "New Frontier" program declared the update and expansion of the range of both peaceful and military methods to protect the interests of the United States in the global confrontation with the Soviet Union¹⁵⁶. In particular, the President had mentioned about the state of Israel: "We must traditionally continue to have friendly relations with Israel, with a country that, like us, seeks to find a way to freedom¹⁵⁷;; ,. We seek peace and prosperity for the whole territory of the Middle East, the spirit of Zionism has illustrated unlimited wisdom and perseverance ..."¹⁵⁸.

The Prime Minister of Israeli Ben-Gurion frequently had reminded to Kennedy that Eisenhower promised Hawk missiles¹⁵⁹. Particularly such statements became more frequent after Israel's main strategic partner, France, was swallowed up by situation in Algeria. Kennedy negatively concerned with those calls. He knew that supplying this type of weapon could lead to a new arms race in the Middle East¹⁶⁰.

Apart from, Kennedy was trying to establish a relationship with Egypt. The president believed that regular financial assistance to Egyptian would urge Nasser to abandon Soviet arms transfers. Nevertheless, Israel has received assistance from the United States unparalleled elsewhere, amounting up to \$665.9 million, or roughly \$317 per capita, between 1952 and 1962. In addition, Export-Import Bank loans amounting to \$209.3 million were granted in this period¹⁶¹. It is believed that it would not have happened without some influential Jewish people, who surrounded J. Kennedy, for example Lewis Weinstein or Myer Feldman¹⁶².

¹⁵⁵ Doug Rossinow, *The dark roots of AIPAC*, "America's Pro-Israel Lobby", "The Washington Post", <https://www.washingtonpost.com/> [13.05. 2018].

¹⁵⁶ Карасова, *Израиль и США...*, p. 65.

¹⁵⁷ *Speech by Senator John F. Kennedy, Zionists of America Convention, 1960*, The American Presidency Project, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=74217> [accessed 10.05. 2018].

¹⁵⁸ *Z.O.A. Convention Opens; Kennedy Lauds "experience of Zionism"*, 1962, "Jewish Telegraph Agency", <http://www.jta.org> [accessed 10.05. 2018].

¹⁵⁹ *Memorandum From the Under Secretary of State for Political Affairs (Merchant) to the Secretary of State*, 1960, Department of United States of America: History Office, <https://history.state.gov/> [accessed 9.05. 2018].

¹⁶⁰ Карасова, *ИзраильиСША....*,p. 67 [accessed 09.05. 2018].

¹⁶¹ *Memorandum From Secretary of State Rusk to President Kennedy*, 1962, Department of United States of America: History Office, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v18/d14>, [accessed 9.05. 2018].

¹⁶² *Jfk Remembered As President Who Interceded on Behalf of Jews*, 1988, "Jewish Telegraph Agency", <http://www.jta.org> [accessed 10.05. 2018].

The situation between Egypt and the US was strained after the creation of a nuclear reactor in the Negev desert, not far from the town of Dimona. Especially after the Caribbean Crisis and fear of repeating something similar¹⁶³. Since then, American intelligence and special commissions-supervisors have been observing this fact.

After Kennedy's death, Lyndon Johnson came to power in the USA. Nevertheless, relations between the two countries remained friendly, especially after the President signed a decree granting more financial support to Israel. In 1965, the aid was sent in the amount around 71 million dollars, which is a 75% more than was provided by the administration of J. Kennedy. Next year the amount increased up to 130 million dollars, and the President approved the permission to purchase weapons to Israel from the United States¹⁶⁴. That is a reason why, L. Johnson was named the first truly Israeli president¹⁶⁵.

According to L. Johnson, the Arab world was immersed in a distant past without any desire to evolve or transform. Instead, Israel, as well as the United States, takes care of the development of democracy and freedom of speech¹⁶⁶. Then, for the first time in the history of Israel, new Prime Minister Levi Eshkol was invited to visit the White House while the previous meetings were unofficial¹⁶⁷.

Since the early of 1967, the deterioration of relation between Israel and Arab countries had occurred. Egyptian President A. Nasser located his troops on the Egyptian-Israeli border allegedly to prevent an Israeli attack on Syria. Two other important decisions: the requirement to UN forces of evacuation and the closure of the Tiran Strait for Israeli shipping provoked a negative reaction in the world¹⁶⁸.

Until the early 1960s, the United States had adhered to the terms of the Tripartite Declaration of 1950, wherein the United States, United Kingdom, and France had pledged to prevent aggression by Middle Eastern states and oppose a regional arms race. Moreover, the United States, after the Suez crisis, was obliged to guarantee Israel free navigation by the waters of the region¹⁶⁹. For this reason, Johnson opposed the closure of the Tyran Strait, stating that the United States regards the Gulf of Aqaba as

¹⁶³ *Memorandum From Secretary of State Rusk to President Kennedy...*, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v18/d14> [accessed 15.05. 2018].

¹⁶⁴ *U.S. – Israel Relations*, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/roots-of-the-u-s-israel-relationship> [accessed 10.05. 2018].

¹⁶⁵ Jason MAOZ, *Lyndon Jhonson, Friend of the Jews*, Commentary, <https://www.commentarymagazine.com> [accessed 10.05. 2018].

¹⁶⁶ Карасова, *Израиль и США...*, p. 91.

¹⁶⁷ *Lyndon Johnson Administration: Joint Statement with Israeli Prime Minister Eshkol*, 1964. “Jewish Virtual Library”, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/> [accessed 15.05. 2018].

¹⁶⁸ В.Бузань, *Шестиденна війна” 1967 р. на Близькому Сході в американсько-радянських відносинах*, „Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Історія”, Миколаїв, 2010, 140\127: 79.

¹⁶⁹ *The Johnson Administration and the Arab-Israeli Conflict, 1963–1967*, “Jewish Virtual Library”, <http://www.jewishvirtuallibrary.org> [accessed 15.05. 2018].

an international waterway and believes that the blockade of Israeli shipping is illegal and potentially dangerous for peace process¹⁷⁰.

The Soviet troops sold to left-leaning Arab states, especially Egypt, threatened to erode Israel's military superiority. L. Johnson administration refused to give Israel direct military support¹⁷¹ and preferred to develop peaceful means to resolve the problem. There is a version that the United States, bogged down in Vietnam and facing domestic opposition to that war, did not want to get involved in a second front¹⁷². Although during a meeting with Israeli Foreign Minister A. Eban on May 26, L. Johnson declared: "Israel will not remain alone unless it decides to act on its own"¹⁷³.

The United States tried to prevent the war by negotiations, but it was not able to persuade Nasser or other Arab states to cease their belligerent statements and actions. On June 5, 1967, Israel was isolated. Permanent border clashes with Syria, disputes with Jordan over water rights, and the close proximity of Israeli cities to Arab artillery provoked Israel to a preventive blow. The entire Israeli Air Force, with the exception of just twelve fighters assigned to defend Israeli air space, has started bombing Egyptian airfields and then Jordan and Syria¹⁷⁴.

In a statement of the Soviet government of June 5, 1967, the military actions of Israel against the Arab states were announced "aggression". The USSR expressed its strong support for the Arab countries, demanding the withdrawal of the Israeli troops for the truce line of 1948¹⁷⁵. Meanwhile, during the Six Day War L. Johnson took a decision to embargo the shipping of arms to the Middle East. Just as H. Truman, he believed that an embargo might avert the bloodshed¹⁷⁶.

U.S. authorities tried to act cautiously while many American Jews did not just passively watch the events unfold – they decided to mobilize. They held rallies and raised tens of millions of dollars. In the New York City for example, the United Jewish Appeal raised more than \$20 million during the week of the war, nearly \$150 million in today's dollars. On June 8, the third day of the war, 50,000 Jews rallied outside the White House, already demanding that Israel to be allowed to keep its battlefield gains.

¹⁷⁰ Бузань, *Шестиденна війна...*, p. 79.

¹⁷¹ *Lyndon Johnson Administration: Telegram on Israeli Request of Arms for Heightened Security*, January 18, 1967, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/>, [accessed 15.05. 2018].

¹⁷² *The Six Day War*, Committee for Accuracy in the Middle East Reporting in America, <http://www.sixdaywar.org/content/usa.asp>, [accessed 16.05. 2018].

¹⁷³ *The 1967 Arab-Israeli War: Office of the Historian of the State Department*, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/> [accessed 15.05. 2018].

¹⁷⁴ *The Six-Day War: Background & Overview*, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/>, [accessed 15.05. 2018].

¹⁷⁵ Бузань, *Шестиденна війна...*, p. 79.

¹⁷⁶ *U.S.-Israel Strategic Cooperation: The 1968 Sale of Phantom Jets to Israel*, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/> [accessed 15.05. 2018].

The day after the war, 20,000 Jews filled that city's Madison Square Garden to cheer the victory¹⁷⁷.

At the end of the war, Israel established control over the Sinai Peninsula, the Gaza Strip, the West Bank, the East Jerusalem, and the Golan Heights. The Arab countries were unexpectedly defeated. Egypt, the heart of the Arab world and the leader of Arab Nationalism in the Middle East, known as Nasserism, was crashed after Six Day War¹⁷⁸.

The Six Day War was a disaster for the Soviet Union and its attempt to spread its influence in the region. Any diplomatic ties with the state of Israel were stopped although until the war Soviet Union has tried to establish a political alliance¹⁷⁹.

This victory was important for Israel. It showed evidence of Israeli patriotism, organizational ability, and military prowess. In many ways 1967 was one of the moments when Israel and the United States realized that they had common interests. Those interests were really about blocking the Soviet Union and Israel becoming a U.S. ally in a region that was becoming dominated by Arab states that were allied with the Soviet Union¹⁸⁰. Eventually, Israel's victory energized the movement to free Soviet Jewry, which would go on to organize large rallies in Washington, DC, and protests at Soviet consulates, missions and cultural events across the country¹⁸¹.

The UN Resolution 242 in November 1967 was performed under Johnson's scrutiny. The call for "secure and recognized boundaries" was critical. The American and British drafters of the resolution opposed Israel returning all the territories captured in the war. In September 1968, L. Johnson explained, "We are not the ones to say where other nations should draw lines between them that will assure each the greatest security. It is clear, however, that a return to the situation of 4 June 1967 will not bring peace¹⁸². No decision was reached during the remainder of year despite a deluge of letters from Congressmen urging Johnson to sell the planes to Israel¹⁸³.

The next step in the relationship between two countries was established after the meeting of President Johnson with Prime Minister of Israel Levi Eshkol on January 7 and 8, 1968. They issued the following joint statement supporting the spirit of the

¹⁷⁷ Ben Sales, *How the Six Day War changed American Jews*, The Time of Israel, <https://www.time-sofisrael.com/how-the-six-day-war-changed-american-jews/> [accessed 15.05. 2018].

¹⁷⁸ Major J. Elmamuwalidi, *The 1967 Six Day War Fundamentally Changed the Political Landscape of the Arab Israeli. Conflict*, <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a491618.pdf> [accessed 17.05. 2018].

¹⁷⁹ *Ibidem*.

¹⁸⁰ Jacob L. Shapiro and Kamran Bokhari, *50 Years After the Six-Day War, 2017*, "Geopolitical Futures". <https://geopoliticalfutures.com/> [accessed 19.05. 2018].

¹⁸¹ Sales, *How the Six Day War changed American Jews...*, <https://www.timesofisrael.com/how-the-six-day-war-changed-american-jews/> [accessed 15.05. 2018].

¹⁸² <http://www.5tjt.com/our-first-jewish-president-lyndon-johnson-an-update/>.

¹⁸³ *U.S.-Israel Strategic Cooperation: The 1968 Sale of Phantom Jets to Israel*, <http://www.jewishvirtuallibrary.org> [accessed 19.05. 2018].

November 22, 1967, Security Council resolution and the President's Five Principles of Peace¹⁸⁴. The President agreed to keep Israel's military defense capability under active and sympathetic examination and review in the light of all relevant factors¹⁸⁵. Three months later, Israel appealed to the United States to call for the delivery of weapons due to the further build-up of Egyptian military forces on the border with Israel¹⁸⁶.

While most Administration officials remained opposed to the sale on military grounds, Johnson faced pressure from the American Israel Public Affairs Committee (AIPAC), who was calling for military aid to Israel. Finally, not without the pressure of the Israel lobby, the sale was announced on December 27, 1968. Israel had to receive 16 Phantoms in late 1969 and another thirty-four in 1970. It was the largest single arms deal signed to that point by Israel and the cost was \$285 million¹⁸⁷.

By the end of 1969, two important special missions have reached an impasse. Jarring Mission and then Rogers Plan have called to resolve the conflict in the Middle East, detailing Israel's future borders. It required that Israel had to return to pre-1967 international borders in return for Arab recognition of Israel. The Arab and Israel side did not will to negotiate between directly or indirectly¹⁸⁸.

The growing contradictions have continued up to October 6, 1973 when, Egyptian and Syrian forces launched the coordinated attacks on Israeli forces in the Sinai and the Golan Heights. The advance warnings of a possible Egyptian-Syrian attack received by the Israelis from US known variously as the October War or the Yom Kippur War¹⁸⁹. Despite this, Israel did not expect to get hit during an important holiday of prayer that is why the first week of battle in the Yom Kippur War, it was clear to many observers that Israel was encountering unexpectedly high casualty counts and equipment loss in its war with Syria and Egypt¹⁹⁰.

During the closed October 6 meeting, U.S. Secretary of State Henry Kissinger, who won the Nobel Peace Prize that year for his efforts to stop the fighting in Vietnam, claimed that the war "showed that Israeli tactics are out of date"¹⁹¹. The US policy has

¹⁸⁴ *Lyndon Johnson Administration: Speech on Five Principles for Peace in the Middle East, June 19, 1967*, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org> [accessed 15.05. 2018].

¹⁸⁵ *Lyndon Johnson Administration: Remarks with Israeli PM Eshkol on UN Resolution 242, January 8, 1968*, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/> [15.05. 2018].

¹⁸⁶ *Lyndon Johnson Administration: Israeli PM Eshkol Letter Explaining Israeli Views on Peace, April 30, 1968*, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org> [accessed 15.05. 2018].

¹⁸⁷ *U.S.-Israel Strategic Cooperation: The 1968 Sale of Phantom Jets to Israel*, <http://www.jewishvirtuallibrary.org> [accessed 15.05. 2018].

¹⁸⁸ *The War of Attrition: The Rogers Plan, 1969*, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org> [accessed 15.05. 2018].

¹⁸⁹ *The Yom Kippur War: The October War and U.S. Policy*, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org> [accessed 15.05. 2018].

¹⁹⁰ Yitzhak Benhorin, *Nixon in '73: Stop obsessing over Israel, 2012*, "Magazine. Net News", <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4275743,00.html> [accessed 17.05. 2018].

¹⁹¹ *Ibidem*.

been completely changed under the new Secretary of State. H. Kissinger would be interested in resolving the Arab-Israeli dispute, US would continue as mediator in this conflict through the remainder of the 1970s. Especially following the October 1973 War, the quest for peace between Israel and the Arab states became a top priority for U.S. policymakers¹⁹².

During the previous wars, the White House maintained a permanent relationship with the Kremlin on the situation in the Middle East. At the same time American diplomats in the UN Security Council have worked with their Soviet counterparts to quickly stop the controversy between Israel and Arab State¹⁹³. However, the new head of the State Department of Internal Affairs decided completely exclude the USSR from the Middle East peace process and make the United States the main mediator in the negotiations between the Arab countries and Israel. He decided to stop discussing the conditions of the Middle East settlement with Moscow. First of all, it was done to deprive the Soviet Union of ability to demonstrate its value to the Arabian allies¹⁹⁴.

Concern for Israel's security, however, energized rather than paralyzed the American Jewish community ("We did it in '67 and we'll do it again in '73"), which sprang to action: raising funds, lobbying Congress and the White House, and working to build widespread support among the general public for the beleaguered Jewish state. A select group, including veteran Jewish leader and Republican Party activist Max Fisher and Presidents Chairman Jacob Stein have decided to urge President Nixon to send aid to Israel¹⁹⁵.

Israel continued to lose its position, as long as the President Richard Nixon did not sign a document on the provision of military assistance. In a series of events that took place over thirty-two days, the Military Airlift Command of the U.S. Air Force shipped 22,325 tons of tanks, artillery, ammunition, and supplies in C-141 Starlifter and C-5 Galaxy transport aircraft between October 14 and November 14, 1973. This aid saved Israel from its defeat¹⁹⁶.

It is important to mention changes that took place in the global oil production system from 1969 until 1974. During this period the long-established relationships among oil producing nations, oil consuming nations, and international oil companies underwent an explosive realignment. The diplomatic effects of this shift include the oil embargo imposed on the Arab oil-exporting countries (OPEC) during the 1973

¹⁹² *The Yom Kippur War...*, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/> [accessed 15.05. 2018].

¹⁹³ В.Бузань, *Вплив холодної війни на процес формування та реалізації політики США щодо арабсько-ізраїльського конфлікту*, „Американська історія та політика”, Київ: Національний університет імені Тараса Шевченка, 2016, р. 101.

¹⁹⁴ *Ibidem*, р. 103.

¹⁹⁵ *Remembering Yom Kippur War: U.S. Jews Mobilized for Israel with Prayers, Money and Lobbying, 1988*, Jewish Telegraph Agency, <http://www.jta.org> [accessed 10.05. 2018].

¹⁹⁶ *Yom Kippur War: Operation Nickel Grass, 1973*, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org> [accessed 15.05. 2018].

Arab-Israeli War¹⁹⁷. Despite this, the United States was trying to maintain good-neighborly relations with Saudi Arabia and Jordan. These two countries of the Arab world were also seeing means of reconciliation¹⁹⁸.

The United States and U.S. Secretary of State Henry Kissinger started the negotiation mission that became known as “shuttle diplomacy”. Although H. Kissinger did not succeed in ending the Arab-Israeli conflict completely, he achieved two agreements signed between Israel and Egypt in January 1974 and September 1975 and a similar agreement between Israel and Syria in May 1994¹⁹⁹. President Richard Nixon considered that as a great victory of American diplomacy for which he thanked H. Kissinger, Prime Minister of Israel Yitzhak Rabin, and Egyptian president Anwar Sadat: “I think this is a great achievement, one of the most historic, certainly of this decade and perhaps in this century”²⁰⁰. By the way, the Soviet Union was not admitted to the Geneva Conference, where negotiations took place²⁰¹.

Eventually, the President of the United States, Richard Nixon, visited Israel on June 16–17, 1974. It was the first visit by an American President to the State of Israel. It symbolized the unique relationship, the common heritage, and the close historic ties that have long worked out between the United States and Israel. President Nixon and Prime Minister Rabin agreed that peace and progress in the Middle East are essential for global peace. In conclusion, R. Nixon promised to help Israel build a nuclear power station and give aid²⁰². All those facts made it possible to name Richard Nixon the President who “saved Israel”²⁰³.

The rhetoric of the new President Gerald Ford regarding the situation in the Middle East was similar to his predecessor. His words pronounced in 1976: “The 3 million Israelis – they’re a democratic state in an area where democracy doesn’t flourish” show sympathy for the state of Israel²⁰⁴. At the end of that year, the decision to provide the

¹⁹⁷ *Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXXVI, Energy Crisis, 1969–1974*, Department of United States of America: History Office <https://history.state.gov/> [accessed 9.05. 2018].

¹⁹⁸ *Message From King Faisal of Saudi Arabia to President Nixon, 1973*, Department of United States of America: History Office, <https://history.state.gov/> [accessed 9.05. 2018].

¹⁹⁹ *The Yom Kippur War: U.S. State Department Summary of the War*; Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/> [accessed 15.05. 2018].

²⁰⁰ *Gerald Ford Administration: Conversations With Kissinger, Rabin, and Sadat on the Egyptian-Israeli Agreement, 1975*, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org> [accessed 15. 05. 2018].

²⁰¹ В.Бузань, *Вплив холодної війни на процес формування та реалізації політики США...*, p. 101.

²⁰² *Richard Nixon Administration: Visit to Israel, 1974*, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org> [accessed 15.05. 2018].

²⁰³ Roger Stone, *How Richard Nixon Helped Save Israel, 2014*, The Algemeiner, <https://www.algemeiner.com/> [accessed 15.05. 2018].

²⁰⁴ *Gerald Ford Administration: News Conference on U.S. Relations with Israel, 1976*, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/> [accessed 15.05. 2018].

financial assistance to this country was approved: \$2,200 million – \$1,500 million in military assistance and the \$700 million in economic assistance for Israel and for the next fiscal year, a billion dollars in military assistance for Israel and \$600 million for economic assistance²⁰⁵.

The next level of relations in the Middle East began at Carter's presidency. From the beginning of his administration, Carter and his Secretary of State, Cyrus Vance, pursued the intensive negotiations with Arab and Israeli leaders to end the Arab-Israeli dispute²⁰⁶. In 1977, Menachem Begin was elected as Prime Minister of Israel. From this moment the Israeli leadership pursued the goal of bringing Egypt out as a powerful military country from a confrontation with Israel. As the new head of state, he helped initiate the peace process with Egypt. Egyptian president Anwar Sadat has been interested in developing closer ties with Washington since 1972 when he expelled thousands of Soviet advisers. Later in his speech to the Egyptian parliament in 1977, Sadat affirmed his desire to go anywhere to negotiate a peace with the Israelis²⁰⁷. The exhaustion of the army and the reduction of the role of Soviet Union provoked the Egyptian president, started to negotiations. The Camp David Summit, held from September 5–17, 1978, was a pivotal moment both in the history of the Arab-Israeli dispute and U.S. diplomacy. The discussing ranged over a number of issues, including the future of Israeli settlements and airbases in the Sinai Peninsula, but the question of Gaza and the West Bank were the most difficult²⁰⁸.

Finally, the Israeli side agreed to withdraw troops from the territory of Sinai, and create Palestinian self-government in the territories of the West Bank and in the Gaza Strip. Egypt was the first Arab country that normalized relations with Israel. Camp David Accords were a classic example of a political compromise between the two conflicting sides mediated by a third side. A. Sadat, M. Begin and J. Carter managed to stop the acute phase of the military conflict in the Middle East for what they now a Nobel Prize²⁰⁹.

The United States, as an important strategic player on the international scene, firstly was a bit uncertain about the possible formation of a new state in the Middle East. In the end, President Truman allowed a special American delegation in the United Nations to vote for the formation of Israel State. The phase of an acute confrontation

²⁰⁵ *Gerald Ford Administration: Statement on U.S. Aid to Israel, 1976*. Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/>, [accessed 15.05. 2018].

²⁰⁶ *The Camp David Accords, 1978*, The Jimmy Carter Presidential Library and Museum, <https://www.jimmycarterlibrary.gov/> [accessed 19.05. 2018].

²⁰⁷ *Anwar al-Sadat*, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/>, [accessed 15.05. 2018].

²⁰⁸ *Camp David Accords and the Arab-Israeli Peace Process*, Department of United States of America: History Office, <https://history.state.gov/> [accessed 9.05. 2018].

²⁰⁹ Самер Абд Ельмонеїм, Резек Абуржейла, *Кемп-Девідські угоди як зразок політичного компромісу*, “Науковий часопис НПУ ім. М. Драгоманова”, Київ, 2016, р. 45.

between the Arabian Union led by Egypt and the newly-established state began after the Israeli authorities took advantage of this UN resolution. The Truman and Eisenhower administration cautiously treated developments in the Middle East, following the expressed neutrality, in particular by imposing an arms embargo. The United States first focused on Israel as a serious political player behind Kennedy and Johnson. From that moment the United States saw in this country as a possible contender for the deterrence of Soviet influence, because not all Arab countries were reliable. From the middle of the 60's the American government has begun to provide Israel with financial and armed assistance. The United States played a particularly important role in the Fourth Arab-Israeli War of 1973, when, by providing direct military assistance, they actually saved Israel from defeat. The Jewish lobby played a significant role in the development of US-Israeli relations. In their peaceful actions, appeals, and talks with politicians, they created Israel outside their home. In the end, the United States was still able to make efforts to resolve the acute phase of the conflict in the Middle East, becoming the initiator of the Camp David Agreements. Year 1978 became a good example how to settle the conflict peacefully.

References:

1. Bard Mitchell G., *A guide to the Arab-Israeli Conflict: Myths and Facts*, Maryland: American-Israeli Cooperative Enterprise, 2017.
2. Bickerton Ian, J., *Dwight D. Eisenhower and Israel: A New Look*, "Australasian Journal of American Studies", New Zealand 1988, 7/1.
3. Buzan V., *Polityka Spoluchenykh Shtativ Ameryky shchodo arabsko-izrailskoho konfliktu za prezidentstva D. Eizenkhauera (1953–1961)*, "Storinky istorii: zbirnyk naukovykh prats", Kyiv: Natsionalnyi tekhnichnyi universytet Ukrainy "Kyivskiy poli-tekhnichnyi instytut", 2016.
4. Buzan V., "Shestydena vijna" 1967 r. na Blyzkomu Skhodi v amerykansko-radianskykh vidnosynakh, "Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly. Istorii", Mykolaiv, 2010.
5. Buzan V., *Suetska kryza 1956 roku v mizhnarodnykh vidnosynakh*, "Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Istorii", Kyiv, 2011.
6. Buzan V., *Vplyv kholodnoi viiny na protses formuvannia ta realizatsii polityky Spoluchenykh Shtativ Ameryky shchodo arabsko-izrailskoho konfliktu*, "Amerykanska istoriia ta polityka". Kyiv: Natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka, 2016.
7. Jaaben M. Mazhar, Muhammad S., *Security Game: SEATO and CENTO as Instrument of Economic and Military Assistance to Encircle Pakistan*, "Pakistan Economic and Social Review", Punjab: Department of Economics, University of the Punjab, 2011.
8. Karasova Tatyana, *Izrail i SShA: Osnovnyie etapyi stanovleniya strategicheskogo partnerstva (1948-2014)*. Moskva: Aspekt-Press, 2015.

9. Laron G., *Logic dictates that they may attack when they feel they can win: The 1955 Czech-Egyptian Arms Deal, the Egyptian Army, and Israeli Intelligence*, "The Middle East Journal", Washington, D.C.: Middle East Institute, 2009.
10. Maoz J., *Lyndon Jhonson, Friend of the Jews*. Commentary, <https://www.commentarymagazine.com>.
11. *Operation Alpha (1955)*, Department of United States of America: History Office, <https://ecf.org.il/issues/issue/201>.
12. Parker Christopher J., *Politics and Pragmatism: The United States and Israel Between Two Presidents*, Georgia Southern University: Electronic Theses and Dissertations, Georgia, 2017.
13. Radosh A., Radosh R., *The Origins of the U.S.-Israeli Relationship: Truman and the Jewish State*, The Washington Institute, <http://www.washingtoninstitute.org/>.
14. Remembering Yom Kippur, *War: U.S. Jews Mobilized for Israel with Prayers, Money and Lobbying, 1988*, Jewish Telegraph Agency, <http://www.jta.org>.
15. Rossinow D., *The dark roots of AIPAC, "America's Pro-Israel Lobby"*, "The Washington Post", <https://www.washingtonpost.com/>.
16. Sales B., *How the Six Day War changed American Jews*. "The Time of Israel", <https://www.timesofisrael.com/how-the-six-day-war-changed-american-jews/>.
17. Samer Abd Elmoneim, Rezek Aburzheila, *Kemp-Devidski uhody yak zrazok politychnoho kompromisu*, "Naukovyi chasopys NPU im. M. Drahomanova", Kyiv, 2016.
18. Shapiro Jacob L., Bokhari K., *50 Years After the Six-Day War, 2017*, "Geopolitical Futures", <https://geopoliticalfutures.com/>.
19. Shlomo S., *The 1948 American Embargo on Arms to Palestine*, "Political Science Quarterly", New York: The Academy of Political Science, 1979, 94/3.
20. Stone R., *How Richard Nixon Helped Save Israel, 2014*, "The Algemeiner", <https://www.algemeiner.com/>.
21. Takeyh R., *The Origins of the Eisenhower Doctrine*, London: Palgrave Macmillan, 2000.
22. *The Baltimore Conference, 1942*, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/the-baltimore-conference-1942>.
23. Wills Sarah R., *Picking Sides in the Arab-Israeli conflict: The Influence of Religious Belief of Foreign Policy*: Thesis. Virginia, 2012.
24. Yitzhak Benhorin, *Nixon in '73: Stop obsessing over Israel, 2012*, "Magazine. Net News", <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4275743,00.html>.
25. *Anwar al-Sadat*, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/>.
26. *Camp David Accords and the Arab-Israeli Peace Process*, Department of United States of America: History Office, <https://history.state.gov/>.
27. *Foreign Relations of the United States (1955–1957), Eastern Europe*, Department of United States of America: History Office, <https://history.state.gov/>.
28. *Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXXVI, Energy Crisis, 1969–1974*. Department of United States of America: History Office, <https://history.state.gov/>.

29. *Gerald Ford Administration: Conversations With Kissinger, Rabin, and Sadat on the Egyptian-Israeli Agreement, 1975*, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtual-library.org/>.
30. *Gerald Ford Administration: News Conference on U.S. Relations with Israel, 1976*, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/>.
31. *Gerald Ford Administration: Statement on U.S. Aid to Israel, 1976*. Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/> .
32. *Jfk Remembered As President Who Interceded on Behalf of Jews, 1988*, Jewish Telegraph Agency, <http://www.jta.org>.
33. *Lyndon Johnson Administration: Israeli PM Eshkol Letter Explaining Israeli Views on Peace, April 30, 1968*, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/>.
34. *Lyndon Johnson Administration: Joint Statement with Israeli Prime Minister Eshkol, 1964*, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/>.
35. *Lyndon Johnson Administration: Remarks with Israeli PM Eshkol on UN Resolution 242, January 8, 1968*, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/>.
36. *Lyndon Johnson Administration: Speech on Five Principles for Peace in the Middle East, June 19, 1967*, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/>.
37. *Memorandum From Secretary of State Rusk to President Kennedy, 1962*, Department of United States of America: History Office, <https://history.state.gov>.
38. *Memorandum From Secretary of State Rusk to President Kennedy...*, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v18/d14>.
39. *Memorandum From the Under Secretary of State for Political Affairs (Merchant) to the Secretary of State, 1960*, Department of United States of America: History Office, <https://history.state.gov/>.
40. *Memorandum of a Conference With the President, White House, Washington, March 8, 1957*, Department of United States of America: History Office, <https://history.state.gov/>.
41. *Message From King Faisal of Saudi Arabia to President Nixon, 1973*, Department of United States of America: History Office, <https://history.state.gov/>.
42. *Resolution Adopted on the Report of the AD HOC Committee on the Palestine Question, 1947*, General Assembly of the United Nations, <http://www.un.org/en/ga/> .
43. *Richard Nixon Administration: Visit to Israel, 1974*, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/>.
44. *Speech by Senator John F. Kennedy, Zionists of America Convention, 1960*, The American Presidency Project, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=74217>.
45. *Telegram From the Embassy in Israel to the Department of State, 1955*, Department of United States of America: History Office, <https://history.state.gov/>.
46. *The 1956 Suez Crisis*, The University of Michigan Press, <https://www.press.umich.edu/pdf/0472108670-06.pdf>.
47. *The 1967 Arab-Israeli War: Office of the Historian of the State Department*, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/>.
48. *The Camp David Accords, 1978*, The Jimmy Carter Presidential Library and Museum, <https://www.jimmycarterlibrary.gov/>.

49. *The Central Treaty Organization (CENTO), 1955*, Inside the Cold War, <http://inside-thecoldwar.org/>.
50. *The Declaration of the Establishment of the State of Israel*, 14 May, 1948, Israel Ministry of Foreign Affairs, <http://mfa.gov.il/mfa/Pages/default.aspx>
51. *The Israeli-Palestinian Conflict – A Case Study for the United States Military in Foreign Internal Defense*, <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a437597.pdf>, .
52. *The Johnson Administration and the Arab-Israeli Conflict, 1963–1967*, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/>.
53. *The Six Day War*, Committee for Accuracy in the Middle East Reporting in America, <http://www.sixdaywar.org/content/usa.asp>.
54. *The Yom Kippur War: U.S. State Department Summary of the War*, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org>.
55. *U.S. – Israel Relations*, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org>.
56. *U.S.-Israel Strategic Cooperation: The 1968 Sale of Phantom Jets to Israel*, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/>.
57. *Yom Kippur War: Operation Nickel Grass, 1973*, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/>.
58. *Z.O.A. Convention Opens; Kennedy Lauds “experience of Zionism”*, 1962, Jewish Telegraph Agency, <http://www.jta.org>.

*Ph.D. Олександр Кучик**

*Ph.D. Галина Кучик**

Regionalna współpraca polsko-ukraińska w zakresie bezpieczeństwa regionu: od koncepcji przywództwa regionalnego do rywalizacji geopolitycznej

Streszczenie: Współpraca polsko-ukraińska na poziomie międzypaństwowym ma historyczne uzasadnienie. Tworzenie ukraińsko-polskiego partnerstwa strategicznego rozpoczęło się po upadku dwubiegunowego systemu stosunków międzynarodowych i proklamacji niepodległości Ukrainy. Interesy ekonomiczne, polityczne i geopolityczne obu państw są często podobne. Pomimo efektywnej współpracy ekonomicznej i politycznej interesy geopolityczne obu państw zaczęły się ostatnio różnić. Te różnice wskazują na wybór innych aspiracji integracyjnych Polski i Ukrainy. Dla Polski czysto europejska i europejsko-atlantycka orientacja procesów integracyjnych jest wspierana przez polskie koła polityczne, które wdrażają ich własne koncepcje polityki zagranicznej. Starania Ukrainy aby wdrożyć projekt regionalnego przywództwa przez stworzenie organizacji GUAM nie powiodły się. Z drugiej strony, dzisiaj polskie władze próbują wdrożyć projekt Międzymorza z udziałem państw Unii Europejskiej bez Ukrainy. Takie podejście do wdrożenia koncepcji geopolitycznej powoduje napięcia w relacjach obustronnych i zagraża efektywnej realizacji partnerstwa strategicznego. Ta sytuacja stanowi również potencjalne zagrożenie dla europejskiej i europejsko-atlantyckiej integracji Ukrainy i w efekcie bezpieczeństwu w regionie Europy Środkowej i Centralnej. **Słowa kluczowe:** bezpieczeństwo regionalne, interesy geopolityczne, partnerstwo strategiczne.

Регіональне безпекове співробітництво Польщі та України: від концепції регіонального лідерства до геополітичного суперництва

Анотація: Українсько-польське співробітництво на міждержавному рівні ґрунтується на глибоких історичних традиціях. Становлення українсько-польського стратегічного партнерства розпочалося після краху біполярної системи міжнародних відносин та проголошення незалежності України. Економічні, політичні та геополітичні інтереси держав часто є схожими. Незважаючи на ефективне економічне та політичне співробітництво між державами, геополітичні інтереси держав протягом останнього часу почали різнитися. Така диференціація стала показовою у виборі інтеграційних aspirцій Польщі та України. Щодо

* Львівський національний університет імені Івана Франка.

* Львівський національний університет імені Івана Франка.

Польщі, то чітке європейське та євроатлантичне спрямування інтеграційного процесу знаходить підтримку у політичних колах Польщі, яка реалізує власну зовнішньополітичну концепцію. Спроба України реалізувати проект регіонального лідерства через створення Організації ГУАМ видалася не зовсім ефективною. Натомість сьогодні польська влада намагається втілити у життя проект Міжмор'я (Тримор'я) за участю держав ЄС без України. Такий підхід до реалізації геополітичних концепцій створює напруженість у міждержавних відносинах та загрожує ефективній реалізації стратегічного партнерства. Така ситуація є потенційною загрозою для європейської та євроатлантичної інтеграції України, і, як наслідок, клімату безпеки у регіоні Центрально-Східної Європи.

Ключові слова: регіональна безпека, геополітичні інтереси, стратегічне партнерство

Сучасний стан міжнародних відносин у контексті реалізації державами власних геополітичних стратегій поведінки на міжнародній арені якісно вирізняється з поміж різних періодів розвитку людства. При цьому аналіз сучасних міжнародних процесів засвідчує поєднання двох, на перший погляд, взаємовиключаючих тенденцій у світовому розвитку – глобалізації та регіоналізації як міжнародних відносин загалом, так і світової політики зокрема.

Започаткування творення міжнародних інститутів багатостороннього співробітництва у 70-х роках ХХ століття активізували процеси відцентрових рухів, а, з іншого боку, поставили регіональні утворення у новий статус центрів регіональної інтеграції. З огляду на це, помітним стала трансформація підходів до розуміння та тлумачення як поняття регіону, так і сприйняття його як елемента світової політики.

«Розмивання суверенітету» держави з одного боку та зростання ролі регіональних центрів консолідації у світовій політиці зумовило підвищений інтерес політичних еліт різних держав скористатися регіональною політикою у міжнародному контексті як інструментом геополітичного позиціонування на міжнародній арені тієї чи іншої держави. З огляду на це, з'являється маса інтеграційних утворень, що покривають політичну карту світу, не залишаючи поза увагою ані середні, ані малі країни.

Така тенденція стає домінуючою сьогодні й низка, якщо не більшість держав світу намагаються зреалізувати власні регіональні інтереси через досягнення геополітичного домінування в регіонах світу, заперечуючи водночас ідею творення світового уряду чи глобального врядування.

З цього випливає теза про значущість регіону як поля діяльності чи геополітичної боротьби за лідерство на регіональному чи міжрегіональному

рівні. У цьому контексті важливим для світової політики є євразійський простір, який доволі часто виступає як інтегруючий елемент конфліктогенної світової політики. Водночас він став центром геополітичних зіткнень між державами пострадянського протору та державами європейського континенту.

Україна, займаючи досить специфічне геополітичне становище, раз у раз стає центром політичних зіткнень різних світових еліт у питанні зовнішньополітичних, а відтак і геополітичних орієнтацій. Розташована на перетині європейського та азійського континентів, Україна стає особливим елементом у численних геополітичних концепціях і доктринах, як от вибудовування території «Русского міру», реалізації концепції «Міжмор'я», чи «Тримор'я», стаючи основою ідеї формування Балто-Чорноморського союзу чи творення Балто-Чорноморської дуги співпраці.

Формування таких геополітичних інтеграційних блоків зумовлює виникнення у зовнішньополітичних стратегіях держав регіону відмінного підходу до реалізації інтеграційної політики.

Виходячи з тези про ефективність використання інститутів багатостороннього співробітництва для реалізації національних інтересів, держави-країни регіону намагаються через творення таких інтеграційних структур досягти регіонального домінування (лідерства), яке використовуватиметься надалі як позиція для подальшого геополітичного панування. У цьому контексті досить цікавим видається аналіз українсько-польських відносин через призму реалізації різних інтеграційних проєктів, які часто мають явний або прихований геополітичний характер і, відтак, впливають на формування регіональної системи безпеки.

Українсько-польське співробітництво на міждержавному рівні ґрунтується на глибоких історичних традиціях. Становлення українсько-польського стратегічного партнерства розпочалося після краху біполярної системи міжнародних відносин та проголошення незалежності України. Економічні, політичні та геополітичні інтереси держав часто є схожими. Незважаючи на ефективне економічне та політичне співробітництво між державами, геополітичні інтереси держав протягом останнього часу почали різнитися. Така диференціація стала показовою у виборі інтеграційних аспірацій Польщі та України. Щодо Польщі, то чітке європейське та євроатлантичне спрямування інтеграційного процесу знаходить підтримку у політичних колах Польщі, яка реалізує власну зовнішньополітичну концепцію. Польські дослідники пояснюють таку «активізацію» реалізації геополітичних проєктів переходом Польщі до реалізації завдання так званого міжнародного утвердження Польщі після досягнення цілей інтеграції до європейських та євроатлантичних структур.

Для української держави реалізація її європейських та особливо євроатлантичних прагнень стала не лише певним випробуванням, а головно

предметом «геополітичного торгу між потужними державами світу. Спроба України реалізувати проект регіонального лідерства через створення Організації ГУАМ, яка була названа «проектом створеним у кабінетах Держдепартаменту США, спрямованим на дезінтеграцію та протистояння російському впливу». Такі оцінки російських політологів-міжнародників, які опираються на реконструктивну модель російської зовнішньої політики, мали під собою всі основи говорити про російсько-американське протистояння на регіональному та глобальному рівні. Перебування України у невизначеному статусі в рамках численних інтеграційних утвореннях, створених РФ для геополітичного домінування на пострадянському просторі, стало певним чином викликом для європейської ідентичності та відтягування України в простір азійської цивілізації, на якій ґрунтується здійснення російської зовнішньої політики.

У цьому контексті, аналізуючи польсько-українське стратегічне партнерство, можемо стверджувати, що для української зовнішньої політики воно стало досить ефективним інструментом для «повернення до Європи», а з іншого боку, і євроатлантичної системи безпеки. Це, своєю чергою, стало однією з причин загострення російсько-американських та російсько-польських відносин, що виразилося у політичній риторичі представників обох держав у звинуваченнях Польщі у підтримці «київських властей», а з іншого боку, «грубому втручанню Росії» у європейські, та, зокрема, польські справи.

На сьогодні доволі активним в українському медійному просторі та в експертному середовищі обговорюється проблема реалізації проектів геополітичного характеру, ініційованих польськими політичними колами у вигляді створення своєрідного політико-економічного блоку європейських держав – «Міжмор'я» чи більш широкої коаліції за участю південноєвропейських (середземноморських держав – «Тримор'я»). При цьому широка дискусія в українському політичному дискурсі точиться навколо питання реалізації цього проекту за участю України, як чорноморської держави чи без її участі. Представники європейських політичних кіл досить прохолодно ставляться до ідеї включення України до цих проектів інтеграції, мотивуючи це зорієнтованістю на реалізацію такого геополітичного проекту за рахунок виключно держав Європейського Союзу. Це, своєю чергою, викликає закономірне занепокоєння української влади, яка у такий спосіб зазнає не лише іміджевих втрат на міжнародній арені, а й зростанням викликів та загроз для регіональної системи безпеки у регіоні Центрально-Східної Європи чи так званого східного флангу ЄС, розглядаючи такий проєкт інтеграції як шлях до зміцнення взаємовигідної співпраці з державами Балто-Чорноморської дуги, як проекту з глибоким історичним корінням, реалізованим у попередні історичні епохи (Київської Русі, Великого князівства Литовського, Козацької держави, та періоду визвольних змагань).

Сьогодні Польща розглядає проекти створення Балточорноморського союзу з держав-членів Європейського Союзу за виключенням Грузії, України та Молдови, які, щонайменше з географічної та політичної та й цивілізаційної точки зору, є радше країнами європейськими, чорноморськими, аніж державами азійської цивілізації. Звідси випливає висновок про обмежений характер такого проекту, а, значить, загрозу зменшення безпекового потенціалу регіону. Така ситуація ускладнюється не лише агресивною політикою Російської Федерації, спрямованої на відновлення геополітичного домінування, а й гібридною війною, котра набуває щораз більше глобального характеру. До цього слід додати наростання протистояння на глобальному рівні.

Такий підхід до реалізації геополітичних концепцій створює напруженість у міждержавних відносинах та загрожує ефективній реалізації стратегічного партнерства. Така ситуація є потенційною загрозою для європейської та євроатлантичної інтеграції України, і, як наслідок, клімату безпеки у регіоні Центрально-Східної Європи.

З огляду на це доцільним видається в рамках реалізації геополітичних проектів інтеграційного характеру враховувати вигоди та надбання на більш тривалу перспективу. Розвиваючи секторальне галузеве співробітництво між Польщею та Україною, слід враховувати тенденції творення геополітичних спільностей, особливо у вимірі безпековому. І питання тут стоїть не тільки і не стільки в залученні нашої держави до безпосередньої участі в конкретних проектах «Міжмор'я», а оцінка перспективи клімату безпеки (не лише в контексті безпеки мілітарної) в регіоні Східної Європи в умовах новітніх викликів і загроз, які на Варшавському саміті НАТО 2016 року іменували гібридними.

Геополітичне суперництво Європейського Союзу та Росії з її геополітичними проектами інтеграції на пострадянському фактично стає боротьбою за існування та формування геополітичної картини євразійського простору. У пошуках творення «єдиного простору безпеки від Атлантики до Владивостока» РФ намагалася втягнути європейські держави до створення уніфікованої, наскільки це можливо, системи координації та співпраці в регіоні. Натомість кардинальні відмінності азійської та європейської ідентичності зумовлюють створення конфліктогенної геополітичної ситуації, що в кінцевому підсумку призводить до конфлікту в так званій «сірій зоні», яка виступає суміжною територією зіткнення інтересів, цивілізацій, культур.

Загострення стосунків між Росією та цивілізованими державами світу виявило фактично суперечності геополітичного характеру між «відновленням російського панування» та вільним світом. У цьому контексті для зовнішньополітичного відомства та вищого політичного керівництва в нових умовах вельми актуальним і важливим видається концентрація уваги на

входженні України до інтеграційних проєктів, навіть геополітичного характеру, заснованих на принципах європейської єдності та толерантності. Водночас не зовсім ефективне функціонування та результативність власного геополітичного проєкту інтеграції, яким є Організація договору про економічну співпрацю – ГУАМ, зумовлює необхідність максимального залучення нашої держави до європейських інтеграційних ініціатив як галузевого, так і в кінцевому випадку геополітичного співробітництва для вибудовування спільного простору співпраці та порозуміння

Spotkanie w Madrycie państw członkowskich KBWE (1980-1983): stanowisko Kanady w sprawie łamania praw człowieka w USRR

Streszczenie: Madrycka Konferencja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (KBWE) 1980-1983 miała na celu pogłębienie współpracy państw w ramach procesu helsińskiego. Wymownym symbolem dla wdrożenia założeń była interwencja oddziałów Armii Sowieckiej w Afganistanie w 1979 r., wydarzenia 1981 roku w Polsce i ciągłe łamanie praw człowieka w ZSRR. Kwestia praw człowieka w okresie Zimnej Wojny stała się w dużym stopniu środkiem wywierania przez Zachód presji na Moskwę, przede wszystkim Stanów Zjednoczonych i Kanady. Znaczny odsetek obywateli Kanady pochodzenia ukraińskiego przyczynił się do zwrócenia uwagi kanadyjskich polityków na kwestię praw człowieka w Ukraińskiej Socjalistycznej Republice Rzdzieckiej. Świadczyć o tym może ciągle odnoszenie się przedstawicieli Kanady, w trakcie Konferencji KBWE w Madrycie, do łamania postanowień Aktu Końcowego KBWE z 1975 r. przez władze sowieckie. Kanada zaproponowała kilka ważnych regulacji prawnych, które pozwoliły ująć prawa człowieka i monitorowanie ich wdrażania w jeden Akt Końcowy Konferencji Madryckiej. Prawdziwym osiągnięciem Ukrainy na Konferencji KBWE w Madrycie było zwrócenie uwagi na kwestię ukraińską w USRR w szczególności działań Ukraińskiej Grupy Helsińskiej. Organizacja Ukraińskiej Diaspory odegrała kluczową rolę w informowaniu Zachodnich Delegacji o stanie praw człowieka w USRR.

Słowa kluczowe: prawa człowieka, Madrycka Konferencja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (KBWE), Światowy Kongres Ukraińców, Ukraińska Grupa Helsińska.

Мадридська зустріч країн - учасниць НБСЄ (1980-1983 рр.): позиція Канади щодо порушення прав людини в УРСР

Анотація: Мадридська конференція НБСЄ 1980–1983 рр. була покликана поглибити міждержавну співпрацю в рамках гельсінського процесу. Помітний відбиток на її проведення справили інтервенція радянських військ до Афганістану 1979 р., польські події 1981 р. та перманентні порушення прав людини в СРСР. Питання дотримання прав людини в умовах “холодної війни” значною мірою перетворилося на засіб тиску на Москву з боку країн Заходу, передусім США та Канади. Значна частка в структурі канадського населення громадян українського походження сприяла фокусуванню канадського політикуму на становище з правами людини в Українській РСР. Свідченням цього стала

* Львівський національний університет імені Івана Франка.

Мадридська конференція НБСЕ, під час якої представники Канади неодноразово звертали увагу на порушення радянською владою положень Заключного Акта НБСЕ 1975 р. Вони запропонували до підсумкового документа Мадридської зустрічі декілька важливих положень, які перетворювали права людини, як і моніторинг за їх дотриманням, на наріжний камінь міжнародної політики. Реальним досягненням українців на Мадридській конференції НБСЕ стало привернення уваги до українського питання в СРСР, зокрема щодо діяльності Української гельсінської групи. Ключову роль в інформуванні представників західних делегацій про ситуацію з правами людини в Українській РСР відіграли організації української діаспори.

Ключові слова: права людини, Комісія прав людини Світового Конгресу Вільних Українців, Канада, Мадридська конференція Наради з безпеки і співробітництва у Європі (НБСЕ), Українська гельсінська група.

Механізм моніторингу за станом дотримання прав людини на європейському континенті був закладений у результаті підписання 1 серпня 1975 р. Заключного акта Наради з безпеки і співробітництва у Європі (далі – НБСЕ). Процедуру подальшого аналізу виконання його положень зазвичай називають гельсінським процесом, за місцем підписання підсумкового документа. Гельсінський акт став вершиною компромісу періоду розрядки у відносинах між Заходом і Сходом, поєднавши три різні комплекси питань (іншими словами – “кошики”/“*baskets*”) – 1) військові і політичні; 2) економічні; 3) гуманітарні (творцем цього “третього кошика” у свій час виступали головно Данія і Канада)²¹⁰. По суті, весь гельсінський процес перетворився на змагання за пріоритетність того чи іншого комплексу питань: якщо Радянський Союз здебільшого ратував за необхідність неухильного дотримання положень “першого кошика” (зокрема, принципу недоторканості кордонів), то Західні держави апелювали до положень “третього кошика” (передусім принципу “поваги до прав людини і основних свобод, включаючи свободу думки, совісті, релігії чи переконань”)²¹¹.

З часу підписання Гельсінського акта категорія *прав людини* “подолала кордони” і набула міждержавного значення, ставши предметом обговорення на світових форумах²¹². Держави-підписанти Заключного акта визнали, що НБСЕ становить важливу частину процесу зміцнення безпеки і розвитку співпраці у Європі, заявивши свою рішучість “продовжувати багатосторонній процес,

²¹⁰ Ch. Rhéaume, Human Beings over systems: The cue from Helsinki, “International Journal” 2008, Vol. 63, no 4, p. 981.

²¹¹ Дж. Донеллі, *Права людини у міжнародній політиці*, Львів 2004, с. 110.

²¹² *What is Required by the Human Rights Clauses of Treaties other than UN Charter*, “International Human Rights: Problems of Law and Policy”, ed. by R. B. Lillich and F. C. Newman, Boston; Toronto, 1979, p. 148.

розпочатий Нарадою”²¹³. Однією з форм започаткованого гельсінським процесом діалогу мали стати періодичні конференції представників держав-учасниць НБСЕ. Перша така конференція відбувалася впродовж 4 жовтня 1977 р. – 9 березня 1978 р. у Белграді. В умовах критики Радянського Союзу, влада якого ігнорувала більшість конституційно закріплених прав людини, для радянської делегації найкращим підсумком цієї конференції був беззмістовний документ, в якому “навіть чи знайдеться будь-яка корисна інформація, крім проведення конференції і дати майбутньої зустрічі”²¹⁴. Зрештою, так і сталося – чи не єдине, чого досягли у результаті перемовин конфронтуючі сторони – це узгодження місця і дати проведення чергової конференції НБСЕ.

Мадридська конференція НБСЕ за участі 35-ти держав-підписантів Гельсінського акта, яка у сесійному режимі з перервами відбувалася протягом 11 листопада 1980 – 6 вересня 1983 рр., була покликана поглибити міжнародну співпрацю. І хоч, як відзначав дослідник історії прав людини Джек Донеллі (1951 р.н.), “белградські та мадрридські зустрічі завели переговори в глухий кут і, крім різких висловів, майже не дали результату”²¹⁵, насправді вони привернули увагу світової спільноти до долі бездержавних народів Радянського Союзу через призму системних порушень прав людини.

До країн, які виявляли прискіпливу увагу до ситуації з правами людини в радянських республіках, належали США і Канада. Захист прав людини у світі традиційно перебував у фокусі зовнішньої політики Оттави, виступаючи своєрідною рефлексією внутрішніх цінностей канадського суспільства²¹⁶. Водночас ключовим чинником, який спонукав канадський уряд звертати увагу на ситуацію з правами людини, передусім в Українській РСР, була значна частка в структурі населення громадян українського походження та присутність українців у канадському політикумі²¹⁷. За переписом 1981 р. – 292 625 мешканців Канади вказували українську мову, як рідну (п’яте місце після англійської, французької, італійської та німецької мовних груп)²¹⁸.

Напередодні Мадридської конференції період розрядки у відносинах між Радянським Союзом та Заходом змінився різкою конфронтацією, зумовленою

²¹³ *Заключительный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе* (Хельсинки, 1 августа 1975 года), http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_055/page4 (доступ 7.03.2018).

²¹⁴ *Biweekly Update on Belgrade Conference, February 8, 1978*, <http://www.memo.ru/history/diss/carter/files/img054.jpg> [доступ 5.03.2018).

²¹⁵ Дж. Донеллі, *Права людини у міжнародній політиці...* с. 110.

²¹⁶ М. Bonser, *Human Rights in Canadian Foreign Policy: From Principle to Practice*. Thesis submitted in partial fulfillment of the Requirements for the degree of Master of Arts (Political Science). Acadia University Spring Convocation, 1999, p. 13.

²¹⁷ Р. Сіромський, *Позиція Канади щодо порушення прав людини в УРСР на Белградській конференції країн-учасниць НБСЕ 1977–1978 рр.*, “Наукові зошити історичного факультету Львівського університету” 2016, Вип. 17, с. 342.

²¹⁸ Б. Мигаль, *Канадський перепис населення з 1981 року*, “Нові дні”, 1982, nr 9, с. 10.

інтервенцію у грудні 1979 р. радянських військ до Афганістану. Вже під час роботи конференції постало ще одне гостре питання, котре стосувалося безпосередньо ситуації в Європі. 13 грудня 1981 р. генерал Войцех Ярузельський (1923–2014) запровадив у Польщі режим воєнного стану, який супроводжувався обмеженням прав і свобод місцевого населення. Ця подія, до певної міри, змістила головні акценти зустрічі учасників НБСЄ: афганське питання поволі відійшло на задній план (але не зникло з порядку денного), а країни Заходу все більше висловлювали стурбованість ситуацією з порушенням прав релігійних меншин, перешкоджанням вільному пересуванню журналістів і туристів у Польщі²¹⁹. Наприклад, стурбованість ситуацією у Польщі поділяв міністр закордонних справ Канади Марк МакГвіган (1931–1998), котрий наголошував: “Ми повинні продовжувати відстоювати наші гуманітарні інтереси заради добробуту польського народу, особливо що стосується прав і свобод людини”²²⁰. У канадському Сенаті – верхній палаті парламенту – найпослідовніше права польського народу обстоював Стенлі Гайдаш (1923–2009; політик польського походження), котрий, з-поміж іншого, закликав уряд розширити квоту емігрантів до Канади із Східної Європи. У 1981 р. ця квота складала 5 тис. осіб, але через події в Польщі кількість перебіжчиків до Австрії суттєво зросла (на день виступу в Сенаті С. Гайдаш озвучив цифру у 21 тис. осіб)²²¹.

І, нарешті, третьою темою, яка привернула увагу багатьох учасників Мадридської конференції НБСЄ, стали події в Радянському Союзі. У період між Белградською і Мадридською зустрічами НБСЄ політичні репресії в СРСР перевершили розмах репресій, зафіксованих між 1975 і 1980 роками. Щобільше, в епіцентрі переслідувань опинилися члени правозахисних організацій, відомих як гельсінські моніторингові групи (найбільше арешти зачепили представників Московської й Української гельсінських груп). В умовах загострення міжнародної ситуації радянська сторона “перестала турбуватися про збереження власного обличчя”²²². Напередодні Мадридської конференції радянська влада оголосила гельсінські групи ворожими, що виражало показове ставлення до Заключного акта НБСЄ 1975 р.

²¹⁹ Conference on Security and Cooperation in Europe: The Madrid Meeting Resumes. An Intelligence Memorandum (Secret), <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP83-00857R000100190002-0.pdf> (доступ 29.01.2018).

²²⁰ House of Commons Debates. Official Report. 1st session 32nd Parliament, Vol. XVI, Ottawa, 1982, p. 17978.

²²¹ Debates of the Senate. Official Report (Hansard). 1st session 32nd Parliament, Vol. III, Ottawa, 1983, p. 2799.

²²² Документи (меморандуми, резолюції, декларації, звернення, листи, прес-релізи, доповідь, вирізки з газет та ін.) з приводу підготовки та проведення Белградської (1977 р.) та Мадридської (1980 р.) конференцій, 8 жовтня 1980 – березень 1988, Центральний державний архів зарубіжної україніки, м. Київ (далі – ЦДАЗУ), ф. 36, оп. 1, спр. 49, арк. 110.

Московська гельсінська група звернулася до делегатів Мадридської конференції із закликами: а) підтвердити нерозривний зв'язок між розрядкою напруги і дотриманням прав людини; б) визнати, що дотримання прав людини є не лише внутрішньою справою кожної держави, а підпадає під дію норм міжнародного права; в) засудити масові порушення прав людини в різних країнах з перерахунком характерних для кожної держави категорій порушень; г) створити міжнародний трибунал для розгляду конкретних випадків порушення прав людини; д) визнати право на існування громадських груп “Гельсінкі” у всіх країнах-учасниках Наради²²³. Водночас Українська гельсінська група виступила із зверненням домогтися від радянського уряду шістьох вимог: 1) звільнити усіх політв'язнів; 2) встановити публічний контроль над виконанням положень Гельсінського акта; 3) припинити переслідування кримських татар й інших народів; 4) усунути перешкоди в еміграції; 5) створити посольства і консульства зарубіжних держав в УРСР; 6) гарантувати робітникам право на страйки²²⁴.

Від імені української діаспори до представників країн-учасниць Мадридської конференції НБСЄ звернулася Комісія прав людини Світового Конгресу Вільних Українців (далі – СКВУ) з постійним місцем осідку у Торонто (Канада). Її головою був канадський сенатор українського походження Павло Юзик (1913–1986). Комісія прав людини закликала розслідувати факти недотримання Радянським Союзом основних прав і фундаментальних свобод людини та наголосила, що ці порушення суперечать міжнародним зобов'язанням, які взяла на себе Москва²²⁵. Комісія звернулася до учасників зустрічі у Мадриді з проханням: 1) посприяти звільненню з в'язниць усіх членів Української гельсінської групи та інших правозахисників, котрі діяли в рамках міжнародного права; 2) домогтися припинення кримінальних звинувачень та відкинути ганебну практику “лікування” в психіатричних закладах всіх тих, хто висловлює альтернативні політичні й релігійні погляди; 3) дозволити функціонування заборонених церков: Української Автокефальної Православної Церкви, Української Греко-Католицької церкви і Ради Церков Євангельських Християн-Баптистів; 4) зняти обмеження щодо об'єднання родин та еміграції для всіх, незважаючи на національність, релігію чи політичні переконання²²⁶.

Відповідне звернення Комісія прав людини у вересні 1980 р. надіслала країнам-учасницям НБСЄ, міжнародним організаціям, котрі займалися захистом прав людини, всім місіям при ООН та ЮНЕСКО, членам американського та

²²³ Документи Московской Хельсинской группы, сост. Д. Зубарев, Г. Кузовкин, Москва 2006, с. 465–466.

²²⁴ Т. Lehkyj, *Background to Madrid*, “Student” 1980, Vol. 13, no 66, p. 11.

²²⁵ Документи (листування з організаційних питань, звіти, резолюції, проекти планів та ін.) Комісії прав людини, 8 січня 1980 – 4 листопада 1986, ЦДАЗУ, ф. 36, оп. 1, спр. 39, арк. 37.

²²⁶ Х. Ісаїв, *Діяльність Бюро СКВУ у Мадриді*, “Нові дні” 1981, nr 4, с. 17.

канадського урядів, міжнародним інформаційним агентствам. Загалом, звернень і документів Комісія розіслала на близько 5 тис. адрес. Крім того, протягом 27–28 червня 1980 р. в Інституті Св. Володимира (Торонто) відбулася сесія Комісії прав людини СКВУ, на якій присутні обговорили потенційні заходи українських громадських організацій на Мадридській конференції. З-поміж іншого, було вирішено заручитися підтримкою канадських парламентаріїв, щоби ті виступили лобістами українських інтересів у Мадриді²²⁷.

З ініціативи Комітетів захисту прав людини США і Канади на Комісію прав людини СКВУ було покладено роль координації роботи у Мадриді. Зокрема, від інформаційних служб і комітетів, які планували брати участь у Мадридській конференції, Комісія збрала інформацію про їхні вимоги та роздаткові матеріали, щоби “не подвоювати праці”. Перед конференцією відбувалися численні зустрічі та наради Президії СКВУ та Комісії прав людини, у яких брали участь колишні дисиденти, що покинули СРСР (Ніна Строката, Леонід Плющ), а також окремі західні політики²²⁸. Крім того, до початку Мадридської конференції Комісія прав людини запланувала видати низку публікацій, присвячених порушенню прав людини в Українській РСР. Як наслідок, був надрукований збірник “Україна і гельсінський договір: порушення прав людини радянським урядом, 1975–1980” (англійською мовою, 325 сторінок). До книги, підготовленої за редакцією Марка Царинника, увійшло дев’ять статей – як західних спеціалістів у сфері прав людини, так і колишніх українських політв’язнів (наприклад, Петра Григоренка, Надії Світличної, Айше Сейтмуратової, Раїси Мороз, Ніни Строкатої), сім копій найважливіших документів, списки ув’язнених за політичну та релігійну діяльність впродовж останніх п’яти років та вибрана бібліографія праць, присвячена захисту прав людини в Україні²²⁹.

Крім вищезазначеного збірника, Комісія прав людини підготувала для учасників Мадридської конференції брошури “Переслідування членів Української гельсінської групи” (англійською мовою, 66 сторінок), “Переслідування релігії в Україні радянським урядом” (англійською та французькою мовами, 53 сторінок), “Меморандум у справі деколонізації СРСР” (англійською мовою, 21 сторінка), “Поширення російської мови чи русифікація” авторства Ярослава Білінського (англійською мовою, 28 сторінок), “Вісник СКВУ” (англійською мовою), заяву 18-ти українських політичних в’язнів про колоніальну залежність України, в якій домагалися обговорити політичний статус України на Генеральній Асамблеї ООН²³⁰.

²²⁷ Документи..., ЦДАЗУ, ф. 36, оп. 1, спр. 39, арк. 37.

²²⁸ Документи..., ЦДАЗУ, ф. 36, оп. 1, спр. 39, арк. 36.

²²⁹ Документи..., ЦДАЗУ, ф. 36, оп. 1, спр. 39, арк. 36.

²³⁰ Ibidem.

Найактивніше обговорення ситуації з правами людини в Українській РСР напередодні Мадридської конференції відбувалося у канадському парламенті. 16 жовтня 1980 р. лідер сенатської більшості, ліберал Раймонд Перро (1926–2008) проінформував своїх колег про перманентні порушення Радянським Союзом принципів Заключного акта НБСЄ 1975 р. Він звернув увагу, що низка дисидентів потребує особливої уваги і виклав коротку історію дев'яти радянських інакодумців: Олеса Бердника, Балиса Гайускауса, Мальви Ланди, Юрія Орлова, Віктораса Петкуса, Миколи Руденка, Анатолія Щаранського, Юрія Шухевича, Олекси Тихого. На завершення свого достатньо тривалого виступу Р. Перро наголосив: “Я хочу сказати від імені уряду цієї країни, що ми маємо глибокий інтерес до кожного з них... На Мадридській зустрічі канадські представники наголошуватимуть, що домагання і ув'язнення цих людей, як й інших членів гельсінських моніторингових груп, порушують дух і зміст принципів Гельсінського Заключного акта”²³¹.

Виступаючи 30 жовтня 1980 р. у Палаті громад, – нижній палаті канадського парламенту – представник Нової демократичної партії від округу Північний Вінніпег Девід Орліков (1918–1998) звернув увагу присутніх на масові порушення прав людини в СРСР. За інформацією, наданою правозахисною організацією *Amnesty International*, понад 300 інакодумців на той час перебували в ув'язненні або на примусовому лікуванні у психіатричних лікарнях; причому третина з них зазнала переслідування починаючи з жовтня 1979 р. Д. Орліков озвучив низку прізвищ дисидентів, серед яких згадав й представників Української гельсінської групи Зіновія Красівського та Ольгу Матусевич. Політик закликав канадську делегацію на Мадридській конференції порушити питання переслідування інакодумців у розмові з радянськими представниками²³².

У системних порушеннях положень Гельсінського акта Радянський Союз у своєму виступі 4 листопада 1980 р. в Палаті громад звинуватив депутат від округу Ошава, лідер Нової демократичної партії Едвард Бродбент (1936 р.н.). Він звернув увагу колег на недотримання радянським урядом взятих на себе зобов'язань щодо надання бажаним можливості емігрувати з країни. Як приклад Е. Бродбент назвав дисидента єврейського походження Анатолія Щаранського, закликавши канадський уряд посприяти його еміграції²³³. Водночас 7 листопада 1980 р. депутат від округу Паркдейл-Хайг Парк, ліберал Джессі П. Фліс (1933 р.н.) наголосив на тому, що попри той факт, що проблематика Мадридської конференції стосується головно європейських справ, канадці повинні проявляти

²³¹ Debates of the Senate. Official Report (Hansard). 1st session 32nd Parliament, Vol. I, Ottawa, 1983, p. 884–885.

²³² House of Commons Debates. Official Report. 1st session 32nd Parliament, Vol. IV, Ottawa, 1980, p. 4241.

²³³ Ibidem, p. 4395.

глибший інтерес до питань співпраці між державами і дотримання прав людини у світі²³⁴.

Фахівці з прав людини пропонували канадській делегації, яка збиралася до іспанської столиці: 1) звернути увагу на потребу легітимації громадянських організацій, створюваних для спостереження за дотриманням прав людини в СРСР і країнах соцтабору; 2) не підписувати заключного документу в Мадриді, якщо в ньому не будуть включені основні принципи першого і третього “кошиків”; 3) підтвердити важливість існування механізму моніторингу дотримання прав людини (зокрема, через Комісію з прав людини ООН); 4) запропонувати прийняти на Мадридській конференції резолюції nr 9–12, ухвалені на IV Міжпарламентській конференції з безпеки і співробітництва у Європі (Брюссель, 12–18 травня 1980 р.); 5) зважаючи на наявний досвід багатокультурності, канадським дипломатам рекомендували звертати увагу на дотримання культурних прав народів у багатонаціональних державах, зокрема, в радянських республіках (“*individual Union Republics of the USSR*”); 6) запропонувати, щоби на всіх наступних оглядових конференціях НБСЄ були присутні представники громадських груп, здатні донести інформацію про реальний стан з дотриманням прав людини в тій чи іншій країні²³⁵.

В окремому пункті аналітичної записки розглядали ситуацію в тодішній Українській РСР, яка, як йшлося, “перебуває під тоталітарним правлінням”, а радянський уряд “придушує свободу слова, релігійного і культурного розвитку; здійснює насильну русифікацію молоді – від дитячого садочка до здобуття наукових ступенів”²³⁶. У записці відзначали й зміну стратегії радянських органів безпеки щодо правозахисників: якщо спершу їх звинувачували в антирадянській агітації і пропаганді (категорія “політичних злочинців”), то згодом почали “фабрикувати кримінальні справи” з метою дискредитації українського дисидентського руху. Жертвами такої стратегії названо Миколу Горбала, В’ячеслава Чорновола, Зиновія Красівського, Ярослава Лесіва, Петра Розумного²³⁷.

Представники канадської делегації напередодні візиту до Мадрида провели зустрічі з низкою громадських організацій, вислухавши їхні побажання (загалом, прийняли 115 письмових прохань та провели 47 слухань). Зокрема, правозахисна організація *Amnesty International* закликала канадський уряд

²³⁴ Ibidem, p. 4542.

²³⁵ Документи (меморандуми, резолюції, декларації, звернення, листи, прес-релізи, доповідь, вирізки з газет та ін.) з приводу підготовки та проведення Белградської (1977 р.) та Мадридської (1980 р.) конференції, 13 червня 1977 – вересень 1980, ЦДАЗУ, ф. 36, оп. 1, спр. 48, арк. 105–106.

²³⁶ Документи..., ЦДАЗУ, ф. 36, оп. 1, спр. 48, арк. 116.

²³⁷ Ibidem.

домогтися легітимізації громадських моніторингових груп за дотриманням положень Гельсінського акта. Литовські та латвійські організації просили канадських представників порушити питання русифікації в Радянському Союзі. Організації інших національних спільнот Канади клопотали про вирішення проблем повоєнного розділення сімей, відсутності свободи пересування, ув'язнення інакодумців у СРСР тощо²³⁸.

Українські організації Канади одночасно апелювали, як до правлячої ліберальної більшості, так і до консервативної опозиції, отримавши звідусіль запевнення у підтримці. Так, виконавчий директор Східноєвропейського відділу Міністерства закордонних справ Канади В. М. Фейвезер у листі на адресу секретаря СКВУ Миколи Мороза (1945 р.н.) запевняв, що: “Канадський уряд наполягатиме у Мадриді на імплементації всіх положень Гельсінського заключного акта, зокрема, обстоюватиме повагу до принципів прав людини і фундаментальних свобод”²³⁹. 19 листопада 1980 р. надійшла відповідь від консерваторів: “Захист прав людини завжди був найвищим пріоритетом Прогресивно-консервативної партії... Я упевнений, що канадська делегація на Мадридській конференції, яка включає Високоповажну Флору Макдональд, діятиме у цьому ж дусі і вживе усіх можливостей продемонструвати наше занепокоєння щодо обмеження прав людини і громадських свобод не лише в Україні, але й всюди, де така несправедливість трапляється”²⁴⁰.

Координатором всіх українських акцій в Мадриді була обрана представниця Комісії прав людини СКВУ Христина Ісаїв²⁴¹, котра починаючи з 1972 р. співпрацювала з правозахисною організацією *Amnesty International*, представляючи її інтереси на міжнародних зібрань, присвячених правам людини (Мехіко 1975 р., Ванкувер 1976 р і т.п.). Орієнтація Гелька (Національний комітет у правах людини в Україні), Маруся Бех (Українське інформаційне бюро), Андрій Фединський, Андрій Каркоць (журналіст), Олесь Хам (видавництво “Смолоскип”)²⁴². Для реалізації поставлених завдань Бюро СКВУ розгорнуло діяльність у напрямках встановлення контактів з делегаціями країн-учасників Конференції; налагодження зв'язків із засобами масової інформації, котрі висвітлювали перебіг заходу; співпраці з українськими дисидентами, присутніми на конференції; організації прес-конференцій із залученням наочного матеріалу (світлини ув'язнених дисидентів, вишиванки та ручні роботи жінок-арештантів);

²³⁸ Debates of the Senate. Official Report (Hansard). 1st session 32nd Parliament. Vol. I, Ottawa, 1983, p. 1192.

²³⁹ Документи..., ЦДАЗУ, ф. 36, оп. 1, спр. 49, арк. 43.

²⁴⁰ Документи..., ЦДАЗУ, ф. 36, оп. 1, спр. 39, арк. 25.

²⁴¹ О. Сімків, *Реакція світової громадськості на порушення прав людини в УРСР*, “Український визвольний рух”, 2013, № 18, с. 247.

²⁴² N. Mekuch, *Some thoughts on Madrid*, “Student” 1981, Vol. 13, no 68, p. 4.

координації дій між українськими організаціями, представленими у Мадриді (мова, зокрема, про закордонне представництво Української гельсінської групи, Комітет Гельсінських гарантій Україні (Вашингтон), “Смолоскип” (Балтімор), Комітет оборони національних прав і людських прав (Філадельфія), Українське інформаційне бюро (Детройт)²⁴³.

На Мадридській конференції НБСЄ українські громадські організації тісно співпрацювали з латвійськими, естонськими, кримськотатарськими, вірменськими та іншими представниками (їхнє представництво було різним – від п’ятдесяти осіб у латвійців – до однієї Айше Сейтмуратової у кримських татар)²⁴⁴. У рамках обстоювання прав людини в СРСР, українцям вдалося налагодити контакти з московськими дисидентами, а також провести зустрічі з представниками офіційних делегацій Австрії, Великої Британії, Бельгії, Данії, Ірландії, Іспанії, Італії, Канади, Мальти, Нідерландів, Португалії, США, Франції, ФРН, Швеції, Швейцарії. “Це була перша урядова конференція, де групи, такі як українська, мали змогу офіційних контактів з урядовими делегаціями, дискутувати з ними наші вимоги і здобути їхню підтримку на пленарних сесіях чи комісіях Конференції” – відзначала секретар Комісії прав людини СКВУ Христина Ісаїв²⁴⁵.

Вартує уваги оцінка дій делегацій країн Заходу на Мадридській конференції з боку члена закордонного представництва Української гельсінської групи генерала Петра Григоренка (1907–1987), котрий писав: “Жодна з західних делегацій не оминає у виступах своїх членів згадки про порушення прав людини і її засадничих свобод. Правда, більшість не називає порушників поіменно... Загалом можна сказати, що Захід поки що виступає єдиним фронтом у захисті прав людини... Здається все йде добре, але, на жаль, у цьому доброму проглядає недобрий кінець. Аналіз виступів західних дипломатів і розмови з ними показують, що Захід прийшов на цю конференцію, не знаючи, чого треба домагатися”²⁴⁶. Утім, переважала думка, що “найбільшим успіхом... на цьому міжнародному форумі був факт, що українці здобули підтримку своїх домагань у представників делегацій країн, які брали участь у конференції”²⁴⁷.

На Синоді Української Греко-Католицької Церкви 25 листопада – 2 грудня 1980 р. у Римі, з метою донесення до делегатів Мадридського зібрання проблеми порушення прав людини в УРСР та заборони УГКЦ, було вирішено відрядити на конференцію НБСЄ Митрополита Вінніпезького Максима Германюка (1911–

²⁴³ Х. Ісаїв, *Діяльність Бюро СКВУ у Мадриді*, “Нові дні” 1981, nr 4, с. 18.

²⁴⁴ В. Balan, *Report from Madrid*, “Student” 1980, Vol. 13, no 66, p. 2.

²⁴⁵ Х. Ісаїв, *Діяльність Бюро СКВУ у Мадриді*... с. 18.

²⁴⁶ *До нашої участі в “правозахисному Мадриді*. Закордонне представництво Української Гельсінської Групи, грудень 1980, с. 10.

²⁴⁷ Документи..., ЦДАЗУ, ф. 36, оп. 1, спр. 39, арк. 87

1996). Безпосередньо в іспанській столиці глава канадських греко-католиків зустрівся з очільником Папської делегації Архієпископом Сільвіо Люоні (1920–1982)²⁴⁸. Завдяки контактам останнього Митрополит Максим провів протягом 8–9 грудня 1980 р. зустрічі з головами семи делегацій, зокрема, Швеції, Великої Британії, США, Бельгії, Канади, привертаючи увагу до заборони в СРСР УГКЦ та переслідування греко-католиків²⁴⁹.

Канадську делегацію на Мадридській конференції НБСЄ спершу очолював Луїс Роджерс, колишній посол в Югославії, Ізраїлі та Болгарії, а серед її представників був уже згадуваний сенатор українського походження П. Юзик – голова Комісії прав людини СКВУ. До слова, відзначимо, що українці були і в американській делегації, а саме адвокат Мирослав Смородський (1944 р.н.) – сьогодні директор з комунікацій Асоціації Українських Правників Америки і членкиня конгресової Комісії з безпеки і співпраці в Європі Катерина Косман – нині старший політичний аналітик Комісії США з міжнародної релігійної свободи. Тому не дивно, констатувала в одному із своїх документів Комісія прав людини СКВУ, що “американська делегація веде перед в обороні прав людини в Україні”²⁵⁰. Крім того, радником американської делегації у Мадриді виступав Орест Дейчаківський (з 1981 р. постійний співробітник Гельсінської комісії при Конгресі США)²⁵¹.

З самого початку роботи Мадридської конференції НБСЄ європейські країни більше уваги присвячували питанням безпеки, тоді як США і Канада – проблемі захисту прав людини²⁵². У низці питань ці країни координували свої дії, а представник канадської делегації Джессі П. Фліс наголошував на підтримці Оттавою американських ініціатив США, зокрема щодо звільнення радянських дисидентів²⁵³. Однак, були й такі політики, як скажімо сенатор, консерватор Гіз Маквайр (1919–2002), котрі закликали рішучіше протестувати проти репресій в Радянському Союзі, обстоювати власну позицію і менше зважати на думку Вашингтона²⁵⁴.

Представники Канади намагалися сфокусувати роботу на трьох ключових темах: 1) стан реалізації принципів Гельсінського Акта 1975 р., зокрема, дотримання прав людини та роззброєння; 2) економічна співпраця; 3) з’єднання розділених державними кордонами родин, культурний обмін

²⁴⁸ Я. Гайвас, *Кінцевий і найважливіший етап*, “Свобода” 1981, nr 13, с. 2.

²⁴⁹ Документи..., ЦДАЗУ, ф. 36, оп. 1, спр. 49, арк. 101–102.

²⁵⁰ Документи..., ЦДАЗУ, ф. 36, оп. 1, спр. 49, арк. 102.

²⁵¹ *На Конференції в Мадриді відзначили шестиріччя Української Гельсінської Групи*, “Нові дні” 1983, nr 1, с. 32

²⁵² *Напередодні нової сесії Мадридської Конференції*, “Новий шлях” 1981, nr 43.

²⁵³ В. Balan, *Report from Madrid...* p. 2.

²⁵⁴ *Debates of the Senate. Official Report (Hansard). 1st session 32nd Parliament, Vol. I, Ottawa, 1983, p. 1229–1230.*

і можливість вільно перетинати кордони²⁵⁵. Відповідно до мандату, передбаченого Заключним актом і порядком дня Мадридської зустрічі представники держав-учасниць НБСЄ провели “поглиблений обмін думками”²⁵⁶. Під час цього обміну думками прозвучали різні, іноді цілком протилежні погляди стосовно виконання Заключного акта. Поряд із констатацією певного прогресу лунала і стурбованість серйозними недоліками у виконанні цього документа. Зокрема, у своєму першому виступі на конференції 12 листопада 1980 р. міністр закордонних справ Канади Марк МакГвіган закликав поважати суверенітет “своїх сусідів”²⁵⁷, очевидно натякаючи на порушення Москвою суверенітету Афганістану. Крім того, він засудив переслідування дисидентів, створення перешкод в еміграції і глушіння західних радіостанцій у Радянському Союзі²⁵⁸.

Міністр запропонував створити комісію експертів для обговорення рівня реалізації принципів прав людини та основних свобод, передбачених Гельсінським актом²⁵⁹. Цю ініціативу схвально зустріла Комісія прав людини СКВУ, яка 5 січня 1981 р. скерувала лист М. МакГвігану з подякою, підкресливши: “Як Ви знаєте, всі аспекти порушення прав людини стосуються нас. Оскільки ми особливо стурбовані продовженням арештів українців, долею всіх ув’язнених українців в СРСР, особливо членів Гельсінської моніторингової групи”²⁶⁰. Забігаючи наперед, відзначимо, що у Підсумковому документі Мадридської конференції учасники задекларували скликання “наради експертів держав-учасниць з питань, які торкаються поваги в їхніх державах прав людини і основних свобод у всіх аспектах”²⁶¹. На запрошення канадського уряду, нараду експертів запланували провести, починаючи з 7 травня 1985 р., в Оттаві (їй мала передувати підготовча зустріч 23 квітня 1985 р.)²⁶².

Ставлення до того, що відбувалося в Мадриді, у канадському політикумі було неоднозначним. Скажімо, Дж. П. Фліс як тільки повернувся після перших засідань конференції, на засіданні Палати громад 24 листопада 1980 р. жорстко розкритикував низьку увагу до цієї події з боку телерадіокомпанії *CBC* (*Canadian Broadcasting Corporation*). Його цікавило питання: “Чому *CBC*, королівська

²⁵⁵ House of Commons Debates. Official Report. 1st session 32nd Parliament, Vol. V, Ottawa, 1980, p. 5081.

²⁵⁶ *Итоговый документ Мадридской встречи 1980 года представителей государств-участников Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе, состоявшейся на основе положений Заключительного акта, относящихся к дальнейшим шагам после Совещания*, Madrid, 1983, с. 2.

²⁵⁷ House of Commons Debates. Official Report. 1st session 32nd Parliament. Vol. V... p. 5081.

²⁵⁸ T. Lehkyj, *Background to Madrid*, “Student” 1980, Vol. 13, no 66, p. 5.

²⁵⁹ X. Ісаїв, *Діяльність Бюро СКВУ у Мадриді...* с. 18.

²⁶⁰ Документи..., ЦДАЗУ, ф. 36, оп. 1, спр. 39, арк. 37.

²⁶¹ *Итоговый документ Мадридской встречи 1980 года...*, с. 7.

²⁶² *Ibidem*.

корпорація, не може послати хоча б одного репортера на цю конференцію?”. У відповідь секретар Міністерства комунікації Френсіс Фокс надав інформацію, що *CBC* має угоду з європейською компанією *Visnews* й отримує інформацію від її репортерів²⁶³. Наступного дня Дж. П. Фліс висловив невдоволення відповіддю секретаря Міністерства, мотивуючи свою позицію тим, що “канадці хочуть почути канадську точку зору стосовно конференції, а не лише європейську... Канадці споживають новини *secondhand*, і байдуже, американських чи європейських інформаційних агентств”²⁶⁴.

Заповнюючи інформаційний вакуум, канадській громадськості про перебіг конференції НБСЄ на спеціально скликаних брифінгах повідомляли безпосередні її учасники. У лютому 1981 р. Комісія прав людини СКВУ організувала в Торонто зустріч представників Конгресів поневолених народів з головою канадської парламентської делегації у Мадриді Чезом Качіа (округ Девенпорт). Він песимістично оцінив ситуацію, наголосивши на відсутності прогресу у взаєминах між Заходом і Сходом, однак висловив при тому впевненість, що “перемовини повинні тривати так довго, доки не буде результатів”²⁶⁵. Інший приклад – 26 червня 1981 р. відбулася панельна дискусія на тему “Світла і тіні Мадридської конференції” (модератор П. Юзик). З доповідями виступили учасники Мадридської конференції від Комісії прав людини СКВУ – Х. Ісаїв, Р. Купчинський, Н. Строката, А. Каркоць, П. Григоренко і М. Смородський²⁶⁶.

Комісія прав людини СКВУ взяла за практику надсилати всім депутатам канадського парламенту інформаційні матеріали, присвячені порушенням прав людини в Радянському Союзі. Наприклад, парламентаріям надіслали брошуру про Українську гельсінську групу та індивідуальні листи з клопотанням стати на захист політ’в’язнів: Василя Стуса, Левка Лук’яненка, Миколи Плахотнюка, о. Василя Романюка, Миколи і Раїси Руденків, Данила Шумука²⁶⁷. Крім прохань, канадські та інші делегати країн Заходу, починаючи з січня 1981 р., отримували листи-подяки за підтримку українських домагань у захисті “людських і національних прав в Україні”²⁶⁸. Незабаром Комісія прав людини почала систематично видавати комунікати, які розсилала урядовцям США і Канади²⁶⁹.

У березні 1981 р. канадським урядовцям та депутатам парламенту надіслали листи з клопотанням вплинути на звільнення Юрія Шухевича (1933 р.н.) –

²⁶³ House of Commons Debates. Official Report. 1st session 32nd Parliament, Vol. V... p. 4989.

²⁶⁴ Ibidem, p. 5082.

²⁶⁵ House of Commons Debates. Official Report. 1st session 32nd Parliament, Vol. X, Ottawa 1981, p. 10621.

²⁶⁶ Документи..., ЦДАЗУ, ф. 36, оп. 1, спр. 39, арк. 87.

²⁶⁷ Ibidem, 88.

²⁶⁸ Ibidem, 86.

²⁶⁹ Ibidem, 98.

ув'язненого сина головнокомандувача УПА Романа Шухевича²⁷⁰. Як йшлося в одному із звітів Комісії прав людини СКВУ, “від міністра закордонних справ Канади, Марка МакГвігана прийшла запорука, що канадська делегація в Мадриді буде старатися при кожній можливій нагоді домагатися звільнення Шухевича та дозволу на його виїзд із Радянського Союзу”²⁷¹. У цій справі Комісія прав людини звернулася із листами до депутатів обох палат канадського парламенту, отримавши “багато позитивних відповідей”²⁷². Однак всі намагання вплинути на звільнення Ю. Шухевича були марними, оскільки такий крок нівелював більшовицьку стратегію боротьби з українським націоналізмом (Ю. Шухевич перебував до 1988 р. на засланні, провівши у радянських таборих бл. 30 років).

29 червня 1981 р. міністра закордонних справ Канади М. МакГвіган зустрівся із делегацією української діаспори. Представники останньої звернулися до міністра з проханням вплинути на позитивне вирішення справи Ю. Шухевича, порушити питання колоніального статусу Української РСР на Генеральній Асамблеї ООН, застосувати дієві санкції супроти Москви через масові порушення прав людини і “проведення політики колоніалізму”²⁷³. Починаючи з наступного дня після зустрічі з М. МакГвіганом, українські організації в Канаді розпочали тривалу акцію пікетування посольства СРСР в Оттаві з вимогами звільнення політв'язнів.

Упродовж роботи Мадридської конференції НБСЄ відбувалися постійні зустрічі представників канадської делегації з громадськістю. Наприклад, 29 вересня 1981 р. сенатор П. Юзик організував у приміщенні парламенту зустріч учасників Канадської ради поневолених народів з амбасадором Л. Роджерсом – головою канадської делегації на конференції в Мадриді та заступником директора відділу східноєвропейських справ М. Фейрведером^{274*}. З українського боку у зустрічі брали участь Христина Ісаїв (Торонто), котра виголосила доповідь на тему “Праця Комісії прав людини на тлі Мадридської конференції”, а також Ярослав Рудницький (1910–1995), Микола Світуха, Юрій Сальський (1915–1996). Голові канадської делегації в Мадриді вручили матеріали, які засвідчували факти перманентних порушень прав людини в УРСР²⁷⁵.

Крім українців, тоді ж із Л. Роджерсом зустрілися представники литовської, латвійської, естонської, чеської, польської та білоруської громад, що належали

²⁷⁰ Ibidem, 87.

²⁷¹ Ibidem, 174.

²⁷² Документи..., ЦДАЗУ, ф. 36, оп. 1, спр. 39, арк. 38.

²⁷³ Ю. Недужко, *Боротьба української діаспори країн Заходу за права людини в Україні (середина 70 – початок 80-х рр. ХХ ст.)*, “Мандрівець” 2007, nr 6, с. 18.

²⁷⁴ За тиждень до того, 22 вересня 1981 р. сенатор П. Юзик зустрічався у Вашингтоні з керівником американської делегації на Мадридській конференції НБСЄ М. Кампелменом, передавши йому інформацію про порушення прав людини в УРСР.

²⁷⁵ *З діяльності Комісії прав людини СКВУ*, “Нові дні” 1982, nr 2, с. 25.

до Канадської ради поневолених народів. На думку учасника цього заходу М. Світухи, “участь в делегації сімох національних груп, які виказали солідарний та наперед узгоднений підхід до важливих міжнародних питань, залишить свій позитивний вплив на підхід державних чинників Канади до цілого гельсінського процесу”²⁷⁶. Власне, обговорення з членами канадської делегації позиції Оттави на новій сесії Мадридської конференції НБСЄ, становило центральну тему розмови. Учасники зустрічі обговорили шляхи звільнення з ув’язнення дисидентів, тактику радянської делегації, ситуацію в Польщі та її можливий вплив на перебіг перемовин. Було висунуто пропозицію створити в Канаді подібну комісію, як і в США, яка б займалася збором документів й інформувала громадськість про виконання гельсінських домовленостей, зокрема щодо дотримання прав людини²⁷⁷. І, що найважливіше, Канадська рада поневолених народів наголошувала, що порозуміння у питаннях роззброєння та торгівлі “повинно бути узалежене від поступок Советського Союзу в питаннях людських прав”²⁷⁸.

Питання переслідування інакодумців в УРСР в канадському парламенті вкотре постало восени 1982 р. Зокрема, 9 листопада 1982 р. голова канадської парламентської гельсінської групи Дж. П. Фліс звернув увагу депутатів у Палаті громад, що в цей день минає шоста річниця з часу створення Української гельсінської групи, учасників якої переслідують²⁷⁹. Водночас сенатор П. Юзик, котрий впродовж тривалого часу найпослідовніше обстоював права людини в УРСР²⁸⁰, акцентував увагу на необхідності вжиття комплексу заходів: дипломатичних кроків, інформаційних кампаній і велелюдних протестів. Ефективність таких заходів, на його думку, довело звільнення у 1979 р. з радянської в’язниці українського історика Валентина Мороза²⁸¹. П. Юзик звертав увагу, що в УРСР переслідують не тільки українців, але й кримських татар; тиску зазнають релігійні громади. Таким чином, на переконання сенатора, радянська влада порушувала відразу низку нормативних документів – Статут ООН 1945 р., Загальну декларацію прав людини 1948 р., Заключний акт НБСЄ 1975 р., Конституцію 1977 р.²⁸².

²⁷⁶ *Напередодні нової сесії Мадридської Конференції*, “Новий шлях” 1981, nr 43.

²⁷⁷ Документи..., ЦДАЗУ, ф. 36, оп. 1, спр. 39, арк. 61.

²⁷⁸ *Напередодні нової сесії Мадридської Конференції*, “Новий шлях” 1981, nr 43.

²⁷⁹ House of Commons Debates. Official Report. 1st session 32nd Parliament. Vol. XVIII, Ottawa 1982, p. 20541.

²⁸⁰ *R. Siromskyi, Senator Paul Yuzyk protection of human rights in Ukrainian SSR (1963–1986)*, “Inovačné výskum v oblasti sociológie, psychológie a politológie”. Zbornik prispevkov z medzinárodnej vedecko-praktickej konferencie (10–11 marca 2017, Vysoká škola Danubius), Sládkovičovo (Slovenská Republika), 2017, p. 199.

²⁸¹ Debates of the Senate. Official Report (Hansard). 1st session 32nd Parliament. Vol. III, Ottawa 1983, p. 2936.

²⁸² *Ibidem*, p. 4966.

Про шосту річницю створення Української гельсінської групи делегати країн Заходу неодноразово згадували і на Мадридській конференції НБСЄ. Наприклад, 24 листопада 1982 р. у своєму виступі на закритій сесії голів делегацій країн-учасниць НБСЄ, голова американської делегації М. Кампелмен заявив: “Ми розпочали цю нараду 9 листопада. В той самий день багато людей в моїй країні, в багатьох інших країнах світу і багато людей в Радянському Союзі відзначали шосту річницю створення Української гельсінської групи. З тридцяти членів цієї групи, 27 відзначали цю подію за тюремними ґратами...”²⁸³. Для виправлення такої “ганебної ситуації” і поліпшення відносин між Заходом і Радянським Союзом, американський сенатор Р. Дол запропонував Москві реалізувати сім пунктів: 1) полегшити процедуру еміграції; 2) сприяти з’єднанню родин; 3) звільнити з в’язниць усіх членів гельсінських груп і припинити їх переслідувати; 4) відновити прямий телефонний зв’язок; 5) забезпечити доступ до інформації про економічні і торговельні справи; 6) покращити умови праці журналістів; 7) припинити глушіння західних радіостанцій²⁸⁴.

Радянська сторона мала власне бачення того, що відбувалося на Мадридській конференції НБСЄ. Офіційна Москва була певна, що США та інші країни Заходу, хочуть скористатися матеріалами міжнародних правозахисних організацій “з метою тиску на Радянський Союз”. У таємній записці голови КДБ Юрія Андропова (1914–1984) і заступника міністра закордонних справ СРСР Георгія Корнієнка (1925–2006) від 24 липня 1980 р. членам Політбюро ЦК КПРС йшлося: “Володіємо інформацією про те, що адміністрація США має намір використати представників “Міжнародної амністії” і підготовлені нею матеріали на мадрридській зустрічі з метою політичного “тиску” на Радянський Союз й інші соціалістичні країни у зв’язку з нібито наявними порушеннями прав людини в цих країнах... Зважаючи на активізацію підривної діяльності “Міжнародної амністії” проти нашої країни, видається доцільним доручити редакції “Ізвестія” за участі Інституту [держави і] права Академії наук СРСР і за згодою з КДБ СРСР і МЗС СРСР підготувати й опублікувати серію викривальних матеріалів з метою компрометації вищезгаданої організації перед громадськістю соціалістичних і капіталістичних країн”²⁸⁵.

Водночас, за інформацією Центрального розвідувального управління (ЦРУ) США, Москва не прагнула цілковито зіпсувати стосунки із Заходом, прагнучи щоразу змінювати акценти дискусії²⁸⁶. Розглядаючи Мадридську

²⁸³ *На Конференції в Мадриді відзначили шестиріччя Української Гельсінської Групи, “Нові дні” 1983, nr 1, с. 32.*

²⁸⁴ *Ibidem.*

²⁸⁵ *Власть и диссиденты: из документов КГБ и ЦК КПСС, подготовка текста и комментарии А. Макарова, Москва 2006, с. 227–228.*

²⁸⁶ *Soviet Views on a Post-Madrid European Security Conference. An Intelligence Memorandum, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000496790.pdf [доступ 29.01.2018].*

конференцію як пропагандистський захід, радянська делегація воліла акцентувати увагу на тих частинах Гельсінського акта, що стосувалися встановлення непорушності кордонів, тоді як про права людини не згадували взагалі. Подібно, як і на зустрічі в Белграді 1977–1978 рр., радянські представники спекулювали прагненням народів жити в мирі, закликали до роззброєння, намагалася обмежити моніторинг дотримання положень Гельсінського акта концепцією “невтручання у внутрішні справи”²⁸⁷.

Розходження країн Заходу і СРСР щодо ключових питань Мадридської конференції НБСЄ зумовили ухвалення і підписання 6 вересня 1983 р. достатньо нейтрального підсумкового документа. У ньому, зокрема, йшлося: “Всі держави-учасниці визнають у Заключному акті всезагальне значення прав людини і основних свобод, повага до яких є суттєвим фактором миру, справедливості і добробуту, потрібних для забезпечення розвитку дружніх відносин і співпраці між ними, як і між усіма державами. Держави-учасниці підкреслюють свою рішучість заохочувати і розвивати ефективну реалізацію прав людини і основних свобод... забезпечувати постійний і відчутний прогрес відповідно до Заключного акта... у всіх державах-учасниках, незалежно від їхніх політичних, економічних і соціальних систем”²⁸⁸. Однак пропозиція Комісії прав людини СКВУ, котра наполягала на включенні у підсумковий документ пункт про визнання легітимності гельсінських моніторингових груп, залишилася поза увагою²⁸⁹.

Окремо було підкреслено зобов’язання держав НБСЄ “визнавати, поважати, і, крім того, вживати заходів, необхідних для забезпечення свободи особистості сповідувати, особисто чи спільно з іншими, релігію чи віру, діючи згідно з велінням власної совісті”²⁹⁰. Крім того, Мадридська конференція висловила повагу до прав національних меншин (захисту їхніх “законних інтересів”), двох статей, 3 глобальних питань учасники зустрічі домовилися вирішувати суперечки лише мирним шляхом, поважати нейтралітет Мальти, засудили тероризм, визнали право робітників вільно створювати і вступати в профспілки (важливий пункт у контексті діяльності польської “Солідарності”)²⁹¹.

Прислухавшись до пропозицій канадської делегації, учасники Мадридської конференції домовилися “доброзичливо розглядати прохання, що стосуються контактів і регулярних зустрічей на основі сімейних зв’язків, з’єднанню сімей”²⁹². Цей пункт у підсумку був проігнорований Москвою,

²⁸⁷ Документи..., ЦДАЗУ, ф. 36, оп. 1, спр. 49, арк. 110.

²⁸⁸ Итоговый документ Мадридской встречи 1980 года... с. 5.

²⁸⁹ Документи..., ЦДАЗУ, ф. 36, оп. 1, спр. 39, арк. 174.

²⁹⁰ Итоговый документ Мадридской встречи 1980 года... с. 6. .

²⁹¹ Ibidem, с. 5–7.

²⁹² Ibidem, с. 18.

як, зрештою, і той, що стосувався вільного обміну інформації. Учасники Мадридської конференції домовилися “заохочувати більш вільне і широке розповсюдження друкованих матеріалів, періодичних і неперіодичних, що імпортуються з інших держав-учасниць, а також збільшення кількості місць, де такі публікації перебуватимуть у вільному продажі. Ці публікації будуть також доступні в читальних залах великих публічних бібліотек і подібних закладів”²⁹³. Зважаючи на існуючі обмеження в доступі до “шкідливої літератури” у Радянському Союзі, цю рекомендацію Москва сповна проігнорувала.

Уже після Мадридської конференції НБСЄ фіксуємо спроби проаналізувати результати цієї зустрічі як для глобальної безпеки загалом, так і в контексті українських інтересів. Так, після першої сесії конференції голова канадської делегації Л. Роджерс зауважував, що “щонайменше 20% критичних справ залишилися невирішеними” через розходження, які “стосувалися проблем безпеки, прав людини і вільного доступу до інформації”²⁹⁴. Закордонне представництво Української гельсінської групи з цього приводу навіть констатувало “дипломатичну перемогу тоталітарного радянського режиму” і закликала “народи демократичних країн зобов’язати свої уряди... дати звіт громадськості, чому мадрридське комюніке не відобразило фактичного недодержання в країнах радянського боку гельсінських угод...”²⁹⁵.

Утім, порівняно з Белградською конференцією НБСЄ 1977–1978 рр. українські досягнення були більш видимі. Зокрема, як зазначив в інтерв’ю учасник української делегації на Мадридській конференції НБСЄ Андрій Каркоць, “українське питання вже не потребувало надмірного рекламування”²⁹⁶. Подібним чином підсумовувала роботу в Мадриді і Х. Ісаїв: “На основі матеріалів, які були опубліковані в різних країнах, можемо ствердити, що світова преса помістила дуже багато вірних інформацій про українську справу, про діяльність українських дисидентів в Україні і Західному світі, про порушення урядом СРСР постанов Гельсінської угоди та про діяльність українців на терені Мадриду. Були також різні переплутані чи навіть неприхильні нам голоси, але це нормальне явище, яке не може знеохочувати нас у нашій дії”²⁹⁷. У контексті цієї позиції Комісія прав людини СКВУ визначила на майбутнє “конечну потребу сталої і послідовної інформації про найновіші порушення людських і національних прав в Україні, про нові арешти і нові переслідування”²⁹⁸.

²⁹³ Ibidem, с. 19.

²⁹⁴ *Напередодні нової сесії Мадридської Конференції*, “Новий шлях” 1981, nr 43.

²⁹⁵ Документи (листи, прес-релізи закордонного представництва, статті, вирізки з газет та ін.) Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод, 10 січня 1980 – 15 лютого 1989, ЦДАЗУ, ф. 36, оп. 1, спр. 47, арк. 98–100.

²⁹⁶ N. Mekuch, *Some thoughts on Madrid*, “Student” 1981, Vol. 13, No 68, p. 4.

²⁹⁷ Х. Ісаїв, *Діяльність Бюро СКВУ у Мадриді...* с. 18.

²⁹⁸ Документи..., ЦДАЗУ, ф. 36, оп. 1, спр. 39, арк. 98.

Отже, вже сам факт того, що українська проблематика лунала на такому поважному зібранні, як Мадридська конференція НБСЄ 1980–1983 рр., є надзвичайно важливим у контексті актуалізації українського питання на міжнародній арені крізь призму порушення фундаментальних прав людини в Радянському Союзі. Одним із лобістів українських інтересів на Мадридській зустрічі виступала канадська делегація, представники якої звертали увагу на факти русифікації, переслідування інакодумців, нехтування принципами свободи зібрань, вірувань й еміграції. Іншими словами, радянську владу критикували за невиконання гуманітарних зобов'язань, взятих на себе після підписання у 1975 р. Гельсінського акта. Ключову роль у лобіюванні українського питання перед канадським урядом відіграли представницькі інституції українців у вільному світі, зокрема, Комісія прав людини СКВУ.

Література:

1. Balan B, Report from Madrid, “*Student*” 13, no 67 (December 1980), 2.
2. *Biweekly Update on Belgrade Conference*, February 8, 1978, <http://www.memo.ru/history/diss/carter/files/img054.jpg>.
3. Bonser M., *Human Rights in Canadian Foreign Policy: From Principle to Practice*. Thesis submitted in partial fulfillment of the Requirements for the degree of Master of Arts (Political Science), Acadia University Spring Convocation 1999.
4. *Conference on Security and Cooperation in Europe: The Madrid Meeting Resumes*. An Intelligence Memorandum (Secret), <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP83-00857R000100190002-0.pdf>.
5. Сімків О., *Реакція світової громадськості на порушення прав людини в УРСР, “Український визвольний рух”* 2013, nr 18.
6. Сіромський Р., *Позиція Канади щодо порушення прав людини в УРСР на Белградській конференції країн-учасниць НБСЄ 1977–1978 рр.*, “Наукові зошити історичного факультету Львівського університету” 2016, Вип. 17.
7. *Debates of the Senate. Official Report (Hansard)*, 1st session 32nd Parliament, Vol. I, Ottawa, 1983.
8. *Debates of the Senate. Official Report (Hansard)*, 1st session 32nd Parliament, Vol. III, Ottawa, 1983.
9. *Debates of the Senate. Official Report (Hansard)*, 1st session 32nd Parliament, Vol. IV, Ottawa, 1983.
10. *House of Commons Debates. Official Report*, 1st session 32nd Parliament, Vol. IV, Ottawa, 1980.
11. *House of Commons Debates. Official Report*, 1st session 32nd Parliament, Vol. V, Ottawa, 1980.
12. *House of Commons Debates. Official Report*, 1st session 32nd Parliament, Vol. X, Ottawa, 1981.

13. *House of Commons Debates. Official Report*, 1st session 32nd Parliament, Vol. XVI, Ottawa, 1982.
14. *House of Commons Debates. Official Report*. 1st session 32nd Parliament, Vol. XVIII, Ottawa, 1982.
15. Lehkyj T., *Background to Madrid*, "Student" 1981, Vol. 13, no 66.
16. Mekuch N., *Some thoughts on Madrid*, "Student" 1981, Vol. 13, no 68.
17. Rhéaume Ch., *Human Beings over systems: The cue from Helsinki*, "International Journal" 2008, Vol. 63, no 4.
18. Siromskiy R., *Senator Paul Yuzyk protection of human rights in Ukrainian SSR (1963–1986)*, "Inovačné výskum v oblasti sociológie, psychológie a politológie". Zbornik prispievkov z medzinárodnej vedecko-praktickej konferencie (10–11 marca 2017, Vysoká škola Danubius), Sládkovičovo, 2017.
19. Soviet Views on a Post-Madrid European Security Conference. An Intelligence Memorandum, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000496790.pdf (доступ 29.01.2018).
20. What is Required by the Human Rights Clauses of Treaties other than UN Charter, International Human Rights: Problems of Law and Policy, ed. by R. B. Lillich and F. C. Newman, Boston; Toronto, 1979.
21. *Власть и диссиденты: из документов КГБ и ЦК КПСС*, подготовка текста и комментарии А. Макарова, Москва, 2006.
22. Гайвас Я., *Кінцевий і найважливіший етап*, "Свобода", 1981, nr 13.
23. *До нашої участі в "правозахисному Мадриді"*. Закордонне представництво Української Гельсінської Групи, 1980.
24. Документи (листування з організаційних питань, звіти, резолюції, проекти планів та ін.) Комісії прав людини, 8 січня 1980 – 4 листопада 1986, Центральний державний архів зарубіжної україніки (далі – ЦДАЗУ), м. Київ, фонд (ф.) 36.
25. Документи (листи, прес-релізи закордонного представництва, статті, вирізки з газет та ін.) Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод, 10 січня 1980 – 15 лютого 1989, ЦДАЗУ, ф. 36.
26. Документи (меморандуми, резолюції, декларації, звернення, листи, прес-релізи, доповідь, вирізки з газет та ін.) з приводу підготовки та проведення Белградської (1977 р.) та Мадридської (1980 р.) конференції, 13 червня 1977 – вересень 1980, ЦДАЗУ, ф. 36.
27. Документи (меморандуми, резолюції, декларації, звернення, листи, прес-релізи, доповідь, вирізки з газет та ін.) з приводу підготовки та проведення Белградської (1977 р.) та Мадридської (1980 р.) конференцій, 8 жовтня 1980 – березень 1988, ЦДАЗУ, ф. 36.
28. *Документы Московской Хельсинской группы*, сост. Д. Зубарев, Г. Кузовкин, Москва 2006.
29. Донеллі Дж., *Права людини у міжнародній політиці*, Львів 2004.
30. *З діяльності Комісії прав людини СКВУ*, "Нові дні" 1982, nr 2.

31. *Заключительный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе* (Хельсинки, 1 августа 1975 года), http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_055/page4.
32. *Итоговый документ Мадридской встречи 1980 года представителей государств-участников Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе, состоявшейся на основе положений Заключительного акта, относящихся к дальнейшим шагам после Совещания*, Madrid 1983.
33. Ісаїв Х., *Діяльність Бюро СКВУ у Мадриді*, “Нові дні” 1981, пг4.
34. Мигаль Б., *Канадський перепис населення з 1981 року*, “Нові дні” 1982, пг9.
35. На Конференції в Мадриді відзначили шестиріччя Української Гельсінської Групи, “Нові дні” 1983, пг 1.
36. *Напередодні нової сесії Мадридської Конференції*, “Новий шлях” 1981, пг 43.
37. Недужко Ю., *Боротьба української діаспори країн Заходу за права людини в Україні (середина 70 – початок 80-х рр. ХХ ст.)*, “Мандрівець” 2007, пг 6.

Doświadczenia zagraniczne dotyczące warunków udzielania koncesji w krajach Unii Europejskiej

Streszczenie: Jedną z głównych funkcji państwa jest zapewnienie obywatelom bezpiecznych warunków funkcjonowania. Bezpieczeństwo na ukraińskich drogach jest jednym z głównych tematów szeroko dyskutowanych na wszystkich poziomach. Przeprowadzone badania dowodzą, że 97% ukraińskich dróg jest w niesatysfakcjonującym stanie, co ma negatywny wpływ na gospodarkę. Ekspertcy obliczyli, że kraj traci około 30 mln hrywien PKB rocznie z powodu złego stanu dróg. Bezpański stosunek do własności publicznej, np. drogi publiczne doprowadził do sytuacji, w której nie ma sensu naprawiać starych dróg a lepiej i stosowniej jest wybudować nowe. Ponadto, fundusze publiczne na naprawę dróg i spłatę wcześniej zaciągniętych pożyczek są znacznie ograniczone, więc kłopotliwy sektor poszukuje źródeł finansowania. Budowa dróg i koncesje są jedną z nich. Udzielanie koncesji było szeroko rozpowszechnione na świecie w drugiej połowie XX w. jako instrument angażujący sektor prywatny w realizację projektów infrastrukturalnych. Unowocześnienie infrastruktury komunikacyjnej we Włoszech, Francji, Hiszpanii i Wielkiej Brytanii jest doskonałym przykładem pomyślnego zaangażowania prywatnych zasobów w odbudowę i budowę obiektów użyteczności publicznej. Realizacja budowy i obsługi sieci autostrad w rozwiniętych krajach europejskich pokazuje jak utworzyć wydajny mechanizm transferu własności państwowej na użytek prywatny. Dlatego też, uważamy za przydatną analizę doświadczenia przyznawania koncesji w państwach europejskich i zaadoptowania go na Ukrainie.

Słowa kluczowe: koncesje, rodzaje koncesji, koncesje na budowę dróg.

Зарубіжний досвід щодо умов надання концесій у країнах Європейського Союзу

Анотація: Однією з головних функцій держави є забезпечення громадянам безпечних умов роботи. Безпека на українських дорогах - одна з основних тем, що широко обговорюється на всіх рівнях. Проведене дослідження показує, що 97% українських доріг шуться з незручними вагами більше тижня, що негативно впливає на економіку. Про це експерт запитав, а бум ВВП у розмірі 30 мільйонів гривень спустився на дно барабану. Блудне ставлення до державної власності, наприклад, „Громадські дороги”, призвело до того, що немає сенсу ремонтувати старі дороги. Краще і більш доцільно будувати нові. Крім того, державні кошти для ремонту доріг та погашення раніше прийнятих кредитів від SA істотно обмежені,

* Одеський Національний Морський Університет.

тому сектор шукає джерела фінансування. Будівництво доріг і концесій є одним з них. Поступки були надані лауреатам поезії ХХ століття. Такий інструмент для аналізу сектору реалізації інфраструктурних проєктів. Модернізація комунікаційної інфраструктури в Італії, Франції, Іспанії та Великобританії є прекрасним прикладом успішного залучення приватних ресурсів до реконструкції та будівництва громадських об'єктів. Реалізація будівельних і експлуатаційних мереж автошляхів у розвинених європейських країнах ваговими показниками показує, як створити ефективний Механізм передачі державного майна для особистого користування. Ми хотіли б подякувати Вам за ретельний аналіз досвіду, пов'язаного з концесіями в європейських країнах та Україні.

Ключові слова: концесії, види концесій, концесії на будівництво доріг.

Однією з основних функцій держави є створення безпечних умов для життя і здоров'я населення. Сьогодні надважливою проблемою в Україні, яка широко обговорюється на всіх рівнях, є безпечність українських доріг. Проведені дослідження доводять, що 97% українських доріг знаходяться в незадовільному стані, що край негативно відбивається на економіці держави. За підрахунками експертів, тільки через погані дороги держава щорічно втрачає близько 30 млрд. грн. ВВП. Та, як слушно зауважує Ю. Коваль, уся складність ситуації полягає в тому, що безвідповідальне відношення до державного майна, яким є автомобільні дороги загального користування, призвело до того, що деякі з них вже й безглуздо ремонтувати – краще і правильно будувати замість них нові²⁹⁹. Виходячи з того, що державних коштів ледве вистачає на ямковий ремонт та повернення раніше взятих кредитів, для будівництва доріг необхідні інші джерела фінансування, одним з яких можуть бути концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг.

Сучасний стан об'єктів інфраструктури та пріоритетних галузей економіки України потребує залучення фінансових ресурсів приватного сектору у суспільно важливі інвестиційні проєкти, що обумовлює застосування концесійного механізму. Дана форма інвестування дозволяє залучати приватні інвестиції і замінювати ними частину бюджетних витрат, що є суттєвим плюсом для галузей, де можливість залучення приватного капіталу є вагомою умовою реалізації інвестиційних проєктів, направлених на високий економічний або соціальний ефект.

Через відсутність досвіду здійснення концесійної діяльності в Україні вважаємо корисним вивчення досвіду зарубіжних країн і можливість його

²⁹⁹ Ю. Коваль, *Перспективи будівництва концесійних доріг в Україні*. Юридична газета online, <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/perspektivi-budivnictva-koncesiynih-dorig-v-ukrayini.html> [доступ 15.03.2018].

застосування у нашій державі, що обумовлює актуальність цього дослідження.

Метою даної статті є аналіз законодавства деяких країн Європейського Союзу, що регулює питання концесійної діяльності у будівництві та експлуатації автомобільних доріг, та законодавства України, а також вироблення пропозицій з його удосконалення.

Концесія, як інструмент залучення приватного сектору до реалізації інфраструктурних проектів, набула широкого поширення в світі ще у другій половині двадцятого століття. Сьогодні 120 країн світу використовують практику співробітництва уряду та інвесторів на основі концесійних договорів³⁰⁰.

Під час роботи над статтею були використані дослідження українських та зарубіжних авторів: М. Бахуринської, Л. Гончарук, О. Григорова, А. Захарова, Ю. Коваль, М. Кучерявенко, О. Медведєва, М. Немчанинова, М. Овакимяна, Г. Пілігрим та ін.

Нині існує велика кількість визначень термінів «концесія» та «концесійний договір». Так, у більшості європейських країн концесія трактується як довірчий акт з боку держави до третьої особи, якій державна влада дає певні повноваження, пов'язані з повним або частковим управлінням об'єктами, що відносяться до компетентного управління держави. У термінології Світового Банку під концесією розуміється прийняття приватною стороною функцій управління державним підприємством протягом певного періоду часу та покладання на себе значних фінансових ризиків.

Однак при подібних договорах діють обов'язкові до застосування встановлені Європейським Союзом директиви, згідно з якими проект, де участь держави складає більше половини від загального об'єму фінансування концесійного договору, не повинен передаватися приватному оператору, оскільки на нього поширюються правила, яким підпорядковуються усі державні проекти в європейських країнах³⁰¹.

Модернізація транспортної інфраструктури в Італії, Франції, Іспанії, Великобританії є яскравим прикладом успішного залучення приватного капіталу до реконструкції та будівництва об'єктів державної форми власності. Так, за даними Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України, Франція має 5830 км автомобільних доріг, побудованих і експлуатованих на умовах концесії; загальна довжина іспанських автобанів, побудованих концесіонерами, складає близько 1000 км.

300 *Концесія: назад в майбутнє. Світовий досвід*, <http://irisgroup.infQ/kontsesiya-nazad-u-maj-butnje-svitovuj-dosvid> [доступ 15.03.2018].

301 М. А. Немчанинова, *Применение зарубежного опыта для совершенствования региональной концессионной политики*. „Российское предпринимательство”, 2015. Т. 16, nr 12, с. 1753-1764. <https://bgscience.ru/lib/9241> [доступ 15.03.2018].

Одним з лідерів з використання концесійного механізму будівництва та експлуатації доріг є Франція. Так, у Франції близько 300 автомобільних доріг експлуатуються на умовах концесії, чим обґрунтований аналіз концесійного законодавства цієї країни. У Франції закон о концесіях у сфері суспільних послуг (житлово-комунальне господарство, дорожнє будівництво та експлуатація, енергетика тощо) існує ще з часів Наполеона, тобто перші концесії приватним компаніям видавалися ще на початку ХІХ ст.

Французькі компанії входять до лідерів серед іноземних фірм, що використовують у своїй діяльності механізми державно-приватного партнерства (далі - ДПП)³⁰². Так, ними створена та продовжує свій розвиток одна з двох базових моделей концесії, що широко застосовується у світі, так звана «французька модель», яка суттєво відрізняється від іншої – англо-американської – цілою низкою суттєвих рис:

- 1) виключенням (забороною) приватизації концесіонером муніципального чи державного майна, що було передано йому у концесію;
- 2) комплексним характером концесії, коли концесіонеру одночасно доручається й розробка концесії, й реалізація заходів, необхідних для створення чи модернізації інфраструктурних об'єктів та їхньої експлуатації.

Наприклад, на відміну від англо-американської моделі, де під час вибору приватного партнера проводиться три окремих тендери (на проектування, на будівництво, на утримання (чи управління), у Франції існує лише один тендер на всі види робіт чи послуг.

Необхідно зауважити, що єдиного закону, який би поєднав у собі всі форми ДПП, у Франції немає. Правовий режим по відношенню до концесій базується головним чином на адміністративному праві і законі Сапена³⁰³, що набув чинності у 1993 р. і передбачає велику кількість м'яких у боротьбі з корупцією, зокрема обов'язкову участь у розгляді та затвердженні контрактів на суспільні роботи представників опозиції та Генеральної дирекції з питань конкуренції та споживання.

Згідно з правовим регулюванням в межах ЄС у Франції виокремлюють «контрактні» та «інституційні» форми ДПП. Контрактним ДПП є концесія, що надана приватному інвестору (концесія на здійснення робіт, надання послуг, лізинг тощо). Інституційною формою ДПП є створення спільного підприємства за

³⁰² А. Н. Захаров, *Применение опыта государственного-частного партнерства Франции в области ТЭК в решении экономических задач России*. „Мировое и национальное хозяйство”, 2012, nr 3. <http://www.mirecTu/2012-03/primenenie-opyta-gosudarstvenno-castnogo-partnerstva-francii-v-oblasti-tek-v-resenii-ekonomiceskih-zadac-rossii> [доступ 5.03.2018].

³⁰³ А. Н. Захаров, *Применение опыта государственного-частного партнерства Франции в области ТЭК в решении экономических задач России*. „Мировое и национальное хозяйство”, 2012, nr 3. <http://www.mirecTu/2012-03/primenenie-opyta-gosudarstvenno-castnogo-partnerstva-francii-v-oblasti-tek-v-resenii-ekonomiceskih-zadac-rossii> [доступ 15.03.2018].

участю державного органу чи компанії з одного боку та приватними інвесторами з іншого.

Концесійні форми договорів займають особливе місце у практиці ДПП у Франції. За останні 20 років вони зазнали суттєвих змін, перш за все, з боку зростання фінансових зобов'язань держави. Завдяки цьому концесійні механізми стали частіше використовуватись у великомасштабних інфраструктурних проектах, особливо у транспортному секторі та в енергетиці. Найбільш значні позиції у французькій економіці ДПП займає сфера автомобільних доріг, охорони здоров'я, комунального господарства, енергетики.

Другою за здійсненням та строками поширення концесійної політики державою вважається Великобританія. Англійська влада досягла значних успіхів у розробці концесійного законодавства. Однак, вона залишила за собою право видачі офіційного дозволу на будівництво доріг і встановила спеціальні пункти збору встановленої оплати за проїзд.

Заслугує уваги й досвід концесійної діяльності Італії. Серед умов реалізації концесійної політики в країні слід виокремити те, що з самого початку був передбачений державний контроль за будівництвом та експлуатацією доріг, визначені обов'язкові відрахування компаній-концесіонерів до державної казни, а також важливою умовою концесійних договорів стало будівництво нових транспортних ліній.

Таким чином, прикладом вдалого концесіонування у сучасній практиці стала розробка концесійних механізмів французькою владою. Трохи пізніше подібну форму участі держави в інфраструктурних проектах перейняла Іспанія, де концесійні механізми були більш обґрунтовані і досконалі, ефект від запровадження яких перевершив успіх інших країн. За одне десятиліття в Іспанії була модернізована майже вся інфраструктура.

Концесійна діяльність в Україні регулюється значною кількістю нормативно-правових актів: главою 40 ЦК України³⁰⁴, Законами України «Про концесії»³⁰⁵, «Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг»³⁰⁶ та ін. Однак українська юридична практика нині налічує лише два концесійних договори на будівництво та експлуатацію доріг: концесії на будівництво та експлуатацію автомагістралі „Львів-Броди”³⁰⁷, концесію на

³⁰⁴ *Господарський кодекс України*: Закон України від 16 січня 2003 р. „Відомості Верховної Ради України”, 2003, № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144.

³⁰⁵ *Про концесії*: Закон України від 16 липня 1999 р. „Відомості Верховної Ради України”, 1999, № 41. Ст. 372.

³⁰⁶ *Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг*: Закон України від 14 грудня 1999 р. „Відомості Верховної Ради України”, 2000, № 3. Ст. 21.

³⁰⁷ *Про надання ВАТ „Виробничо-наукова компанія „Розточчя СТ” концесії на будівництво та експлуатацію автомагістралі „Львів-Броди”*: розпорядження КМУ від 16 листопада 2002 р. № 658-р. Верховна Рада України, <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/658-2002-p>.

будівництво та експлуатацію нової автомобільної дороги Львів-Краковець³⁰⁸, які були розірвані державою у зв'язку з невиконанням концесіонерами взятих на себе зобов'язань.

При цьому зазначається, що однією з причин провалу концесійних договорів є недосконала нормативно-правова база, оскільки існуючий Закон України «Про концесії» не відповідає вимогам часу та потребує якісного оновлення з точки зору редагування порядку розрахунку концесійного платежу, умов проведення концесійного конкурсу та обрання переможця, відсутності періодичної експертної перевірки концесійного об'єкту, хоча й у даний закон вже було внесено 17 змін.

Але слід погодитись з Ю. Коваль, яка зазначає, що законодавство, яким би досконалім воно не було, ніколи не може бути причиною зміни суспільних відносин. Так, законодавство може відобразити вже сформовані відносини, переводячи їх таким чином в юридичну площину, або ж стати каталізатором змін, однак лише у тому випадку, якщо до того вже є зовнішні передумови³⁰⁹.

27 лютого 2018 року Верховна Рада України прийняла закон, який дозволяє передавати на умовах концесії дороги загального користування державного значення для будівництва та експлуатації³¹⁰. Реалізація закону, на думку прес-служби Адміністрації Президента, сприятиме створенню умов для залучення інвестицій на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг на умовах концесії. Законом передбачено внесення змін до Законів України „Про концесії”, „Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг”, „Про автомобільні дороги”, „Про джерела фінансування дорожнього господарства України”, „Про відчуження земельних ділянок та інших об'єктів нерухомого майна, розміщених на них, що перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності”³¹¹.

Законом також передбачено, що рішення про проведення концесійного конкурсу приймає уряд України, в якому зокрема відмічаються технічні параметри автомобільної дороги, базові фінансові показники надання

³⁰⁸ *Про концесію на будівництво та експлуатацію нової автомобільної дороги «Львів-Краковець»*: Указ Президента України від 04.07.1998 nr739/98. Верховна Рада України: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/739/98> [доступ 17.03.2018].

³⁰⁹ Ю. Коваль, *Перспективи будівництва концесійних доріг в Україні*. Юридична газета online, <http://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/perspektivi-budivnictva-koncesiynih-dorig-v-ukrayini.html> [доступ 18.03.2018].

³¹⁰ *«Укравтодор» майже рік «дозривав», аби оголосити конкурс на будівництво першої платної дороги в Україні*. ТСН Україна. <https://tsn.ua/groshi/ukravtodor-mayzhe-rik-dozrivav-abi-ogolositi-konkurs-na-budivnictvo-pershoyi-platnoyi-dorogi-v-ukrayini-429462.html> [доступ 18.03.2018].

³¹¹ *Порошенко підписав закон про будівництво платних доріг*. УНІАН. <https://economics.unian.ua/transport/10052435-poroshenko-pidpisav-zakon-pro-budivnictvo-platnih-dorig.html> [доступ 18.03.2018].

автомобільної дороги у концесію, крайній строк, на який надається концесія, граничний розмір компенсації концесіонеру, маршрут альтернативного безкоштовного проїзду та низка інших питань.

Однак навряд можна погодитись, що надання вказаного виду автомобільних доріг у концесію не було передбачено діючим законодавством, бо у статті 3 Закону «Про концесії» закріплено, що до об'єктів, які можуть надаватися у концесію, належать будівництво (комплекс дорожньо-будівельних та проектних робіт, пов'язаних з будівництвом нової автомобільної дороги) та експлуатація автомобільних доріг, об'єктів дорожнього господарства, інших дорожніх споруд.

3 квітня 2018 року Верховна Рада України прийняла за основу законопроект «Про концесії» у першому читанні³¹², тобто звинувативши у всьому недосконале концесійне законодавство, почала його реформувати. У зв'язку з чим виникає питання, чи в достатній мірі у новому законодавстві враховані допущені помилки, питання відношення держави до іноземних та національних інвесторів, досвід концесійної діяльності зарубіжних країн, країн Європейського Союзу та його законодавство.

У Конституції України закріплено, що виключно законами України визначаються: засади організації та експлуатації транспорту (п. 5 ст. 92); засади зовнішньоекономічної діяльності (п. 9 ст. 92). Через політичну та соціально-економічну кризи в Україні вважаємо, що рішення з надання концесій на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг мають прийматися Верховною Радою України. Крім того, будівництво й експлуатація автомобільних доріг є повномасштабними інвестиційними проектами, тому Верховна Рада України, як розпорядник бюджетних коштів, також має гарантувати захист прав інвесторів даних проєктів. Також вважаємо доцільним вивчення досвіду здійснення концесійної діяльності з будівництва та експлуатації автомобільних доріг у зарубіжних країнах, країнах Європейського Союзу, а також досвіду правового забезпечення даного напрямку діяльності з метою удосконалення концесійного законодавства України.

Література:

1. Коваль Ю., *Перспективи будівництва концесійних доріг в Україні*. Юридична газета online, <http://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/perspektivi-budivnictva-koncesiynih-dorig-v-ukrayini.html>.
2. *Концесія: назад в майбутнє. Світовий досвід*, <http://irisgroup.infQ/kontsesiya-nazad-u-majbutnje-svitovyj-dosvid/>.

³¹² Проект Закону про концесії: від 15 березня 2018 р. Верховна Рада України, http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63630 [доступ 18.03.2018].

3. Немчанинова М. А., *Применение зарубежного опыта для совершенствования региональной концессионной политики*. „Российское предпринимательство”, 2015. Т. 16, nr 12, с. 1753-1764. <https://bgscience.ru/lib/9241/>.
4. Захаров А. Н., *Применение опыта государственно-частного партнерства Франции в области ТЭК в решении экономических задач России*. „Мировое и национальное хозяйство”, 2012, nr 3. <http://www.mirec.ru/2012-03/primenenie-opyta-gosudarstvenno-chastnogo-partnerstva-francii-v-oblasti-tek-v-resenii-ekonomicheskikh-zadac-rossii>.
5. *Господарський кодекс України*: Закон України від 16 січня 2003 р. „Відомості Верховної Ради України”, 2003, nr 18, nr 19-20, nr 21-22. Ст. 144.
6. *Про концесії*: Закон України від 16 липня 1999 р. „Відомості Верховної Ради України”, 1999, nr 41. Ст. 372.
7. *Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг* : Закон України від 14 грудня 1999 р. „Відомості Верховної Ради України”, 2000, nr 3. Ст. 21.
8. *Про надання ВАТ „Виробничо-наукова компанія „Розточчя СТ” концесії на будівництво та експлуатацію автомагістралі „Львів-Броди”*: розпорядження КМУ від 16 листопада 2002 р. N 658-р. Верховна Рада України, <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/658-2002-p>.
9. *Про концесію на будівництво та експлуатацію нової автомобільної дороги «Львів-Краковець»*: Указ Президента України від 04.07.1998 nr739/98. Верховна Рада України: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/739/98>.
10. *«Укравтодор» майже рік «дозрівав», аби оголосити конкурс на будівництво першої платної дороги в Україні*. ТСН Україна. <https://tsn.ua/groshi/ukravtodor-mayzhe-rik-dozrivav-abi-ogolositi-konkurs-na-budivnictvo-pershoyi-platnoyi-dorogi-v-ukrayini-429462.html>.
11. *Порошенко підписав закон про будівництво платних доріг*. УНІАН. <https://economics.unian.ua/transport/10052435-poroshenko-pidpisav-zakon-pro-budivnictvo-platnih-dorig.html>.
12. *Проект Закону про концесії*: від 15 березня 2018 р. Верховна Рада України, http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63630.

Część II/ Part II/ Частина II

Wyzwania dla polityki bezpieczeństwa państwa

Challenges for the State Security Policy

Виклики для державної політики безпеки

Wyzwania bezpieczeństwa informacyjnego w aspekcie suwerenności i bezpieczeństwa państwa

Streszczenie: „Era informacyjna” do głębi zmieniła sposób, w jaki produkujemy, przechowujemy i wymieniamy informacje, sposób interakcji pomiędzy jednostkami, instytucjami, społeczeństwami i podmiotami. Badanie ma na celu określenie ram gromadzenia, wykorzystania, przechowywania, dystrybucji informacji dla lepszego zrozumienia odpowiedzialności etycznej i prawnej państw i obywateli dotyczącej wykorzystania technologii informacyjnych w relacjach społecznych i politycznych.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo państwa, polityka bezpieczeństwa informacyjnego, e-administracja, populizm.

Information Challenges to State Security and Sovereignty

Abstract: The „information age” has changed profoundly the way we generate, store and exchange information, the way of interaction within and between individuals, institutions, societies and entities. The research aims to define frameworks of collection, usage, storage and distribution of information for better understanding legal and ethical responsibilities of states and citizens concerning application information technologies at social and political relationships.

Key words: state security, information security policy, e-governance, smart citizenship, multi-level governance, populism.

In the modern democracy, the sovereign – possessor of the whole scope of power – is a community of individuals possessing proper scope of legal capacity, theoretically granted with the equal shares of power embodied in the “voting right”. In political sense, such communities compose entities, which are called “states”. The equality of shareholders in such entities is ensured by the principle of “one vote per person”, and that is one of fundamental and inalienable civil rights. Governance in the democratic societies is envisaged as a mechanism for maintaining the social structure and ensuring fundamental civil rights and interests of citizens. It’s natural that within the evolution of humankind, the mechanisms also evolved as well as political and governance technologies evolved into e-governance and digital governance technologies, exploiting the potential of systems for collecting, transmitting and operating the information. Today, with the use of such tools, humankind has got as close to the implementation of the direct democracy, eluding the middlemen (the representatives) from the policy

* Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

making, setting the best standards of public services as it had never had before. At the same time, the representatives might easily be substituted with technocrats, while new technologies of governance require more facilities for new political order maintenance, imposing new challenges to state security and sovereignty.

There is an increasing awareness of the influence of digital governance over the economy, natural and cultural environment and social life, and within this research we try to produce some evidence-based conclusions to improve the understanding the place of technologies in the modern governance and state security puzzle. Problems of science/technology and society should not be geographically limited, because of their nature, these problems easily transcend regional boundaries, even though there are different patterns of cultural adaptation and diversity³¹³. Hence, the research methodology comprises comparative case study of technology institutionalisation and its consequences for both developed and developing societies, namely, how the different societies may react to the impact of technology, what the patterns of further relations between states, citizens and capitalist corporations could be, and what the prospects of the technocratic techno-science policies, multi-level governance and digital citizenship are.

In the 1990's economic neoliberalism was widely regarded as a remedy for the world's economic problems. The postulate of free movement of capital, manpower, products and ideas became the basis for global ideology. The dynamics of capitalism contributed to the degradation of urban civilisation, which was reflected in structuralist theories in urban sociology developed especially by American academics. They considered urban crisis against the background of the entire political and economic system, social structure and structural changes inherent in capitalist model, such as de-urbanisation of settlement structures and de-concentration of production, uncontrolled and unplanned urban sprawl, commercialisation and ghettoisation or decline of public space. At present, the processuality of decision-making arrangements and empowerment of citizens replace previous institutionalised mechanism unfit to address complex, multidimensional urban issues. This was often described as a "shift from government to governance". The commonly used word 'governance' refers presently "to a new process of governing; or a changed condition or ordered rule; or the new method by which society is governed"³¹⁴. In a very short period of time there appeared a new gap between the developed and developing societies within the dimension of organization of social life. The organizational maturity criterion is especially rooted in the e-government tradition of looking at the e-government growth stages: stovepipe

³¹³ T. Tsukahara, (2017) *Commentary: New Currents in Science: The Challenge of Quality, examining the discrepancies and incongruities between Japanese techno-scientific policy and the citizens' science movement in post-3/11 Japan*. *Futures*, 91, p. 84-89.

³¹⁴ J. Badach, M. Dymnicka, *Concept of 'Good Urban Governance' and Its Application in Sustainable Urban Planning*. IOP Conference Series: Materials Science and Engineering, 2017, 245 (8).

organizations, integrated organizations, nationwide portal, inter-organizational integration and demand-driven, joined-up government³¹⁵.

Hence, the richest perspective is a socio-technical process of governing in which information and communications technologies serve just as a tool to facilitate collaboration between different actors³¹⁶. Using technologies for policymaking is not new, but the way the potential or actual use of technologies changes some of the theoretical and practical discussions influencing decision-making. In this meaning smart governance is not brought down to a technological issue but becomes a matter of developing infrastructure for enhancing knowledge and improvement the understanding of the interactions between society and government.

In Amittava Datta research, an examination of smart cities in India was conceived as a chance to reframe postcolonial urban theory and its central concerns with the genealogies of power, knowledge and politics in substantially different ways. In 2014, the newly elected ruling party in India announced that they will build 100 smart cities through a national programme to “leapfrog” India towards a digital urban future. Seeking to produce the “smart city” and the “smart citizen” as two sides of this future, the programme was aimed to apply a range of digital technologies from e-governance to smart utility networks to produce ubiquitously networked cities³¹⁷. This experience is very interesting as, since the faith in state is under crisis, it is widely believed that “a more pluralistic pattern of rule”, based on processes and interactions between the state and civil society rather than institutions, is a new form of governing to replace representative democracy. The emerging urban movements may become the nucleus of governance transformation, promoting practices from other countries and contributing to the development of civic involvements and consciousness, drawing public attention to many important issues³¹⁸. And the developing technologies catalyze changes in the way policymaking is being done and the way it affects citizens.

The issue of organizational maturity here lies within the so-called digital culture, which may be defined as the capacity of both individual civil servants as well as the organization as a whole to collect, merge and utilize data and the institutional structure supporting this through training civil servants or open data initiatives. The contemporary smart city takes earlier ideas of a digital or networked city beyond mere connectivity to a new regime of speculative futures that combine big data, algorithmic governance and automated urban management. In this role, smart people should be collaborators and endorsers of the smart city, rather than critical and active citizens. Another way to think about technology and government finds itself within understand-

³¹⁵ S. Giest, *Big data for policymaking: fad or fasttrack?* Policy Sciences, 50 (3), 2017, pp. 367-32.

³¹⁶ J. Badach, M. Dymnicka, *Concept of ‘Good Urban Governance’ and Its Application in Sustainable Urban Planning*. IOP Conference Series: Materials Science and Engineering, 2017, 245 (8).

³¹⁷ A. Datta, *The digital turn in postcolonial urbanism: Smart citizenship in the making of India’s 100 smart cities*(2018) Transactions of the Institute of British Geographers, Article in Press.

³¹⁸ S. Giest, *Big data for policymaking: fad or fasttrack?* “Policy Sciences”, no (3), 2017, pp. 367-382.

ing both citizens providing information to government as well as government offering personalized services based on additional data of citizens, the neighborhood or the community³¹⁹. Thus, current process of testing smart cities as the site of democratic participation may provide us with understanding in what capacity the smart citizens will be constructed at the further state–private sector relationships in urban governance.

Some works on common resources shows that multilevel, distributed decision authority is often more effective than top-down approaches at managing resources in complex social-ecological systems. This has spurred a widespread trend in prescribing more inclusive, decentralized decision-making processes³²⁰. In that sense, ‘multi-level governance’, also referred to as the ‘governance of governance’ or ‘Meta-governance’, does not mean functionalistic managing and regulating multiple processes but involves facilitating and fostering processes of collaborative governance and coordination, setting the scene for self-organisation and emergence of solutions and innovations³²¹. It is in fact a set of processes involving governing structures and institutions at different levels in which the scales and sectors of policy making are reworked³²¹. Such new concepts try to grasp the way the public realm is working with big data, which are built on the assumption that data- and technology-driven innovations in government need an infrastructure for creating value from data and are closely linked to the e-government idea of technologies transforming government toward being more responsive and accountable³²².

In India’s case, 80% of its citizens of the experimental cities were outside the digital divide, they needed to be drawn into digital space in order to produce a “user base” for the smart city services; these new digital subjects had to be shown how to perform as “smart citizens” in order to contribute to the “success” of the smart city³²³. The threat of such a low participation rate for the representative democracy, for example, is that staying outside the digital divide leads to low voter participation, declining support for incumbents, fragmentation of the party system, and emergence of single issue and radical parties. Such trends have caused the populist movements at the end of the 20th century, taking multiple forms and not necessarily been represented by only one ideological position³²⁴.

³¹⁹ *Ibidem*; A. Datta, *The digital turn in postcolonial urbanism: Smart citizenship in the making of India’s 100 smart cities*(2018) Transactions of the Institute of British Geographers, Article in Press.

³²⁰ M.J. Manfredo, T.L. Teel, L. Sullivan, A.M. Dietsch, *Values, trust, and cultural backlash in conservation governance: The case of wildlife management in the United States*. “Biological Conservation”, no 214, 2017, pp. 303-311.

³²¹ J. Badach, M. Dymnicka, *Concept of ‘Good Urban Governance’ and Its Application in Sustainable Urban Planning*. IOP Conference Series: Materials Science and Engineering, 2017, 245 (8).

³²² S. Giest, *Big data for policymaking: fad or fasttrack?* Policy Sciences, 50 (3), 2017, pp. 367-382.

³²³ A. Datta, *The digital turn in postcolonial urbanism: Smart citizenship in the making of India’s 100 smart cities*(2018) Transactions of the Institute of British Geographers, Article in Press.

³²⁴ M.J. Manfredo, T.L. Teel, L. Sullivan, A.M. Dietsch, *Values, trust, and cultural backlash in con-*

The evolution of broadband networks (vital for e-governance) in Canada offers a window into understanding the interaction between technological change, public policy, and private sector decision processes that shape Internet connectivity. These trends have led to concerns about regulatory barriers to international and domestic competition in the provision of Internet access services. As a result there had increased pressure on sub-national governments in Canada to design and implement decentralized policy solutions to increase the pace of progress in network development. Canada's federalist constitution, that makes the provinces responsible for delivering public goods such as healthcare and education which would benefit from having a high-quality digital infrastructure, increased the impetus for policy decentralization, experimentation, and differentiation³²⁵. Digital culture within public organizations refers to understanding digital governance not only as an IT issue, but as something that requires support from organization-wide structures and capabilities. Specifically, it emphasizes the importance of civil servants and policymakers understanding how to find, analyze and utilize the technology and the institutional structure to support this³²⁶.

In the governance perspective, which transcends the public and private sectors as well as the civil society, the focus should be on networks rather than hierarchical relations, reinforced by diversified resources, actors and their knowledge and experience³²⁷. These theoretical developments closely mimic the discussion in the e-government field among three themes, (1) the improvement and execution of public services linked to new technologies, (2) technologies transforming the way government is organized and (3) technologies boosting values such as transparency and accountability³²⁸. Most of the people of the IT generation can create a smart city, but not all of them will be interested in continuing its development. The main sectors of a city can be connected throughout the internet and citizens' contribution. It is very important to keep the users engaged³²⁹.

With the convergence of governance and technology, institutions appear as information centers, i.e. mechanisms of political, economic or social interactions. Strong institutions can keep people of one cultural belief system from associating with people from other cultures, which leads to isolation and reduces assimilation³³⁰. As mentioned

servation governance: The case of wildlife management in the United States. Biological Conservation, 214, 2017, pp. 303-311.

³²⁵ R. Rajabiun, C.A. Middleton, *Multilevel governance and broadband infrastructure development: Evidence from Canada.* Telecommunications Policy, 37 (9), 2013, pp. 702-714.

³²⁶ S. Giest, *Big data for policymaking: fad or fasttrack?* Policy Sciences, 50 (3), 2017, pp. 367-382.

³²⁷ J. Badach, M. Dymnicka, *Concept of 'Good Urban Governance' and Its Application in Sustainable Urban Planning.* IOP Conference Series: Materials Science and Engineering, 2017, 245 (8).

³²⁸ S. Giest, *Big data for policymaking: fad or fasttrack?* Policy Sciences, 50 (3), 2017, pp. 367-382.

³²⁹ M.R. Zica, A.C. Ionica, M. Leba, *Gamification in the context of smart cities.* IOP Conference Series: Materials Science and Engineering, 294 (1) 2018.

³³⁰ R. Ulloa, C. Kacperski, F. Sancho, (2016) *Institutions and cultural diversity: Effects of democratization and propaganda processes on local convergence and global diversity.* PLoS ONE, 11 (4).

above, people need motivation, fun, competition and recognition in their lives, and the community has to be interested and motivated to really participate in the city's life. The observations of the real-world politics also indicate that the negative effects of the dominance of emotions over rational thinking and impartial considerations are strongly embedded in the democratic systems³³¹. Some experimental results confirm that presuppositions instruct the addressee to devote less attention and effort to certain content, because more is not needed for full understanding of the message. Presupposing expressions perform this function, and probably arose in order to fulfil it for those contents that are already in the knowledge of the addressee³³².

The mitigating approaches based on providing the voter with better information are largely naive, as they do not take into account the phenomena of emotional biased processing, agenda setting, motivated reasoning, selective exposure and perception – to mention just a few social mechanisms driving the processes of formation of the individual and social opinions. Concerning the latter, it's necessary to match the manipulative role of the technologies, which is broadly exploited in modern world.

In countries with insufficient resources, a media system is incapable of presenting a full range of political and economic interests in the public domain. To prove that, we can refer to the research a national public opinion study conducted by company Saar Poll OÜ at 2014 in Estonia. For instance, the Saar Poll study asked participants who, in their opinion, was responsible for shooting down the Air Malaysia flight over eastern Ukraine. A large share of respondents, regardless of ethnicity, has difficulty forming an opinion based on the information that they had (40 per cent of Estonians and 47 per cent of Russian speakers). Among those respondents with an opinion, a distinct difference was present: Estonian respondents stated that either the Russian government (34 per cent of respondents) and/or the Ukrainian separatists (31 per cent of respondents) were responsible; Russian speaking respondents primarily stated the government of Ukraine was responsible (38 per cent of respondents)³³³.

The very similar was the situation with the distribution of public opinion between the Ukrainian citizens during the Revolution of Dignity and at the beginning of Russian aggression in Donbas. Actually, it's hard to find a state in Europe, not influenced by Russian propaganda, and it's also evident that Central and Eastern European states often fell threats on their Eastern (traditionally, the most Post-Soviet) borders.

From this perspective, internet governance, cybersecurity, and media policy should not be viewed as separate domains. A “geopolitics of information” will become increasingly necessary in the coming years. Just as networked authoritarianism

³³¹ P. Sobkowicz, *Quantitative agent based model of opinion dynamics: Polish elections of 2015*. “PLoS ONE”, 11 (5), 2016.

³³² E. Lombardi Vallauri, *The “exaptation” of linguistic implicit strategies*. „SpringerPlus”, 5 (1) 2016.

³³³ P. Sobkowicz, *Quantitative agent based model of opinion dynamics: Polish elections of 2015*. “PLoS ONE”, 11 (5), 2016.

establishes strategic infrastructures to control the message domestically and intervene in global media systems, liberal democracies need to rethink media and communication infrastructures to ensure they foster pluralist, rights-respecting societies that are resilient to authoritarianism and extremism. In doing so, they should resist the temptation to respond to this threat in ways that will erode democracy even further, such as expanded surveillance and limits on free expression³³⁴. Attention here should be paid not only to the Russian authoritarian state, which is easy to blame; many threats occur under democratic systems – which might actually be very corrupt – a so-called corporate capitalist industrial systems under the protection of the state technocracy³³⁵.

The role of contagion in the spreading of information and behaviours in (techno-) social networks is now widely studied in computational social science, with applications ranging from public health to national security. Diffusion phenomena in social and techno-social systems have already attracted much attention due to the importance of understanding dynamics such as disease propagation, adoption of behaviours, emergence of consensus and influence, and information spreading.

Of course, such mechanisms are already widely used as an essential part of political technologies. In particular, the FpV (political party, supporting their candidate at presidential elections in October 2015 in Argentine) alleged that Cambiemos (FpV's rivals) abused the political affordances of social media, running a Twitter campaign via '50,000' accounts that 'weren't real, that were automated and managed by computer programmes, or accounts with false numbers and letters attached to them, that sought to tarnish the [social] networks with false information'. Within the further research of the case, T.Filer, and R. Fredheim, concluded that, in fact, both parties drew on automated or partly automated accounts to promote their campaigns on Twitter, synthesizing three types of automation: pushing messages on a mass scale, faking grassroots support, and playing dirty tricks (by smearing the opposing candidate or controlling the space by flooding content). Moreover, both parties' campaigns were found to have used automation principally for amplification – maximizing the diffusion of party content—rather than to muffle the other side³³⁶.

At a more abstract level, these technologies can be applied not only for election purposes but also through the policy design. This concept is linked to the idea that governments aim to implement goals effectively and efficiently, and connected to that, are interested in utilizing knowledge and experience about policy issues. Thereby, the

³³⁴ N. Maréchal, *Networked authoritarianism and the geopolitics of information: Understanding Russian internet policy*. "Media and Communication", 5 (1), 2017 p. 29-41.

³³⁵ T. Tsukahara, *Commentary: New Currents in Science: The Challenge of Quality, examining the discrepancies and incongruities between Japanese techno-scientific policy and the citizens' science movement in post-3/11 Japan*. "Futures", 91, 2017, p. 84-89.

³³⁶ T. Filer, R. Fredheim, *Popular with the Robots: Accusation and Automation in the Argentine Presidential Elections*, 2015. „International Journal of Politics, Culture and Society”, 30 (3) 2017, p. 259-274.

selection of policy instruments takes place within a larger context that contains institutions, actors and practices and that affect the policymaking process³³⁷. And here we reach the core of our research, examining the issue of information challenges to state security and sovereignty.

Ronald Deibert and his team at the University of Toronto's Citizen Lab coined the phrase "information controls" to describe the "techniques, practices, regulations or policies that strongly influence the availability of electronic information for social, political, ethical, or economic ends". These include technical means like "filtering, distributed denial of service attacks, electronic surveillance, malware, or other computer-based means of denying, shaping and monitoring information" and policies like "laws, social understandings of 'inappropriate' content, media licensing, content removal, defamation policies, slander laws, secretive sharing of data between public and private bodies, or strategic lawsuit actions"³³⁸.

Howlett distinguishes between substantive and procedural information instruments, which are connected to different aspects of policymaking. Substantive information collection and dissemination tools describe government collecting information to enhance evidence-based policymaking, and public institutions communicating information to citizens through, for example, information campaigns. Procedural information tools describe the activities by government to regulate information based on information legislation for the release of, for example, government data³³⁹.

Populist contestations of capitalism, including the surveillance capitalism that powers the internet economy, open a door for competing political projects like the Kremlin financial and ideological support to farright parties and movement across the European Union, including Viktor Orbán in Hungary, the Brexit "Leave" campaign, and pro-Russian candidates in Bulgaria and Moldova, and, of course, the Trump phenomenon – itself no stranger to xenophobia and white supremacist themes³⁴⁰.

Populism frames the leaders as the ultimate expression of the will of the people; the image of mass support is therefore intrinsic to the appearance of legitimate rule or serious opposition. Denunciations claiming crowds are 'bussed in' to inflate the image of popular support regularly accompany protests and rallies.

Unfortunately, the tendencies inherent for countries that fuse electoral democracy and populist leadership embody even the more dangerous threats for civic security. The Islamic State of Iraq and ash-Sham (ISIS) actively uses social media as an essential element of its campaign to motivate support. On Twitter, ISIS' unique ability to leve-

³³⁷ S. Giest, *Big data for policymaking: fad or fasttrack?* "Policy Sciences", 50 (3), 2017, p. 367-382.

³³⁸ N. Maréchal, *Networked authoritarianism and the geopolitics of information: Understanding Russian internet policy*. "Media and Communication", 5 (1), 2017, p. 29-41.

³³⁹ S. Giest, *Big data for policymaking: fad or fasttrack?* "Policy Sciences", 50 (3), 2017, p. 367-382.

³⁴⁰ N. Maréchal, *Networked authoritarianism and the geopolitics of information: Understanding Russian internet policy*. "Media and Communication", 5 (1), 2017, p. 29-41.

rage unaffiliated sympathizers that simply retweet propaganda has been identified as a primary mechanism in their success in motivating both recruitment and “lone wolf” attacks³⁴¹.

Powers and Jablonski thus identify two internet-mediated threats to human well-being: information controls and surveillance capitalism. The former represents a threat from the state, while the latter is best understood as a threat from capitalism. Maréchal describes a third threat: information warfare, a threat from external adversaries who strategically use information to achieve geopolitical goals³⁴².

As we can see, the technology is a double-bladed knife of a modern society – it can lead to decentralization of power and economics as well as become the main facility of authoritarianism. The bottom-up democratic practices, such as referenda or smart citizenship, may produce convergence towards homogeneity of social structure, while top-down information dissemination practices, such as propaganda, are rather applied to increase diversity; when democratic processes are common, they are able to neutralize or reverse this propaganda effect. The more an institution affects individuals’ lives, the more it controls interactions between people, their traits and values, and how they socially influence each other. One example of a social process that has yielded valuable insights is homophily, the principle of „like attracts like”: the higher the similarity between two individuals, the more likely they are to influence each other³⁴³. Hence, there’s still a huge area for further research of community-building and peace-building theories which would encourage agents of social action to “like” active participation, commonwealth and respect.

New forms of control over the social behaviour and political mechanisms appeared with the emergence of mass media, and the further endeavours on elaborating new tools and techniques will be undertaken to retain control over images, thoughts, ideologies by means of new digital infrastructure. Currently, the political system of the society is being upgraded not only by means of technologies but also as the technology itself, bringing digital dimension into the essence of political and legal relationships. The only fact of democratic institutions existence does not ensure protection of human rights, people’s communities’ resilience and mutual commonwealth. The information age unfolds a range of new factors which will explicitly or tacitly change this world. Such technologies will definitely bring new challenges to state security and sovereignty and will probably challenge the very concept of the state as such.

³⁴¹ M.C. Benigni, K. Joseph, K.M. Carley, *Online extremism and the communities that sustain it: Detecting the ISIS supporting community on Twitter*. „PLoS ONE”, 12 (12) 2017.

³⁴² N. Maréchal, *Networked authoritarianism and the geopolitics of information: Understanding Russian internet policy*. “Media and Communication”, 5 (1), 2017, p. 29-41.

³⁴³ R. Ulloa, C. Kacperski, F. Sancho, (2016) *Institutions and cultural diversity: Effects of democratic and propaganda processes on local convergence and global diversity*. “PLoS ONE”, 11 (4).

References:

1. Badach J., Dymnicka M., *Concept of 'Good Urban Governance' and Its Application in Sustainable Urban Planning*. "IOP Conference Series: Materials Science and Engineering", 245 (8), 2017.
2. Benigni M.C., Joseph K., Carley K.M., *Online extremism and the communities that sustain it: Detecting the ISIS supporting community on Twitter*. "PLoS ONE", 12 (12), 2017.
3. Datta A., *The digital turn in postcolonial urbanism: Smart citizenship in the making of India's 100 smart cities*. "Transactions of the Institute of British Geographers", Article in Press, 2018.
4. Filer T., Fredheim R., *Popular with the Robots: Accusation and Automation in the Argentine Presidential Elections, 2015*. "International Journal of Politics, Culture and Society", 30 (3), 2017.
5. Giest S., *Big data for policymaking: fad or fasttrack?* "Policy Sciences", 50 (3), 2017.
6. Lombardi Vallauri E., *The "exaptation" of linguistic implicit strategies*. "Springer Plus", 5 (1), 2016.
7. Manfredo M.J., Teel T.L., Sullivan L., Dietsch A.M., *Values, trust, and cultural backlash in conservation governance: The case of wildlife management in the United States*. *Biological Conservation*, 214, 2017.
8. Maréchal N., *Networked authoritarianism and the geopolitics of information: Understanding Russian internet policy*. *Media and Communication*, 5 (1), 2017.
9. Monsted B., Sapieżyński P., Ferrara E., Lehmann S., *Evidence of complex contagion of information in social media: An experiment using Twitter bots*. "PLoS ONE", 12 (9) 2017.
10. Rajabiun R., Middleton C.A., *Multilevel governance and broadband infrastructure development: Evidence from Canada*. "Telecommunications Policy", 37 (9), 2013.
11. Sobkowicz P., *Quantitative agent based model of opinion dynamics: Polish elections of 2015*. "PLoS ONE", 11 (5), 2016.
12. Tsukahara T., *Commentary: New Currents in Science: The Challenge of Quality, examining the discrepancies and incongruities between Japanese techno-scientific policy and the citizens' science movement in post-3/11 Japan*. "Futures", 91, 2017.
13. Ulloa R., Kacperski C., Sancho F. *Institutions and cultural diversity: Effects of democratic and propaganda processes on local convergence and global diversity*. "PLoS ONE", 11 (4), 2016.
14. Zica M.R., Ionica A.C., Leba M., *Gamification in the context of smart cities*. "IOP Conference Series: Materials Science and Engineering", 294 (1), 2018.

Зarządzanie zrównoważonym rozwojem w dziedzinie bezpieczeństwa gospodarczego Ukrainy

Streszczenie: Rozwój społeczny w gospodarce światowej charakteryzuje się jako deterministyczny proces transformacji, który zmienia jedną formę istnienia odpowiedniego typu rozwoju społecznego na inny. Pojawiają się również nowe standardy i typy organizacji społecznej, określających charakter tych zmian. Z inicjatywy Banku Światowego wprowadzono pojęcie „skutecznego państwa”, aby odzwierciedlić zmiany istniejącego potencjału gospodarki narodowej, z naciskiem na interwencję państwa w zmiany ilościowe i jakościowe. Kierunki realizacji koncepcji „państwa efektywnego” to tworzenie instytucjonalnych podstaw rynku przez państwo; nawiązywanie współpracy ze światem biznesu i społeczeństwem obywatelskim; kierowanie polityką gospodarczą państwa i sprawiedliwą dystrybucją wyników rozwoju rynku; zapewnienie państwowej ochrony gospodarstw domowych; walka z korupcją i szarą strefą.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo ekonomiczne, wskaźniki rozwoju zrównoważonego, wskaźniki bezpieczeństwa makroekonomicznego, zrównoważony rozwój, globalna strategia zrównoważonego rozwoju.

Управління збалансованим розвитком в площині економічної безпеки України

Анотація: Суспільний розвиток в глобальній економіці характеризується детермінованим процесом трансформації, де одна форма зміни існування відповідного типу суспільного розвитку замінюється іншою, pojawiaються нові стандарти розвитку і типи соціальної організації, що визначають характер геополітичних змін. Така трансформація відбувається і з інститутом держави. З ініціативи Світового банку реалізується концепція «ефективної держави», в якій функції держави змінюються відповідно до наявного потенціалу національної економіки, при цьому акценти втручання держави змінюються з кількісних на якісні. Напрямами реального втілення концепції «ефективної держави» є створення державою інституційних основ ринку; встановлення партнерства з діловим світом та громадянським суспільством; спрямування державної політики на економічне зростання та справедливий розподіл результатів ринкового розвитку; забезпечення державою захищеності домашніх господарств; боротьба з корупцією та тіньовою економікою.

* Тернопільський Національний Економічний Університет.

Ключові слова: економічна безпека, індикатори збалансованого розвитку, індикатори макроекономічної безпеки, стійка нерівновага, збалансований розвиток, система раннього попередження дисбалансів, глобальна стратегія збалансованого розвитку.

*Ті, хто відмовляється від свободи заради тимчасової безпеки,
не заслуговують ані свободи, ані безпеки.*

Рузвельт

Суспільний розвиток в глобальній економіці характеризується детермінованим процесом трансформації, де одна форма зміни існування відповідного типу суспільного розвитку замінюється іншою, появляються нові стандарти розвитку і типи соціальної організації, що визначають характер геополітичних змін. Така трансформація відбувається і з інститутом держави. З ініціативи Світового банку реалізується концепція «ефективної держави», в якій функції держави змінюються відповідно до наявного потенціалу національної економіки, при цьому акценти втручання держави змінюються з кількісних на якісні. Напрямами реального втілення концепції «ефективної держави» є створення державою інституційних основ ринку; встановлення партнерства з діловим світом та громадянським суспільством; спрямування державної політики на економічне зростання та справедливий розподіл результатів ринкового розвитку; забезпечення державою захищеності домашніх господарств; боротьба з корупцією та тіньовою економікою.

Будучи відкритою економічною системою, Україна не може стояти осторонь світових процесів, які стимулюють реалізацію нової парадигми державного регулювання, економічного зростання, модернізацію економіки шляхом розвитку галузей п'ятого та шостого технологічних укладів, активізацію інноваційного потенціалу, взаємоузгодження економічних, соціальних, екологічних векторів розвитку. Існує об'єктивна необхідність своєчасного виявлення, запобігання і нейтралізації реальних та потенційних загроз національним інтересам. У такій ситуації саме держава залишається інститутом, на який покладається завдання забезпечення економічної безпеки, збалансованого розвитку та впровадження прогресивних змін шляхом проведення прагматичної економічної політики. Науковий імператив дослідження продиктований потребою активного залучення України до реалізації нової Глобальної програми сталого розвитку до 2030 року ООН (25.09.2015 р.); Глобальної стратегії збалансованого розвитку, прийнятої на 11-й саміті «Великої двадцятки» (G20) у Пекіні (2016 р.), формування нової якості економічного зростання і забезпечення збалансованого розвитку національних економік.

Більше того, кожна країна в умовах диференційованого впливу чинників глобальної нестабільності, повинна протистояти зовнішнім загрозам і отримувати додаткові ресурси і позитиви від інтеграції у зовнішньо-економічний простір³⁴⁴.

Збалансований розвиток національної економіки в короткостроковому зрізі слід розуміти як процес рівноважного розвитку, а в довгостроковому – як динамічний, сталий, гуманістичний, прогнозований розвиток із формування кількісних та якісних пропорцій у національній економіці на різних її рівнях, які забезпечуватимуть цілісність та конкурентоспроможність національної економіки³⁴⁵.

Збалансований розвиток є базисом конкурентного розвитку щодо макроекономічної стабільності, поєднання економічного, соціального, екологічного, інституційного векторів розвитку і одночасно дає змогу гармонізувати інтереси всіх інституційних секторів, забезпечити раціональне використання факторів виробництва, економічну безпеку, єдиновекторність управління, тобто цілісність національної економіки. Цілісність є носієм каузальності і забезпечує функціонування всіх складових національної економіки в режимі досягнення загальносистемних цілей. У кількісному вимірі цілісність найкраще презентувати показниками економічної безпеки, які засвідчують необхідні або достатні характеристики, що забезпечують збереження основних функціональних зв'язків національної економіки, її можливості до саморозвитку та самовдосконалення.

Для модернізації системи управління національною економікою необхідно використовувати концептуальну модель управління збалансованим розвитком, яка об'єднує цільові орієнтири, функціональну, інструментальну підсистему з інституційним, організаційним забезпеченням (рис.1). Базою для розробки моделі є існуючі відтворювальні, технологічні, просторові, секторальні, галузеві, економічні, екологічні, соціальні, факторні дисбаланси національної економіки (дисбаланси інституційних секторів, які здійснюють найсуттєвіший вплив на показники національної економіки, систематизовані в табл.1), нагромаджений світовий досвід у сфері макроекономічної стабілізації, наднаціональні підходи до ідентифікації макроекономічних дисбалансів, накопичений науковий базис з традиційними та сучасними теоріями та науковими підходами до управління національною економікою.

³⁴⁴ А. А. Ходжаян, *Макроекономическая устойчивость в системе конкурентоспособного развития экономики*. „Экономический бюллетень Научно-исследовательского экономического института Министерства экономики Республики Беларусь”. Москва, 2014. Вып. nr 12 (210), с. 28–35.

³⁴⁵ *Архітектоніка управління збалансованим розвитком національної економіки*, (ред.) Желюк Т.Л. Тернопіль, Крок. 2017, с.24.

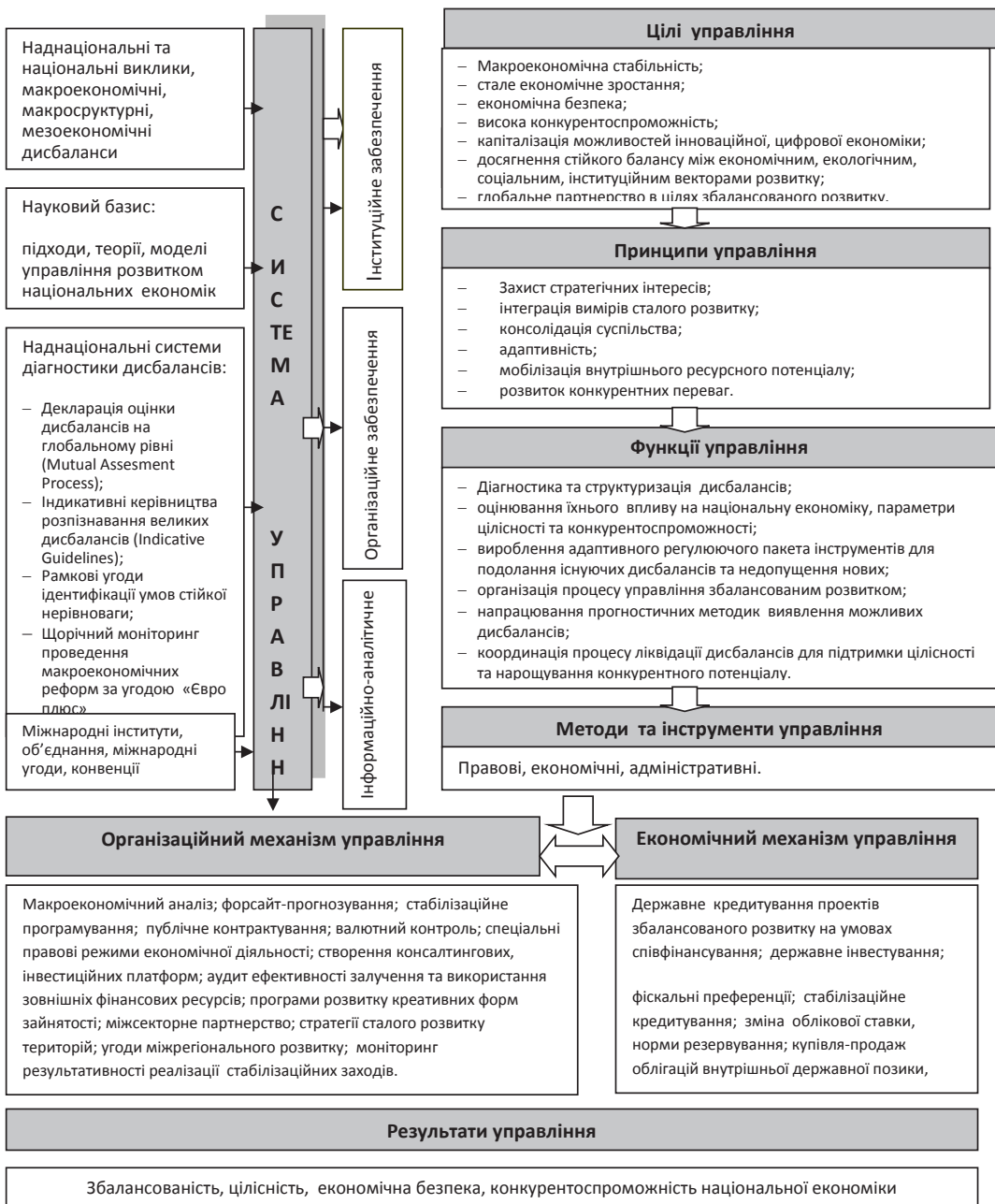

Рис. 1. Концептуальна модель управління збалансованим розвитком національної економіки

Трансмісійний механізм даної моделі створює система організаційних та економічних важелів управлінського впливу, які забезпечують збалансований розвиток національної економіки. Відмітимо, що цей вплив має синергізувати державне, муніципальне управління і вплив громадських організацій та об'єднань. Важливо у підтримці збалансованого розвитку реалізовувати програму адаптивних заходів для запобігання та нівелювання можливого негативного впливу дисбалансів, яка повинна містити блоки монетарної, фіскальної, зовнішньоекономічної, структурної політики та регулювання зайнятості з визначеними інструментами реалізації.

Сектор	Індикатори
Сектор нефінансових корпорацій	<ul style="list-style-type: none"> – Зменшення обсягів виробництва за усіма видами діяльності; – скорочення інвестиційної активності; – погіршення фінансових результатів; – зменшення фіскальної спроможності суб'єктів господарювання.
Сектор домашніх господарств	<ul style="list-style-type: none"> – Збільшення тінізації доходів; – погіршення структури споживчих витрат; – зменшення частки нагромадження домашніх господарств; – зростання диференціації у рівнях доходів; – зростання прихованого безробіття; – надлишок пропозиції робочої сили.
Сектор фінансових корпорацій	<ul style="list-style-type: none"> – Скорочення депозитів; – зменшення кредитної активності; – збільшення питомої ваги проблемних кредитів; – уповільнене зростання банківських активів.
Сектор загального державного управління	<ul style="list-style-type: none"> – Дисфункціональність публічних інститутів; – низька довіра до державних боргових зобов'язань; – зменшення обсягів державного інвестування в науково-технічні розробки; – зростання боргового навантаження на економіку.
Сектор «інший світ» (зовнішній сектор)	<ul style="list-style-type: none"> – Зменшення золотовалютних резервів; – зростання зовнішньої заборгованості; – нераціональна структура товарообігу.

Таб.1. Індикатори дисбалансів розвитку інституційних секторів національної економіки.

При використанні монетарних стабілізаційних заходів варто акцентувати увагу на шляхах посилення спроможності сектору фінансових корпорацій до трансформації вільних коштів населення в інвестиційні ресурси; підтримки інноваційних форм залучення капіталу, зокрема краудфандингу, зорієнтованого на створення децентралізованих систем фінансування інновацій; збільшення кредитного потенціалу комерційних банків шляхом вдосконалення системи контролю за поверненням проблемних кредитів, дотримання прозорості надання

кредитів і отримання застави під такі кредити, модернізації механізму надання стабілізаційних кредитів Національним банком комерційним банкам, верифікації критеріїв значного кредитного ризику.

Результативність застосування даної моделі має бути представлена індикаторами, що відобразять збалансований розвиток, високу конкурентоспроможність національної економіки, функціональну відповідність інституційних секторів, цілісність, економічну безпеку.

Кількісними індикаторами цілісності економічної системи є показники економічної безпеки, які засвідчують максимально необхідні або мінімально достатні характеристики економічної системи, які забезпечують збереження нею своїх властивостей та основних функціональних зв'язків.

Показники економічної безпеки дають змогу визначити ті граничні рамки, які при прийнятті управлінських рішень зберігатимуть потенціал економічної системи для розвитку. Відповідно до Наказу Міністерства економіки України № 60 від 2 березня 2007 р. «Про затвердження методики розрахунку рівня економічної безпеки» економічна безпека - це такий стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства та держави. Складовими економічної безпеки відповідно до затвердженої методики є: макроекономічна, соціальна, зовнішньоекономічна, виробнича, інвестиційна, науково-технологічна, фінансова, енергетична, демографічна, продовольча безпека, які характеризують певними макроекономічними індикаторами³⁴⁶.

Питання методичного обґрунтування оцінки та забезпечення економічної безпеки сьогодні актуалізується в працях вітчизняних і зарубіжних економістів – О. Г. Білоруса, О. І. Барановського, І. О. Бланка, О. С. Власюка, В. М. Гейця, А. П. Дуки, В. Р. Сіденка, М. І. Скрипниченко, М. І. Флейчук, А. О. Ходжян та ін. Основні результати наукових досліджень можна звести до створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення оцінки та моделювання індикаторів економічної безпеки України та вироблення механізмів її забезпечення через систему державного управління економікою.

Однак питання визначення оптимального рівня показників, які характеризують складові економічної безпеки, постійно знаходяться в полі дискусій і залежатимуть від викликів ендогенного та екзогенного характеру, які впливають на функціонування сучасних економічних систем.

На нашу думку, на макрорівні при дослідженні складових макроекономічної безпеки доцільно використовувати:

1) балансовий метод відображення результатів функціонування інституційних секторів, який оптимально демаркує умови збалансованості

³⁴⁶ *Методика розрахунку рівня економічної безпеки*: Наказ Міністерства економіки України № 60 від 02.03.2007.

фінансових потоків інституційних секторів через відповідність активів та пасивів кожного сектору. Найкраще він відображений у системі національних рахунків, в якій визначені основні операції та балансуючі статті : валова додана вартість, валовий прибуток, валове сальдо первинних доходів, валовий наявний дохід, валове заощадження, чисте кредитування, чисте запозичення за основними інституційними секторами. В Україні у 2013 р. Державною службою статистики вперше був складений експериментальний баланс функціонування інституційних секторів. Цей баланс включає початковий баланс, фінансовий рахунок, рахунок зміни активів та заключний баланс, зведені за всіма інституційними секторами, за якими чітко прослідковувався розрив між активами і пасивами. Найбільший розрив спостерігався за цінними паперами та капітальними інвестиціями;

2) цільовий метод, який дозволяє оцінити сталість (стійкість до ендогенних та екзогенних викликів) розвитку інституційних секторів національної економіки, дотримання ними векторів збалансованого розвитку національної економіки. Індикаторами, які в першу чергу впливатимуть на показники макроекономічної безпеки слід вважати:

- показники, які характеризують збалансований розвиток в моделі Я. Тінбергена (показники економічного зростання, рівня зайнятості, рівня цін, зовнішнього вкладу)³⁴⁷;
- показники ідентифікації умов стійкої нерівноваги³⁴⁸;
- показники, що відносяться до внутрішньої економічної політики (бюджетний дефіцит, величина державного боргу, величина боргу приватного сектора, рівень приватних заощаджень);
- показники, що характеризують зовнішньоекономічні дисбаланси (стан торгового балансу, платіжного балансу, рахунок поточних операцій, чистий приплив доходів від інвестицій);
- показники, що характеризують обсяги тіньової економіки з позицій ризиків тінізації фінансових потоків, неформальної зайнятості, тінізації заробітних плат, земельних відносин³⁴⁹.

Для забезпечення макроекономічної безпеки для відкритої економічної системи важливо, щоб методи регулювання валютно-фінансових відносин поєднувалися з методами структурного регулювання національної економіки. Такими важелями повинні бути: тимчасові обмеження імпорту з метою зменшення дефіциту торговельного балансу; девальвація національної грошової одиниці з метою підвищення конкурентоспроможності національного експорту

³⁴⁷ J. Tinbergen Foreword, D. Meadows, *Beyond the Limits: Global Collapse or Sustainable Future*. London, 1992.

³⁴⁸ D. Backus, *Global 'Imbalances' and the Crisis*. „The Wall Street Journal”, 2010. Jan. 11.

³⁴⁹ М. І. Флейчук, *Детинізація економіки та протидія корупції у системі економічної безпеки: теоретичні основи та стратегічні пріоритети в умовах глобалізації*. Львів: Ахілл, 2008.

та обмеження імпорту; контроль за транскордонними потоками капіталу; обмеження витрат державного бюджету; зміни облікової ставки центрального банку; контролю за якістю кредитних портфелів банківської системи; контроль за ринками цінних паперів; контроль за переміщенням ліквідного капіталу; методи корекції структури національної економіки; методи впливу на споживчі преференції всередині країни.

Важливо, щоб в рамках Глобальної стратегії збалансованого розвитку було відпрацьовану ефективну систему раннього попередження про зростаючі дисбаланси. Нині найбільші напрацювання в цій сфері мають: Міжнародний валютний фонд, який запропонував у 2012 році Стратегію фінансового нагляду, яка зосереджується на макропруденційній політиці, політичному діалозі національних урядів в руслі попередження фінансових криз;

– Група двадцяти, яка розробила програму раннього попередження дисбалансів (Early Warning Exercise, EWE) у 2008 році;

– Рада з фінансової стабільності, яка у 2010 році запропонувала методикку діагностики чутливих ризиків глобальної економіки. Раннє попередження дає можливість ідентифікувати точки вразливості та тригери, здатні викликати системні кризи, а також визначити найбільш прийнятні політичні напрями зниження ризиків, що вимагають міжнародного співробітництва;

– ЄС, в рамках реалізації Пакту про фінансову стабільність (2013 р.) Ключовими правилами угоди є обмеження державного боргу на рівні 60% ВВП, утримання дефіциту бюджету не більше ніж 3% ВВП, а структурного дефіциту менше 1% ВВП та запровадження автоматичних механізмів корекції. Важливим інструментом підтримання фінансової дисципліни є фінансові санкції – 0,1% ВВП країни за недотримання нормативів.

Для раціоналізації застосування наднаціональних можливостей в управлінні збалансованим розвитком національної економіки та забезпечення економічної безпеки необхідно застосовувати: аудит ефективності та цільового використання зовнішніх кредитних ресурсів з метою дотримання відповідності умов зовнішнього кредитування пріоритетам збалансованого, цілісного, конкурентного розвитку національної економіки; систему страхування ризиків, яка має взаємоузгоджуватися з механізмом управління державним боргом, диверсифікацією зовнішнього кредитування та збільшенням його довгострокової складової; щорічний моніторинг узгодження намірів у сфері проведення макроекономічних реформ, оцінювання їхньої економічної та соціальної ефективності для підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Література:

1. *Архітектоніка управління збалансованим розвитком національної економіки*, (ред.) Желюк Т.Л., Тернопіль, Крок, 2017.
2. Backus D., *Global 'Imbalances' and the Crisis [Electronic resource]*. The Wall Street Journal, 2010. Jan. 11. <http://online.wsj.com/article/SB1000142405248703652104574652230174885724.html>
3. *Методика розрахунку рівня економічної безпеки*: Наказ Міністерства економіки України nr 60 від 02.03.2007.
4. *Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні*, (ред.) Скрипниченко М. І. Київ: НАН України, ДУ Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2015.
5. Tinbergen J., *Foreword*. Meadows D. *Beyond the Limits: Global Collapse or Sustainable Future*. London, 1992.
6. Флейчук М. І., *Детінізація економіки та протидія корупції у системі економічної безпеки: теоретичні основи та стратегічні пріоритети в умовах глобалізації*. Львів : Ахілл, 2008.
7. Ходжаян А. А., *Макроэкономическая устойчивость в системе конкурентоспособного развития экономики*. „Экономический бюллетень Научно-исследовательского экономического института Министерства экономики Республики Беларусь”. Москва, 2014. Вып. nr 12 (210).

Polityka gruntowa Ukrainy: problemy i perspektywy

Streszczenie: Kwestia zmiany polityki gruntowej Ukrainy jest obecnie szczególnie ważna z powodu trudności z demokratyzacją i rozwojem prawa. Tworząc prawa i rozporządzenia regulujące wykorzystanie i ochronę gruntu państwo ustanawia jednolite reguły postępowania i zapewnia ich egzekwowanie, wprowadza ład społeczny, zastępując przestarzałe publiczne stosunki gruntowe, usprawniając istniejące i tworząc nowe. W wyniku działań legislacyjnych państwa stworzono normatywne, organizacyjne i prawne gwarancje prawa do gruntu, od których w dużym stopniu zależy prawo i porządek prawny sektora gruntów. Problemem obecnie jest niewydolność, niedoskonałość mechnizmu zapewnienia obywatelom praw do gruntu. Zdolność funkcjonującego i rozwijającego się systemu prawnego do tworzenia satysfakcjonujących warunków zaspakających podstawowe potrzeby i interesy jednostki jest odzwierciedlona w społecznym aspekcie systemu prawnego. Zgodnie z celami społecznymi, normy prawne i gruntowe mają na celu zapewnienie respektowania przez społeczeństwo, systemu prawnego wyrażone w konstytucji i innych źródłach praw i wolności, równości i sprawiedliwego traktowania jednostek, grup społecznych i narodów, i gwarantowanych w Konstytucji Ukrainy praw i obowiązków związanych z użytkowaniem gruntu, wychodząc naprzeciw potrzebom i interesom prywatnym i publicznym. Obecnie istnieje obiektywna potrzeba całościowego i systemowego podejścia do usprawnienia polityki gruntowej państwa.

Słowa kluczowe: polityka gruntowa państwa, stosunki gruntowe, prawa gruntowe, ochrona i użytkowanie gruntu.

State Land Policy of Ukraine: Shortcomings and Prospects

Abstract: The problem of improving the state land policy of Ukraine at present is of particular importance, due to the great difficulty towards democracy and development of the law. Creating laws and regulations regarding the use and protection of the land, the state establishes universal rules of conduct and ensures their implementation, brings order and organization in the society, replacing outdated land public relations, improving existing and developing new ones. As a result of the legislative activities of the state, normative and organizational and legal guarantees of rights to land are created, on which the establishment of law and order in the land sector largely depends on. The problem now is the inefficiency, imperfection of the mechanism to ensure citizens' rights to land. The ability of the legislation during its operation and development to

create the conditions for maximum satisfaction of the basic needs and human interests has been reflected in the notion of the social essence of the legislation. According to the social purpose, land and legal norms are designed to ensure recognized by the society and law and expressed in the Constitution of the state and other sources of freedom, equality and justice of a person, team and the people in the guaranteed by the Constitution of Ukraine rights and responsibilities regarding the use of the land to meet private and public needs and interests. At present time there is an objective need for a comprehensive, systematic approach to the improvement of state land policy.

Key words: State land policy, land relations, land rights, state guarantees, land use and land protection.

The scale of existing problems and the importance of land relations development in order to ensure successful implementation of the tasks of socio-economic development of the country leads to the expediency of developing the main directions of the state policy on improving the use and protection of land.

The problem of improving the state land policy of Ukraine at present is of particular importance, due to the great difficulty encountered on the way towards democracy and development of the law. Hence, it is an urgent issue to set the direction of the research on the land legislation of Ukraine, establishing its constitutional provisions and other conditions of formation of the law, the development of the legal principles and structures to ensure the stability of the land policy and legal protection of human and civil rights on the ground. The legal regulation of the public land law plays an important role in this. Creating laws and regulations regarding the use and protection of the land, the state establishes universal rules of conduct and ensures their implementation, brings order and organization in the society, replacing outdated land public relations, improving existing and developing new ones. As a result of the legislative activities of the state normative and organizational and legal guarantees of rights to land are created, on which the establishment of law and order in the land sector largely depends on.

The land reform is directly affected by the problems of socio-economic and legal development of our society. A special role in their resolution is given to the appropriate land laws. Land laws of Ukraine contain some complex legal requirements and regulations that perform specialized functions. With their help the government is able to take into account the specificity, dynamics and diversity of the land relations. The important way of the development and improvement of the land legislation of Ukraine is the ecologization of its norms. At the present stage of world development the ecological factor is becoming increasingly urgent and a priority in the international relations, economic, scientific and technical cooperation of almost all countries. Therefore, further development of the social production in Ukraine should be accompanied by ecol-

ogization of all its branches based on the priority of the environmental and economic approach and the adaptation of the environmental standards of the European Union³⁵⁰.

Ecological requirements of the laws relate to all areas of the law without exception, but they are particularly relevant to the land law. Environmental compliance in the usage and protection of the land is crucial for the conservation of land resources and the environment. The principle of the land protection as a basis of the national wealth has been declared in the land legislation. The proclamation of the environmental priorities is being supported by a number of the legislative norms that develop environmental principles of the land usage and protection. As stated in the Recommendations of the Parliamentary Hearings on compliance with the requirements of environmental legislation in Ukraine, approved by the Verkhovna Rada of Ukraine of February 20, 2003, Ukraine does not pay enough attention to the protection of land resources, rational use of them, preservation and restoration of soil fertility. Land reform is carried out without taking into account environmental requirements. The area of eroded soils grows, the processes of acidification, salinity, compaction, flooding, pollution and soil clogging increase, humus content is reduced³⁵¹.

The increase of the negative pressure of the social life on the land natural potential requires the legislator to introduce tighter ecological land rights, ie closer binding of these rights and responsibilities to the environmental protection and restoration of the land. Land usage depends on the objective requirements of the nature existence. The nature of the process of exploitation, land usage, their boundaries have an environmental focus. All this is due to the mandatory compliance with the rules of both the land usage, and other natural resources, which are inextricably linked to the land, the observance of the standards of environmental safety, maintaining earth's soil surface, protecting the land from erosion and other unfavorable processes.

Ecologization of the legislation and law - is the process of the implementation of the environmental requirements in the legislative and other norms governing the economic and other activities which affects or may affect the environment. Ecologization as an activity aims at the implementation of the environmental requirements, covering virtually all areas of the production, social and domestic life, which is caused by the priority of laws of nature, which all must adhere to in the process of economic and other activities which affect the state of the environment.

The concept of efficiency of the state land policy can be seen as a set of features that characterize the formal legal perfection of the land regulations, as well as properties that contribute to the most optimal regulation of the land relations according

³⁵⁰ V. Kostytsky, *Economic-legal mechanism of environmental protection: theory and practice: author's abstract. dis.*; Institute of State and Law. National Academy of Sciences of Ukraine. Kyjiv, 2004, p. 18.

³⁵¹ On Recommendations of the Parliamentary Hearings on Compliance with Environmental Law in Ukraine: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine dated February 20, 2003 No. 565-IV // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2003, no. 25, art. 182.

to the purpose and functions. The effectiveness of the legislation is interpreted as the ratio between actual results achieved and the purposes for the achievement of which the relevant legal rules were adapted. The purpose of the legal norm is defined by the measurement of the efficiency that can be applied in the land law while studying its effectiveness. Exploring the effectiveness of the legislation can be studied as an internal quality of the legal decisions and their impact on the social relations. The standard evaluation of the legal norms is the purpose of the norm, since objective standards accumulate social interests, compliance with norms of the social needs, their relationship to other rules of law.

The problem now is the inefficiency, imperfection of the mechanism to ensure citizens' rights to land. The ability of the legislation during its operation and development to create the conditions for maximum satisfaction of the basic needs and human interests has been reflected in the notion of the social essence of the legislation. According to the social purpose land and legal norms are designed to ensure recognized by the society and law, which are expressed in the Constitution of the state and other sources of freedom, equality and justice of a person, team and the people in the guaranteed by the Constitution of Ukraine rights and responsibilities regarding the use of the land to meet private and public needs and interests. This land legislation of Ukraine does not exclude the possibility of natural rights to the land, if such rights for various reasons have not been legislated, but their implementation is recognized by the society and are not contrary to the laws of the state and the rule of the supremacy of the law. Therefore, the quality and efficiency of the land legislation of Ukraine is largely dependent on how fully and timely state ensures the natural rights of certain subjects on the ground, provides equal and fair conditions for the implementation and protection of such rights by establishing them in the legislative norms³⁵².

One of the pronounced trends in the development of the land legislation is the strengthening of the legal responsibility for offenses in the field of land protection. Lack of the effective land legislation creates favorable conditions for the development of the shadow economy and generates violations of the law and therefore causes significant losses to the state. The weakening of the regulatory role of the state led to a situation where the violations of the requirements of land legislation take place to fulfill the economical and personal interests of people. Offenses, particularly acquisitive crimes, are related to trafficking of land resources in the country is the result of actions of a complex of factors and constitute a significant threat to the development of the land relations.

Legal responsibility - not the main measure to ensure the rational usage of the land. There are norms that are not legal liability ones, which perform the important function of ensuring the rational usage of the land – these are the norms of a preventive

³⁵² V. Sydor, *Land legislation of Ukraine: current state and prospects of development*. Kyjiv, "Legal Opinion", 2011, p. 172.

nature, termination and restoration of the land legislation. Even the strictest sanction provided for the damage of the land, can not eliminate those harmful consequences that come as a result of the offense. Therefore, more attention should be paid to measures of not legal responsibility, but the organizational measures - state control over the usage and protection of the land, state land cadastre, improvement of the land usage planning, simplifying the procedure for granting and withdrawing land from others.

The violation of the land law, the failure or improper fulfillment of the land legislative norms has a negative impact on the land usage and protection. Therefore, the most important element of the legal rational usage and protection of land, guaranteeing rights and lawful interests of the land owners, land users is the use of the legal means of influence to eliminate the violations of the land legislation and the termination of their occurrence in the future, the restoration of the broken law and bringing perpetrators of crime to the land legal liability.

Land liability is an effective mechanism to stimulate compliance with the law of the land. The most worked out type of the legislative liability for the breaking the land law is the compensation for the damage caused by the land offenses, because like other forms of liability, it is based on the specific and proven long-term practice of the Civil Code of Ukraine.

The problems of improving the legislation on the administrative responsibility for the violation of the land legislation is to: prevent the inclusion of the new formulations of administrative offenses without reasonable enough practice grounds; to provide an unambiguous application and interpretation of the Code of Administrative Offences, in which norms have been formulated quite generally and require broad administrative effect, so they must rely on the requirements of Ukrainian Land Code.

Regarding criminal liability for violations of the land legislation, the Criminal Code of Ukraine is art. 239 „Contamination or deterioration of the earth” with significant penalties (including the penalty of the deprivation of the liberty for a term of two to five years) referred for committing a crime. Requirements to change or amend it do not exist, because the number of criminal cases can be counted in tens and the number of offenders held accountable can be measured only by simple numbers. The social danger of the offense of pollution or damage of the land has not yet been realized by the public.

The problem here is not so much to improve the legislation, but it lies in the law enforcement: to ensure the inevitability of the criminal sanctions for pollution or damage of the land which is a public danger; it must be distinguish from the damage and contamination of the agricultural and other lands under Art. 52 of the Code of Administrative Offences.

An important problem is the efficiency of the regulations of the land legislation. It requires a higher level of the quality of their implementation and the existence of the consistent mechanisms to ensure existing regulations. The task of the quality drafting

of the new regulations of the land legislation becomes of the great importance. After all, how effectively adopted legal act affects the regulation and development of the public relations, primarily depends on the quality of the content of its specific provisions formulation of which mainly occurs during the development of a legal act. In the land law the determination of the effectiveness of the land law is particularly important because of the complexity of the regulated relations.

The basic criterion of effectiveness is reaching the goal of the legal regulation, it can be called the result of the regulation. This result is dependent on the object of regulation. There are economic and legal result of these actions.

Economic result of the regulation may be called objective because it reflects the economic viability of the law. Only those legal rules that meet the objective economic laws, can give the desired economic result in the process of the regulation. Economic result of land legislative regulation depends primarily on the quality of the land laws and their proper application. It should be noted that the use of economic criteria in evaluating the effectiveness of the land laws should be applied depending on whether the land is used as a means of production or as a space-territorial basis.

An important criterion of the effectiveness of land legislative regulation is the legal result. It describes the impact of the regulation on the consciousness and behavior of the land relations participants in terms of precise and strict application of the law; shows how the resulting regulation strengthens the legitimacy of the area of land law or how the land law promotes justice for the participants of the land relations. The legal outcome of the legal regulation is related to the economic performance, because the favorable economic result is a proof of a positive effect of legal rules on the minds of the business relationships.

The criterion of the efficiency of the land legislation of Ukraine is the following qualitative state of the settled norm legislative regulations of land relations, that indicate that the goal of land legislation has been achieved. The evaluation of the effectiveness of the land legislation requires a comprehensive analysis of its formal and substantive legal issues. One of the criterias of an effective legal act as the main element of the legislation is its legal correctness that avoids inconsistencies of the land legislation and ensure its unity.

In determining the efficiency is important to consider not even the goal of the laws, but the interests (whose interests the specific regulation is targeting). These issues must be fundamentally solved in the development of the regulation and have the necessary economic and legal justification.

The identification of the interest depends on the need to meet the needs of particular social groups, classes or individual segments of the population and the possibility to meet these needs through activities of these entities, which is a model, the main components of which can be regarded as the most important elements of performance: social needs, which are attempted to meet by a particular regulation; legal means, their

quantity and quality; their ability to meet social and legal means necessary confirmed in the normative act; the future directions of the improvement of the legislation in order to meet social needs through legal means.

The main criteria of the project quality regulations are: compliance with the provisions of the draft of the Constitution of Ukraine and the regulations of a higher power, compliance with the requirements of the draft of the international legal acts ratified by Ukraine; inadmissibility of a restriction or violation of the provisions of the draft of the legal rights of man and citizen, conformity of the draft objectives and the goal to achieve; the absence of contradictions between the project fundamentals and the related norm legislative acts of the same legislative power; the correspondence of the legal form, which is expected to enforce the implementation of the project, to the value of the public relations in the settlement; forecasting of the real legislative mechanism to ensure effective legal creation of the emerging acts.

The systematic analysis of the land legislation of Ukraine, based on the study of legal acts regulating the land relations, assessing the existing scientific approaches and concepts, enabling to assess the significance of various factors of the determined system of land laws, their interrelationships, determining the priorities of the industry legislation makes it possible to prepare a set of recommendations for improving the efficiency of the land legislation of Ukraine.

Efficiency of land laws means matching the result of their influence and goal to the objectives of the land legislation. The criterion of the efficiency of the land legislation is a qualitative state governed by the regulations of the land relations, that indicate that the goal of the land legislation is achieved. To improve the efficiency of the land laws necessary informed scientific advice based on relevant empirical studies are needed. It is important to improve the system of land usage and the legislation to ensure its implementation. Of particular importance is the question of the improvement of state control over the land usage and protection. Interests to improve the land laws require improvement of the courts and prosecutors' activities implementing of the land law, civil law, administrative law and criminal sanctions in case of violations of the land legislation. Promising trend to improve the land law efficiency is to improve the law enforcement practices that should be done by the introduction of land law procedural norms, which ensure the proper application of the law in practice; to introduce the economic incentive measures for the proper performance of the subjects of the land relations duties.

Research of the legal factors of the effectiveness of the legislation is related to the necessity to analyze such theoretical issues as the legal consolidation of the dominant society's needs: certainty of substantive lawmaking authority; certainty of limits of the legal regulation; dependence of the lawmaking activity on the objective conditions of the society development; change of the scope and type of the regulation; peculiarities of the lawmaking as a result of the creative process; the systematic na-

ture of the legislation; the quality of the legislation; perfection of the legal technique; clear definitions of the types of legal liability following the violation of the regulatory requirements, the mechanism of their implementation. The subjective certainty of the regulation directly affects its legal effectiveness. The effectiveness of the hierarchical structure of the legislation depends on the subjective characteristics of the society relations, consistency of the acts that compose it, and identification of the trends and tendencies of its development.

Modern attitudes to the current land laws at all levels of government and society can be described as the perception of an extremely complex, contradictory, incomplete and unsystematic array of laws that do not meet social needs, legislator's designs, and most importantly, the expectations of the citizens. In connection with this objective it is necessary to create in Ukraine a complex mechanism of the current land legislation assessment and its compliance with the interests and objectives of the society and the state.

The development of Ukraine's legal system, the transformation of objects and methods of different areas of law, the permanent reform of virtually all spheres of social life, the implementation of the land reform, the need to adapt European Union legislation to make constant adjustments to the question of the actual belonging of the certain phenomena of land to the legal sphere, including the scope of regulation standards with the land law. Therefore, an important trend in the development of the land law is its harmonization with European legislation. Harmonization can help achieve a functional balance of the legislative acts to ensure the degree of balance between them, allowing the legal system to function and thrive in a given direction.

Harmonization is accompanied by the strict legal means - the abolition of acts, their contestation, invalidation and finding them soft – aligning the acts with their constitutional provisions, reorganization of the legal consultation programs and more.

Adaptation of the Ukrainian land legislation to the European Union land legislation is the gradual adoption and implementation of the norm-legislative acts of Ukraine tailored considering the EU legislation. In the National Adaptation Program of Ukraine priorities should be given to the legislative acts of Ukraine, harmonization of the relevant EU legislation will provide the legal measures to protect the environment and the adequate environmental usage.

The process of harmonization of the land laws must be based on evidence-based concepts, defining the purpose and objectives of this process. With the help of harmonization it is important to solve complex tasks constantly, which include a selection of the norm-legislative acts of the land legislation of Ukraine and the EU, performing their comparative legal analysis to identify conflicts and gaps, as well as estimation of the advantages considering the positive experience of the land legislation. Based on the findings the recommendations were made to eliminate inconsistencies in the legal regulation of the land relations.

Ongoing Ukrainian legal land policy is aimed to bring the land legislation in line with the latest international standards, including the standards of EU member states. As a result of the land reform and associated land reform legislation the institutions of private, communal and state ownership of land, the land market institution, the institution of state registration of rights to land property, etc. of such content have developed, with which these institutions operate in the EU land legislation.

In the process of improving of the land legislation with regard to European integration of Ukraine, it is important to take into consideration the experience of the regulated land relations in the EU countries. In the lawmaking activities one should use the integration processes more often and take into account the positive experience of the legal regulation of the land issues developed by the democratic states, which are close to Ukrainian legal regulation.

References:

1. Kostytsky V., *Economic-legal mechanism of environmental protection: theory and practice*: author's abstract. dis.; Institute of State and Law. National Academy of Sciences of Ukraine. Kyjiv 2004.
2. On Recommendations of the Parliamentary Hearings on Compliance with Environmental Law in Ukraine: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine dated February 20, 2003 No. 565-IV // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2003. No. 25. Art. 182.
3. Sydor V., *Land legislation of Ukraine: current state and prospects of development: monograph*. Kyjiv: „Legal Opinion”, 2011.

Mentalność społeczna podstawą bezpieczeństwa narodowego

Streszczenie: W niniejszym artykule autor definiuje pojęcie „społeczeństwa” jako zbioru ludzi jako nośnika wiedzy, generatora nowych uogólnień wspólnego podążania społeczeństwa i jego części drogą ku przyszłości. Od członków organizacji społecznej wymaga się zmiany formatu indywidualnej działalności i zmiany formatu działalności społeczeństwa jako całości zapewnia realizację potrzeb maksymalnej liczby członków społeczeństwa. Rozwój struktury skomplikował jego funkcjonowanie ponieważ zaszła potrzeba skoordynowania interakcji wielu struktur włączając: edukację, opiekę zdrowotną, bezpieczeństwo społeczne, fundusze emerytalne, zasoby naturalne, środowisko, rolnictwo, przemysł, gospodarkę, relacje zagraniczne, finanse, transport, jednostki administracji i inne. Brak przewodnictwa duchowego lub odrzucenie wartości duchowych nie pozwala społeczeństwu zjednoczyć się i określić cele i sposoby ich realizacji. Jednostki ciągle są edukowane odnośnie swoich praw i o tym, że aby osiągnąć jakiś cel całe społeczeństwo jak i jednostki muszą wypełniać swoje obowiązki, a nie tylko urzędnicy państwowi, na których skupia się uwagę. Dlatego ważne jest aby na poziomie prawnym rozwiązać kwestię edukacji prawnej i kształtowania świadomości prawnej i wprowadzić w szkołach odpowiednio edukację prawną młodzieży.

Słowa kluczowe: społeczeństwo, świadomość społeczna, państwo, osobowość, rozwój duchowy.

Social Mentality – The Bases of National Security

Abstract: In his article, the author defines the concept of „society” as a collection of people who is the bearer of knowledge, the generator of new generalizations of the common movement of society and its parts on the path to the future. The union of members of a society requires its members to change the format of personal activity and change the format of society as a whole, requires the establishment of the form of society, which functions in a way to ensure meeting the needs of the maximum number of members of the society effectively. The development of state structures has complicated the mechanism of its functioning, because it was necessary to harmonize and coordinate the interaction of many structures, including, education, health, social security, pension funds, natural resources, environment, agriculture, industry, economy, foreign relations, finance, transportation, administrative units and others. The lack of spiritual guidance or rejection of spiritual values does not allow society to consolidate

* Kyiv National Linguistic University.

to determine the purpose and ways to achieve it. A person is constantly told about the rights and they want to get their fruit, but that fruit is the result of the performance of duties by the people and of each person individually, rather than by government officials. Therefore, it is necessary at the legislative level to resolve the issue of legal education and the formation of legal awareness and initiate appropriate legal education of the youth in schools.

Key words: society, public consciousness, state, personality, spiritual development

The notion of “society” has different meanings and means a group of people, people, nation, state, civilization, but speaking of them we do not mean a society, but imagine a concrete form of social organization with certain characteristics. In addition, this concept has the integrative content of all these associations and in its content has a higher essence, and therefore appeal to the world community in various cases as to the nation, the people and the state. Society, as a set of individuals, has more knowledge than any part, it is not limited to geographical boundaries as a state, is guided by common values, non-compliance, which may lead to military conflicts both between states and between groups within the state. Society can be called a set of people who is the bearer of knowledge, the generator of new generalizations of the common movement of society and its parts on the way to the future. Society, as the form of the existence of multifaceted shades of individual consciousness, is a specific phenomenon of the environment, through which the environment gets the opportunity to recognize itself, that is, its essence. Because society has in its mind the the knowledge of good and evil, the principles of creation and destruction, it selects the appropriate direction for its actions, but missed them both. In addition, it structures its activities, limiting it within the framework of a specific territory and certain human resources, which is manifested in various organizational forms of society from several individuals or the primitive community to modern state entities, which are now being transformed into a form of a planetary state or planetary society through the processes of globalization.

The union of members of a society requires them to change the format of personal activity and change the format of society as a whole, requires the creation of such a form of society, whose functionality will ensure the effective satisfaction of the needs of the maximum number of members of society.

Thus, a society in the form of the state uses a part of its resources to perform tasks dictated from the outside, an enemy, but the person in the state consciously sacrifices part of their freedom for common goals to preserve their life and provide comfort, thus taking part in the construction of a fortress, protecting the city or paying taxes. Usually, such activities aimed at ensuring military security or threats to the life of many people or problems concerning deterioration of its quality as something natural and environmental disasters. On the donated benefits, society creates and retains the structure of social use - a state apparatus, which includes material and human components, has

a coercive apparatus, is the protector of the natural order and law, determined by the people and society. This allows society to have a specialized structure for suppressing foreign social structures (the enemy's army, their own criminal groups), which bear the negative potential of spirituality in relation to this society, aimed at its destruction.

Over time or under certain conditions, the state structure, more precisely, the spiritual component at the highest hierarchical level of government, having the function of coercion, gives it priority and ensures its existence not at the expense of the benefits provided by citizens, but through forced extraction from representatives of public associations, that is itself begins to act as an enemy in relation to its citizens who created it. State begins parasite on society that created it. In addition, and representatives of the people, seeing that the structure of coercion copes with the problems on their own, also cease to participate in the process of interaction and begin to parasitize. Typically, these are individuals close to the leadership, or part of the population with selfish consciousness, in which tactical thinking prevails over strategic thinking and spirituality. Therefore, society should not allow deviations from the established interaction and damage to the public interest, which are aimed at strengthening the defense structure of the state and its other structures. The further, the more we observe this attitude towards the state and its responsibilities to the society by a large number of entrepreneurs and citizens. This is manifested in attempts to conceal taxes, refusal to participate in socially useful work, etc., although the state does not hurry to fulfill its constitutional obligations to provide citizens with work, housing, social guarantees, regulation of the use of newly created goods. Persons who do not pay taxes do not fulfill their obligations of social contract, because they do not see this necessity, especially in the absence of an external military threat, or in the management structure is dismantling its positive purpose and people perceive it as an enemy. In this case, the structure of the system of public administration is a loss of understanding of the meaning of its purpose regarding the protection and protection of society, and there is an understanding of the exclusivity of its role in society. It usurps the function of the right to manage the resources of society to the level of exclusive right to manage and dispose of them only by persons who is holding top level of power the structure. The head of the power structure, endowed with the right of individual decision-making at a time that requires a quick reaction to the situation, especially in the battle, begins to apply this right and, in peacetime, violates the democratic principles of democracy. This becomes possible due to the fact that the bulk of the population lives and is scattered over a large territory, occupied with their everyday affairs, and it is not possible to collect it quickly as it was in the city-polises.

The people who delegate power to such persons with a compact energy military potential becomes a secondary element of the state system and turns into a slave power structure that represents power. As history shows, there is a lot of time in which people and society overcome many challenges in combating the power structure before they find acceptable balanced parity in relation to the use of the created national product.

The state, evolving historically, gradually added functions to its original defense assignment, the plurality of which we can observe today. Most functions began to appear under pressure from the people, on the one hand, the state was acting in order not to lose power, on the other, by common consent, a social contract, as in the case of its creation. Structural parts of the state structure perform a large number of various functions that satisfy the society. But society was developing at this time and its development took place in a slightly different format than the development of the state. The state was improved structurally, objectively, functionally, and society developed intellectually on the basis of the growth of the intelligence of individual individuals. In the course of development, they forgot one knowledge or refused them, instead they acquired another, new, the state was more inert, which led to significant contradictions between the state and individuals. The development of state and society – processes that are built into each other, but at the same time and are divided to a certain limit.

In the conditions of developed social relations in society and the stopping of military conflicts, the role of the state in fulfilling its original function of protecting against external encroachments on property and freedom of citizens loses its significance.

But the current events in the world as a whole and in Ukraine, in particular, showed how weak the spiritual foundation in people and the strong selfishness, greed and pride that manifest themselves to the full, when the levers of counteraction that the society must create does not work. These qualities are inherent in every person and the person occupying a high position in the state is no exception. A striking example is the events that are caused by actions of officials, which took place in the process of becoming an independent Ukraine and led to a modern confrontation with Russia.

The state, as a stable form of territorial organization of society in a structure that is able to withstand an encroachment from the outside in order to protect its integrity, subsequently assumes additional functions that allow to effectively preserve this integrity by eliminating not only external but also internal problems that arise in the state. Therefore, the authorities are subject to changes, sometimes due to bloody confrontations between social groups with different political views and ideology.

In general, such clashes occur on the basis of social contradictions associated with:

- social inequality - an uprising of slaves under the leadership of Spartacus;
- Religious views - Crusades, Bartholomew's night in France;
- distribution of productive goods - social revolutions;
- ideological confrontation - the destruction of the Communists in the „night of long knives” in Nazi Germany, supporters of Trotskyism in Russia;
- international conflicts - Nagorno-Karabakh in the USSR, Irish Ulster in the UK, the Kurdish territories in Turkey;
- civil wars - in Russia, the USA, Mexico and others.

Today in the world there are about two thousand of conflicts, “hot spots” in which using weapons stand as an argument for innocence. The development of state structures impedes its functioning, because it was necessary to harmonize and coordinate the interaction of many structures, including, education, health, social security, pension funds, natural resources, environment, agriculture, industry, economy, foreign relations, finance, transportation, administrative units and others. But a person is the basic element of this hierarchical system of the government, and therefore, the decision adopted by that person determines the final result. To make the “right” decisions that contribute to the development of society, people in public administration should be spiritually educated and professionally competent. A person can receive vocational education, but the state is not engaged in spiritual education, and does not know how to do so, except for several biblical commandments.

Human spirituality must be formed in schools, where it will receive knowledge for future development, and about the consequences in the case of adopting non-spiritual decisions and actions. We have already gained experience about negative consequences, which should be substantiated, generalized and taught to our officials. Spiritless acts block the future development not only of a specific person, but also their relatives and friends. And if such acts occur en masse, the development of the whole country is in a standstill, as we see in Ukraine since winning independence the society has been degrading. One of the main characteristics of a society is the amount of accumulated knowledge that reflects the level of its development, and materializes in a real range of state structures and reflects the form of government of the state - democratic, aristocratic, dictatorial, ochlocratic or any other. Through the system of established or known actions and regulations, the man-manager in the state system is a key element of the first baseline, which regulates the direction of these actions with a sufficient degree of accuracy. In his work on the interaction of social processes, people and events on the global scale, there should not be inhibition, malfunction, loss, leakage as a result of which society will receive zero or negative result. Therefore, today the system of power should not follow the principles of single decision making, which generates corruption, but the peer or parallel decisions on difficult issues that will eliminate the temptation of some people to use public resources. It is these corruption issues that need to be considered and resolved by public organizations that are involved in the management of the state. No need to fear the increase in the number of management apparatus, as scientific and technological progress will liberate an increasing number of people from the production process without reducing the production of goods, give them new knowledge, which opens opportunities for improving the sphere of public administration, strengthening its analytical function, inherent only in man’s nature .

If the state has the power to represent the people as an instrument of violence, then of course, the people will demand a reduction and limitation of it, then the author-

ities will shout about reducing their apparatus ³⁵³. Another thing is that individuals in the state management system can not organize the proper use of resources, they indulge in the hopeless theft and the ones involved in it apply schemes of unfair distribution of the benefits received. The reduction usually touches small officials and does not solve the problem of contradictions between the authorities and the people, since it is not necessary to change the number of civil servants, but the system thinking of power, which is laid by its supreme leadership. With reduced staff in the public administration, the thinking of the system itself does not change and people do not feel changes.

In addition, the authorities have not only the coercive function, but also the primary function of governance, which should ensure the coordination of actions of citizens, to press them information about the forecasts and the current state of affairs. This function was rejected by the modern government. Instead of developing a system of statistics, the state has reduced the number of reporting indicators that can be generated automatically with the use of information technology. Today you can not get real information, not only on official statistics in order to be aware of the status of a scope, but also information on the use of financial resources. To facilitate the lives of citizens, to facilitate access to specialists, save their time, it is necessary to increase the number of civil servants – lawyers, consultants, architects, communal services workers, medical workers, educators, sports trainers, and others. Scientific and technological progress makes it possible to obtain any good, using the forces of nature.

In a constantly evolving society, more and more of the population will move into the field of intellectual work, including management. The growth of the processes of interaction of the society with the environment and among themselves needs to ensure a deeper coordination of the whole plurality of processes that are continuously, avalanche-like, appearing in society on an ever larger scale. The society feels it intuitively, which demonstrates the growth of the number of political parties in Ukraine, as state structures are unable to bring society's livelihoods into a format acceptable to the people. People seek to assist the government, unite in a party that forms their vision of action and wants to change the situation. At the same time, most parties say that there is no single understanding of goals and objectives in society, they are searching for them. Lack of spiritual guidance or rejection of spiritual values does not allow society to consolidate to determine the purpose and ways to achieve it.

As already noted, the person who is at the heart of the hierarchical system of government is only a key element in the adoption of the most important, “correct” decisions on issues of development of society. Since a large number of people are involved in the management system, the possible amount of erroneous and unwanted decisions may also be large, in the case of unprofessional and insensitive people. Therefore, a system of selection and training of professionals and their promotion is necessary.

³⁵³ С. Л. Тигипко, *Україна: Проект розвитку*. ФОП Гудименко С.В., Київ, 2009, с.184, І. Богословська, І.Дідковський, О.Чалий, *План розвитку країни*. Вид-тво «Пенсія», Київ, 2006, с.212.

The society, with its secular, turbulent problems from ancient times, forced people to seek answers that would allow them to go on a righteous life. Some people in ancient times solved the problems of communicating with society and the state through the institution of monasteries, which was the best means of solving these problems. Hiding, thus, from the solution of secular problems that arose with kaleidoscopic speed, in monasteries they received all that was necessary to ensure the functioning of the body. They produced food, household items, found classes for the soul, unlike other citizens, who, surviving, satisfied the non-spiritual whims of the oligarchs accepted by society.

In the construction of the public interests of Ukraine, today there are five main groups: the president, deputies, the executive branch (they form one group of owners-oligarchs, united by their interests), small entrepreneurs and people whose interests are hardly taken into account. A group of oligarchs arises indirectly, through the interests of owners who subconsciously understand that business will disappear without the people, but even under such conditions they perceive the people as a subsidiary rather than the main element of the state. They believe to be the first element of the state. Therefore, their interests, illusions of desires, which they materialize at any cost at the expense of the people, are aimed at enrichment, which is endorsed and gives the opportunity to belong in the social class to the “elite”. Although there were times when social ideology considered “squatting” as a sin, in the existing ideological system, the interests of the people as the main system-forming element of the state, which is not a negative component of the state, are in the hands of the elite associated with lawmaking, in the last place and are satisfied with the residual principle. In decisions taken by the “elite”, her personal interest prevails - the profit to be obtained under any conditions. Although the “elite” talks about the benefits of competition, but at the same time, tries to avoid it in any way.

The economic war is very different from military action. In this war, attacking side actively developed using the other side as biomass, which is sucked well as natural and intellectual resources³⁵⁴. In this war, the attacking side is actively developing, using the other side as biomass, from which natural and intellectual resources are extracted. A person is constantly told about the rights and they want to get their fruit, but that fruit is the result of the performance of duties by the people and of each person individually, rather than government officials³⁵⁵, very few people focus on³⁵⁶. It is necessary, finally,

³⁵⁴ Н. А. Сердюк, *Збереження інтелектуальних ресурсів – стратегія розвитку країни і нації*. World Science. Multidisciplinary Scientific Edition. Scientific Educational Center. Warsaw, Poland. Dezember 2017, nr 2(28) Vol. 2, p. 59-64.

³⁵⁵ Ст. 23 Конституції України “Кожна людина... має обов’язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток особистості”.

³⁵⁶ Н. А. Сердюк, *Проблеми адаптації молоді у сучасних умовах*. В: “Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування”: збірник тез доповідей учасників наукового семінару, м. Дніпро 08 грудня 2017 р. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2017, с. 48.

to move away from the “Soviet order” policy that was established in the Soviet period and to realize that the people themselves should create good, and deputies are obliged only to contribute to this.

To do this, you need to supplement Art. 57 of the Constitution of Ukraine, which guarantees everyone the right to know their rights and obligations, as the information mentioned in these articles to the public does not have the necessary “drawing the attention of the population” in reality. Therefore, it is necessary at the legislative level to solve the problem of legal education and the formation of legal consciousness of the population, but it is necessary to begin with the legal education of youth in schools. In addition, various legal training and adult education schools in various areas are needed to prevent and overcome, problems that arise in their public life and various activities. Especially such schools are needed for officials and civil servants who directly regulate information space at the state-legal level and with the help of information technology should prevent other countries against the formation of legal consciousness, spiritual and cultural development of citizens.

References:

1. Богословська І., Дідковський І., Чалий О., *План розвитку країни*. Вид-тво “Пенсія”, Київ, 2006.
2. *Конституція України* № 254 к/96 розд. II ст. 34. (1996).
3. Сердюк Н. А., *Збереження інтелектуальних ресурсів – стратегія розвитку країни і нації*. World Science. Multidisciplinary Scientific Edition. Scientific Educational Center. Warsaw, Poland. Dezember 2017, no 12(28) Vol. 2.
4. Сердюк Н. А., *Проблеми адаптації молоді у сучасних умовах*. В: *Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування*: збірник тез доповідей учасників наукового семінару, м. Дніпро 08 грудня 2017 р. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2017.
5. Тигипко С. Л., *Україна: Проект розвитку*. ФОП Гудименко С.В., Киев, 2009.

*Ph.D. Tomasz Wójtowicz**

*Piotr Czajkowski**

„Dark markets” w Polsce.

Nowe ukryte zagrożenie dla bezpieczeństwa wewnętrznego?

Streszczenie: Niniejszy artykuł opisuje problematykę darkmarketów w Polsce. Przedstawiona została geneza powstania darkmarketów oraz ich rozwój w II dekadzie XXI wieku. Autorzy tekstu pokreślili znaczenie sieci TOR, waluty Bitcoin oraz wartości libertariańskich dla funkcjonowania darkmarketów. Szczególną uwagę zwrócili na trzy, jakie powstały w Polsce: Polish Board & Market, Forum ToRepublick oraz Polska Ukryta Wiki. Ponadto opisane zostały zagrożenia generowane przez darkmarkety dla bezpieczeństwa wewnętrznego państwa oraz wybrane metody zwalczania forów przez policję i służby specjalne. Wśród metod badawczych znalazła się: analiza, synteza, porównanie i uogólnienie. Szczególną uwagę autorzy poświęcili analizie tekstów polskojęzycznych o tematyce darkmarketów w Polsce, takie jak książka Konrada Mazura *Polskojęzyczna społeczność przestępcza zorganizowana w sieci darknet*, czy artykuł Rafała Woźnicy *CarderPlanet – pionierzy cyberprzestępczości zorganizowanej*. Przydatne okazały się również artykuły, jakie ukazały się na łamach czasopisma Wired, International Security oraz artykuły na stronach hobbystycznych typu deepdotweb.com. Zdaniem autorów artykułu skala funkcjonowania darkmarketów w Polsce nie przybrała formy, jaka występuje w krajach takich jak: USA, Wielka Brytania, Ukraina, czy Rosja. Darkmarkety nie znajdują się więc wśród najpoważniejszych zagrożeń dla bezpieczeństwa wewnętrznego Polski. Nie oznacza to jednak, że sytuacja ta nie może ulec zmianie w ciągu najbliższych kilku lat, biorąc pod uwagę polską specyfikę rynku narkotyków, wysoki wskaźnik konsumpcji dopalaczy oraz wysoki wskaźnik konsumpcji różnego rodzaju leków.

Słowa kluczowe: dark markets, bezpieczeństwo wewnętrzne, bezpieczeństwo, metody zwalczania i prewencji.

Dark Markets in Poland. A New Hidden Threat to Internal Security?

Abstract: The article deals with the issue of darkmarkets in Poland. It presents the origins of darkmarkets and their development in the second decade of the 21st Century. The authors have stress the significance of TOR networks, Bitcoins and libertarian values for the functioning of darkmarkets. Special attention is paid to three darkmar-

* Pedagogical University of Cracow.

* University of Information Technology and Management in Rzeszów.

kets in Poland, i.e. *Polish Board & Market*, *Forum ToRepublick* and *Polska Ukryta Wiki*. Moreover, the article describes threats arising from darkmarkets for the State's internal security, along with methods employed by the police and special forces in fighting down the forums. The research methods have included analysis, synthesis, comparison and generalisation. The authors have focused especially on analysing texts devoted to darkmarkets in Poland, available in the Polish language, such as *Polskojęzyczna społeczność przestępcza zorganizowana w sieci darknet* [*The Polish-speaking organised crime darknet community*] – a book by Konrad Mazur, and *CarderPlanet – pionierzy cyberprzestępczości zorganizowanej* [*CarderPlanet – organised cybercrime pioneers*] – an article by Rafał Woźnica. Articles published in the *Wired*, *International Security* magazine, and on such websites as *deepdotweb.com*, have also proven useful. According to the authors, the functional scale of darkmarkets in Poland has not matched those found in the USA, the United Kingdom, Ukraine or Russia. Although darkmarkets are not currently among the major threats to Poland's internal security, this situation may change in the upcoming years, taking into account the specificity of the Polish illegal drug market, and the high levels of consumption of designer drugs and various kinds of medicines.

Key words: dark markets, internal security, threats, fighting and prevention methods.

Threats to Poland's internal security have evolved in line with the changing international environment, the ongoing civilisation process and the State integration with western institutions. In the 1990s major attempts were made by the police and special forces to fight down organised criminal groups, including those dealing with the extortion of protection money, robbery, kidnapping, drug dealing or contract killing. Along with criminal groups, the so-called fuel and VAT mafias were formed, and it has become one of the priorities for special forces to combat their activities in recent years. Crimes perpetrated on the Darknet, including especially on dark markets, are increasingly identified as another major challenge for the police and special forces. Dark markets are secret Internet forums, the users of which seek to remain anonymous and evade any supervision from the State bodies. The purpose of this article is to present the origins and the functioning of dark markets in Poland, to compare them to those operating in other countries, and to discuss the threats generated by dark markets and their users, along with selected methods employed by the State bodies to eliminate the problem. In addition, the article is an attempt at verifying whether dark markets currently pose a threat to the State's internal security. The notion of *internal security*, appearing in the title, was used by the authors on purpose, given the wide array of risks arising in connection with dark markets, ranging from drug trafficking, through contract killing, to classified communication between members of organised criminal groups. Readers should also be aware that this work was developed in the first half of 2018, and that the issues touched upon are subject to rapid changes. The number of dark markets, both

in Poland and in the world, is constantly changing, with some pages being closed down by their administrators and others being eliminated by special forces or the police.

First scientific papers devoted to the issues of the Darknet appeared at the outset of the 21st Century. In 2002 a Microsoft team released an article dealing with the management of digital rights, entitled *The Darknet and Future of Content Distribution*³⁵⁷. In 2005 a book by journalist J.D. Lasica, entitled *Darknet: Hollywood's War Against the Digital Generation*, was published, focusing on the problem of intellectual property rights and a culture clash between large enterprises operating in the entertainment sector and users willing to share the content available on the market.³⁵⁸ 2011 saw the publication of a book by British journalist Misha Glenny, entitled *Dark market: Cyberthieves, Cybercops and You*, which was translated and published in Poland in the same year.³⁵⁹ In 2014 a book by Jamie Bartlett, entitled *The Dark Net*, was released, in which the author dealt with the issues of Darknet crimes and the world of sub-cultures for which the Darknet provided a secure communication venue. Among Polish researchers, the problems related to the Darknet and dark markets were first investigated, *inter alia*, by Konrad M. Mazur, in a book entitled *Polskojęzyczna społeczność przestępcza zorganizowana w sieci darknet [The Polish-speaking organised crime community in the Darknet]*³⁶⁰, and by Rafał Woźnica, in an article entitled *CarderPlanet – pionierzy cyberprzestępczości zorganizowanej [CarderPlanet – organised cybercrime pioneers]*.³⁶¹

Along with the introductory and concluding sections, the article comprises three substantive sections. The first one deals with the origin and development of dark markets, both in Poland and in the world. The second outlines a number of threats arising from dark markets, and the third focuses on selected methods of combating the Darknet forums.

Given the limited number of research papers on dark markets in Poland and in the world, a universal definition of dark markets can hardly be found. James Comey, former FBI Director, called them a “going dark” problem, where criminals are able to operate in a zone of complete anonymity.³⁶² In a document drawn up by Europol, entitled

³⁵⁷ P. Biddle, P. England, M. Peinado, B. Willman, *The Darknet and Future of Content Distribution*, http://www.bearcave.com/misl/misl_tech/msdrm/darknet.htm [accessed: 12.03.2018].

³⁵⁸ D. J. Lasica, *Darknet: Hollywood's War Against the Digital Generation*, “International Security” Spring 1995, vol. 19, No. 4, pp. 32-64.

³⁵⁹ M. Glenny, *Mroczny rynek. Hakerzy i nowa mafia [Dark market: Cyberthieves, Cybercops and You]*, Foksal Publishing Group, Warsaw 2011.

³⁶⁰ K. M. Mazur, *Polskojęzyczna społeczność przestępcza zorganizowana w sieci darknet [The Polish-speaking organised crime community in the Darknet]*, ICTLAW.pl Publishing Press, Poznań 2016.

³⁶¹ R. Woźnica, *CarderPlanet – pionierzy cyberprzestępczości zorganizowanej [CarderPlanet – organised cybercrime pioneers]*, [in:] *Nowoczesne technologie [Modern Technologies]*, “Kultura i Polityka,” No. 16/2014.

³⁶² C. Bennett, *Private 'darknet' markets under siege*. <http://thehill.com/policy/cybersecurity/237905-private-darknet-markets-under-siege> [accessed: 05.06.2018].

European Union. Serious and Organised Crime Threat Assessment. Crime in the age of technology, dark markets were defined as distributed anonymous networks within the deep web that can only be accessed using software such as The Onion Router (TOR), I2P and Freenet. Originally, such tools as TOR, I2P or Freenet were developed for the purpose of justified protection of freedom and privacy. According to the authors of the document, they are currently used to commit crimes on dark market forums, including drug trafficking, the trafficking in firearms, trade in child pornography, the trafficking in cyber-arms, as well as trade in credit cards, fake currencies and forged documents³⁶³. The notion of *dark market* is often confused with the Darknet. In order to understand the difference between these two terms, some researchers have used an iceberg analogy. While comparing the Internet to an iceberg, a division into three layers can be employed. The first layer is the surface web – the tip of the iceberg, which corresponds to publically viewable pages, with Wikipedia, Google and Bing being some of the most common examples. In Q2 2016 as many as 334.6 million domains were registered in the surface web, indicating a rise of 12.9% in relation to 2015. Although this number appears high, based on various estimates, the surface web data account for as few as 4% of all data available on the Internet (with over 8 trillion pages).³⁶⁴ The deep web forms the second layer of the iceberg, which cannot be publically viewed and remains unavailable to ordinary Internet users. These are data gathered on private Intranets of international corporations, banks, public institutions, religious centres, schools, higher education establishments, etc. It is estimated that the deep-web information resources are 4000-5000 times bigger than the surface-web resources, accounting for 96% all the Internet data.³⁶⁵ The third (bottom) layer of the iceberg is referred to as the Darknet (or the Darkweb), and it can only be accessed through such software as the aforementioned TOR, I2P or Freenet. However, this does not imply that all Darknet users are involved in criminal activities. As stressed by Emily Wilson, Director of Analysis at Terbium Labs, over 50% of all the content measured by URL is legal, comprising discussion forums, blogs and news services. Among the illegal content, drugs (45%) and pharmaceutical products (12%) appear in the lead.³⁶⁶ Dark markets, in turn, are forums established within the Darkweb, which serve the purpose of illegal purchase and sales transactions, or intermediation in the sales of goods or services, such as drugs, pornography, arms or pharmaceutical products.

The history of dark markets dates back to the 1970s, and is connected with the origins of ARPANET. Specialists dealing with this phenomenon are not certain about

³⁶³ *European Union. Serious and Organised Crime Threat Assessment. Crime in the age of technology*, European Police Office 2017, pp. 22-23.

³⁶⁴ *Exploring the Depths of the Deep Web*, <https://visual.ly/community/infographic/technology/exploring-deep-web-semantic-search> [accessed: 06.06.2018].

³⁶⁵ K. Finklea, *Dark Web*, Congressional Research Service, 10 March 2017, p. 3.

³⁶⁶ *Most activity on the darkweb is legal and mundane*, <https://www.helpnetsecurity.com/2016/11/03/dark-web-legal/> [accessed: 06.06.2018].

the exact date. In 1971, or in 1972, Stanford University students, utilising the facilities of the University's Artificial Intelligence Laboratory, took advantage of ARPANET for trading in marihuana with their colleagues from the Massachusetts Institute of Technology.³⁶⁷ Drug-oriented forums, which appeared in the 1980s and 1990s, along with the proliferating Internet access, were another step in the Darknet development. One of them was known as The Hive, established in 1997 by Hobart Huson calling himself Strike. The forum provided the venue for exchanging information on drug production. Huson also owned the Texas Supply Shop, generating the annual profit of USD 450,000 from the sales of pharmaceutical products.³⁶⁸ The initial lack of the police and FBI's interest in The Hive let the users exchange messages for several years. Huson's operations were eventually discontinued in 2001, with him being arrested for the production of ecstasy. Usenet and alt.*hierarchy provide similar examples. Usenet was set up in 1979 as a forum focused on several different topics, such as science, social affairs, IT, discussions related to the forum itself, recreation, sports and gossips. The administrators who managed the forum in line with strictly-defined rules prohibited the users from touching upon sensitive sex- and drug-related topics. As a result, in 1987 John Gilmore, a computer programmer having libertarian political views, set up alternative alt*hierarchy forums.³⁶⁹ With the forum rules being far more liberal, the users could discuss virtually any matters. Although the forums themselves did not serve drug trafficking purposes, the users talked about drug production, using specialised jargon (slang), and sales transactions took place outside the forums, in private.³⁷⁰

The further development of the forums which were used to discuss the issues of drug production and distribution was connected with two major events, i.e. the emergence of the Onion Router (TOR) network and the virtual currency (Bitcoin). The TOR network is a low latency, onion routing network operated in part by the Tor Project, Inc. and a worldwide network of volunteers. Thanks to onion routing and the prevention of network traffic analysis, the network provides anonymity to Internet users.³⁷¹ TOR began its life in the U.S. Naval Research Lab which in 1995 launched research on anonymous routing. In 1999 the Defence Advanced Research Projects

³⁶⁷ M. Power, *Online high are old as the net: the first e-commerce was a drugs deal*, <https://www.theguardian.com/science/2013/apr/19/online-high-net-drugs-deal> [accessed: 06.06.2018].

³⁶⁸ P. H. O'Neill, *The uncensored history of the Internet's drug revolution* <https://kernelmag.dailydot.com/issue-sections/features-issue-sections/11680/hive-silk-road-drugs-history/> [accessed: 06.06.2018].

³⁶⁹ B. Reid, *Alt Hierarchy History*, https://www.livinginternet.com/u/ui_alt.htm [accessed: 06.06.2018].

³⁷⁰ P. H. O'Neill, *The uncensored history of the Internet's drug revolution* <https://kernelmag.dailydot.com/issue-sections/features-issue-sections/11680/hive-silk-road-drugs-history/> [accessed: 06.06.2018].

³⁷¹ A. Davidsson, *TOR – the Onion Routing Network*, https://www.cert.se/2015/11/2015-11-20_Tor_-_the_Onion_Routing_Network.pdf [accessed: 07.06.2018].

Agency (DARPA) joined the project, and in 2004 the engineers in charge of the undertaking, i.e. Roger Dingledine, Nick Mathewson and Paul Syverson, presented the outcomes of their work at the 13th USENIX Security Symposium, in a report entitled *Tor: The Second-Generation Onion Router*.³⁷² At present, TOR is managed by Tor Project, Inc., a non-profit organisation registered in the USA, and it operates as a general-access network. According to the data presented by the managers, TOR had the largest number of users, i.e. over 6 million, in 2014. At the beginning of 2018 this number dropped to around 4 million.³⁷³ The creation of Bitcoin was the second major event in the evolution of dark markets. This cryptocurrency appeared in 2009, having been created by an unknown person using the name of Satoshi Nakamoto. This is a decentralised currency as it does not rely on any banks, governments or institutions, and it does not have any central issuing institution. Its recognised advantages include the speed with which transactions can be made without the involvement of intermediaries, the limited number of coins making the currency resistant to inflation, no possibility to block user accounts, and no possibility for the coins to be confiscated by the State bodies.³⁷⁴ In terms of the development of dark markets, transaction anonymity appears the most significant advantage. The creation of both TOR and Bitcoin provided discussion forum users with both opportunities to conduct “hidden” drug-dealing transactions and anonymity.

This opportunity was used by Ross Ulbricht, an American in his twenties, who in 2011 set up the first modern dark market – Silk Road. For two years and a half Silk Road was used by several thousand drug dealers and over 100,000 purchasers. Users were divided into categories, according to their activity at the forum. Users with less than 50 posts were classified to the newbie group. By becoming more active, they could be promoted to junior members, and then to full members, senior members, hero members and, finally, site administrators.³⁷⁵ Between February 2011 and July 2013 over 1.2 million transactions were recorded on the website, generating sales proceeds in the value exceeding 9.5 million Bitcoins. Given the changing value of the cryptocurrency, the sales proceeds, when converted into USD, amounted to around 1.2 billion, along with 80 million of commission fees for the site manager.³⁷⁶ 70% of over 10,000 products were drugs. However, these were not the only threat. In 2012 one of the first articles

³⁷² 13th USENIX Security Symposium – Abstract, <https://www.usenix.org/legacy/events/sec04/tech/dingledine.html> [access: 07.06.2018].

³⁷³ Users TOR, <https://metrics.torproject.org/userstats-relay-country.html?start=2011-03-09&end=2018-06-07&country=all&events=off> [accessed: 07.06.2018].

³⁷⁴ *Czym jest bitcoin? [What is Bitcoin?]* <http://bitcoin.pl/o-bitcoinie/co-to-jest-bitcoin> [accessed: 07.06.2018].

³⁷⁵ W. Lacson, B. Jones, *The 21st Century DarkNet Market: Lessons from the Fall of Silk Road*, International Journal of Cyber Criminology, January – June 2016. Vol. 10 (1): 40–61. DOI: 10.5281/zenodo.58521, p. 49.

³⁷⁶ K. Zetter, *Feds Arrest Alleged 'Dread Pirate Roberts,' the Brain Behind the Silk Road Drug Site*, <https://www.wired.com/2013/10/silk-road-raided/> [accessed: 08.06.2018].

warning about Silk Road activities was published. Its author, Adrian Chen, referred to the specific types of firearms that could be freely bought on the dark market, including IMI 9 mm UZI, 44 magnum Desert Eagle, 9 mm Beretta handgun, 50 round of 22. Ammunition, or the 9 mm machine pistol with a silencer.³⁷⁷ Money was not the only reason for setting up Silk Road. As stressed by Prof. Henry Farrell from George Washington University, other reasons could be quoted by referring to Ulbricht's libertarian views. The dark market which he had created made it possible to evade any governmental supervision and regulation, while ensuring the freedom of trade, putting no restrictions on the users and leaving ethics behind.³⁷⁸ Silk Road continued to function until 2013 which was when Ross Ulbricht was arrested and the web page was closed down by FBI. However, the gap did not last for long. In November 2013 the former administrators of Silk Road set up Silk Road 2.0 which allowed the users to use their PGP encryption key as an extra authentication measure.³⁷⁹ Together with Silk Road 2.0, a number of other dark markets also appeared. It is extremely difficult to state their exact number, with new websites continuing to appear and the existing ones being eliminated by special forces. Although the darkweb news website has created a list of 46 dark markets, most of them are now "offline" or "dead".³⁸⁰ The most popular ones include AlphaBay, Dream Market, Silk Road 3.0, Crypto Market, Agora, Outlaw Market, RAMP, Valhalla, Darknet Heroes League and Hansa Market. It is also hard to indicate the biggest dark market in the world. According to some researchers, this status could be given to AlphaBay which between 2014 (when it was set up) and 2015 had more than 230,000 users.³⁸¹ Other researches claim that in 2015 AlphaBay was outperformed by Agora.³⁸²

Contrary to the United States, the United Kingdom or Germany, Poland is not in the lead when it comes to the number of TOR users. In the first half of 2018 the number of users reached over 20,000. According to Tor Project, Inc., Ukraine currently has 103,648 users of TOR, and Russia 260,422.³⁸³ Dark markets in Poland began to emerge in 2013. In his book, Konrad Mazur referred to and described three dark markets, i.e.

³⁷⁷ A. Chen, *Now You Can Buy Guns on the Online Underground Marketplace*, <http://gawker.com/5879924/now-you-can-buy-guns-on-the-online-underground-marketplace> [accessed: 08.06.2018].

³⁷⁸ H. Farrell, *Dark Leviatan*, <https://aeon.co/essays/why-the-hidden-internet-can-t-be-a-libertarian-paradise> [accessed: 07.06.2018].

³⁷⁹ A. Greenberg, *'Silk Road 2.0' Launches, Promising A Resurrected Black Market For The Dark Web*, <https://www.forbes.com/sites/andygreenberg/2013/11/06/silk-road-2-0-launches-promising-a-resurrected-black-market-for-the-dark-web/#366adc7d5714> [accessed: 08.06.2018].

³⁸⁰ *Dark Web & Deep Web Market List With Up & Down Dailu Updated Market Status*, <https://darkwebnews.com/dark-web-market-list/> [accessed: 08.06.2018].

³⁸¹ *Top 10 Most Popular Darknet Marketplaces*, <https://dreammarketdrugs.com/top-10-most-popular-darknet-marketplaces/> [accessed: 08.06.201].

³⁸² *Silk Road successors*, <https://www.economist.com/graphic-detail/2015/05/29/silk-road-successors?fsrc=scn%2Ftw%2Fte%2Fbl%2Fed%2Fsilkroadsuccessors> (access on: 11.06.2018).

³⁸³ *Top-10 countries by relay users*, <https://metrics.torproject.org/userstats-relay-table.html> [accessed: 07.06.2018].

Polish Board & Market, Forum ToRepublick and Polska Ukryta Wiki. Polish Board & Market (PBM) in May 2013, i.e. before it was closed down, had 2,588 registered users who had participated in 3,899 discussions and written 38,094 posts. The forum made it possible to acquire the login and password data to Allegro.pl accounts, along with scanned versions of ID cards, driving licences and university diplomas, prepaid credit cards, money-mule bank accounts, drugs or spirit. ToRepublic was yet another dark market which filled in the gap that had been created following the PBM elimination. Its 491 users published 13,096 posts. The topics discussed at the forum included hacking and cracking, i.e. methods of breaking into other computers, document forgery and e-blackmail, i.e. using profiles for profit-raising or harassment purposes. Polska Ukryta Wiki [*Polish hidden Wiki*] was used to hold discussions on the Darknet and technical principles of using its content. Individual sections included TOR, anonymity on the Internet, BTC, Prepaid and the like.³⁸⁴ The authors of this article believe that the much lower numbers of both the dark markets operating in Poland and Polish users of TOR stem from several factors. First of all, according to official reports, the Polish special forces do not use cyber-intelligence software, such as the American PRISM or the Russian SORM. In Moldova, which has the highest indicator of TOR users, i.e. 300 persons per each 100,000 Internet users, the National Security and Information Service have the right to monitor the Internet and gather any information necessary for preventing violations of the law. Moreover, the Moldavian Ministry of the Interior, and the Centre on Prevention of Economic Crimes and Corruption feature separate units in charge of monitoring the online activity of the society.³⁸⁵ Secondly, liberation movements and parties with libertarian programmes, providing for personal freedom, including access to drugs, do not enjoy much social support. During the 2015 Parliamentary Election, the Libertarian Party did not register its election committee.³⁸⁶ It is worth noting that persons connected with the establishing of dark markets in the world, including Ross Ulbricht and John Gilmore, had libertarian views, treating their activities as a means of introducing the ideas of liberation into practice.³⁸⁷ Thirdly, Poland is not in the European lead when it comes to drug-taking. In 2015 over 60% of all EU drug seizures took place in the following three countries: Spain, France and the United Kingdom. These were followed by Belgium, Denmark, Germany, Greece, Italy and Sweden.³⁸⁸

³⁸⁴ K. M. Mazur, op.cit., pp. 33-45.

³⁸⁵ Moldova, *Open Net Initiative*, <https://opennet.net/research/profiles/moldova> [accessed: 08.06.2018].

³⁸⁶ The Sejm and Senate Election in the Republic of Poland in 2015, http://parlament2015.pkw.gov.pl/349_wyniki_sejm (accessed: 11.06.2018).

³⁸⁷ The libertarianin.org website features an array of articles providing guidelines on the use of TOR and software in order to minimise the deanonymisation risk: <http://libertarianin.org/jak-byc-anonimowym-w-internecie/> [accessed: 12.06.2018].

³⁸⁸ *The European Drug Report*, the European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EM-CDDA), the Publications Office of the European Union, Luxembourg 2017, p. 21.

The functioning of Silk Road and other dark markets in the world is associated with illicit trafficking in drugs and firearms. However, these are not the only crimes that can be committed through dark markets. Michael Chertoff and Toby Simon, in their report entitled *The Impact of the Dark Web on Internet Governance and Cyber Security*, listed also child and animal pornography, stolen goods and information, contract killing, terrorism, hacktivism, illegal financial transactions, experiments on humans and gambling.³⁸⁹ In the case of drugs, dark markets offer the opportunity for conducting large-scale trade in synthetic substances, including those which have not been previously known. Until recently the illegal drugs market was focused solely on marihuana, LSD, amphetamine, cocaine and heroin. For a couple of years scientists have discovered 73 new synthetic drugs sold on-line via 700 websites in Europe.³⁹⁰ In Poland, the largest threat related to on-line drug trafficking concerns minors. As revealed by the surveys conducted by the Polish Public Opinion Research Centre (CBOS), between 1992 and 2003 the number of students who had taken drugs within a year preceding the survey rose gradually (from 5% to 24%). In 2008 the share of people declaring that they had contact with drugs decreased to 15%, but in the last 2013 survey year it again grew to 18%. Marihuana and cannabis resin were among the most frequently quoted substances. As many as 40% of the surveyed students reported that they had taken those kinds of drugs at least once.³⁹¹ In Poland, along with drug trafficking, currency counterfeiting cases are also frequently recorded in the Darknet. According to *Poland's Security Report 2016*, Italy, the Netherlands, Germany and Greece are listed among the shipping countries, whereas Poland is included among the countries receiving forged banknotes.³⁹²

Carding has become extremely popular in the trafficking of stolen goods and information. It refers to illegally using personal data from bank and credit cards. As stressed by Rafał Woźnica, such data can be obtained in three ways, i.e. through skimming, phishing and purchase from crackers. Skimming involves obtaining data directly from cards by means of the so-called skimmers³⁹³ which are placed on card readers in cash machines, whereas phishing refers to acquiring data from the victim's

³⁸⁹ M. Chertoff, T. Simon, *The Impact of the Dark Web on Internet Governance and Cyber Security*, Global Commission on Internet Governance, No. 6, February 2015, p. 5.

³⁹⁰ M. Power, *Online high are old as the net: the first e-commerce was a drugs deal*, <https://www.theguardian.com/science/2013/apr/19/online-high-net-drugs-deal> [accessed: 06.06.2018].

³⁹¹ *Młodzież 2013 [Youth 2013]*, the National Bureau for Drug Prevention, Warsaw 2014, p. 169.

³⁹² *Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2016 roku [Poland's Security Report 2016]*, the Ministry of the Interior and Administration, p. 217.

³⁹³ As stressed by Misha Gleny in a book entitled *Dark market: CyberThieves, CyberCops and You*, the skimmer was such an important invention for carding as James Watt's steam engine at the dawn of the industrial revolution. Within the subsequent decade, the vast majority of credit card numbers and PINs used by criminals all over the world was skimmed from cash machines and other card readers.

computer using malware. However, carders usually purchase data from crackers who, in turn, obtain them from such institutions as banks, online stores, government agencies, etc.³⁹⁴.

Some of the crimes committed on dark markets are extremely hard to verify as authentic. This concerns experiments on humans and tortures, which are jointly classified into a Red Rooms category. Allegedly, red room crimes entail live tortures, with dark market users, subject to making the relevant BTC payment, being allowed to influence the choice of tortures and decide on whether the victim will survive or not. The Human Experiment website is said to have functioned for some time, with tortures and experiments on humans involving starvation, dehydration, drug testing or spreading infectious diseases. Victims included homeless people, while nurses, medicine students and doctors acted as perpetrators³⁹⁵.

For a number of years the functioning of TOR was considered safe. Dark market administrators were arrogant and convinced that the police and special forces had no technological capabilities to deanonymise forum users. This situation changed in 2013 when Ross Ulbricht was arrested, and Silk Road was closed down. Since that moment, the State bodies in many countries have conducted an array of operations aimed at infiltrating dark markets, closing down forums and arresting their administrators. One of these, referred to as Bayonet, was conducted in 2017 by the Dutch police, the American FBI and DEA, coordinated by Europol. The prosecutors' targets were the two dark markets which were significant at that time, i.e. AlphaBay and Hansa. AlphaBay alone was responsible for trading in over 350,000 illegal goods worth over USD 1 billion.³⁹⁶ AlphaBay was created by Alexander Cazes, a man in his twenties, whose carelessness was one of the reasons for the success of Bayonet. At the beginning of the functioning of this dark markets, its users were said to have received mail notifications containing the administrator's e-mail address: pimp_alex_91@hotmail.com. The same address had allegedly been used by Alexander Cazes for social purposes within the surface web a couple of years before. Special forces quickly identified the e-mail address owner, and then verified his assets only to discover that he had accumulated huge wealth, including real estate in several countries and a fleet of luxurious cars. His tax returns failed to unambiguously determine how he had made such a fortune. The AlphaBay administrator was eventually arrested in Thailand while he was managing the dark market. Special

³⁹⁴ R. Woźnica, *Carder Planet – pionierzy cyberprzestępczości zorganizowanej [CarderPlanet – organised cybercrime pioneers]*, [in:] *Nowoczesne technologie [Modern Technologies]*, "Kultura i Polityka," No. 16/2014, pp. 146 – 157.

³⁹⁵ J. Falconer, *Mail-order drugs, hitmen & child porn: A journey into the dark corners of the deep web*, <https://thenextweb.com/insider/2012/10/08/mail-order-drugs-hitmen-child-porn-a-journey-into-the-dark-corners-of-the-deep-web/> [accessed: 11.06.2018].

³⁹⁶ *Massive Blow To Criminal Dark Web Activities After Globally Coordinated Operation*, <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/massive-blow-to-criminal-dark-web-activities-after-globally-coordinated-operation> [accessed: 14.06.2018].

forces not only caught the suspect red-handed but also obtained addresses of thousands of dark market users.³⁹⁷ The Onymous operation conducted in November 2014 by FBI, the U.S. Immigration and Customs Enforcement (ICE), Europol and Eurojust constitutes another example of special forces' measures aimed at fighting down dark markets. It resulted in eliminating 410 dark market forums, arresting 17 administrators and securing over USD 1 billion in Bitcoins.³⁹⁸ Since 2014 Europol, acting jointly with the U.S. National Intellectual Property Right Coordination Center and police officers from EU Member States, has conducted the *In Our Sites* operation, the aim of which is to close down online stores trading in forged or stolen products, such as luxurious goods, sports clothes, electronic devices and pharmaceutical products. The majority of store administrators have been hiding them in the Darknet, hoping for complete anonymisation. As a result of this operation, 20,520 domains have been closed down³⁹⁹.

Taking into account the activities of special forces and information regarding the collapse of dark markets, it can be assumed that law enforcement bodies have developed at least a few efficient methods of combating such sites. One of these is the dark market infiltration by officers who pretend to be buyers. This method appears rather time-consuming as it requires developing a certain position and trust among the forum users. However, it has already proven very effective, as evidenced by the fall of Hansa which, in its final stages, was controlled by the Dutch police. Hacking is another method, which involves attacking the end-points in the TOR network, i.e. users' computers. By installing malware, special forces can establish the user's IP. This method has effectively been used by FBI to eliminate the Playpen dark market focused on child pornography. Open source information analysis provides yet another tool, focusing on the potential errors committed by dark market administrators, such as using the same e-mail address in the Darknet and the surface web, as did Ross Ulbricht and Alexander Cazes, to name a few. It may also prove useful to trace the financial flows of Bitcoin users. To this end, the U.S. Department of Homeland Security is said to have established a special unit⁴⁰⁰.

In Poland, the Intelligence Department at the Cybercrime Prevention Office, operating within the General Police Headquarters, is the State body in charge of combating dark markets. Prior to its establishing, the duties of fighting against computer crimes were entrusted to special teams established in the provincial police headquarters, within the departments dedicated to combating economic crimes. Currently, the

³⁹⁷ A. Greenberg, *Global Police Spring a Trap on Thousands of Dark Web Users*, /alphybay-hansatakedown-dark-web-trap/ [14.06.2018].

³⁹⁸ *Operation Onymous*, <https://www.europol.europa.eu/activities-services/europol-in-action/operations/operation-onymous> [accessed: 14.06.2018].

³⁹⁹ *Operation In Our Sites*, <https://www.europol.europa.eu/activities-services/europol-in-action/operations/operation-in-our-sites-ios> [accessed: 14.06.2018].

⁴⁰⁰ J. Cox, *7 ways the Cops Will Bust You on the Dark Web*, https://motherboard.vice.com/en_us/article/vv73pj/7-ways-the-cops-will-bust-you-on-the-dark-web [accessed: 14.06.2018].

Office is said to hire 60 officers whose tasks include monitoring criminal activities on the Internet, conducting operations aimed at combating such offences and analysing the obtained data. As stressed by Łukasz Jędrzejczak, Head of the Intelligence Department at the Cybercrime Prevention Office, operating within the General Police Headquarters, based on the materials gathered by the officers dealing with cyber crime issues, around 800 proceedings were launched in 2015, and 1100 a year later. The officers also managed to arrest numerous criminals operating in the TOR network. Jędrzejczak, however, was reluctant to elaborate on the methods employed by the police for this purpose⁴⁰¹.

Dark markets were established through a combination of the virtual TOR network, the Bitcoin cryptocurrency, the willingness to illegally make huge money and the idea of free trade not limited by any government regulation. Following the initial period of impunity, the special forces of individual States began their attacks on dark markets. Numerous forums were closed down, and their administrators were brought to justice. However, this has not put an end to the dark market threat to the safety of States and their citizens. Following the collapse of AlphaBay and Hansa, an idea was brought forward to establish decentralised dark markets. Such stores would be available for users also offline, via the peer-to-peer InterPlanetary File System (IPFS), a decentralised hosting platform. Possibilities of financing purchases with currencies other than Bitcoin, such as Monero, Ethereum, DASH or ZCash, would also be provided. New dark market versions are expected to stand in opposition to centralised forums, such as AlphaBay, with the administrator and administrator's team acting as central points. The future dark market trade is to directly take place between the buyer and the seller, with lower transaction fees, and limited risks of deanonymisation and store closure.⁴⁰² The range of goods and services offered may also increase, with customer databases, contact numbers to potential consumers and healthcare data, which may serve as blackmail tools, appearing along with drugs, firearms and pornography.

On the one hand, Poland is a country where the number of TOR users is much lower, when compared to western countries (e.g. Germany and the United Kingdom) or eastern countries (Russia and Ukraine) of Europe. The number of dark markets which have emerged in Poland is also smaller than in other countries. Nonetheless, when answering the question formulated in the title of this article, it cannot be stated that dark markets pose no threat to Poland's internal security. A possibility that the number of both TOR and dark market users will grow in the nearest future cannot be ruled out, as

⁴⁰¹ *Polska policja łapie przestępców za Torem [The Polish police catches TOR criminals]* (INTERVIEW), <http://www.cyberdefence24.pl/polska-policja-lapie-przestepcow-za-torem-wywiad> [accessed: 14.06.2018].

⁴⁰² *Decentralized Darknet Markets Have Arrived: OpenBaar 2.0 Beta Launches with Support for Tor*, <https://www.deepdotweb.com/2017/09/23/decentralized-darknet-markets-arrived-openbazaar-2-0-beta-launches-support-tor/> [accessed: 15.06.2018].

such an increase can be caused by several factors. One of these is the growing number of Internet users. In 2005 the total number of Internet users in the world exceeded 1 billion, in 2010 2 billion, and in 2014 3 billion. At the beginning of 2017 it was assumed that 46% of the global population had access to the Internet.⁴⁰³ In Poland 16 million people used the Internet in 2011, whereas in 2015 this number grew to 25.7 million⁴⁰⁴. The number of Darknet users may also increase due to the growing citizens' surveillance by the State. In 2014 the Panoptykon Foundation warned that the Polish special forces had become more willing to keep citizens under surveillance. In 2014 the special forces made over 2 million requests to communications operators to provide user data, such as itemized phone bills or location data. If this upward tendency continues, some citizens may become inclined to hide in the dark zone of the Internet⁴⁰⁵. Moreover, the patterns prevailing on the Polish illegal drugs market, and in particular the high consumption of new psychoactive substances (the so-called designer drugs), and a growing social interest in the Darknet, should be borne in mind. According to *the Global Drug Survey 2015*, Poland was rated first when it comes to the use of new psychoactive substances, and second when it comes to the purchase of illegal drugs via the Darknet⁴⁰⁶.

This article does not exhaust the subject-matter related to the functioning of dark markets in Poland. It is merely an attempt at verifying whether dark markets currently pose a threat to Poland's internal security. It may serve as the starting point to further research on the Darknet in Poland, and the habits of Poles using "the dark zone" of the Internet.

References:

1. Bennett Cory, *Private 'darknet' markets under siege*. <http://thehill.com/policy/cybersecurity/237905-private-darknet-markets-under-siege>.
2. Biddle Peter, England Paul, Peinado Marcus, Willman Bryan, *The Darknet and Future of Content Distribution*, http://www.bearcave.com/misl/misl_tech/msdrm/darknet.htm.
3. Chen Adrian, *Now You Can Buy Guns on the Online Underground Marketplace*, <http://gawker.com/5879924/now-you-can-buy-guns-on-the-online-underground-marketplace>.

⁴⁰³ K. Finklea, op.cit., p. 2.

⁴⁰⁴ Liczby polskiego Internetu 2015 [*Polish Internet in numbers in 2015*], <http://smmeasure.eu/liczby-polskiego-internetu-2015/> [accessed: 15.06.2018].

⁴⁰⁵ J. Noch, Panoptykon ujawnia, jak służby inwigilują na potęgę. *W 2014 roku ponad 2 mln razy prosili o dane telekomunikacyjne* [*Panoptykon reveals the scale of surveillance by the State's forces which in 2014 made 2 milion requests for tele-communications data*], <http://natemat.pl/137085,-panoptykon-ujawnia-jak-sluzby-inwigiluja-na-potege-w-2014-roku-ponad-2-mln-razy-prosily-o-dane-telekomunikacyjne> [accessed: 15.06.2018].

⁴⁰⁶ *Global Drug Survey 2015*, <https://www.globaldrugsurvey.com/the-global-drug-survey-2015-findings/> [accessed: 15.06.2018].

4. Chertoff Michael i Simon Toby, *The Impact of the Dark Web on Internet Governance and Cyber Security*, Global Commission on Internet Governance, No. 6, February 2015.
5. Cox Joseph, *7 ways the Cops Will Bust You on the Dark Web*, <https://motherboard.vice.com/enus/article/vv73pj/7-ways-the-cops-will-bust-you-on-the-dark-web>.
6. Davidsson Asgeir, *TOR – the Onion Routing Network*, https://www.cert.se/2015/11/2015-11-20_Tor_-_the_Onion_Routing_Network.pdf.
7. Falconer Joel, *Mail-order drugs, hitmen & child porn: A journey into the dark corners of the deep web*, <https://thenextweb.com/insider/2012/10/08/mail-order-drugs-hitmen-child-porn-a-journey-into-the-dark-corners-of-the-deep-web/>.
8. Farrell Henry, *Dark Leviatan*, <https://aeon.co/essays/why-the-hidden-internet-can-t-be-a-libertarian-paradise>.
9. Finklea Kristin, *Dark Web*, Congressional Research Service, 10 March 2017.
10. Gleny Misha, *Mroczny rynek. Hakerzy i nowa mafia [Dark market: Cyberthieves, Cybercops and You]*, Foksal Publishing Group, Warsaw 2011.
11. Greenberg Andy, *'Silk Road 2.0' Launches, Promising A Resurrected Black Market For The Dark Web*, <https://www.forbes.com/sites/andygreenberg/2013/11/06/silk-road-2-0-launches-promising-a-resurrected-black-market-for-the-dark-web/#366adc7d5714..>
12. Greenberg Andy, *Global Police Spring a Trap on Thousands of Dark Web Users*, <https://www.wired.com/story/alphabay-hansa-takedown-dark-web-trap/>.
13. Mazur Konrad, *Polskojęzyczna społeczność przestępcza zorganizowana w sieci darknet [The Polish-speaking organised crime darknet community]*, ICTLAW.pl Publishing Press, Poznań 2016.
14. Noch Jakub, *Panoptykon ujawnia, jak służby inwigilują na potęgę. W 2014 roku ponad 2 mln razy prosiły o dane telekomunikacyjne [Panoptykon reveals the scale of surveillance by the State's forces which in 2014 made 2 milion requests for telecommunications data]*, <http://natemat.pl/137085,panoptykon-ujawnia-jak-sluzby-inwigiluja-na-potege-w-2014-roku-ponad-2-mln-razy-prosily-o-dane-telekomunikacyjne>.
15. Lacson Wesley, Jones Beata, *The 21st Century DarkNet Market: Lessons from the Fall of Silk Road*, *International Journal of Cyber Criminology*, January – June 2016. Vol. 10 (1): 40–61. DOI: 10.5281/zenodo.58521.
16. Lasica Daniel Joseph, *Darknet: Hollywood's War Against the Digital Generation*, „International Security” Spring 1995, vol. 19, No. 4, p. 32-64.
17. Power Mike, *Online high are old as the net: the first e-commerce was a drugs deal*, <https://www.theguardian.com/science/2013/apr/19/online-high-net-drugs-deal>.
18. O'Neill Patrick Howell, *The uncensored history of the Internet's drug revolution* <https://kernelmag.dailydot.com/issue-sections/features-issue-sections/11680/hive-silk-road-drugs-history>.
19. Reid Brian, *Alt Hierarchy History*, https://www.livinginternet.com/u/ui_alt.htm.
20. Woźnica Rafał, *CarderPlanet – pionierzy cyberprzestępczości zorganizowanej [CarderPlanet – organised cybercrime pioneers]*, [in:] *Nowoczesne technologie [Modern Technologies]*, „Kultura i Polityka,” No. 16/2014.

21. Zetter Kim, *Feds Arrest Alleged 'Dread Pirate Roberts,' the Brain Behind the Silk Road Drug Site*, <https://www.wired.com/2013/10/silk-road-raided/> (access on: 08.06.2018).
22. *Czym jest bitcoin? [What is Bitcoin?]* <http://bitcoin.pl/o-bitcoinie/co-to-jest-bitcoin>.
23. *Dark Web & Deep Web Market List With Up & Down Dailu Updated Market Status*, <https://darkwebnews.com/dark-web-market-list/> (access on: 08.06.2018).
24. *Decentralized Darknet Markets Have Arrived: OpenBaar 2.0 Beta Launches with Support for Tor*, <https://www.deepdotweb.com/2017/09/23/decentralized-darknet-markets-arrived-openbaaar-2-0-beta-launches-support-tor/>.
25. *European Union. Serious and Organised Crime Threat Assessment. Crime in the age of technology*, European Police Office 2017.
26. *The European Drug Report*, the European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA), the Publications Office of the European Union, Luxembourg 2017.
27. *Exploring the Depths of the Deep Web*, <https://visual.ly/community/infographic/technology/exploring-deep-web-semantic-search> (access on: 08.06.2018).
28. *The Future of Dark Web Marketplaces*, <https://darkwebnews.com/darkwebmarkets/darknet-markets-future/>.
29. *Jak zachować anonimowość w sieci TOR [How to stay anonymous in TOR]*, <http://libertarianin.org/jak-byc-anonimowym-w-internecie/>.
30. *Liczby polskiego Internetu 2015 [Polish Internet in numbers in 2015]*, <http://smmeasure.eu/liczby-polskiego-internetu-2015/>.
31. *Massive Blow To Criminal Dark Web Activities After Globally Coordinated Operation*, <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/massive-blow-to-criminal-dark-web-activities-after-globally-coordinated-operation>.
32. *Młodzież 2013 [Youth in 2013]*, the National Bureau for Drug Prevention, Warsaw 2014.
33. *Most activity on the darkweb is legal and mundane*, <https://www.helpnetsecurity.com/2016/11/03/dark-web-legal/>.
34. *Moldova, OpenNet Initiative*, <https://opennet.net/research/profiles/moldova>.
35. *Operation Onymous*, <https://www.europol.europa.eu/activities-services/europol-in-action/operations/operation-onymous>.
36. *Operation In Our Sites*, <https://www.europol.europa.eu/activities-services/europol-in-action/operations/operation-in-our-sites-ios> (access on: 14.06.2018).
37. *The Polish police catches TOR criminals (INTERVIEW)*, <http://www.cyberdefence24.pl/polska-policja-lapie-przestepcow-za-torem-wywiad>.
38. *Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2016 roku [Poland's Security 2016 Report]*, the Ministry of the Interior and Administration.
39. *Silk Road successors*, <https://www.economist.com/graphic-detail/2015/05/29/silk-road-successors?fsrc=scn%2Ftw%2Fte%2Fbl%2Fed%2Fsilkroadsuccessors>.

*Ph. D. Yuriy Rudyk**

*Ph. D. Victor Kuts**

*D. Sc. Mykola Mykyichuk**

Ocena zgodności ze względu na czynniki bezpieczeństwa energetycznego

Streszczenie: Uwzględnienie zagrożeń bezpieczeństwa przy wdrażaniu oceny zgodności wymagań technicznych dla przepisów technicznych UE jest problemem na Ukrainie. Obecnie istnieje problem zinstytucjonalizowania terminów, w których traktuje się pojęcia bezpieczeństwa, zagrożenia i ryzyka. Bezpieczeństwo przy wdrażaniu oceny zgodności wymagań technicznych to system pozostający pod względem akceptowalnego ryzyka, podczas gdy ryzyko jest stanem systemu podatnym na szkody. Jednocześnie wyrażenie strat i ryzyka ich wystąpienia jest zdeterminowane przez prawdopodobieństwo uszkodzenia i jego konsekwencje. Biorąc pod uwagę złożoność koncepcji bezpieczeństwa jako systemu wielocharakterystycznego, analizujemy zestaw elementów, czyli niektóre części systemu, spośród których niektóre są ze sobą powiązane, co pozwala nam je traktować jako całość w stosunku do innych systemów. Zasadniczo ryzyko jest określane poprzez pomnożenie prawdopodobieństwa wystąpienia negatywnego scenariusza (zderzenia) ze szkodliwym wpływem (stratą). Jeśli ustalić wymiar wartości ryzyka technologicznego, będzie to zależeć od prawdopodobieństwa i znaczenia szkody nieokreślonej, która w ostatecznym przybliżeniu może być wyrażona w jednostkach finansowych. Większość wymagań bezpieczeństwa dotyczy produktów, procesów i usług. W związku z tym wymagane jest łączne wykorzystanie oceny ryzyka i oceny zgodności systemów technicznych.

Słowa kluczowe: regulacje bezpieczeństwa technicznego, ocena ryzyka, systemy oceny zgodności.

Assessment of Compliance Due Energy Safety Factors

Abstract: There is a problem of taking into account the safety risks in the implementation of technical requirements conformity assessment for the EU technical regulations in Ukraine. There is a problem in institutionalization of terms, which treats the concept of safety, hazard and risk too. Safety is the system remaining in terms of acceptable risk, while the risk is the state of the system vulnerable to harm as the maximum expression of loss and only risk is determined by the possibility that during / over a period determined by probabilic damage and its consequences. Considering the complexity

* Lviv State University of Life Safety.

* Lviv Polytechnic National University.

* Lviv Polytechnic National University.

of the concept of safety as a multicharacteristics system, we analyze a set of elements, meaning certain parts of the world, among which some are linked which allow us to consider them as a whole in relation to other systems. In general, the risk is determined by multiplying the likelihood of a negative scenario (crash) with the harmful effects (loss). If it set the value dimension of technological risk, it will depend on the probability and significance of dimensionless damage that in the final approximation can be expressed in financial units. The bulk of the safety requirements concerns products, processes and services. However, the overall safety of human life is also achieved by control life support systems. Thus, the combined use of risk assessment and evaluation of conformity are required.

Key words: technical safety regulation, risk assessment, compliance assessmentsystems.

The progress of civilization and the technological development behind it, as well as the phenomenon of globalization, cause constant changes and the emergence of new threats in the field of safety. The consequence of these threats may be loss of life, health, material values, destabilization of political and economic development or loss of conditions for free existence and development. These threats may occur in various areas with difficult to determine range, intensity, time of occurrence and unpredictable consequences, which causes a change in the conditions of functioning of the systems and societies.

Taking into account the safety risks in the implementation of technical requirements conformity assessment for the EU technical regulations in Ukraine. The conceptual apparatus of safety standards in Ukraine's technical regulation, which is directed to achieve the requirements of the EU and the removal of trade barriers, to ensure the transition from a system of mandatory certification to the conformity assessment system according to the requirements of technical regulations, in this article are examined. The bulk of the safety requirements concerns products, processes and services. However, the overall safety of human life is also achieved by control life support systems. Thus, the combined use of risk assessment and evaluation of conformity are required.

The interpretation of the content and scope of the concepts of „safe, safety, hazard, risk, danger” is extremely important in the perspective of the correctness of their application in practice and achieving normalization in the society of the goals that they, in fact, represent. An urgent task today is presented in the approximation process of Technical Regulation System of Ukraine and the European Union.

Safety is expressed as a state of security from recognized hazards that could cause harm. The impossibility of absolute safety, as well as the complete absence of risk is acknowledged. In turn, there are no products or systems, without some risk.

The use of the word „safe” as a descriptive adjective can be admitted if it is left out of the transfer of useful information.

Today there is a problem in institutionalization of terms, which treats the concept of safety, hazard and risk. Often different authors put different meaning in the same concept. Most often the safety concept in literature is defined as a state of protection. The content of protection is not disclosed. Some authors believe that „the hazard and risk are synonyms, and safety has the opposite meaning”⁴⁰⁷. Sometimes safety is seen as a concept opposite to the concept of hazard⁴⁰⁸. As a result, the complexity of determining one concept is transferred to another.

The article⁴⁰⁹ is an attempt to find a logical sequence of concepts needed for the definition of „security” by way of defining „system” and „interaction” concepts.

Considering the complexity of the concept of safety as a multi-characteristics system, we analyze a set of elements, meaning certain parts of the world, among which some are linked. This approach allows us to consider them as a whole in relation to other systems. Interactions with other systems, their internal dynamics of development, leading to system changes (transitions between its states). The breakdown in the system depends on the selection criteria and may be varied. The definition of „safety” is often viewed in situations where the state change of the selected system is analyzed, in relation to other systems which form the „environment.”

Fixating appearance and evaluating changes that occur with this system (object safety) occurs based on targets such as positive (gains), negative (loss) or neutral. The process of evaluation can be made both from outside and from the inside of the system. It is possible that part of the system settings changes to the direction of gain, and the other – to the side of loss. Thus, the overall effect is determined as the difference between gains and losses.

Should negative consequences dominate and the overall effect is negative – the system is damaged. Loss is a negative effect of changes that occur in the system. Hazard is the possibility that the system will be damaged as the maximum expression of losses. Hazard is a measure of the most pronounced negative changes.

Given the passage of qualitatively different changes and impacts, biology, fire, chemical, radiation and other hazards can be considered. The causes of hazards can be contained both in the analyzed system and the surrounding systems. The choice of evaluation procedures can influence the situation in which there is a possibility of causing damage. Certain features of assessment and management can be combined. Various management strategies have different effects on the system.

⁴⁰⁷ Ecological safety of Ukraine: A.B. Kaczynski - 2001. // Section 3 Risk Analysis - Methodological basis for solving human and environmental safety problems, <http://www.old.niss.gov.ua/book/Kachin/1-3.htm> [accessed 15.04. 2018].

⁴⁰⁸ V.V. Vitlinsky, *Riskology in Economics and Entrepreneurship*. Kyjiv KNEU, 2004, p. 480.

⁴⁰⁹ M.M. Mykyichuk, *Metrological risks of product quality control at the manufacturing stage. Methods and instruments of quality control* / Scientific and Technical Journal of the Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, 2011, no 26, p. 120-123.

To assess the effectiveness of management the concept of „risk” can be introduced as a measure of hazard for different management strategies, including the absence of risk management⁴¹⁰. Risk is a measure of hazard, describing the possibility of the injury and its severity. It is assumed that it is possible to estimate the scale of damage - its weight. This definition includes as a special case application in practice methods for risk assessment as expectation of loss.

In general, the concept of „risk” and „hazard” are close. Most often risk acts as a characteristics change (risky action) and hazard - a characteristic of the facility (hazardous factor). Another concept of risk as a state of uncertainty where some of the possibilities involve a loss, catastrophe, or other undesirable outcome, with possibility for measurement of risk due setting of possibilities each with quantified probabilities and quantified losses⁴¹¹.

The hazards and risks associated with them are everywhere, but when the known measures can be taken they minimize or eliminate the risk. The movement on the stairs might threaten the fall, but the probability of this is scarce. Stairs are hazardous, the likelihood of injury is known as a risk. Everything we do exposes us to hazard. But how do we do it, determines the risk. In addition, some risks have meaning only if we do it in larger amounts or over long periods of time. Drinking too much water can cause the brain to expand and kill you, but it is unlikely that anyone ever drank required number for a short period of time. The first rule of toxicology is that all substances create the effect, but the dose determines whether the effect is negative or positive. For example, the process of classification and labeling of European Union intended to refer to the dangers of chemicals, not the statistical risk they may pose through normal use or the extreme way⁴¹².

Psychologists define risk in behavior as the action, the implementation of which threatens the very important needs. Situations of risk based on the choice of two alternative behaviors - associated with possible failure, on the one hand, and providing at least the minimum conservation already achieved on the other. The choice of risky behavior is not always due to a higher value results, achieved with this. A tendency to take selfless risks is often, and it is perceived as an independent value⁴¹³. Freedom to risk ones life is inseparable from liberty, and coercion to such risk is a flagrant assault on personal freedom and therefore immoral.

For further purposes of the article we will consider one type of risk - technical. The technical risk is proportional to the probability of failure of technical devices

⁴¹⁰ ISO/IEK Guide 73:2002. Risk management – Vocabulary – Guidelines for use in standards.

⁴¹¹ Douglas Hubbard, *The Failure of Risk Management: Why It's Broken and How to Fix It*, John Wiley & Sons, 2009.

⁴¹² *Hazard vs Risk*, http://www.dehp-facts.com/CLab/CL_hazard.htm [accessed 15.04. 2018].

⁴¹³ *Dictionary on Psychology*, <http://www.slovarik.kiev.ua/psychology/t/123726.html> [accessed 15.04. 2018].

with consequences of a certain level, which determine its degree: high, medium, low - during a certain period of operation of a hazardous production facility.

Security (in contrast to the broader concept safety) risk management involves protection of assets from harm caused by deliberate acts. A more detailed definition is: „A security risk is any event that could result in the compromise of organizational assets i.e. the unauthorized use, loss, damage, disclosure ..., and includes the risk of harm to people. Consideration of security risk is a vital component of risk management.”⁴¹⁴ This analysis of safety measures to reduce technical risks are insufficient due to lack of consideration of equipment failure.

Tolerable level of risk is accepted in a given context based on the current values of society⁴¹⁵. The risk of the operation of a facility is acceptable if, for the benefit of its exploitation, the society is ready to take this risk. Thus, acceptable risk represents a certain compromise between the level of safety and the possibilities to achieve it. It is now assumed that for the action of man-made hazards in general, individual risk is considered acceptable if its value does not exceed 10^{-6} . Risk is the potential and probable magnitude of the consequences of the negative impact over time⁴¹⁶.

Safety is achieved by reducing risk to a tolerable level, defined in this Guide 51 as tolerable risk. One of the most significant and influential publications on this concept is *Of Acceptable Risk: Science and the Determination of Safety* by William W. Lowrance: „Nothing can be absolutely free of risk. One can't think of anything that isn't, under some circumstances, able to cause harm. Because nothing can be absolutely free of risk, nothing can be said to be absolutely safe. There are degrees of risk, and consequently there are degrees of safety”⁴¹⁷.

In scenario analysis „risk” is distinguished from „threat.” Threat is an unresearched negative event, which some analysts may be unable to estimate when assessing the risk, because the event never took place, and it is no available information on effective preventive measures (to reduce the likelihood or impact of possible future events). At the same time, in the Polish language the term „zagrozenie” corresponds to the concept of “*hazard/небезпека*” in English and Ukrainian. Conversely, in the Polish language a term meets the notion of a “*threat/загроза*” in English and Ukrainian.

In general, the risk is determined by multiplying the likelihood of a negative scenario (crash) with the harmful effects (loss). If it set the value dimension of technological risk, it will depend on the probability and significance of dimensionless damage that in the final approximation can be expressed in financial units. The maximum

⁴¹⁴ Julian Talbot and Miles Jakeman, *Security Risk Management Body of Knowledge*, John Wiley & Sons, 2009.

⁴¹⁵ ISO/IEC Guide 51:2014(en) Safety aspects — Guidelines for their inclusion in standards, <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso-iec:guide:51:ed-3:v1:en> [accessed 15.04. 2018].

⁴¹⁶ *Law of Ukraine on Technical Regulations and Conformity Assessment* (VVR, 2015, No. 14, p.96).

⁴¹⁷ Fred A. Manuele and Bruce W. Main, *On Acceptable Risk*, http://www.ehstoday.com/news/ehs_imp_35066 [accessed 15.04. 2018].

amount of damage equals to the full cost of material resources facility, staff losses and environmental damage.

The risk associated with a particularly dangerous situation depends on the following elements: S_z – how serious the damage that may result from the considered hazard can be; P_r – the probability of damage occurrence, which is the function of vulnerability to hazards manifestation of a dangerous event, technical and human possibilities to avoid harm

$$R = P_r \times S_z \quad (1)$$

Risk management is based on achieving a certain level of safety, the balance of benefits\gains and costs within the individual object, territory and state in general. However, risk management mechanisms which are meant to reduce risk values, are not widely applied practically. So, quantitative risk assessment is used only in specific areas, namely in the safety analysis of nuclear power plants, declaring safety of high hazard facilities. The basic mechanisms of risk management state regulation are state standardization, examination, state supervision and control, licensing, economic regulation, declaration of hazardous facilities safety and insurance.

These mechanisms are based on input of protective measures in the characteristics of products or systems that are more efficient, in addition the experience shows that even well projected provision can fall or be overwhelmed or information for the improvement may not be applicable.

Provision will be used for protection in all cases where project administration safety measure are applied, which will not make it possible for insufficient risk reduction nor eliminating hazards. Supplementary protective measures which involve additional equipment, can provide improved safety.

The expected reliability of the effect is relatively low from the information for improvement, which may consist of organizational measures, appropriate behavior, and attention, application of personal protective equipment (PPE), trainings and training compared to proven technical protective equipment. Information for the improvement is not a substitute for proper use of safety input project activity, ensurement or complementary protective measures⁴¹⁸.

That safety can be expressed as a value inversed to the risk factors as both of its multipliers by equation (1) made a negative contribution to the safety of the state of the facility, but the importance of safety will increase the value invested in safety measures. Precautions consist of technical means of control and monitoring, licensing staff. Precautions consist of the use of means of prevention, control and mitigation so that the overall risk is minimal. However, none of the scenarios of accidents, regardless of its probability must not make up a disproportionate share of the risk.

⁴¹⁸ *Law of Ukraine The Concept of Risk Management*, <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/37-2014-r#n8> [accessed 15.04. 2018].

Safety is defined separately as a derivative of the achieved state of security - the state of the product is the result of the production and circulation, which is performed in compliance with established sanitary measures and/or technical regulations, and provides assurance that the product is not harmful to health of the person (consumer), if consumed on purpose⁴¹⁹.

Currently, the prevailing understanding is that the risk to any system cannot be reduced to zero. In other words, there is no absolute safety. In this sense, it is more logical to treat safety of a system as its condition during which the overall risk does not exceed a certain threshold, as determined in the assessment according to the chosen scale. This allows safety to be defined as the system remaining in incidental risk condition. This principle is known as the principle of ALAPA (As Low As Practically Achievable - as low as is practicable). However, in the conditions of high hazard and environmental pollution, such an approach would be idealized. Therefore, at present the generally accepted definition is the following: safety is when the system stays in terms of acceptable risk. This principle is known as the principle of ALARA. Another definition is ALARP stands for „as low as reasonably practicable”, and is a term often used in the regulation and management of safety-critical and safety-involved systems⁴²⁰.

It should be noted that in both cases the safety scale is an ordinal scale, which only takes into account non-exceeding levels of risk that is limited to the area of safety, in other words, the threshold of safety.

At least five aspects of relativity of safety can be specified. Analyzing safety, it must be understood:

- the composition or the limits of the system of safety which is at stake;
- the position from which changes in the system are viewed (conformity assessment);
- the defined area of safety;
- the threshold of safety;
- the dynamics of the processes influencing the change risk assessments and establishing the safety threshold.

Thus, for example, for an industrial facility it means defined operating conditions that satisfy the conditions of not exceeding the threshold of safety.

Analysis and risk assessment include identification of hazards, assessment of the probability of events and evaluation of results. Controlling risk involves determining acceptable risk and comparative evaluation of options and/or alternatives through monitoring and analysis solutions. Risk Control also includes prevention of failures (accidents) and reduction of their consequences.

⁴¹⁹ *Law of Ukraine The Safety and Quality of Food Products*, <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2809-15> [accessed 15.05. 2018].

⁴²⁰ *ALARP*, <https://en.wikipedia.org/wiki/ALARP> [accessed 15.05. 2018].

It is necessary to distinguish on one hand the degree of influence of risk on the objectives and on the other - the degree of uncertainty that defines risk itself. For example, the risk of using poor quality materials to achieve the ultimate goal has a significant effect, but we assume that the probability of this risk is low, then their production indicates an insignificant level.

Production risks are impactful factors that may occur unpredictably and uncontrollably as a direct raw material in the preparation and during the production or other post-production stages. Since the extent of their impact on the environment is accidental, then the assessment of their effects will be random. So they are the distributed quantities, to describe which to the laws of probability distribution are to be applied.

In addition, the causes of the risks are different and depend on a large set of random impact factors that cause them. Therefore, assessment of the likelihood of their occurrence is also random. Based on the above reasoning it is assumed that the total assessment of each risk should be sought on the basis of composition of distribution laws of the degree of influence on the production process and the likelihood of their occurrence in a particular area of the technological cycle.

Applying the fundamental theorem of independent random variables it can be assumed that the mathematical expectation of the sum of the above mentioned random variables are to be found as the sum of mathematical expectations terms. Therefore the total assessment of each risk can be defined as the sum of its degree of impact and likelihood of occurrence.

Despite all the security measures taken in Ukraine and the continuous increase in the level of reliability of nuclear technology, the emergency situations at the nuclear power plant with the release of radionuclides into the environment is still a probable event. Therefore, a nuclear-powered state should be prepared to respond to such accidents. This will significantly reduce both the severity of the consequences of the accident and the cost of response, which is much less than the cost of overcoming its consequences. Unfortunately, in Ukraine, so far, most of the elements of the emergency response system are missing⁴²¹.

World experience shows that the cost of building a new nuclear power plant is commensurate with the costs of decommissioning it in the absence of accidental pollution. For example, in 2006, the decommissioning of the four-blocks Chernobyl NPP will amount to approximately \$ 4 billion, a two-blocks Ignalina NPP (Lithuania) with similar units estimated at \$ 3.6 billion.

The NPP design, as a safe source of energy, should set the cost of building a new one and decommission it in the event of no accidental pollution. And it is economically justified even with an approximate calculation. For operating NPPs, the

⁴²¹ V. Baryakhtar, *Creation of a reliable system of radiation safety of the population of Ukraine*, <http://ukurier.gov.ua/uk/news/stvorennya-nadijnoyi-sistemi-radiacijnoyi-bezpeki/> [accessed 15.05.2018].

project lifetime was 30 years. It is necessary to consider the need for annual repairs of various degrees, which will leave about 260 days of work per year. The main type of power units is WWER-1000 MW. Having adopted the average selling price for the NPP for the project lifetime equal to \$ 0.05, we will receive the total profit from this project $C = W * t * p$.

$$C = 30 \times 260 \times 24 [\text{hours}] \times 0.05 [\$ / \text{kWh}] \times (1000000) [\text{kW}] \approx \$ 10 \text{ billion} \quad (2)$$

This amount also includes operating costs and revenue. Simply taking an approximate amount of the cost of construction and decommissioning of the one block NPP is equal to \$ 1 billion, you can set the value of the deductions for safe decommissioning of the high risk level facility (in the example given 1/10 of the total profit). This value can be used during the evaluation of the conformity of technical systems according to the requirements of the European Union technical regulations. If the service life is prolonged, it is necessary to take into account the relevant values of the time of operation and the amount of equipment replacement costs.

Regarding the fourth block of the Chernobyl NPP, in which the disaster occurred in 1986, the costs of turning it into an environmentally friendly facility are still not exactly estimated in the absence of analogies in the world. The total mass of contaminated equipment and structures is estimated at 1 450 000 tons. In addition, on the territory of Chernobyl NPP there are storage facilities: liquid and solid radwaste; spent nuclear fuel from more than 20,000 fuel assemblies, of which 68 were damaged.

According to the methodology for investigating nuclear events, International Atomic Energy Agency (IAEA) has four components: project, equipment, procedures, and personnel. Regarding ChNPP: the project was very imperfect, due to its appearance in the military sphere, the development of the requirement for the rapid commissioning of several reactors annually, and the case of type WWER produced 1 per year. Therefore, for the purpose of energy expansion into Eastern Europe, in the USSR channel reactors of the type RBMK were introduced. They have a very large active zone with heavy control for the operator, which constantly requires the regulation of uneven activity in geometry, fuel height, radius, etc. In addition, the positive coefficients of reactivity, that is, when the effect on the active zone of casual power growth is an increase in the flow of neutrons, which again increase the power - the property self-scrolling. Such a project can work only in the presence of compensatory measures and their strict observance - and this was not at the Chernobyl NPP⁴²². The equipment of the reactor emergency protection system failed to fulfill its functions. The graphite part of the bar had the best slowing properties than the water it displaced. Therefore, at the moment of entering the active zone, he improved its reproductive capacity, what overlocked the reactor.

⁴²² V. Sklyarov, *Tomorrow was Chernobyl*, <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/14438/file.pdf> [accessed: 18.05.2018].

Operational procedures were also inadequate. A requirement was set for a minimum supply of reactivity of 16 rods, and after the disaster the regulations were rewritten to 30 rods. For staff who were to refuse to execute an improperly approved experiment program. There were errors in shutting down the reactor with the inclusion of eight main circulating pumps, when allowed 6, and a number of others known from the standpoint of today's knowledge.

For example, the main and decisive cause of the Chernobyl disaster is wrong system design, defined by the concept of nuclear safety based on the design of a maximum accident being wide gap pipe section damage. Stubborn rejection and ignorance of risk assessment beyond design basis, accidents with core damage and release of fuel is the fundamental and serious error in the design and construction of not a military but an energy device. All violations and errors are synthesized by criminally low safety culture at all stages of the nuclear technology⁴²³.

In the 90's reactors of all designs were analyzed, which revealed a lack of security. Also developed tools for the analysis of both project and non-project accidents. Probabilistic safety analysis has been applied, where every other tree has been designed and all probability is calculated. Simultaneously developed symptom-oriented instructions for personnel actions that are implemented on full-scale simulators. Today, the operational staff receives personal licenses for the management of the NPP reactor⁴²⁴.

To date, in the engineering minds a concept of safety culture is established. Operators should know the fundamental results of any likely safety assessments of the stations that demonstrate the possibilities and importance of safety. The effective methods of training include those which take into account physiological, intellectual and social characteristics of people.

Disaster can be defined as a serious disruption of the functioning of a society involving widespread human, material, economic or environmental losses and impacts, which exceeds the ability of the affected society to cope using its own resources⁴²⁵. Disasters could be described as a result of the combination of the exposure to a hazard, the conditions of vulnerability that are present and insufficient measures to reduce or cope with the potential negative consequences. Disaster impacts may include loss of life, injury, and disease and other negative effects on human well-being, damage to critical infrastructure, destruction of assets, loss of services, social and economic disruption and environmental degradation.

Ukraine should form a long-term plan for switching from nuclear power to alternative sources of electricity generation, as is customary in many European countries.

⁴²³ *Chernobyl disaster*, https://en.wikipedia.org/wiki/Chernobyl_disaster [accessed 15.04. 2018].

⁴²⁴ Y. Nedashkovsky, <http://www.atomforum.org.ua/ouractivity4630> [accessed 15.04. 2018].

⁴²⁵ United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNISDR), "2009 UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction", <http://www.unisdr.org/we/inform/terminology> [accessed 15.04. 2018].

Constantly prolonging the exploitation period can be a threat both for the environment and for citizens.

One of the measures for development of shunting capacities is the installation of the third hydropower unit at Tashlyk GAEP, financed by the state budget, and today the source is an integral part of the electricity tariff⁴²⁶. This will increase the reliability and efficiency of the combined energy system of Ukraine by covering the peak and failing parts of the load schedule.

The analysis of wind power in different regions shows that there are strong winds in the Carpathian region, the average annual wind speed is 6.5 - 7.5 m/s. This potential of wind makes it possible to build cost-effective powerful industrial wind power plants. Because windmills can already spin at a wind force of 3 m/s, working on new wind power projects, Sambir-2, with a capacity of 20.7 MW; Sokalska wind power plant, capacity 33.5 MW and Skoliv wind power station, capacity of 50 MW⁴²⁷ are continued.

In Ukraine there are processes of publication and revision of the Technical Regulations (TR), conformity assessment procedures (CAP); number of manufacturer's laboratories are accredited. The manufacturer can either make their own declaration of conformity, or take part in CAP as 3rd party. The periodicity and monitoring of CAP agents is predicted. Ahead is CAP perspective outside of Ukraine (European Accreditation). For the realization of the declared principle „One lab, one test, one certificate” Ukraine should conclude relevant agreements at the national level with certain countries. Among the conditions under which it will be possible are CAP modules and procedures compliance. It is therefore important to develop Ukrainian TR and Modules CAP harmonized with the rest of the world.

A national accreditation body (NAAU) is appointed, which particularly cares about accredited laboratories. Market surveillance is declared but not appointed yet⁴²⁸. This is one of the reasons of today's orgy of inappropriate products, systems and implementors in Ukraine. Supervision of certification centers NAAU is made according to ISO/IEC 17025:2005 General requirements for the competence of research and calibration laboratories.

The inspecting authorities may act in the CAP, as a third party following the ISO/IEC 17020:2012⁴²⁹. Today there are six of them in Ukraine. The importer can make a declaration of conformity. For this, he must obtain authorization from the foreign

⁴²⁶ *Economics*, <http://economics.unian.net/energetics/1356334-dlya-zapuska-tretego-gidroagregata-tashlykskoy-gaes-neobhodimo-27-milliarda.html> [accessed 15.04. 2018].

⁴²⁷ *Vitrovaelektrostantsiya*, http://zik.ua/news/2016/10/10/vitrova_elektrostantsiya_na_lvivshchyni_v_energetychnu_systemu_935612[accessed 15.04. 2018].

⁴²⁸ *Law of Ukraine On state market supervision and control of non-food production*, <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2735-17>[accessed 15.04. 2018].

⁴²⁹ ISO/IEC 17020:2012 Conformity assessment -- Requirements for the operation of various types of bodies performing inspection, <http://naau.org.ua/files/151357.pdf> [accessed 15.04. 2018].

manufacturer and have documentation, test reports, certificates, and so on. This documentation must be kept for 10 years (and after the discontinuation of the product) - for presentation at the request of market control.

Unlike Europe, where technical regulations are self-sufficient in Ukraine they are put into effect by laws and regulations. Standards are mandatory in the following cases:

- Defined by the Commercial Code (Art. 15);
- If it is specified in the contract;
- If the standard is stated on the packaging of the product.
- Safety standards;
- Standards included in technical regulations lists;
- Standards that are written in the tender conditions.

The following requires improving: the legislative framework for conformity assessment rescue, fire and special vehicles and equipment used for fire prevention and extinguishing them, emergencies accordance with the Agreement on Technical Barriers to Trade of the World Trade Organization, EU directives; the application of the concept of risk assessment products and services in the field of civil protection based on international standards ISO 31000 in determining the assessment modules; implementation of inspection procedures in the field of fire and technological safety requirements for ISO/IEC 17020:2012.

In Ukraine a moratorium on inspections was active, when most supervisory authorities may carry out inspections only with the approval of the Cabinet, at the request of the court, on the application of the Company itself or if such actions are required by the Criminal Procedure Code of Ukraine⁴³⁰. In the European Union such thing as a „moratorium on inspections” does not exist. But the problem of Ukrainian legislation is deeper. We have no specific exceptions regarding, for example, inspections special in such sensitive areas as market, sanitary and phytosanitary supervision.

Conformity of product compliance, application or use of which could cause hazard for the consumer, is assigned to legislatively regulated sphere in Ukraine, and is mandatory for the manufacturer or supplier. Conformity of product compliance in the area regulated by law is carried out through its certification. In the event that such a subject can be assigned at the same time to two or more risk levels, it is subject to a higher risk than those to which it may be assigned⁴³¹.

The need for oversight in many areas is enshrined in Ukraine’s obligations under the Association Agreement. Thus, according to article 56 of the Association Agree-

⁴³⁰ *Parliamentary Expert Group*, <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/08/4/7036586/> [accessed 15.04. 2018].

⁴³¹ *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1043* dated 27.12.2017 Criteria for assessing the risk of economic activities and determined frequency of scheduled state supervision (control) of technological and fire safety.

ment, Ukraine shall comply with the principles and practices set out by the decisions and regulations of the EU, which include the European Parliament and of the Council № 765/2008/EU⁴³² requirements towards market surveillance related to trade in goods.

Market surveillance authorities should have sufficient powers, resources and competence to receive all necessary documentation from manufacturers; to verify that producers take all measures to eliminate risks; in justified cases to have access to the manufacturer's premises and obtaining samples for testing, and in extreme cases destroy products; take measures to retire hazardous products.

The bill draft „On peculiarities of State Supervision (Control) in Economic Activity” № 3153⁴³³ it is confirmed that a radical limitation of inspections had negative consequences for society and the state. A significant increase in the number of appeals on violation of legislation on consumer protection acknowledges that there was a violation of constitutional norms and EU Directives, and caused a negative reaction of the EU and the risk of restricting exports of domestic products to foreign markets.

Summarizing the facts, we see a clear trend: there is no logical strategy for reform of regulatory policy in individual sectors and overall in Ukraine. Sometimes even the logic of decision-making is not present, including on chronology of some changes.

1. The content and scope of the concepts of „safe, safety, hazard, risk, and threat” are extremely important in view of the correctness of their application in normalization practice of achieving goals in the society that they, in fact, represent. Safety is the system remaining in terms of acceptable risk, while the risk is the state of the system vulnerable to harm as the maximum expression of loss and only risk is determined by the possibility that during / over a period determined by probabilistic damage and its consequences.

2. Risk as a measure of hazard, which characterizes the possibility of injury and its quantitative depends on the severity (financial expression) damage that can result from a considered risk; and the likelihood of the harm is a function of vulnerability to hazards manifestation of a dangerous event, technical and human possibilities to avoid harm. Security (in contrast to the broader concept safety) risk management involves protection of assets from harm caused by deliberate acts.

3. Risk management is conducted to achieve a certain level of safety, the balance of benefits and costs within the individual object, territory and state in general. A quantitative risk assessment, which is used only in certain areas, such as the safety analysis of nuclear power plants, declaring safety of hazardous plants, supplemented main mechanisms of state regulation in the field of risk management, standardization,

⁴³² *Regulation EU N 765/2008*, http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_938 [accessed 15.04. 2018].

⁴³³ *Draft Law On state market supervision and control of non-food production*, http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=3153&skl=9 [accessed 15.04. 2018].

examination, state and market surveillance and control, licensing, economic regulation, declaration of hazardous facilities safety and insurance.

4. Evaluation of Products compliance, application or use of which could cause a risk to consumers, the legislation referred to Ukraine legally regulated areas and is binding on the manufacturer or the supplier of such products. Conformity of products in the area regulated by law, carried through its certification.

5. In the project of high risk level facility should be laid economically justified expences on the completely independently prepared rapid reaction forces, capable of effectively solve the problem of life support and rescue people in any conditions on a high professional level.

6. The achievement of EU requirements and eliminating barriers to trade by making the transition from a system of mandatory certification to the conformity assessment system according to the requirements of technical regulations on the safety of products, processes and services for the consumer. However, in general, human safety is also achieved through control of life support systems. Therefore, joining the use of risk evaluation and assessment is proposed.

References:

1. *ALARP*, <https://en.wikipedia.org/wiki/ALARP> .
2. Baryakhtar V., *Creation of a reliable system of radiation safety of the population of Ukraine*, <http://ukurier.gov.ua/uk/news/stvorennya-nadijnoyi-sistemi-radiacijnoyi-bezpeki>.
3. *Chernobyl disaster*, https://en.wikipedia.org/wiki/Chernobyl_disaster .
4. *Developing The Critical Infrastructure Protection System in Ukraine*, (ed.) O. Sukhodolia. Kyiv: NISS, 2017.
5. *Dictionary on Psychology*, <http://www.slovarik.kiev.ua/psychology/т/123726.html>.
6. *Draft Law The state market supervision and control of non-food prduction*, http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=3153&skl=9.
7. *Economics*, <http://economics.unian.net/energetics/1356334-dlya-zapuska-tretego-gidro-agregata-tashlyikskoy-gaes-neobhodimo-27-milliarda.html> .
8. *Hazard vs Risk*, http://www.dehp-facts.com/CLab/CL_hazard.htm .
9. Hubbard D., *The Failure of Risk Management: Why It's Broken and How to Fix It*, John Wiley & Sons, 2009.
10. ISO/IEC 17020:2012 Conformity assessment -- Requirements for the operation of various types of bodies performing inspection, <http://naau.org.ua/files/151357.pdf>.
11. ISO/IEC Guide 51:2014(en) Safety aspects - Guidelines for their inclusion in standards, <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso-iec:guide:51:ed-3:v1:en> .
12. ISO/IEK Guide 73:2002. Risk management – Vocabulary – Guidelines for use in standards.
13. Kaczynski A.B., *Ecological safety of Ukraine: 2001*. SECTION 3. “Risk Analysis - Methodological basis for solving human and environmental safety problems, <http://www.old.niss.gov.ua/book/Kachin/1-3.htm>.

14. *Law of Ukraine The Concept of Risk Management*, <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/37-2014-r#n8>.
15. *Law of Ukraine The Safety and Quality of Food Products*, <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2809-15>.
16. *Law of Ukraine The State Market Supervision and Control of Non-Food Production*, <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2735-17>.
17. *Law of Ukraine The Technical Regulations and Conformity Assessment*. “VVR”, 2015, no. 14.
18. Manuele F. A. and Main B. W., *On Acceptable Risk*, http://www.ehstoday.com/news/ehs_imp_35066.
19. Mykyichuk M.M., *Metrological risks of product quality control at the manufacturing stage. Methods and instruments of quality control*. “Scientific and Technical Journal of the Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas”, 2011, nr 26 .
20. Nedashkovsky Y., <http://www.atomforum.org.ua/ouractivity4630> .
21. *Parliamentary Expert Group*, <http://www.euointegration.com.ua/articles/2015/08/4/7036586>.
22. *Regulation EU N 765/2008*, http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_938.
23. *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1043 dated 27.12.2017* Criteria for assessing the risk of economic activities and determined frequency of scheduled state super- vision (control) of technological and fire safety.
24. Sklyarov V., *Tomorrow was Chernobyl +* . Kyjiv: Education, 2011.
25. Talbot J. and Jakeman M., *Security Risk Management Body of Knowledge*, John Wiley & Sons, 2009.
26. *United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNISDR)*, «2009 UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction», <http://www.unisdr.org/we/inform/terminology>.
27. Vitlinsky V.V., *Riskology in Economics and Entrepreneurship*. Kyjiv: KNEU, 2004.

Kapitał gospodarczy jako element bezpieczeństwa finansowego państwa i jego miejsce w systemie bezpieczeństwa ekonomicznego.

Streszczenie: Obecnie, UE jest najbardziej skutecznym przykładem integracji państw w jeden silny politycznie i gospodarczo system 28 państw członkowskich. Jej wyjątkowość wyraża się w tym, że od czasu założenia, aż do teraz Unia opiera się na zasadach demokratycznych jako, że decyzje podejmowane są poprzez uzyskanie zgody państw członkowskich. Demokratyczny i prawny charakter relacji wewnątrz Unii Europejskiej pozwala połączyć interes całej Unii z interesem poszczególnych niezależnych państw członkowskich, dlatego też kraje Europejskie ubiegające się o członkostwo próbują spełnić wszystkie wymagania by stać się pełnoprawnym członkiem. Aspiracje integracyjne Ukrainy to polityczna rzeczywistość i są realizowane w praktycznych rozwiązaniach, decyzjach i działaniach dotyczących całego państwa, jego organów a także organów UE. Jednak wybór Ukrainy, by podążać drogą Unii Europejskiej wymaga wprowadzenia odpowiedniego systemu zarządzania administracją publiczną. Biorąc pod uwagę opisany powyżej stan rzeczy, analiza gotowości Ukrainy do integracji oraz realizacji niezbędnych wymagań integracyjnych jak i analiza stanu procesu integracyjnego Europy w ogóle jest uzasadnionym przedsięwzięciem.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo finansowe, podejście zasobowo-funkcjonalne, statyczne bezpieczeństwo finansowe.

The Economic Essence of the Financial Security of The State and its Place in The System of Economic Security

Abstract: Today, the European Union is the most successful example of voluntary integration of states into a powerful political and economic system of 28 member states. Its uniqueness lies in the fact that, since its foundation and until now, the European Union has been based on democratic principles, since all important decisions in the EU are made on the basis of consensus of the participating countries. The democratic, legal and equal nature of the relationship within the EU enables to successfully combine the interests of the entire European community with the interests of each of the sovereign nations that are part of it, so most of the European countries that have not yet become members of the EU are trying to fulfill all membership requirements and become fully-fledged EU members. European integration aspirations of Ukraine have become the inalienable realities of the political present, and European benchmarks have become practically embodied in a number of decisions and actions of both the Ukrainian state

* Khmelnytsky University of Management and Law.

as a whole, its bodies of state power and official bodies of the European Union. However, Ukraine's choice of the way of European integration automatically leads to the need to focus on the introduction of a European model of public administration. Under these circumstances, the study of the political foundations of European economic integration as a whole, consideration of issues regarding Ukraine's readiness for EU membership, requirements for such membership and analysis of the current state of European integration of our country to the EU is particularly relevant.

Key words: Financial security, resource-functional approach, static financial security

The number of studies devoted to the problems of European economic integration is constantly growing. This process has become a steady trend in the development of science not only in the countries of the European Union, but also countries that intend to enter this association⁴³⁴. In particular, after ratifying the Association Agreement between Ukraine and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states on 16 September 2014, the European Parliament and the European Parliament, the issue of European economic integration plays an important role for our country.

We suggest starting our study on the integration processes in general, the preconditions for the origin of European integration and the definition of the concept of economic European integration.

The integration processes in the world economy, which we can observe today, are not accidental in nature, but are the result of an evolutionary objective and logical process of interaction between the economic systems of the countries of the world⁴³⁵ and their preconditions.

In our time, the main preconditions for the emergence of European integration (including economic) include:

1. Economic and geographical preconditions - the territorial proximity of states, resource, production and scientific and technical complementarity and the ability to mutual adaptation. However, the territorial proximity cannot be interpreted as being simplistic. For example, in the year 1960, the Latin American Free Trade Association was established, where the factor of territorial proximity was present, but the transport and communication infrastructure was not developed at all. Therefore, geographic, territorial proximity should be considered taking into account the development of transport infrastructure and the economic or trade union that is being created.

⁴³⁴ I. Yu. Matyushenko, S. V. Berend, V. V. Reznikov, *European integration of Ukraine in the system of international economic integration*, Kh.: KNU named after VN Karazin, 2015, p. 82, <https://invest.kh.ua/images/library/219/evrointegratsiya-ukrajini-v-sistemi-mei.pdf> [accessed 10.04. 2018].

⁴³⁵ *Main stages of the implementation of the integration process within the European Union: Short course of lectures on the discipline „World Economy”* https://studme.com.ua/195203176910/ekonomika/osnovnye_etapy_osuschestvleniya_integratsionnogo_protssessa_ramkah_evropeyskogo_soyuza.htm [accessed 10.04. 2018].

2. Cultural and ethnic affinity. The processes of economic convergence go much faster if there are no significant differences in the language, national cultures, traditions and customs between the population of the rapprochement countries.

3. Common historical roots of the peoples of the coming countries. If, in the past, the peoples of these countries lived in a single state or closely interconnected states, then additional prerequisites appeared for economic convergence.

4. Socio-political background. To implement the processes of economic convergence, there is a need for the unification of the overwhelming majority of the population of these countries, and also (which is very significant) the political will of their leadership, which is to first find out and determine the goals that can be achieved by means of economic convergence, its results and consequences, as well as the amount of necessary expenses and the payback period, that is, to solve all the problems of economic feasibility of convergence and association⁴³⁶.

In general, European integration is a complex and contradictory socio-economic process of establishing close cooperation between European states. It is one of the manifestations of the leading trend in contemporary historical development - the strengthening of the all-round interdependence of states, especially in the economic sphere, and the further rapprochement of civilizational-related national communities⁴³⁷.

Scientists consider European integration as an interaction with the participation of individuals and legal entities of the supranational, national, regional local levels, representing different sectors (state, private, civil society), are guided by various personal or social, commercial or non-profit interests and have distinct goals (improvement of public welfare, proper enrichment, avoiding military conflicts or promoting international security, etc.)⁴³⁸.

Researchers of European integration do not have a single concept of its development. Discussions are under way to determine its starting point, geographic boundaries, stages, and ultimate goal⁴³⁹.

However, according to some scholars, in particular, in the dissertation on obtaining a scientific degree of Doctor of Law O.V. Petrishin emphasizes that, initially, the idea of European unification was filled with mostly religious content. The church was one of the first and most consistent initiators of the unification process in Europe.

⁴³⁶ A.Yu. Martynov, *European Integration*. In: *Encyclopedia of Ukrainian History*: T. 3: E-Y / Red-cool: VA Smoly (head) and others. National Academy of Sciences of Ukraine. Institute of History of Ukraine. Kyjiv „Naukova Dumka”, 2005, http://www.history.org.ua/?termin=Evropeyska_integraciya [accessed 10.04. 2018].

⁴³⁷ O. Orzhel, *European Integration and Europeanisation: Identity and Difference*, [http://ww.w.dbua-pa.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_02\(9\)/11ooyetv.pdf](http://ww.w.dbua-pa.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_02(9)/11ooyetv.pdf) [accessed 10.04. 2018].

⁴³⁸ Palagnyuk Yu.V., *Foundation and stages of formation of the European community*, Yu.V. Palagnyuk, p. 94-119, <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/posibnuku/252/7.pdf> [accessed 12.04. 2018].

⁴³⁹ O. Orzhel, *European Integration and Europeanisation: Identity and Difference*, [http://ww.w.dbua-pa.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_02\(9\)/11ooyetv.pdf](http://ww.w.dbua-pa.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_02(9)/11ooyetv.pdf) [accessed 12.04. 2018].

In an effort to bind the Empire, which was a huge ethnic and multiconfessional conglomerate, with the help of Christianity, the authorities were objectively forced to give the Church the status of the state. In Byzantium, emphasis was not placed on the fact that it was formed from numerous national-cultural components. Instead, it was consistently held that the main defining feature is Orthodox religion⁴⁴⁰.

However, most historians still believe that the turning point in shaping the tendency for close cooperation between the peoples of Europe became the events of the First World War. After 1918, many representatives of the European political elite came to the conclusion that the reason for the incitement of the latest „European civil wars” is certain structures of states that provoke interethnic conflicts and, above all, those related to the ideology of radical nationalism. In the opinion of the politicians, effective forces to confront the „forces of war” were only those forces that were oriented towards the unification of European states. Therefore, the Austrian Count R. Kudenhovye-Kalergi was one of the first who began to promote the idea of uniting European states. In his work, *Pan-Europe*, he in particular wrote that the European Union’s project to establish a European Union is a condition for the survival of the European continent in an international system dominated by the United States, the British Empire, Russia (the USSR) and China. In 1923, supporters of this project, gathered in Vienna on the initiative of R. Kudenhovye-Kalergi, launched the pan-European movement. However, in the 1920-30s, this movement was unable to form a powerful European tendency that would be able to withstand another trend - spreading the practice of overcoming the consequences of contemporary economic depression by authoritarian means⁴⁴¹.

But there are thoughts of other scholars, for example, T.O. Zinchuk, in the evolution of European regional integration, distinguish two waves: „old regionalism” and „new regionalism”. The first wave of integration began at the beginning of our era, when almost the whole territory of the modern EU belonged to the Roman Empire. The opinion on the unification of European powers, which is determined to coexist peacefully, was also expressed by V. Hugo. The first unions governing the economic relations between the member states and did not concern other states were: the currency agreement of 1833 between Bavaria, Prussia, Wittenberg and Hesse, which replaced the currency convention after 5 years; Currency union between Belgium, France, Switzerland and Italy in 1878. The next step towards uniting Europe was the „Declaration of European Resistance Movements”, which formulated the idea of the need for action

⁴⁴⁰ O.V. Petrishin, *Legal bases of European integration and its influence on the state-legal development of Ukraine: Thesis for obtaining a scientific degree of Doctor of Law*, Theory and History of State and Law; the history of political and legal studies; 12.00.11 - international law. Kharkiv, 2013, http://dspace.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/7856/1/Ykovuk_2013_dis.pdf. [accessed 12.04. 2018].

⁴⁴¹ O. Orzhel, *European Integration and Europeanisation: Identity and Difference*, [http://ww.w.dbua-pa.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_02\(9\)/11ooyetv.pdf](http://ww.w.dbua-pa.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_02(9)/11ooyetv.pdf) [accessed 12.04. 2018].

of an integration nature in post-war Europe and the European Union of Federalists, formally created in 1947 in Paris on the initiative of A. Camus and J. Oruel⁴⁴².

A significant contribution to the development of integration was made by the plan for the reconstruction of the European economy, which was proposed by US Secretary of State George Marshall. The purpose of the plan was financial and technological assistance to the countries of Europe, but the condition for its delivery was the creation of a joint commission, which should consist of representatives of the countries receiving assistance. To this end, the European Organization for Economic Cooperation was established. By 1952 18 countries benefited from this assistance in the form of loans, and the total aid amounted to about 14 billion US dollars. The Marshall Plan had a significant impact on the rebuilding of the European economy, and especially on the rebuilding of the Federal Republic of Germany⁴⁴³.

However, it is believed that the real unification of the countries of the Western European region began under the influence of the ideas and projects of the „founding fathers” of modern integration - the French J. Monet and R. Schumann, the British W. Churchill, Belgian P.A. Spaka, Italian A. De Gasperi.

The ECO Treaty has established such institutions that have become the prototype of the relevant structures of the European Community:

1. A higher board - an executive, collegiate, independent of governments supra-national body, which had the authority to make decisions. It consisted of eight members appointed by common consent of Member States for six years, and a ninth, co-opted by the other eight. The first head is Jean Monet (1952 - 1955);

2. The Council of Ministers - represented Governments to coordinate the work of the High Board with the economic policies of individual states. The unanimous approval by the Council or the majority of votes remained a prerequisite for making important decisions that limited the federal nature of the institutional system of the ECSC;

3. The Assembly is an advisory body composed of representatives of the parliaments of the Member States for the exercise of democratic control over the Supreme Board. He did not have the legislative and budgetary capabilities, but could express a vote of no confidence and shift the Supreme Board by two-thirds of the votes;

4. The court consisted of six judges appointed by governments, but independent of them, who were empowered to resolve disputed issues and could void the decisions of the ECO organs;

⁴⁴² A.Yu. Martynov, *European Integration* // Encyclopedia of Ukrainian History: T. 3: E-Y / Red-cool: VA Smoly (head) and others. National Academy of Sciences of Ukraine. Institute of History of Ukraine. Kyjiv: „Naukova Dumka”, 2005, p. 28, http://www.history.org.ua/?termin=Evropeyska_integraciya [accessed 10.04. 2018].

⁴⁴³ I. Yakovyuk, *Istorychni peredumovy i osnovni etapy evropeyskoi iintehracji.* „Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrayiny”, no 4 (35), p. 82–92, http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/4962/1/Jakovyuk_82.pdf. [accessed 10.04. 2018].

5. Advisory Committee - an advisory body that did not have the opportunity to make decisions, represented industrialists, workers, merchants and consumers.

The agreement on the establishment of the ECO also outlined the principles of cooperation between member states. They were based on 4 groups of prohibitions:

1. Establishment of import and export duties or similar charges for coal and steel (and also quantitative restrictions) within the organization;
2. The application of protectionist practices restricting competition;
3. Tax privileges or any other assistance from the state;
4. On the application of restrictions on the division of markets⁴⁴⁴.

In general, it should be noted that the theoretical foundations of European integration can be grouped into „economic” and „political” directions. The study of European integration processes within the framework of economic and political theoretical and methodological approaches is due to the statement that the EU has two main integration spheres: economic and political. Thus, the EU’s economic sphere manifests itself in the process of general economic integration of the Jewish Economic Community (EEC), the formation of an economic and monetary union of the EU, the formation of a common market. Instead, as far as the sphere of political integration is concerned, it is a more complex process and involves the issue of a common foreign, security and defense policy. Therefore, simultaneous combination or even synthesis of various integration approaches can be especially useful in the face of new challenges for European integration⁴⁴⁵.

However, in our study, we will consider just the economic European integration.

Immediately note that integration as an economic phenomenon originates in the middle of the XIX century, but as a process that was finally formed, there is only the second half of the twentieth century. In the daily use of scientists, the concept of „integration” is introduced in the 20’s of the twentieth century. R. Schmid, H. Kelzen and D. Schindler, whose development was based on the study of their predecessors, in particular E. Durkheim. Moving the concept of „integration” into the field of analysis of social relations, these authors meant the unification of people or even states in a certain socio-political community⁴⁴⁶.

We also add that the category of „integration” in its economic essence is, firstly, the process of interweaving and uniting national economies of two or more states and the expansion of economic and production cooperation, and secondly, relations that imply that any -any form of discrimination of foreign partners in each of the national economies. In essence, modern content of integration is reduced to the process of

⁴⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁴⁵ T.O. Zinchuk, *European integration: problems of adaptation of the agrarian sector of the economy*, Zhytomyr: State Agricultural University „State Agroecological University”, 2008, p. 52, http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/3479/1/Eu_Integration_Zinchuk.pdf [accessed 10.04. 2018].

⁴⁴⁶ *Ibidem*, p. 51.

„increasing the density of ties between geographic formations, accompanied by an increase in the number of common features”⁴⁴⁷. However, when we talk about European economic integration in the context of our work, we propose the use of a definition in which European economic integration is a process of convergence, complementarity of the economies of individual countries and the gradual „merging” of them into a single economic whole⁴⁴⁸.

Economic integration is characterized by some essential features, which in aggregate distinguish it from other forms of economic interaction of countries:

- Interpenetration and interweaving of national production processes;
- Wide development of international specialization and cooperation in production, science and technology on the basis of their most progressive and deep forms;
- Convergence of national laws, norms and standards;
- The need for targeted regulation of integration progress, the development of a coordinated economic strategy and policy;
- coordination and harmonization of the economic policies of the participating countries⁴⁴⁹.

One of the founders of integration theory, American economist B. Balash (Balassa), for the first time considered integration in two ways - as a process and as a state. Considering as a process, it includes measures aimed at eliminating discrimination between entities belonging to different national states, and considering it as a state, it can be represented as the absence of various forms of discrimination between national economies⁴⁵⁰.

On this basis, we consider appropriate theoretical approaches to divide the concept of „European economic integration” into main groups:

The first group (represented by MM Litvintsev, Yu.A.Shcherbanin, AP Kireev) defines European economic integration as a process of rapprochement, interpenetration, integration of national economies within the framework of integration groups in the common territorial boundaries of European united states .

The second group (including K.T. Kravchenko, E.F. Borisov, V.V.Kozyk) considers the European economic integration as the creation of a single multinational eco-

⁴⁴⁷ O.V. Sokur, *European integration: theoretical foundations and evolution of views*, Current problems of politics. 2015, p. 26, <https://www.google.com/url> [accessed 10.04. 2018].

⁴⁴⁸ A.Yu. Martynov, *European Integration*. In: *Encyclopedia of Ukrainian History*: T. 3: E-Y / Red-cool: VA Smoly (head) and others. National Academy of Sciences of Ukraine. Institute of History of Ukraine. Kyjiv „Naukova Dumka”, 2005, p. 28, http://www.history.org.ua/?termin=Evropeyska_integraciya [accessed 10.04. 2018].

⁴⁴⁹ *Main stages of the implementation of the integration process within the European Union: Short course of lectures on the discipline „World Economy”* https://studme.com.ua/195203176910/ekonomika/osnovnye_etapy_osuschestvleniya_integratsionnogo_protssesa_ramkah_evropeyskogo_soyuza.htm [accessed 10.04. 2018].

⁴⁵⁰ *Ibidem*.

nomy with a single reproductive process to replace the national economies of European countries, that is, as a result of this process. Economic integration is a broad intergovernmental organization, which operates in accordance with special treaties and has a certain organizational structure (including joint management and other institutions).

The third group (represented by RI Khasbulatov, SV Mokerny, H. Anderson) believe that European economic integration should be considered as an economic category and as a process. The definition of European economic integration as a process is the international economic relations of the European regional economic group, each its participant with each other and with its partners, taking into account the production, distribution, exchange and consumption of products within and outside the European integration group, aimed at increasing the efficiency of the reproduced process of the individual participant, and association as a whole.

The fourth group (represented by M. Hodges, K. Doich, AP Golikov, IV Burakovsky, Yu.V. Shishkov, O.V. Bulatov) consider European economic integration as a process and as a result of the interaction of economic systems. One of the main interpretations of the notion of „integration” is „the unification of a part into one whole”⁴⁵¹.

Each of these groups of concepts of European economic integration includes rational crops, but we are most strongly inclined to the second concept, according to which European economic integration is created in accordance with special treaties and has a certain organizational structure. Indeed, in order to facilitate European integration, European structures (first of all, the Council of Europe) and supranational EU bodies, which were and remain the engines of European integration, were created. Of course, the creation of European structures and international organizations to promote cooperation in one or another field is widespread and has shown its usefulness, which confirms the functioning of numerous European self-governing organizations⁴⁵². In particular, such supranational bodies of the EU include:

1. The Council of Europe is composed of Heads of State and Heads of Government of the EU Member States, as well as the President of the European Commission. The European Council „gives the Union the necessary impetus for development and defines common political guidelines.” The meetings discuss the general situation and the main problems of the Union, as well as the state of the world economy and international relations, determine priorities of activities, programs and decisions of strategic importance.

2. The Council of Ministers is the supreme legislative body of the EU. Has the right to make decisions; provides general coordination of general economic policy; manages the budget (together with the European Parliament); concludes international agreements. The EU Council consists of representatives of the EU Member States.

⁴⁵¹ *Ibidem*.

⁴⁵² O. Orzhel, *European Integration and Europeanisation: Identity and Difference*, [http://www.w.dbua-pa.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_02\(9\)/11ooyetv.pdf](http://www.w.dbua-pa.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_02(9)/11ooyetv.pdf) [accessed 10.04. 2018].

3. The European Commission is an executive body of the EU. It uses the right of legislative initiative, that is, it develops legislative acts and directs them for consideration in the Council, controls the legislative process; monitors the application of the adopted legislative acts; in the event of a breach, apply sanctions by referring the case to the Court. In addition, the Commission has the authority to make decisions in areas such as agriculture, trade, competition, transport, the functioning of the single market, environmental protection; manages the EU budget and funds, is responsible for budget expenditures.

4. The European Parliament - originated in 1974, when the French President, W. Giscard d'Esten, put forward the idea of establishing a European Parliament, a political body called upon to carry out an advisory role in developing common principles of social policy (most importantly, human rights). Initially, the national parliaments delegated their representatives to the European Parliament, subsequently began to hold general direct elections on a party basis (since 1979). Following the signing of the Maastricht Agreements, the European Parliament has become an important institution of the EU. The European Parliament performs the functions of: conducting consultations and exercising control over the activities of other EU institutions; approves or amends legislative acts, the EU budget, approves the EU budget and concludes inter-governmental agreements.

5. The European Communities Court - ensures the uniform application and interpretation of EU law throughout its territory. The court examines all issues that arise when implementing the Union's legal rules. The Court's decisions can not be appealed. The jurisdiction of the Court does not apply to the general foreign policy of the EU countries, the security policy and the cooperation of Member States in the field of justice and home affairs⁴⁵³.

Consequently, the principles of European integration can be divided into „economic” and „political” directions. Integration is just as an economic phenomenon originated in the middle of the XIX century, but as a process that has finally formed, there is only the second half of the twentieth century.

European economic integration is a process of convergence and mutual adaptation, characterized by the „unification” of national economies of individual countries, which integrate into a single economic whole. The prerequisites for the emergence of European integration (including economic) include: economic and geographical preconditions, cultural and ethnic affinity, the commonality of the historical roots of the peoples of the converging countries and socio-political preconditions. The origin and

⁴⁵³ *Main stages of the implementation of the integration process within the European Union: Short course of lectures on the discipline „World Economy”* https://studme.com.ua/195203176910/ekonomika/osnovnye_etapy_osuschestvleniya_integratsionnogo_protssessa_ramkah_evropeyskogo_soyuza.htm [accessed 10.04. 2018].

development of European economic integration takes place in the context of European integration as a whole.

European economic integration is characterized by significant features that distinguish it from other forms of economic interaction of countries, among which are: convergence of national legislation, norms and standards, coordination and harmonization of economic policies of the participating countries, and the development of a coordinated economic strategy and policy.

References:

1. Matyushenko I.Yu., Berend S.V., Reznikov V.V., *European integration of Ukraine in the system of international economic integration*, Kh.: KNU named after VN Karazin, 2015, <https://invest.kh.ua/images/library/219/evrointegratsiya-ukrajini-v-sistemi-mei.pdf>.
2. *Main stages of the implementation of the integration process within the European Union: Short course of lectures on the discipline „World Economy”*, https://studme.com.ua/195203176910/ekonomika/osnovnye_etapy_osuschestvleniya_integratsionnogo_protsessa_ramkah_evropeyskogo_soyuza.htm.
3. Martynov A.Yu., *European Integration*. In: *Encyclopedia of Ukrainian History*., National Academy of Sciences of Ukraine. Institute of History of Ukraine, Kyjiv „Naukova Dumka”, 2005, http://www.history.org.ua/?termin=Evropeyska_integraciya.
4. Orzhel O., *European Integration and Europeanisation: Identity and Difference*, [http://www.w.dbuapa.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_02\(9\)/11ooyetv.pdf](http://www.w.dbuapa.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_02(9)/11ooyetv.pdf).
5. Palagnyuk Yu.V., *Foundation and stages of formation of the European community*, <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/posibnuku/252/7.pdf>.
6. Petrishin O.V., *Legal bases of European integration and its influence on the state-legal development of Ukraine: Thesis for obtaining a scientific degree of Doctor of Law*, Theory and History of State and Law; the history of political and legal studies, Kharkiv 2013, http://dspace.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/17856/1/Ykovuk_2013_dis.pdf.
7. Sokur O.V. *European integration: theoretical foundations and evolution of views*, Current problems of politics, 2015, <https://www.google.com>.
8. Yakovyuk I., *Istorychni peredumovy i osnovni etapy evropeyskoji iintehracji*, „Visnyk Akademii pravovych nauk Ukrayiny”, nr 4 (35), http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/4962/1/Jakovyk_82.pdf.
9. Zinchuk T.O., *European integration: problems of adaptation of the agrarian sector of the economy*, State Agricultural University. „State Agroecological University”, 2008, http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/3479/1/Eu_Integration_Zinchuk.pdf.

Część III/ Part III/ Частина III

Konteksty bezpieczeństwa państwa

Contexts of State Security

Контексти державної безпеки

Ochrona ludności w systemie zarządzania kryzysowego

Streszczenie: Ochrona ludności jest podstawowym zadaniem państwa, realizowanym zarówno w czasie normalnym, w sytuacji kryzysowej oraz w stanach nadzwyczajnych i w czasie wojny włącznie, w celu ochrony zdrowia i życia obywateli, mienia, dóbr dziedzictwa kulturowego oraz środowiska naturalnego. W stanie normalnym zadania ochrony ludności są realizowane przez poszczególne służby w ramach ich codziennej, rutynowej działalności zgodnie z ich ustawowymi kompetencjami. Natomiast w sytuacji kryzysowej zadania te realizowane są w ramach systemu zarządzania kryzysowego, nie tylko w wypadku jej wystąpienia poprzez realizację działań ratowniczych i usuwania skutków sytuacji kryzysowej, ale również przed jej powstaniem, poprzez przeciwdziałanie potencjalnym przyczynom jej powstania oraz podejmowanie działań planistycznych i organizacyjnych.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, ochrona ludności, ratownictwo, sytuacja kryzysowa, zarządzanie kryzysowe.

Civil Protection in the Crisis Management System

Abstract: Civil protection is a basic obligation of the state and is provided in the normal conditions as well as crisis situation and emergency situations and the war to protect health and life of people, property, national heritage and natural environment. In a normal conditions civil protection is provided by proper services as their daily routine within their statutory competences. In the crisis situation these tasks are performed within the crisis management system. When the crisis occurs the emergency and recovery operations are performed and before the crisis situation the preventive actions against the potential crisis causes, planning and organizational tasks are performed.

Key words: security, civil protection, rescue operations, crisis situation, crisis management

The concept “civil protection” in an every day language is intuitively understandable. It is very often used in legal acts and normative documents, yet, none of them provide its definition. According to “Dictionary of terms on national security” civil protection is one of the tasks of civil defense that enable people to survive in time of cataclysm and in case of war⁴⁵⁴.

* Pedagogical University of Cracow.

⁴⁵⁴ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2002, s. 79.

Whereas in Waldemar Kitler's view civil protection is "a set of actions taken by all governmental entities, and every entity separately depending on its legal status, aiming at providing security for the society, property, national heritage and environment in a situation of natural or man-made disasters and catastrophes, including war"⁴⁵⁵.

The authors of the MPs' project of 2006 „Ustawa o bezpieczeństwie obywatelskim i zarządzaniu” [The Act on civil security and management”] understood civil protection as “ taking all necessary actions that aim at protecting people, property, environment and critical infrastructure against the effects of natural catastrophes, technical failures, terroristic attacks, and in case of direct external threat to state or war, providing the conditions in which people can survive; civil protection is public and interdisciplinary as it involves coordinated use of forces and assets at disposal of state authorities, public administration, business sector, social and humanitarian organizations and single citizens”⁴⁵⁶.

The defined concept of civil protection was also included in the draft law on civil protection and civil defense from 22nd December 2016 which stated that civil protection is “an integrated operation of public administration organs responsible for civil protection as well as other entities performing tasks related to protecting life and health of people in the territory of the Republic of Poland, property, national heritage and natural environment in a situation of natural or man-made threats”. Moreover, the definition emphasizes that civil protection operations are performed in time of peace, crisis, emergency situations, whereas in time of martial law and war it is called civil defense.

On the basis of the above – quoted definitions it can be concluded that the civil protection should be provided in a situation of traditional threats of the time of peace resulting from natural disasters, human development or activity as well as typical war-time threats. Civil protection should be provided in every conditions in which the state functions: so, called “normal conditions”, i.e. every day, ordinary situations in which the state functions, “crisis situations” defined in the act of law on crisis management and exceptional situations which force declaring “the emergency situation”, martial law or war. The issues relating to civil protection in the national emergency situations are mentioned in a numerous act of law, basically in: the act on general obligation to defend the Republic of Poland, natural disaster, fire protection, crisis management, early warning system, local municipal, county and provincial governments, the voivode's and state administration in a province (voivodship) and in the regulations deriving from these acts.

Tasks of civil protection include saving life and health, protecting property and environment, displacement and emergency support . They are performed before and af-

⁴⁵⁵ W. Kitler, *Powszechna ochrona ludności w świetle ustaleń międzynarodowych*, Zeszyt Problematyczny TWO, Nr 1, 2001, s.19.

⁴⁵⁶ Poselski projekt z 2006 r. Ustawy o bezpieczeństwie obywatelskim i zarządzaniu kryzysowym (druk sejmowy nr 805), art. 2.3.

ter the threat occurs by state and local administration, units of the National Firefighting Rescue System, Emergency Medical Service, non-governmental organizations, The Armed Forces of the Republic of Poland and other services, inspectorates and guards under statutory provisions.

The specific tasks of civil protection are clearly defined in the above-mentioned draft law on civil protection and civil defense from 22nd December 2016. Under this law the tasks of civil protection should be performed in all situations and conditions in which the state functions and are divided into two groups. The first group of tasks are performed before any threat occurs and another group of tasks are performed when the threat occurs or war starts. The tasks before any threat occurs are:

- threat monitoring and risks assessing,
- threat preventing,
- organizational preparedness and provision of measures for threat response,
- preparing forced displacement
- preparing civil protection, securing property and food, building, or maintaining protective buildings and adapting existing venues for protective purposes,
- training and exercising civil protection actors,
- collecting reserve civil protection and civil defense resources
- educating on civil protection and civil defense, raising threat awareness and shaping right behavior,
- planning and preparing the transformation of civil protection system into civil defense system.

These civil protection tasks before any threat occurs are performed by many actors, mainly within the crisis management system and state defense preparation system. Whereas, the tasks when the threat occurs or war starts include:

- detecting and identifying threats,
- informing, warning people,
- exchanging, analyzing the information from the threat monitoring systems between civil protection actors,
- responding and performing rescue operations by specific civil protection actors,
- designating dangerous zones,
- forced displacement
- designating venues for temporary accommodation,
- providing public services,
- providing public order and security,
- providing protection against chemical, biological and radioactive threats and mitigating their effects,
- providing ad hoc aid to the affected and evacuated people,
- informing about the injured family members,
- organizing and coordinating humanitarian aid,

- burial on site,
- helping to save assets indispensable to survive,
- any other tasks including organizational and planning tasks.

When the state functions under normal conditions tasks after any threat occurs are performed by professional units of the National Firefighting Rescue System and the Emergency Medical System supported by emergency call systems. Both rescue systems act autonomously under separate legal provisions, rescue plans and procedures. The emergency call systems play an important role in communication between the injured, people in distress and emergency systems. The emergency call system consists of call centers that constitute one unified system to receive emergency calls directed at 112, 997, 998 and 999 and transfer the calls to the appropriate rescue units.

It should be emphasized that contemporary security threats including natural and mainly man-made threats related to technological, scientific and economic development, can cause technical failures, injuries and catastrophes on a big scale and of high intensity, threatening life and health. These threats affect negatively safety, property to much extend and environment, create the demand for rescue forces and measures exceeding the capacity of the state functioning under normal conditions. These conditions can be qualified as a crisis situation. Then, the tasks of civil protection are performed by crisis management system⁴⁵⁷, which include the National Firefighting Rescue System, the Emergency Medical System and emergency call system. In these situations, the civil protection capacity of the National Firefighting Rescue System and the Emergency Medical System and emergency call system is not adequate. The situation requires additional support in informing about threats, monitoring the crisis situation, engaging more actors not only those within the emergency systems (PRM, KSRG), e.g.: The Armed Forces of the Republic of Poland, displacing people and property, ensuring that the affected people survive, psychological assistance and humanitarian aid. In such situations the civil protection tasks are performed within the framework of crisis management system which includes the above-mentioned systems.

The organizational structure of the crisis management enables to perform civil protection tasks. On the levels of voivodeship, province and municipality the voivode, the head of the province and municipality respectively are responsible for crisis management, they define tasks and coordinate operations of the National Firefighting Rescue System, except the head of municipality does so within the limits set by the voivode.

⁴⁵⁷ The statistics of interventions, i.e. the analysis of over 430 000 cases under the control of the National Firefighting Rescue System shows that in about 8 – 10% of interventions the support of public administration is required because of the scale and extend of a threat or the attempt made to avoid or mitigate the effects of crisis situation. Source: W. Leśniakiewicz, *System ratowniczy elementem wewnętrznego bezpieczeństwa państwa* [w:] *Zarządzanie bezpieczeństwem wyzwaniem XXI wieku*, (red.) M. Lisiecki, Wyższa Szkoła Zarządzania i Prawa im. Heleny Chodkowskiej, Warszawa 2008, s. 390.

The voivode, additionally organizes, coordinates and controls the Emergency Medical System and establishes the emergency call center. On the other hand, on the territory of the country, the Council of Ministers is responsible for the crisis managements and civil protection. On every organizational level crisis management teams as, consultative bodies estimate occurring and potential threats that can influence public security, elaborate the plan to use forces and measures indispensable to control crisis situation. These teams include: managers, commanders -in-chief, chief executive officers of executive agents and emergency units. The crisis management centers operate on every level and are responsible, depending on the level, for:

- 24-hour duty to ensure information flow for crisis management purposes,
- monitoring detection, alert and early warning system,
- monitoring potential threats,
- cooperation with actors performing rescuing, searching and humanitarian aid operations⁴⁵⁸.

Moreover, every crisis management organizational level has at their disposal executive bodies that perform civil protection tasks, they report to this level or are subordinate to it as a support from the higher level depending on the crisis situation and needs. These bodies are: units of the Emergency Medical System, emergency units of the National Firefighting Rescue System, services, inspectorates, guards under their statutory provisions, subunits of the Armed Forces of the republic of Poland in the situation when the use of other forces and means is impossible or insufficient. Voluntary Fire Brigades and other emergency actors not included in the National Firefighting Rescue System, bodies monitoring threats, non-governmental organizations which are obliges to perform civil protection tasks as a part of their statutory tasks.

Civil protection tasks within the crisis management system are not realized only in a crisis situation but comprehensively in all phases of crisis management (prevention, preparedness, response and recovery) to minimize risk of crisis situation occurrence, prepare response operations when the crisis situation occurs, response effectively and recover after the crisis.

The main tasks in the prevention phase are analyzing and identifying potential threats to people, property and environment, assessing the vulnerability to threat effects, projecting possible loss and victims and damage of property and environment and taking effective preventive actions, e.g.: building and extending flood water retention systems, flood prevention reservoirs. The important element of this phase is continuous monitoring threat sources. Their early detection enables to take proper decisions and reduce loss.

⁴⁵⁸ Read more, J. Falecki, *Dylematy zarządzania kryzysowego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Oficyna Wydawnicza „Humanitas”, Sosnowiec 2016, s. 155-160.

In the preparedness phase planning and organizational tasks for effective civil protection are performed. Crisis management plan with civil protection component, notification, warning and alert systems and the procedures for operations and rules for information exchange and cooperation are prepared. During the planning process a proper kind and number of emergency actors and an organizational system are assigned for the occurring threats so that they could respond to any emergency situation at any time within the area of their responsibility. Training and coordination of the crisis management elements, both the control and executive subsystems. The end-effect of this process should be full readiness to perform assigned tasks.

The response phase involves using emergency assets to reduce effects of occurring threats. The rule is that the assets on a given level are used first and if they are indispensable the assets of the higher level or the Armed Forces of the Republic of Poland are used. The tasks of this phase are:

- engaging all elements of the system, executive agents and emergency actors to perform civil protection tasks in the occurring crisis situation within the area of their responsibility,
- elaborating optimal options of decisions and solutions to use forces and means adequately and effectively and perform and coordinate tasks,
- enduring round o' clock information exchange about threats and taken actions,
- monitoring threats and their effects and projecting the development of the situation,
- organizing and coordinating displacement and social and humanitarian aid, creating ad hoc conditions for the affected to survive, medical and psychological assistance.

Recovery is the last phase of crisis management which can be divided into two stages. The first short-term stage of providing ad hoc assistance for the affected people, minimal standard for social life and functioning of venues and public facilities. Whereas, the second stage includes tasks of rebuilding the whole affected area so they can last a long time. The main tasks of that phase are: assessment of damage and requests for financial and material assistance to remove damage and loss, distributing humanitarian aid assets, providing social care and rebuilding damaged infrastructure and providing basic living conditions for the affected people.

The problem of civil protection is very crucial in planning process in the crisis management system. Planning aims at coordinating actions of all elements of the system by defining their tasks, methods, assets, forces and means, procedures and other necessary data for a maximum civil protection effectiveness in crisis situations. In the crisis management system planning is completed in the preparation phase and its output are crisis management plans elaborated on every structural level. Every plan is coordinated with other crisis management level and all actors solving the crisis situation. It is

also comprehensive for all kinds of threats to people security that can occur in a given region respectively to the planning level⁴⁵⁹.

At the same time, it should be emphasized that in the Act of 26 April 2007 on crisis management the legislature defines “civil planning” not only as the planning process itself with an output, the planning document, e.g.: a plan but also the whole set of organizational activities to prepare public administration for crisis management. Moreover, this act defines the civil planning tasks. They are⁴⁶⁰:

- preparing crisis management plans,
- preparing structures for crisis management,
- preparing and maintaining assets indispensable to perform tasks defined in the crisis management plan,
- maintaining databases for crisis management process,
- preparing solutions in case of damage or failure of critical infrastructure,
- ensuring cohesion of crisis management plans and plans prepared by proper public administration organs responsible for it under separate provisions,

The above defined tasks should consider among others providing the continuous threat monitoring, effective use of forces and means in crisis situations or assistance for the affected people to provide conditions to survive in crisis situations.

The goals of crisis management on all structural levels are generally considered in terms of their functionality and substantive value. In terms of functionality the goals of crisis management plans are to provide the people living on a given territory the basic conditions to protect them against natural catastrophes, technical failures which may be classified as a natural disaster and other similar natural or man-made threats. Whereas, in terms of substantive value the goals of crisis management plans are to provide structures, coordinated and effective response to events that cause or may cause crisis situation by managing operations of all organizational units of local and state administration and other legal and natural persons and preventing threats to life, health, property, environment, state security and providing public order⁴⁶¹.

Poland does not have one unified system with comprehensive responsibility for generally defined security threat monitoring. The basic institutions on the state level responsible for threat monitoring and assessment are: Interministerial Team for Terrorist Threats, Counter-Terrorist Center of the Internal Security Agency, National Center for Firefighting Rescue and Civil Protection, National Atomic Energy Agency, Institute of meteorology and Water Management, State Sanitary Inspection, Environment Pro-

⁴⁵⁹ J. Falecki, *Dylematy zarządzania kryzysowego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Oficyna Wydawnicza „Humanitas”, Sosnowiec 2016, s. 307.

⁴⁶⁰ *Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym* (Dz. U. Nr 89, poz. 590 z późn. zm.), art.4.1.

⁴⁶¹ Compare: K. Sienkiewicz - Małyjurek, F. R. Krynojewski, *Zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej*, Difin, Warszawa 2010, s. 113-114.

tection Inspection. These entities are responsible for monitoring of a specified threat, which on the territory of Poland include: monitoring of terrorist threat, radiation, fire, hydro-meteorological situation, sanitary and epidemiological situation, natural environment, veterinary, transport of dangerous goods, public security and order. These institutions perform the tasks of monitoring particular threats and areas conferred under the statutory provisions. The integrator coordinating separate monitoring systems is crisis management system and on the governmental level is the Government Center for Security. One of the main tasks of the Government Center for Security is monitoring potential threats, collecting and analysis information about threats and ensuring information flow among national and international crisis management agents. The center verifies information from media reports, analyzes warnings and notifications from the units of crisis management system. The Government Center for Security provides round o'clock on call times and periodic reports (daily, weekly and quarterly) distributed to central organs and cooperating units. The daily reports include data from subordinate crisis management centers and central monitoring organs and institutions, synthetic information about crisis situation reported in the country on a day and information about the events from abroad that could influence crisis management in Poland. The weekly report includes a synthetic description of threat (event), its effects and assessment and depending on some situation projections on its development. It includes analysis of treats in the country and abroad. The quarterly analysis includes a set of the most important crisis management problems that have a crucial impact on state security. On the remaining levels of crisis management system centers continuously monitor threats to provide adequate information support for the crisis management process⁴⁶².

The important civil protection task in the crisis management system is training on crisis management and consequently on civil protection as well as exercising. Legal bases are defined in the *Act of 26 April 2007 on crisis management*. The act states that courses, exercises and training should be organized on particular levels of the crisis management system respectively: Government Center for Security, voivode, heads of province and municipality. Additionally, Government Center for Security is competent to coordinate activities suggesting its superior role in the training process for crisis management system, however no implementing act specifies so. Moreover, no document regulates how often, what scope of courses, exercises and training should be. At the same time, it should be indicated that under this act the ministers or heads of central administration units are not obliged to organize courses, training and exercising on the crisis management. The act also does not delegate elaborating an implementing act which could define the crisis management training, financing regime, entities covered by the training scheme, tasks of planning and running crisis management courses and

⁴⁶² J. Falecki, *Zarządzanie kryzysowe w teorii i praktyce. Pojęcia – zagrożenia – system*, Wyższa Szkoła Handlowa im. Bolesława Markowskiego, Kielce 2012, s. 62,63.

competencies of organs in that matter. Practically, all trainings are planned and run in different way on all crisis management levels. Usually a decision-making body on a given organizational level responsible for training adjusts the content, frequency, scope of trainings and courses to the current needs.

Since the civil protection is provided in every condition the state functions, the system solutions should be adapted for better use of capacity of structures and systems protecting life, health, property, national heritage and natural environment. The crisis management system performing civil protection tasks in a crisis situation should develop integration of crisis management courses, defense and civil protection trainings, preparing society to prevent threats within the framework of social education, the integration of crisis management plans, civil defense plans, emergency plans, rescuing and flood protection plans and legal regulations on the crisis management executive subsystem.

Integration of crisis management training, defense training and civil defense training would enable to coordinate efficiently course and training content, eliminate training the same people on the same problems, improve coordination all elements of national security system and have better cost-benefit ratio. Therefore, it seems justified to delegate in the *Act of 26 April 2007 on crisis management* elaborating the implementing act to define organization of crisis management, trainings, their goals, scope, content and participants, forms, frequency on each level of the crisis management system, teaching content and training plans, organizers and coordinators, their competencies and duties and a financial regime. At the same time, crisis management and civil protection training system should be based on the annually issued instructions, recommendations and reports of the higher level of the crisis management system to which the unit is directly subordinated.

The important civil protection tasks in the crisis management system should be preparation of society to prevent different threats within the framework of social education and develop proper behavior of both individuals and groups in a crisis situation. The responsibility for that issues should be held by decision-making bodies on every level of the crisis management system. Education of children and adolescents on crisis management and civil protection should be included in the school subject *Security education*, whereas education-informative actions for adults should be a part of information campaigns, security programs, lectures, discussions, exhibitions, shows of actions of emergency, articles, radio and TV programs. While preparing society to prevent various threats it is crucial to engage single citizens and nongovernmental organizations in preventing natural disasters and technical failures more extensively. Moreover, the short training on anti-crisis activities should be organized to select voluntary activists.

At the same time, it should be emphasized that currently elaborated crisis management plans especially on local and regional levels, civil defense plans, emergency plans or flood protection plans duplicate most of the content especially related to threat

assessment, risk of threat occurrence. For instance, lists of forces and means assigned to use, procedures and tasks of executive bodies. It is appropriate to combine all these plans in one integrated security plan, which would eliminate duplication procedures, tasks and entities performing them, improve clarity of planning and decision-making processes, coordination of actions and cooperation and support training planning.

Crisis management is focused on managing crisis situation, planning, procedures and decision-making processes, whereas the executive processes, executive subsystem which are key elements to provide security to people, property and in much extent natural environment and the methods of providing this protection, are discussed marginally. It can be stated that the binding legal acts lack legal regulations to combine executive bodies in a unified and coherent executive subsystem of the crisis management system. Whereas, the rules and planning procedures for using executive bodies or coordinating their actions by the control subsystem are defined separately in different legal acts and are often unclear and incoherent. This problem influences also the procedures for operations, training and coordination of both executive subsystem and the whole crisis management system. Therefore, it is crucial to define the rules for establishing executive subsystem in a crisis situation, its components on each level of crisis management, transfer from civil protection operations in the “normal conditions” to operations in a crisis situation, natural disaster or an emergency condition performed by executive bodies as an amendment of the *Act of 26 April 2007 on crisis management*. This step would facilitate transforming civil defense bodies of the executive subsystem in the crisis management system into units and organizations of civil defense to perform civil protection tasks during the war, when the mobilization, martial law or war is declared.

References:

1. Falecki J., *Dylematy zarządzania kryzysowego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Oficyna Wydawnicza „Humanitas”, Sosnowiec 2016.
2. Falecki J., *Zarządzanie kryzysowe w teorii i praktyce. Pojęcia - zagrożenia – system*, Wyższa Szkoła Handlowa im. Bolesława Markowskiego, Kielce 2012.
3. Kitler W., *Powszechna ochrona ludności w świetle ustaleń międzynarodowych*, Zeszyt Problematyki TWO, nr 1, 2001.
4. Leśniakiewicz W., *System ratowniczy elementem wewnętrznego bezpieczeństwa państwa* [w:] *Zarządzanie bezpieczeństwem wyzwaniem XXI wieku*, (red.) M. Lisiecki, Wyższa Szkoła Zarządzania i Prawa im. Heleny Chodkowskiej, Warszawa 2008.
5. Sienkiewicz - Małjurek K., Krynojewski F. R., *Zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej*, Difin, Warszawa 2010.
6. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2002.

7. *Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym* (Dz. U. Nr 89, poz. 590 z późn. zm.).
8. Poselski projekt z 2006 r. *ustawy o bezpieczeństwie obywatelskim i zarządzaniu kryzysowym* (druk sejmowy nr 805).
9. Projekt z dnia 22 grudnia 2016 r. *ustawy o ochronie ludności i obronie cywilnej*.

Współczesne uwarunkowania edukacji dla bezpieczeństwa

Streszczenie: Współcześnie jesteśmy świadkami głębokiej i wielowymiarowej transformacji cyfrowej usług, produktów i modeli biznesowych, która w efekcie daje nową jakość życia, ale także potęguje istniejące lub tworząc nowe zagrożenia. Zmieniają się przez to zadania i możliwości edukacji dla bezpieczeństwa. Może ona korzystać ze sprawdzonych już koncepcji, realizowanych w przemyśle: poziomą i pionową integrację procesów i nowoczesne metody gromadzenia i analizy danych, by dostarczać spersonalizowane produkty szkoleniowe (spójne i interdyscyplinarne programy i kursy) decydujące o skuteczności kształcenia(szkolenia). Celem artykułu jest analiza zastosowania nowych rozwiązań w edukacji dla bezpieczeństwa z uwzględnieniem współczesnych uwarunkowań środowiska bezpieczeństwa. Autorka podjęła również próbę zdefiniowania sylwetki specjalisty w zakresie bezpieczeństwa, zadań, jakie przed nim stoją i umiejętności koniecznych do ich realizacji. Omówiła również przykładowe metody kształcenia (szkolenia) gwarantujące efektywność, czyli profesjonalnie wykształcone kadry/ wyszkolonych cywilów potrafiących reagować na zaistniałe zagrożenia używając odpowiednich do tego celu sił i środków.

Słowa kluczowe: zarządzanie edukacją, edukacja dla bezpieczeństwa, integracja, sztuczna inteligencja, Przemysł 4.0.

Contemporary Determinants of Security Education

Abstract: Nowadays, we witness the deep and multidimensional digital transformation of services, products and business models, which creates new quality of life but also strengthens existing threats or creates new ones. This results in changes in security education, its tasks and opportunities. It is possible to use already tested solutions offered by the business sector: vertical and horizontal integration of processes and new methods of data collection and analysis in order to deliver personalized training services (products) (coherent and interdisciplinary programs and courses) which determine effective teaching process. The aim of the paper is to provide the analysis of implementation of new solutions in security education considering also contemporary determinants of security environment. The author also attempts to define the profile of security specialist, their tasks and capabilities necessary to perform successfully and discusses the exemplary teaching (training) methods that could guarantee effectiveness, i.e. professionally educated staff/trained civilians who react to the threats using right means and capacity.

Key words: education management, security education, integration, AI, Industry 4.0.

* Pedagogical University of Cracow.

New technologies and digitalization of production processes have been the indicators of technological revolution since the 1970s. Nowadays, at the beginning of the 21st century we are entering the fourth industrial revolution (Industry 4.0, Factory 4.0)⁴⁶³ characterized by merging real and virtual worlds into cyber-physical production systems (CPPSs). It has much wider scope than the subsequent previous revolutions. Technologies of Industry 4.0 are: cloud computing, Internet of things, augmented reality, autonomous robots (Fig.1).

Klaus Schwab divided technological megatrends of the Fourth revolution into three main clusters: physical, digital and biological.

Physical examples of implementing Industry 4.0 technology are: autonomous vehicles (e.g.: cars, unmanned aerial vehicles (UAV), advanced robots (working together with people in factories, caring for the elderly, cleaning) 3D print and new fabrics like: self-cleaning clothes, graphene.

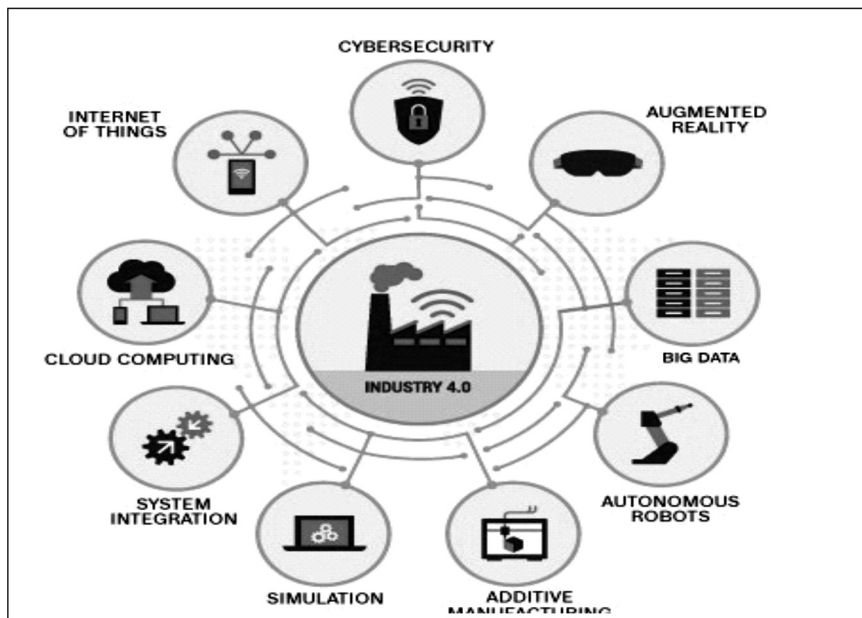

Figure 1. Technologies of Industry 4.0.

Source: G. Sheader, *SME Manufacturers Adopting Industry 4.0 Technologies*, <https://www.manufacturesalliance.co.uk/2018/03/08/sme-manufacturers-adopting-industry-4-0-technologies> [access on: 12.04.2018].

The second cluster – digital-means bigger computing power, data storing and processing (big data), mobile devices. The most important solution is Internet of things (IoT), the possibility to connect devices (household appliances, telephones, watches,

⁴⁶³ The term Industry 4.0 was coined in the project of high technology of German government, used for the first time (in original Industrie 4.0) by the representatives of Robert Bosch GmbH in 2011 at the Hanover trade fairs. In the USA and English-speaking countries, the terms the “internet of things”, the “internet of everything” or “industrial internet” are most common.

machines and technologies in factories) to Internet, access and manage these devices from any place: monitor, modify and service devices in a real time all over the world⁴⁶⁴. Thus, the new business models using only technology without material resources called *sharing economy* can be created on a global scale (e.g.: Uber). Digitalization fosters creating alternative coins, bitcoins based on *blockchain* – scattered databases networks.

The third cluster – the biological one is about understanding and working on modification of a human DNA. Other examples are the possibilities to monitor human organs functioning and technologies supporting the elderly and disabled in their daily routines (Polish scientists working on communication only with a chin or eyeballs).

The Figure 2. presents the increasing role of robotics in particular areas of human activity.

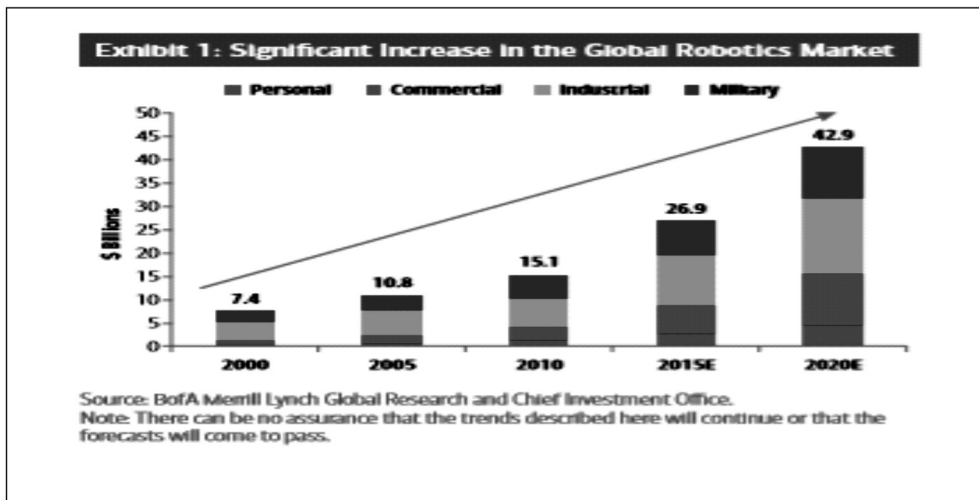

Figure 2. The increasing role of robotics in particular areas of human activity

Source: Raport *Przemysł 4.0 czyli wyzwania współczesnej produkcji*, pwc.pl/przemysl4.0

[access on: 12.04.2018].

The projections about 2020 are that the value of the robots market will reach \$42.9 billion and defense, industry, trade and personal services will earn most profit. In defense sector, for example, the USA army is working on using Brigade Combat Team (BCT) of 2500 soldiers, unmanned robotic systems and Future Combat Systems (FCS). Single BCT will have its own computing power, common operational picture (COP) of a battle field, every soldier will receive information from different sources, virtual retinal display and direct neuroconnections in future. Applying new fabric and devices will reduce load of a soldier up to 20 kilograms and heavy equipment will be

⁴⁶⁴ <https://www.hbrp.pl/b/czwarta-rewolucja-przemyslowa-zmiana-juz-tu-jest-1/2/OmImRGYW> [accessed: 1.05.2018].

carried by robotic mules. Experts from the Military Institute of Nanotechnology are working on fabric “egzo muscle” that will increase soldiers’ strength while operating heavy equipment.

Nanotechnology enhance design of nanoweapon – microchips, which will detect and identify chemical or biological substances, nonsocialists for decontamination of an area.

Works on micro unmanned aerial vehicles in the size of a bird or bumblebee are in progress. These vehicles will imitate the organized behavior of a swarm and will be used on the land, at sea and in the air (the concept of a self-organizing swarm).

Robotics has also an impact on a job market. It will affect mainly low-paid and low-skilled workers. Simple and repetitive tasks will be performed by robots. Jobs which require cognitive skills (creative thinking, cognitive thinking, empathy, decision making, problem solving) will be still performed by people: nurse, cook, teacher, cybersecurity expert, Big Data expert. Control engineer, robot controller, software engineer, production engineer and mechatronics technician are prone to gain importance. New jobs will be created such as: IT controller as a connection of IT expert and controller, hyperphysian or cyberbiologists.

Ray Kurtzweil predicts that the border between learning and playing will be blurred. Playing is just another form of working and is tightly connected to creating knowledge (e.g.: simulation games) Virtual Reality will offer many environments difficult to distinguish from real ones and will involve all senses and even neurological functions similar to our emotions⁴⁶⁵.

These changes create new challenges and opportunities for security education. At this point it seems appropriate to define the education and the tasks⁴⁶⁶.

Security education includes mainly education of highly qualified civil servants and civilians who prepare themselves to perform tasks for national security, i.e. defense, crisis management in a dynamically changing international security environment⁴⁶⁷.

Thus, universities and other educational institutions need to be flexible to fulfill these tasks and meet expectations of students, employers, commanders and a society.

The flexibility i.e. ability to adapt to changing conditions and requirements of security environment can be achieved by applying technologies of Industry 4.0.: ver-

⁴⁶⁵ R. Kurtzweil, *Nadchodzi osobliwość*, Kurhaus, Warszawa 2016, s.334.

⁴⁶⁶ Education includes the components of learning (intellectual content) and bringing up (socializing and shaping independent, personal opinion). Defense education – preparing to face numerous threats which are difficult to predict. Security education is about dealing with challenges which can pose threats. It is not possible to fight threats only with a given attitude, but adequate skills, experience in that scope are required. Education relates to pedagogy as a set of means and methods applied by a teacher. Training – a process of developing general professional qualifications gained during formal education and career experience to match changing job requirements and personal ambitions.

⁴⁶⁷ D. Kaźmierczak, *Edukacja w zakresie bezpieczeństwa i obronności w ujęciu procesowym*, UP, Kraków 2018.

tical networking of smart teaching processes, horizontal integration via global value chain networks and through-engineering across the entire value chain.

Vertical networking of smart teaching process is a solution to provide fully customized products: courses, training programs or preventive programs. Cyber-physical systems enable autonomous organization of a teaching process management as well as other supportive processes. Resources are networked and all processing stages from recruitment through teaching (training), evaluation to completing diploma exams, issuing certificates and monitoring graduates' career path controlled. The processes are logged into the system then the discrepancies registered, amendments, fluctuation in quality dealt with more smoothly. The wear of all tangible and intangible assets (human resources, teaching materials, equipment and rooms) is monitored, effectiveness enhanced and waste reduced.

The vertically networked structure of teaching process itself aims at integrating subjects, showing connection between them and presenting knowledge as a whole, which is crucial considering interdisciplinary nature of security. The competences are gained and skills developed with all senses and by active involvement. Joining aims, content, methods, different scientific disciplines and forms of activities reduces gaps between subjects, fragmentation of information about the world, merges knowledge about culture, environment, society⁴⁶⁸.

Networking is a crucial element of Military Training Program. The integrated training of subunits produces a synergy effect – joined effects of operating of all possible elements of battle groups and tactics (movement, fire and information) to achieve the goal and bear the least costs. The commander of the armored brigade, the colonel Dariusz Parylak, claims that “the brigade integrated training run in that form meet the requirements of new Training Programs [...] The today training is to verify the solutions worked out during trainings in the past few months”⁴⁶⁹.

This form of training should prepare soldiers for network centric operations in which increased combat power is generated by networking sensors, decision makers, and shooters to achieve shared awareness (COP), increased speed of command, higher tempo of operations, greater lethality, increased survivability, and a degree of self-synchronization⁴⁷⁰.

Another crucial issue is the integration of academic programs for national security or internal security studies. The programs and the teaching processes vary signifi-

⁴⁶⁸ E. Gruszczyk-Kolczyńska, *O niektórych pułapkach zintegrowanego kształcenia*, [w:] *Edukacja zintegrowana w reformowanej szkole*, (red.) Moroz H., Kraków 2001.

⁴⁶⁹ *Świętoszowcy pancerniacy przeszli zajęcia zintegrowane*, <http://www.defence24.pl/swietoszowcy-pancerniacy-przeszli-zajecia-zintegrowane> [accessed: 12.06.2018].

⁴⁷⁰ David S. Alberts, John J. Gartska, and Frederick P. Stein, *Network Centric Warfare: Developing and Leveraging Information Superiority* (Washington, DC: C4ISR Cooperative Research Program, 1999), p. 2.

cantly in universities supervised by ministry of defense, ministry of interior affairs or ministry of science and higher education in terms of content, aims and resources.

The issue of integration is raised in the *National Security Strategy 2014, Education for security institutions*. Actions aimed to improve competences in the field of security require intensification and better coordination. More emphasis should be put on the quality of education in the areas important from the perspective of state and citizens' security within the framework of the general education and higher education systems, as well as on vocational training of soldiers, officers, civilian personnel of the army and services, public administration employees and security education teachers. It will require [...] the arrangement of higher education offered, in particular, by universities supervised by the Minister of National Defense and by Minister responsible for internal affairs [...] to create coherent curricula [...] In this context, it is worth considering transformation, with the use of existing capabilities and resources, of one or several of the universities into a new – in terms of quality – public high education institution providing education for the integrated national security system, implementing curricula on a transsectoral and supraministerial level, which would allow to obtain the quality of teaching meeting the needs of the state⁴⁷¹.

The thorough analysis shows that there is no legal basis for academic education in crisis management, defense or security. Education of adults in crisis management lacks planning and proper teaching processes. All information campaigns or cooperation with media are single actions at time of an upcoming threat or disaster, which results in mediocre preparation of people for crisis management and lack of coherent training processes on particular levels and elements of the system, and consequently lower effectiveness of crisis management⁴⁷².

Vertical integration embraces single educational entities and business partners into local, regional and global value chain⁴⁷³ networks. Educational entities are involved in numerous activities, projects converting inputs into outputs.

Key business partners in a chain value of security education are the Armed Forces, Police, the Fire Service, schools, universities, local authorities, nongovernmental organizations. They are suppliers of an input: intellectual assets, material and human resources for educational, training and prevention processes which convert this input into output, e.g.: the integrated comprehensive programs, a single citizen or a social

⁴⁷¹ *National Security Strategy 2014*, p.54.

⁴⁷² J. Falecki, *Dylematy zarządzania kryzysowego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Oficyna Wydawnicza „Humanitas”, Sosnowiec 2016, s. 280.

⁴⁷³ The idea of the value chain is based on the process view of organizations, the idea of seeing a manufacturing (or service) organization as a system, made up of subsystems each with inputs, transformation processes and outputs. Inputs, transformation processes, and outputs involve the acquisition and consumption of resources - money, labor, materials, equipment, buildings, land, administration and management. How value chain activities are carried out determines costs and affects profits. <https://www.ifm.eng.cam.ac.uk/research/dstools/value-chain> [accessed: 09.06.2018].

group prepared to react to crisis situations, well trained soldiers or civilians for security services. This output should be properly stored, used or distributed. The graduates should find a job which fits in with their personal learning pathways, skills and motivation. At this point the marketing processes will play their role: the high score in the rankings on high quality of education, high effectiveness of prevention programs, or reputation in local communities. Monitoring the effects of the service offered (training or preventive program) or career path of an educated citizen fosters correction and optimization of the main operational processes. Another activity is to keep the product/service working effectively after it was sold. Additional professional courses would help a graduate adapt to the changing requirements of the job market or a position they hold, whereas the preventive programs can be extended, modified, enriched to the needs of the business partner or security situation.

The value of the chain activities (supplying input, operation, output delivery, marketing, after-sale optimization) increase if they are performed with low cost, high quality and in short time. Thus, they should be a responsibility of one entity but single activities performed in different parts of the region or even the globe by various business partners (horizontally integrated global value chain networks). There are several examples of the local, regional and global value chain networks. Youth drug prevention programs in Poland are addressed to a particular risk group and run by several entities: schools with their prevention and educational programs, Police, NGOs (associations, foundations), church organizations, families of the addicted, local community groups, mutual-aid associations and local authorities under the Voivodship and Local Drug Prevention Programs, psychological care centers, residential or nursing housing⁴⁷⁴. Integrating all these programs and activities into one coherent prevention program would guarantee consistent content, rich set of methods and more professional approach as it will be elaborated by the professional team of experts in various areas (education, security, medicine) under unified legal regulations. The person would be provided with holistic treatment from the identification of the problem, offering the treatment/course/training to monitoring their come back to the society.

This new model of cooperation definitely need coherent legal regulations and protection of intellectual property.

Decision No 187/MON of Ministry of Defense from 9th June 2009 on cooperation of ministry of defense with nongovernmental organizations and other social partners enables commanders of military units to cooperate with schools, military experts

⁴⁷⁴ *Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii* (Dz.U.2005.179.1485 z późn. zm.); *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 lipca 2015 roku w sprawie zakresu i form prowadzenie w szkołach i placówkach systemu oświaty działalności wychowawczej, edukacyjnej, informacyjnej i profilaktycznej w celu przeciwdziałania narkomanii* (Dz.U. z 2015 r. poz. 1249); *Rozporządzenie Ministra Edukacji w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych* (Dz. U. z 2013 r., poz. 199).

to prepare school trainings, provide military equipment presentations, logistic support and venues for school activities (e.g.: gyms). Another law regulates disposal of redundant military movable property and teaching materials for the benefit of schools⁴⁷⁵.

The model of horizontally and vertically integrated global value chain networks are NATO education and training programs under Joint Force Trainer, using NATO national facilities. All the NATO centers – autonomously operating offices, located in different parts of the globe cooperate together performing specialized activities of the whole education value chain:

- The NATO School Oberammergau, Germany, is NATO’s key training facility on the operational level.

- The NATO Communications and Information Systems School, Italy, provides cost-effective highly developed formal training to personnel (military and civilian) from NATO as well as Non-NATO Nations.

- The College, Italy, is NATO’s strategic training center for senior officers and a major center of education, study and research.

- The NATO Maritime Interdiction Operational Training Centre, Crete, is the NATO center for maritime education and combined training for NATO forces.

- The Joint Warfare Center (JWC) provides NATO’s training focal point for full spectrum joint operational level warfare.

- The Joint Force Training Centre (JFTC) supports training for NATO and Partner forces to improve joint and combined tactical interoperability.

- The Joint Analysis & Lessons Learned Centre (JALLC) is NATO’s center for performing Joint Analysis of operations, training, exercises and experiments.

- The Centers of Excellence (COEs) are nationally or multi-nationally funded institutions that train and educate leaders and specialists from NATO member and partner countries. They offer recognized expertise, experience and support the transformation of NATO, while avoiding the duplication of assets, resources and capabilities already present within the NATO command structure.

- The Partnership Training and Education Centers (PTECs) are nationally or multi-nationally sponsored education and training institutions which offer courses, seminars, and workshops to both military and civilian personnel consistent with the objectives and priorities of NATO’s policy on partnerships. They also provide a platform for operational training by offering both classroom and field venues for exercises.

The Institutional Accreditation validates the Education & Training mission of an Institution and its relevance to NATO, its effectiveness and contribution⁴⁷⁶.

Industry 4.0 educational products and services are engineered through their full life-cycle. It is possible by implementing data analysis applications and AI. The lear-

⁴⁷⁵ *Współpraca ze szkołami*, <http://www.wojsko-polskie.pl/pl/articles/wspolpraca-wojska-z-partnerami-spolecznymi-j/wspolpraca-ze-szkolami-f2016-05-18> [accessed: 12.06.2018].

⁴⁷⁶ NATO Allied Command Transformation, <http://www.act.nato.int/e-nato> [accessed: 12.06.2018].

ning management systems (LMS) (e.g.: by Docebo) with AI shape learning style of the near future by suggesting content and learning style based on a set of criteria like:

- Learning objectives
- Skills data: Suggesting what has worked in the past to increase specific skills in similar roles
- Performance Data: Suggesting what has worked in the past to increase specific KPIs (Key Performance Indicator, e.g. reach 80% from Test on strategic decision making)
- Learning style: e.g. a full course or a collection of small content pieces
- Preferred channel: use of mobile for people that are constantly on the go or full desktop for technical and detailed instructions
- Personal preferences
- Organizational behavior/ the traits of the organization the learners are a part of
- Learning interventions: a change in regulations, compliance, or in company policy⁴⁷⁷.

Knewton Alta is another learning system engaging AI. It supports teaching students with varying degrees of college readiness ensuring that every student learn at their pace and succeeds. Alta's learning technology can also diagnose knowledge gaps and suggest relevant teaching, revision and consolidation content, bridging the knowledge gap. The alta dashboard provides teachers with transparent information how all students are progressing towards assignment completion, their strong and weaker points⁴⁷⁸.

Introduced to the market in 2015 IBM cognitive technologies enables teachers to find similarities between students, analyze the students' achievements and curriculum content to obtain personalized recommendations and assistance for a student as well as data for improvement teaching processes and programs.

Cognitive technologies can be helpful with defining a student profile and a graduate career profile. The analysis of job advertisements in media and dedicated information services, the career path of people who successfully completed recruitment process helps to define key competences, create statistics of applicants, employment trends and labor market by sectors and regions. This platform users receive personalized recommendations about the studies, apprenticeship, training to choose⁴⁷⁹.

⁴⁷⁷ M. Canonico, *Emerging Trends: L&D and the Arrival of AI*, Docebo.

⁴⁷⁸ <https://www.knewtonalta.com/> [accessed: 09.06.2018].

⁴⁷⁹ P. Pietrzak, *Sztuczna inteligencja w edukacji - czyli o personalizacji uczenia*; <http://piotrpietrzak.innpoland.pl /125161,sztuczna-inteligencja-w-edukacji-czyli-o-personalizacji-uczenia> [accessed: 12.06.2018].

The experts in the Institute of IT Systems in the Department of Cybernetics of Military Technical University design one of the most advanced simulators in Europe. They are:

- Simulators for the Armed Forces of the Republic of Poland (Simulator for Support of Operational Training “Złocień”, Simulator of Optional Tactics SWD-T),
- Simulator for security services:
- Simulator for combat vehicle driver of the State Fire Services,
VR System of State border defense tactics development and border movement control for Border Guard of the Republic of Poland,
- Systems to support simulation training and improvement of sanitary control procedures for food poisoning and infectious diseases for sanitary services of the Republic of Poland,
- Simulators for civil railway vehicles drivers.

These solutions are the examples of practical use of knowledge and help reduce field training costs⁴⁸⁰.

Ray Kurzweil predicts that it is just the beginning. The nature of education will dramatically change when we download knowledge and skills like the computers do at present. If we want a computer with the function of speech recognition, translation or Internet browsing we download the patterns (applications). Unfortunately, for the time being we are limited in this functionality since we do not have ports in our brains to download applications – patterns of interneural connections and neurotransmitters that follow the human learning path⁴⁸¹.

The above described technologies create the optimum educational environment to train experts for security services. Thus, the question about the profile of the security expert arises.

To create the profile, it is necessary to consider the working conditions, tasks and then knowledge, attitude, values and competences.

The security environment is shaped to much extent by technological advances, which besides the positive changes strengthen existing and newly occurring threats. These threats will overlap, intermingle and the resultant will be an instability of global society. The experts of the World Economic Forum defined 13 trends that trigger threats and/or change their correlations:

1. Ageing population in developed and developing countries driven by declining fertility and decrease of middle- and old-age mortality.
2. Changing landscape of international governance (e.g. UN, IMF, NATO, etc.), agreements or networks.

⁴⁸⁰ *Nowoczesne symulatory do zastosowań wojskowych i cywilnych*, <http://www.wat.edu.pl/rozwoj/wat-fabryka-wynalazkow/nowoczesne-symulatory-do-zastosowan-wojskowych-i-cywilnych/> [accessed: 12.06.2018].

⁴⁸¹ R. Kurzweil, *Nadchodzi...*, op.cit., s.330.

3. Changing climate attributed to human activity, that alters the composition of the global atmosphere, in addition to natural climate variability.

4. Growing middle class in emerging economies.

5. Deterioration in the quality of air, soil and water from ambient concentrations of pollutants and other activities and processes.

6. Increasing national sentiment among populations and political leaders affecting countries' national and international political and economic positions.

7. Increasing polarization of societies Inability to reach agreement on key issues within countries because of diverging or extreme values, political or religious views.

8. Increasing rates of non-communicable diseases, leading to rising costs of long-term treatment and threatening recent societal gains in life expectancy and quality.

9. Rising cyber dependency due to increasing digital interconnection of people, things and organizations.

10. Rising geographic mobility of people and things due to quicker and better-performing means of transport and lowered regulatory barriers.

11. Rising income and wealth disparity in major countries or regions.

12. Shifting power from state to non-state actors and individuals, from global to regional levels, and from developed to emerging market and developing economies.

13. Rising urbanization⁴⁸².

Changes and threats are multidimensional, they will grow in strength and transform creating very often unpredictable crisis situations. Security experts should possess skills which, in spite of the area, economy sector they operate in, enable them to manage these situations: predict, identify, eliminate and mitigate. Actually, to fulfilling these tasks requires the full set of skills:

- a security expert should access information from various sources, media, Big Data tools, process, analyze and estimate its credibility, draw apt conclusions to finally make right decisions,

- a security expert should have an ability to work in a team to complete successfully tasks and projects (e.g.: managing crisis situation, mitigating their effects, run prevention programs),

- security is interdisciplinary by nature, relates to all spheres of human activity, that is why a security expert should understand ideas and concepts from various areas and disciplines, be creative, open to changes both in the area and the team they work in,

- the technical knowledge is also crucial: knowledge of information/analysis systems and cybersecurity,

- new ICT and social media create a new working environment of VR and multicultural teams, which requires interpersonal skills: ability to communicate ideas effectively, to persuade, motivate and explain unpopular decisions.

⁴⁸² The Global Risks Report 2018, World Economic Forum, Geneva, s.70.

Concluding, a security expert should have a “global mindset”, which requires:

- Intellectual capital: Global business savvy, cognitive complexity, cosmopolitan outlook,
- Psychological capital: Passion for diversity, quest for adventure, self-assurance,
- Social capital: Intercultural empathy, interpersonal impact, diplomacy⁴⁸³.

This profile of a successful leader was elaborated on the basis of the research in which 200 global leaders and 6000 regional managers were asked to list characteristics the successful leader of the future should possess.

Contemporary educational environment is equipped with new technologies that favor both traditional and modern teaching methods. The traditional methods can be equally or even more effective than modern ones, which has been proved by achievements of Chinese students in international tests (PISA, TIMSS and PIRLS) measuring competences in science and problem solving⁴⁸⁴. The Chinese schools advocate the direct method of “chalk and board” with a teacher as a master. In the Report on effective teaching by Sutton Trust and Durham University the experts claim that teaching effect depends on two factors: a teacher as an expert, who can identify students’ weaker points and clear instructions and an evaluation system⁴⁸⁵.

New methods engaging student help build key skills of decision making. One of these methods is a decision-making game. Prepared as a simulation game it can be most effective, cheapest and prospective teaching tool for public administration, army and authorities⁴⁸⁶.

Decision game (tactic, training or educational) are about the solving conflicts where every participant strives to achieve their goals (goals) with maximal benefit and minimal loss⁴⁸⁷. The participant considers how to reach the goal while the goals of others differ and actions influence everyone⁴⁸⁸.

⁴⁸³ M. Javidan, *Bringing the Global Mindset to Leadership*, HBR, 19 May 2010, <https://hbr.org/2010/05/bringing-the-global-mindset-to.html> [accessed: 12.06.2018].

⁴⁸⁴ PISA - Programme for International Student Assessment, TIMSS - Trends in International Mathematics and Science Study -TIMSS is a series of international assessments of the mathematics and science knowledge, PIRLS - Progress in International Reading Literacy Study, PIRLS is an international study of reading (comprehension) achievement in fourth graders. K. Donnelly, *What's the best teaching method*, *World Economic Forum*, <https://www.weforum.org/agenda/2014/11/whats-the-best-teaching-method/> [accessed: 12.06.2018].

⁴⁸⁵ R. Coe, C. Aloisi, S. Higgins, L. E. Major, *What makes great teaching? Review of the underpinning research*, CEM, Durham University, The Sutton Trust 2014.

⁴⁸⁶ J. Zych, *Gry decyzyjne w zarządzaniu kryzysowym* [w:] E. Sobczak (red. naukowa). *Nowe wyzwania i wykorzystanie współczesnej nauki w zarządzaniu kryzysowym*, Wydawnictwo Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2010.

⁴⁸⁷ Ibidem.

⁴⁸⁸ Ibidem.

The games can be classified by the parties:

- one sided games when the party is nature, threats created by human development or a legal system, which have conflicting goals; the party is not a person (a group of people),
- bilateral or multilateral games, when at least one adversary is a person (a group of people)⁴⁸⁹.

In a decision game the participant can approach the problem in an unusual and creative way without following common reasoning patterns and finally elaborate expert alternative solutions to make optimal decision at every stage of achieving a goal⁴⁹⁰. The effectiveness of the teaching methods depends on training objectives and aptitude of participants, qualifications of instructors, quality of teaching material and organization⁴⁹¹.

Development of new technologies has brought about changes in all areas of human activity. In defense the new weapon fosters new combat methods different from those in the past epoch whereas in economy new technologies have change the employment structure and consequently quality of life and interpersonal relationships. It is difficult to clearly state if benefits outweigh newly occurring threats. However, experts conclude that integration that is possible with new technologies strengthens complexity of connections between humans, things and institutions. The quality and scale of these connections determine cohesion of the society and this cohesion determines the resistance to threats⁴⁹². The factors discussed in this paper which determine the security environment determine the environment of security educational at the same time. Security education can benefit from new opportunities to enhance the quality of the service, professionalization of the trained soldiers and civilians which is indispensable considering the nature of threats⁴⁹³ and task to be fulfilled. Coherent, interdisciplinary (integrated) curricula and training programs, cooperation of security experts and institutions from various sectors will certainly support education of professional personnel, experts with required skills and competencies to face challenges of the contemporary security environment. New tools and technologies and well-matched methods are another advantage to increase effectiveness of security education. Implementation of suggested solutions and their evaluation are a long-term and time-consuming initiative that requires many administrative efforts of experts and decision makers.

⁴⁸⁹ J. Halik, *Zastosowanie gry kierowniczej w działalności szkoleniowej*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 1990, s. 12.

⁴⁹⁰ J. Falecki, *Gra decyzyjna elementem doskonalenia w systemie zarządzania kryzysowego*, Oficyna Wydawnicza Humanitas, Sosnowiec 2015, s.64.

⁴⁹¹ A. Andrzejczak, *Projektowanie i realizacja szkoleń*, PWE, Warszawa 2010, s.96.

⁴⁹² The Global Risks Report...op.cit., s.70.

⁴⁹³ Z. Ścibiorek (red.), *Bezpieczeństwo wewnętrzne*, Adam Marszałek, Toruń 2017, s. 39.

References:

1. National Security Strategy of the Republic of Poland 2014.
2. Andrzejczak A., *Projektowanie i realizacja szkoleń*, PWE, Warszawa 2010.
3. Canonico M., *Emerging Trends: L&D and the Arrival of AI*, Docebo 2017.
4. Coe R., Aloisi C., Higgins S., Major L. E., *What makes great teaching? Review of the underpinning research*, CEM, Durham University, The Sutton Trust 2014.
5. Donnelly K., *What's the best teaching method*, World Economic Forum <https://www.weforum.org/agenda/2014/11/whats-the-best-teaching-method/> .
6. Javidan M., *Bringing the Global Mindset to Leadership*, HBR, 19 May 2010, <https://hbr.org/2010/05/bringing-the-global-mindset-to.html> .
7. Halik J., *Zastosowanie gry kierowniczej w działalności szkoleniowej*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 1990.
8. Falecki J., *Dylematy zarządzania kryzysowego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Oficyna Wydawnicza „Humanitas”, Sosnowiec 2016.
9. Falecki J., *Gra decyzyjna elementem doskonalenia w systemie zarządzania kryzysowego*, Oficyna Wydawnicza Humanitas, Sosnowiec 2015.
10. Gruszczyk-Kolczyńska E: *O niektórych pułapkach zintegrowanego kształcenia* [w] „Edukacja zintegrowana w reformowanej szkole”, red. Moroz H. Kraków 2001.
11. Kaźmierczak D., *Edukacja w zakresie bezpieczeństwa i obronności w ujęciu procesowym*, UP Kraków 2018.
12. Kurtzweil R., *Nadchodzi osobliwość*, Kurhaus, Warszawa 2016.
13. NATO Allied Command Transformation, <http://www.act.nato.int/e-nato>
14. Nowoczesne symulatory do zastosowań wojskowych i cywilnych, <http://www.wat.edu.pl/rozwoj/wat-fabryka-wynalazkow/nowoczesne-symulatory-do-zastosowan-wojskowych-i-cywilnych/>.
15. Pietrzak P., Sztuczna inteligencja w edukacji - czyli o personalizacji uczenia; <http://piotrpierzak.innpoland.pl/125161,sztuczna-inteligencja-w-edukacji-czyli-o-personalizacji-uczenia>).
16. Raport *Przemysł 4.0 czyli wyzwania współczesnej produkcji*, pwc.pl/przemysl4.0.
17. <https://www.hbrp.pl/b/czwarta-rewolucja-przemyslowa-zmiana-juz-tu-jest-1/2/OmImRGYW>.
18. Shearer G., *SME Manufacturers Adopting Industry 4.0 Technologies*, <https://www.manufacturersalliance.co.uk/2018/03/08/sme-manufacturers-adopting-industry-4-0-technologies/>.
19. Ścibiorek Z.(red.), *Bezpieczeństwo wewnętrzne*, Adam Marszałek, Toruń 2017.
20. *Świętoszowcy pancerniacy przeszli zajęcia zintegrowane* <http://www.defence24.pl/swietoszowcy-pancerniacy-przeszli-zajecia-zintegrowane> .
21. The Global Risks Report 2018, World Economic Forum, Geneva.
22. Zych J., *Gry decyzyjne w zarządzaniu kryzysowym* [w:] E. Sobczak (red.), *Nowe wyzwania i wykorzystanie współczesnej nauki w zarządzaniu kryzysowym*, Wydawnictwo Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2010.

Militaryzacja narodu w koncepcji ideowej współczesnego Ruchu Narodowego

Streszczenie: Celem niniejszego artykułu jest prezentacja i analiza postulatu militaryzacji narodu w koncepcji ideowej współczesnego Ruchu Narodowego. Autor podejmuje problematykę militaryzacji narodu oraz stara się odpowiedzieć na pytanie o znaczenie tego pojęcia. Zainteresowanie autora skupia się także na narodowej polityce obronnej państwa, która w założeniu ma odzwierciedlać uczestnictwo suwerennego narodu w działaniu na rzecz bezpieczeństwa wspólnoty. Ponadto, autor analizuje postulat militaryzacji narodu w koncepcji ideowej i programie Ruchu Narodowego, na który składają się zwłaszcza problemy związane z wychowaniem narodowym, obrona terytorialną, regularną armią oraz prawem do posiadania broni.

Słowa kluczowe: militaryzacja narodu, polityka obronna, obrona terytorialna, narodowcy, Ruch Narodowy

Militarizing the Nation in The Concept of the Contemporary National Movement

Abstract: The aim of this paper is to present and analyze the demand of militarizing the nation in the ideological concept of the contemporary National Movement. The author raises the issue of militarizing the nation and attempts to answer the question about the meaning of that concept. The author's interests focus also on the national defense policy which assumedly should reflect participation of the sovereign nation in actions for the community security. Moreover, the author analyzes the demand of militarizing the nation in the ideological concept and Program of the National Movement, which consists especially of issues of national education, territorial defense, regular army and permission to possess weapon.

Key words: militarizing the nation, defense policy, territorial defense, the National Movement.

The scientific research and analysis on militarizing the nation, in the author's opinion, should have an interdisciplinary character. It is difficult to imagine studying the issue of militarizing thenation exclusively in the context of the security science or political science. National defense (military and non-military) is irrevocably connected with the security policy for which interdisciplinary and hybrid approach to cooperation

* Pedagogical University of Cracow.

of political science, pedagogy, history, security studies is a priority. The author believes that the interdisciplinary and multidimensional approach should be applied also while analyzing the state defense policy as a whole and its each element separately. The issue of defense includes several elements which by their nature react to many security threats such as technological and civilizational leap, degradation of natural environment, weakening interpersonal bonds, radicalism, terrorism, etc.⁴⁹⁴. That is why within the framework of the security policy as a crucial research problem, it is important to include the element of society resistance to above-mentioned threats, also the issue of militarizing the nation as a key factor supporting the national defense. Thus, the aim of this paper is to present and analyze the demand of the militarizing the nation in the ideological concept of the national circles in Poland. Considering the nature of the analysis the author focuses first of all on the ideological documents and the Program of the National Movement in the context of militarizing the nation.

The national defense policy which assumedly is to reflect the participation of the sovereign nation in activity for benefit of community security should serve two basic functions typical of the state activity, i.e. the internal function (social order and governance, internal security) and the external one (protection of substantial interest of the state, reason of state, creating secure living conditions for the nation, avoiding and solving international conflicts)⁴⁹⁵.

Analyzing national defense policy from the perspective of the concept formulated by the National Movement in Poland it should be noted that this is a priority for that circles. It results from the belief that the constituent factors for the state defense are: duty of every citizen to defend the Homeland; the fact that the nation and no other states or international organizations shoulders the responsibility for the state defense; considering the continuity of the state existence as the highest reason of state⁴⁹⁶. It seems that along Poland joining NATO in 1999 the above described concept (supported by the idea of building the territorial defense structures) was overshadowed under the idea of unconditioned help of allies in case of a threat within the framework of the North Atlantic Treaty. As Anna Maria Siarkowska states as if it was not noticed that Art. 3 of the Treaty obliges the parties of the Treaty to maintain and develop their individual defense capacity to resist armed attack⁴⁹⁷. The second half of the 21st century decade and the experiences gained over that period show that the various concepts on the final shape and direction of territorial defense forces development which occur,

⁴⁹⁴ W. Żebrowski, *Badanie polityki. Ogniwa procesu badawczego na studiach politologicznych*, Wydaw. Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2012, s. 21.

⁴⁹⁵ A. Korybski, *Funkcje państwa*, [w:] *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, red. B. Szmulik, M. Żmigrodzki, Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2007, s. 107-108.

⁴⁹⁶ M. J. Chodakiewicz, J. Mysiakowska-Muszyńska, W. J. Muszyński, *Polska dla Polaków! Kim byli i są polscy narodowcy*, Wydaw. Zysk i S-ka, Poznań 2015, s. 507.

⁴⁹⁷ A. M. Siarkowska, *Priorytetowa misja: odzyskać zdolność obrony*, „Myśl.pl” 2013, nr 2, s. 105.

may result in elaborating appropriate law on operational forces and territorial defense forces as a new branch of the Polish Armed Forces⁴⁹⁸.

On the list of issues on the defense policy declared by Polish nationalists there are: restoring defense capacity, defense education of citizens, the attitude towards the NATO allies' security warranty, effective defense strategy, reviving recruitment and expanding the concept of National Reserve Forces, Territorial Defense Forces along with militarizing the nation⁴⁹⁹. Referring to restoration of defense capacity the contemporary national circles assume that the lack of reserve in Polish Army is not a key problem of the defense policy. The problem is the way of thinking about defense, exactly the lack of perspective thinking, which in the national circles' opinion afflicts the contemporary defense system. "The Nationalist Companion" – a peculiar catalog of demands and ideas of the Polish nationalists in the 21st century reads: "We do not demand, however, come back to the situation from the almost a decade ago, when the Armed Forces includes mainly recruits and the basic service was associated mainly with [note: P.L.] bullying and pathology brought in from the civil life by the compulsory recruits (...). It is about turning away from the harmful policy based on the conviction that Poland is not threatened by the direct military aggression on the big scale and the only military threat can be a local conflict near the borders of the Republic of Poland, which can be protected by a small professional army and the NATO."⁵⁰⁰. The defined opinion is a result from at least two assumptions characteristic of the Polish nationalists. Firstly, permanent vision of constant threat from a real or imaginary enemy, in some way a stereotypical perception, allows to demand the continual defense readiness under the slogan: "If you want peace, prepare for war!". Secondly, restructuring or restoring Polish military capacity should be, in the opinion of the Nationalist Movement representatives, directed inward – restoring structures and real capacity of the Polish Army and unwillingness to shortsighted alliances.

Another element of the national state defense policy is defense education of citizens which is equally important on the ground of the "national" character of security education or defense education. Restoring common military training for the youth, which treated by the national circles as indispensable⁵⁰¹, is also connected with promoting among citizens the conviction that Poland is a value that needs and is worth defending. The indispensable means to achieve this goal seem to be: wide support of the cultural sector, Polish tradition promoting local and bottom-up initiatives such as historical reenactments groups, scouting or civil paramilitary units that account for in-

⁴⁹⁸ Vide: *Ustawa z dnia 16 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw* (Dz. U. z 2016 r. poz. 2138).

⁴⁹⁹ *Niezbędnik narodowca. ABC nowoczesnego nacjonalizmu*, red. K. Bonisławski, J. Siemiątkowski, Wydaw. Capital, Warszawa 2014, s. 79-87.

⁵⁰⁰ *Ibidem*, s. 80.

⁵⁰¹ A. M. Siarkowska, *Priorytetowa misja...*, s. 107.

creasing awareness of defense for an ordinary civilian and groups supporting a discussion on introducing right to possess weapon⁵⁰². This demand emphasizes also engagement in supporting historians, experts, publishers and PR specialists who restore and create an unambiguously positive image of Poland. Moreover, Marek J. Chodakiewicz wrote: Thanks to this positive image, the confused Polish people at present, will find a meaning in actions for the state security. Those citizens would be ready to sacrifice, for example increasing taxes for that causes – not only for the cultural and historical policy but also the scientific policy⁵⁰³.

The basic meaning for the national defense policy seems to be articulated also in the ideas opposing the defense policy within the framework of Poland – NATO cooperation and the effective defense policy, which should be assumedly based on, according to the National Movement, strengthening assertiveness and conventional retaliation weapon. Commonly criticized the NATO defense system appears in the analyzed concept, to be asymmetrically directed towards potential threats, pushing aside traditional operations. In a view of the nationalists, presented peculiar politicization of allies' actions under the Treaty, originates from the conflict of interests and will of the western powers to realize these interests. This stands in obvious opposition to the regional defense strategy based on alliance with some states of the Intermarium area. The idea of this alliance, however disputable and at present stage of international relations unreal, is often supported with the concept of cooperation with the power which has the nuclear weapon⁵⁰⁴. Considering an effective defense strategy, in the view of nationalists, the key is far - reaching assertiveness toward the eastern neighbors (mainly Russia – especially because of Russia strengthening military capacity in the Kaliningrad Oblast) based on building missile defense and air defense by Polish military industry within the structures of the Polish Army, not being an element of the allies' military capacity. The nationalists demand using capacity of F-16 by purchasing a long-range air-to-ground missile and equipping land forces and marines with cruise missile⁵⁰⁵. Among the strategic determinants of national security, the geographical position and historical experience are mentioned as key factors to ensure strategic advantage in the face of potential threat. Józef Marczak's idea correspond to this view: "firstly, Poland is located between to powers – Russia and Germany – has huge natural advantage over a potential aggressor (in a form of deterrence and weapon retention) of operational units, national territory defense, social support for the army, operational preparation of the territory for defense and mass irregular actions to defend the territory. Secondly, the historical experience from 15th and 16th centuries and 1918-1920 defines the

⁵⁰² M. J. Chodakiewicz, J. Mysiakowska-Muszyńska, W. J. Muszyński, *Polska dla Polaków...*, s. 508-509.

⁵⁰³ *Ibidem*, 509.

⁵⁰⁴ *Niezbędnik narodowca...*, s. 82-83.

⁵⁰⁵ *Ibidem*, s. 83-84.

state defense priorities, which confirms the power and also the appropriate strategy of the defense policy⁵⁰⁶. To conclude, double tracked but collaterally shaped the national defense strategy based on the regular operational forces and national territory defense should consider geo-historical factors and security education (for uniformed services and civilians) especially for the youth.

Together with the issue of National Territory Defense, common military service and free access to weapon, the debate on militarizing the nation is held – the defense concept promoted by the National Movement in Poland. Writing on key importance of the army for the existence of the nation, national security and identity, Jakub Siemiątkowski indicates that Polish National Movement (called by the author nationalist) “has not elaborated so far any substantial military theory.”⁵⁰⁷ It is true that the National Movement as the contemporary representative of the Polish national ideology in the structured form, created many ideas and concepts related to the subject issue (in documents: Ideological Declaration of the National Movement, Program-related Demands of the National Movement and the National Movement Program) yet, it can be stated that it is only an outline of a very wide defense aspect of militarizing the nation.

The contemporary national circles in Poland combine in their discourse the idea of militarizing the nation with many ideas which are included in the national defense system. Firstly, they raise the need to restore the compulsory recruitment of men to the army to maximally exploit trained reserves as an element of operational forces or territorial defense for potential defense. Secondly, they raise the demand to abandon implementing to the structures of the Polish Army solutions that are not thought over and, in the view of national movement, have a negative influence on the prestige of the Polish Armed Forces, i.e.: negatively assessed the experiment with National Reserve Forces. Thirdly, they demand to strengthen the Polish defense industry oriented towards modernization of anti-tank weapon and field artillery. Fourthly, they demand to ensure solid coast defense by the Polish Navy and restoration of naval strike and air forces and anti-submarine forces. Fifthly, they promote professionalization of the Territorial Defense Forces, cyclic a few-month trainings for recruits, equipping Territorial Defense Forces with small arms, ant-tank weapon and anti-aircraft weapon. Sixthly, “(...) cultivating memory about military units in Polish history, patriotic and military education of children and the youth and regular raining of the reserve forces should be pillars of the Polish defense policy”⁵⁰⁸. The above listed instructions, which only outline the concept, are basically convergent with ideas of “restoring” or modernizing the way of thinking about the Polish Army, formulated by Józef Marczak. These ideas include creating territorial defense forces which are of real significance for the defense system of the Re-

⁵⁰⁶ J. Marczak, *Potęga obronna Polski – fundamentem bezpieczeństwa narodowego Polski i Europy w XXI wieku*, „Polityka Narodowa” 2016, nr 16, s. 68-69.

⁵⁰⁷ J. Siemiątkowski, *Militaryzacja narodu – zarys idei*, „Polityka Narodowa” 2016, nr 16, s. 10-11.

⁵⁰⁸ *Niezbędnik narodowca...*, s. 84-86.

public of Poland, participation and duty of every Polish citizen to defend the Homeland under Art. 85 of the Constitution, restoring the civil defense as a form of self-defense, property and environment in the time of war and peace as well as “strategic education of the political elite, security services and students on all faculties”⁵⁰⁹. It can be stated that, excluding discussions on solidity of arguments for possession of nuclear weapon and electronic warfare, Polish national circles believe that the most important element of the national defense system is first of all coexistence of parallel and complementary professional services (elite) and civil (voluntary) service⁵¹⁰.

Relating to the demand of militarizing the nation in the ideological concept of the contemporary National Movement, the first information can be found in the Ideological Declaration of the National Movement approved at the National Circles Leaders Convention in Tapadły on 19 January 2013. The Declaration “Identity – Sovereignty-Freedom” includes the point: “Sovereignty of the State” which reads: “We will attempt to repair the Republic of Poland, the ethos of public service. We desire to defend the Polish interests against the international powers and Brussels bureaucracy. We will support building the Europe of independent nations based on volitional economic cooperation. The National Movement will attempt to restore Polish defense capacity to ensure security for our country”⁵¹¹. The above quoted statement is very universal as it is a part of the ideological declaration, the document of symbolic meaning, which is general and rather wide introduction to the ideological concept of the Polish national circles.

Some extension of this idea is the demand of militarizing the nation. Restoring the army and building the territorial defense forces” included in the Program Demands of the National Movement of the II National Movement Congress held on 3 May 2014 in Warsaw. According to the assumptions in this document, the key aspects of militarizing the nation are the national security and reviving “the fighting spirit”. The document referred also the conflict in Ukraine and the fact that “the national factor” that activates in engagement and mobilization to a military operation decide about the future of the state. For the National Movement, militarizing the nation means responding to threats coming from everywhere and preparing the nation for any “violent situations”. The issue of militarizing the nation and its development is more extensively presented in following points: ‘Firstly, it involves extension of the army, rearming by the appropriate budgeting and renewing the fighting spirit with right patriotic motif. Secondly,

⁵⁰⁹ J. Marczak, *Strategiczne wyzwania odbudowy zdolności obronnych Polski 2016 r.*, „Polityka Narodowa” 2016, nr 16, s. 40.

⁵¹⁰ Vide: M. J. Chodakiewicz, *Transformacja czy niepodległość?*, Wydaw. Patria Media, Gdańsk 2014, s. 91-93; Idem, J. Mysiakowska-Muszyńska, W. J. Muszyński, *Polska dla Polaków...*, s. 507-510.

⁵¹¹ *Deklaracja ideowa Ruchu Narodowego*, <http://narodowcy2014.pl/program> [accessed: 12.06.2018].

the common territorial defense similar to the Switzerland model, where every man is a soldier after proper training, keeps the weapon at home and is ready to support the professional army defending the country. Thirdly, it is necessary to build, revitalize and facilitate shooting ranges in every province to train young Poles, get them familiar with weapon and ultimately introduce the right to possess weapon⁵¹². This approach to militarizing the nation corresponds to common belief among Polish national circles about the need to serve the nation, the country and the Homeland. The statement about the superior role of the individual service for the nation, which is an indicator of the educational ideas, thoughts and pro-national and national attitudes predominates in the literature on the ideological and socio-political movements with the national origin. Grzegorz Radomski writes about “the spirit of serving the nation” that determines All-Polish Youth activity (the association that cocreates the National Movement at the beginning of the second decade of the 21st c.) in the religious, ideological, political and socio-organizational area⁵¹³. The civic virtues such as: modesty, obedience to achieve the honorable goal, discipline and honor constitute, according to the National Movement, a peculiar canon, “an educational example of raising social moral standards”⁵¹⁴. They refer also to a virtue of social activity, determination, discipline, order and civic obedience to the national interests⁵¹⁵, which were the basis to formulate the ideas for the pre-war national movement with Roman Dmowski as a leader.

According to the statement: “Only the nation ready to defend its homeland can save its freedom and independence”⁵¹⁶ the contemporary national politicians very accurately define the above-mentioned directions (extension of the army, territorial defense, building shooting ranges and popularizing the right to carry a gun) in the document:” Sovereign Nation in the 21st century. The National Movement Program”⁵¹⁷ presented on 16 December 2016 at the National Movement Program Congress in the Parliament of the Republic of Poland. In the introduction to the point on militarizing the nation and the defense policy the National Movement leaders indicated that the external state security is determined by several factors including: effective state administration structures and other public services structures, geopolitical situation of the state and the foreign policy, the moral standards of the whole nation also the army and public institu-

⁵¹² *Postulaty Programowe. Ruch Narodowy – Radykalna zmiana!*, broszura programowa, wybory do Parlamentu Europejskiego, 25 maja 2014 r., s. 6-7.

⁵¹³ G. Radomski, *Wychowanie społeczne w koncepcjach współczesnego ruchu narodowego w Polsce*, [w:] *Ideologie, doktryny i ruchy narodowe. Wybrane problemy*, red. S. Stępień, Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2006, s. 472.

⁵¹⁴ J. Siemiątkowski, *Militaryzacja narodu...*, s. 17-18.

⁵¹⁵ G. Radomski, *Wychowanie społeczne...*, s. 472.

⁵¹⁶ *Postulaty Programowe. Ruch Narodowy – Radykalna zmiana!...*, s. 7.

⁵¹⁷ Vide: *Suwerenny naród w XXI wieku. Program Ruchu Narodowego*, (red.) K. Bosak, W. Tumanowicz, M. Wawer, R. Winnicki, Kongres Programowy Ruchu Narodowego, Sejm RP, Warszawa, 10 grudnia 2016 r.

tions and the quality of training, equipment and size of the army⁵¹⁸. With the attempt to achieve the comprehensive approach to the defense policy the national Movement tries to create itself as a political power, which on one hand supports attempt to strengthen operational capacity of the Polish Army, on another hand – without reducing the size of the Polish Army, they promote the defense strategy based on the effective deterrence of a potential aggressor, i.e. on the sequence of activities focused on prevention and the duty to defend the country. It is confirmed by the following records: “The key of the effective military security policy of the state is militarizing the nation, i.e. practical realization of the duty to defend the Homeland (...) Poland must concentrate on building the defense system discouraging a potential aggressor. Developing the advanced offensive means should be parallel to the goals of the Program for Militarizing the Nation”⁵¹⁹.

In the ideological conception and demand of the National Movement there is a strong emphasize on militarizing the nation by combining full conventional capacity of operational and territorial units and capacity of Polish military industry and military trained and educated human resources (the youth and adults)⁵²⁰. The representatives of the National Movement promote defense training, drill and compulsory shooting course as a form of the military training for the school students. Interestingly, the certificate of completing the shooting course could be a base to issue the Identity Card after reaching adulthood. The authors of the analyzed document indicate: “Military training for the youth will be not only of defensive values and to educate the next generations of Poles how to use weapon. The essential factor is a cultural factor opposing the predominant trend of promoting effeminacy”⁵²¹. The policy of excessive pacifism and above-mentioned effeminacy of men were already criticized by the activists of the pre-war National Democracy⁵²². Thus, the position of the National Movement in that matter seems to be consistent with the assumptions of the national political ideology.

The authors of The National Movement Program move from the suggestions about militarizing the nation and military training (in The National Movement Pro-

⁵¹⁸ Ibidem, s. 13.

⁵¹⁹ Ibidem, s. 14.

⁵²⁰ *Niezbędnik narodowca...*, s. 86-87.

⁵²¹ *Suwerenny naród w XXI wieku...*, s. 14. Vide: K. Wrześcińska, *Kultura i cywilizacja w myśli Narodowej Demokracji (1893-1918). Między ideą wychowania a polityką*, Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, Warszawa 2012, s. 186-187.

⁵²² Zygmunt Balicki in his speech at Polish Pedagogical Congress in Lviv in 1909 stated: “Any education should not even for one moment forget about the different roles of two sexes in the life of the nation. If the aim of pedagogy is to develop in the child’s soul appropriate rudiments of skills, inclinations, simply the whole their spiritual nature, applying the same pattern can kill or vitiate all these rudiments (...) Following that way we reach the point at which the society will consists of twisted women and effeminate men.” In Balicki’s opinion the human being who is a citizen and possesses a virtue of creativity for the cause of the national community reflects the model of an educated “soldier-citizen”. Vide: B. Grott, *Zygmunt Balicki ideolog Narodowej Demokracji*, Wydaw. Arcana, Kraków 1995, s. 51-52, 148; J. Siemiątkowski, *Militaryzacja narodu...*, s. 17.

gram under the slogan “the shooting range in every province”) towards the territorial defense, which, in their opinion, should be based on the province structure coordinated with the military districts on the whole territory of the country. The idea to create the Territorial Defense Forces by the Ministry of Defense (MOD) is evaluated positively, however, it is pointed that the assumed by MOD number of 35,000 members of these Forces is too low. The Territorial Defense appears to be the service commanded by the Ministry of Defense, and its vertical structure will be responsible for training and retrofitting the territorial units. Whereas, the members of the Territorial Defense will protect, store and maintain the confided weapon according to the established standards and will be obliged to participate in the annual trainings. They will also be granted a monthly payment from the MOD assets, as a benefit to the income from gainful activity. According to the discussed concept the members of the territorial defense should also support other public services in case of natural disasters and catastrophes, yet, they could not participate in any operations outside the country or within the country as the order keeping formation⁵²³. The advantage of this concept of the territorial defense is low maintenance costs if compared to the costs on the army and possibility of support regular army in guerilla actions in the extreme situations⁵²⁴. Building on the analysis of the demands of the territorial defense as an important element of the state defense system, it should be stated that according to the National Movement, the bigger influence of the territorial defense on the society, development of its mobilization, education, integration, protection and prevention element, the higher the value of the idea of the territorial defense as a service is.

Another demand of the National Movement “the regular army means of deterrence” is very concurrent with suggestions for the state defense policy presented by the author in that paper. Besides the development of the active list and building the industry-science cooperation to modernize and implement technological innovations in the army, this demand includes the following instructions: building effective capacity of deterrence forces (anti-air-defense, anti-tank defense, coast defense, racket system), developing nuclear energy technology and its use for military purposes in the ultimate situations. Partially, this point of view results from the negative evaluation of the Polish state readiness for defense by the National Movement. In the discourse of this circle there is clearly articulated statement on Poland as one of the mostly disarmed state in the world (in terms of the number of weapon per 1000 citizens). The program of the national Movement includes the statement: “Theoretically democratic governance of the III Republic of Poland has not change the approach to weapon in any aspect from that in times of the People’s Republic of Poland – in spite of the historical experience show that in the most difficult times and under the occupation possessing the private, hidden

⁵²³ *Suwerenny naród w XXI wieku...*, s. 14.

⁵²⁴ J. Siemiątkowski, *Militaryzacja narodu...*, s. 18-19.

personal weapon can change a lot in the fate of the nation”⁵²⁵. The negative evaluation of Polish defense condition results also from the influence, regarded as destructive, of the communist governments’ legacy on the awareness of the occupied nation. The direct effect of that conviction is an attempt to present the access to personal weapon as an essential element to ensure full national security.

The demand “Easier access to weapon” is quite often listed together with suggestions about increasing the number of the shooting ranges to raise the civic awareness about militaries and familiarize the society with weapon which can, in the future, positively influence the national security⁵²⁶.

Providing Poles with access to the personal weapon for sports and hobby activities would be the way to ensure the security. In the opinion of the National Movement representatives, possessing the personal weapon for the personal defense is the easiest and the cheapest way to enhance security. There is no, however, comment on withdrawing a formal permission to possess weapon, free access to weapon or uncontrolled sale. Moreover, this demand entails many precise requirements to meet before the public administration institution would be obliged to grant the permission to possess weapon. These requirements are: clean criminal record, good mental health, completed shooting tests⁵²⁷. Combining this kind of ideas about militarizing the nation with the extending the legitimate self- defense the national Movement presents rather comprehensive concept of defense, yet, to much extent very general. It does not change the fact that the national movement appears as the only political party which in its program suggests the solutions directly related to defense in the civic dimension and promotes, at the same time, engagement in the national causes and active patriotism expressed in militarizing the nation.

Concluding, the author’s attempts to present and analyze the demands of militarizing the nation as an element of the state defense policy in the ideological concept of the Polish National Movement have led him to several findings. Firstly, the demand of militarizing the nation combines equipping the citizens in knowledge and means to ensure, protect and effectively pursue national vested interests of the state with the concept of education to activate the society to defend itself against any security threats.

Secondly, militarizing thenation is a concept strictly connected with education in the spirit of the national unity, pursuing a common goal, desire to serve the Homeland, training and defense education in the spirit of the bottom-up security education, engagement, creative attitude, independence of an individual activists and preventing inactivity.

Thirdly, militarizing the nation in the context of the defense policy promoted by the National Movement entails maximum use of operational and territorial defense

⁵²⁵ *Suwerenny naród w XXI wieku...*, s. 15.

⁵²⁶ J. Siemiątkowski, *Militaryzacja narodu...*, s. 19.

⁵²⁷ *Suwerenny naród w XXI wieku...*, s. 15.

forces capacity, cooperating with the Polish military industry and military educated and trained human resources. Militarizing the nation, thus, would serve the functions of mobilization, education, integration, combat service support and prevention.

Fourthly, for the contemporary National Movement, militarizing the nation is a demand related to the duty of every Polish citizen to defend the Homeland and results from: considering historical war experiences and geopolitical factors as key elements for shaping the effective security policy, supporting the vision of the permanent threat from the adversaries; importance of such issues as: recruitment, territorial defense, liberalization of the law on possessing the weapon and security education for the security and social awareness of approaching threats.

The analyzed demand of militarizing the nation in the ideological concept of the National Movement is a broad and multidimensional topic. The paper is only an outline of the general ideological and program concept of the National Movement. Considering its practical dimension and time when it was created, the concept constitutes extremely interesting area for further scientific research especially for the experts in the political science and security science.

References:

1. Chodakiewicz M. J., Mysiakowska-Muszyńska J., Muszyński W. J., *Polska dla Polaków! Kim byli i są polscy narodowcy*, Wydaw. Zysk i S-ka, Poznań 2015.
2. Chodakiewicz M. J., *Transformacja czy niepodległość?*, Wydaw. Patria Media, Gdańsk 2014.
3. *Deklaracja ideowa Ruchu Narodowego*, <http://narodowcy2014.pl/program/>.
4. Grott B., *Zygmunt Balicki ideolog Narodowej Demokracji*, Wydaw. Arcana, Kraków 1995.
5. Korybski A., *Funkcje państwa*, [w:] *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, red. B. Szmulik, M. Żmigrodzki, Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2007, s. 101-110.
6. Marczak J., *Potęga obronna Polski – fundamentem bezpieczeństwa narodowego Polski i Europy w XXI wieku*, „Polityka Narodowa”, 2016, nr 16, s. 62-69.
7. Marczak J., *Strategiczne wyzwania odbudowy zdolności obronnych Polski 2016 r.*, „Polityka Narodowa” 2016, nr 16, s. 21-41.
8. *Niezbędnik narodowca. ABC nowoczesnego nacjonalizmu*, (red.) K. Bonisławski, J. Siemiątkowski, Wydaw. Capital, Warszawa 2014.
9. *Postulaty Programowe. Ruch Narodowy – Radykalna zmiana!*, broszura programowa, wybory do Parlamentu Europejskiego, 25 maja 2014 r.
10. Radomski G., *Wychowanie społeczne w koncepcjach współczesnego ruchu narodowego w Polsce*, [w:] *Ideologie, doktryny i ruchy narodowe. Wybrane problemy*, (red.) S. Stępień, Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2006.
11. Siarkowska A. M., *Priorytetowa misja: odzyskać zdolność obrony*, „Myśl.pl” 2013, nr 2.

12. Siemiątkowski J., *Militaryzacja narodu – zarys idei*, „Polityka Narodowa” 2016, nr 16.
13. *Suwerenny naród w XXI wieku. Program Ruchu Narodowego*, (red.) K. Bosak, W. Tumanowicz, M. Wawer, R. Winnicki, Kongres Programowy Ruchu Narodowego, Sejm RP, Warszawa, 10 grudnia 2016 r.
14. *Ustawa z dnia 16 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw* (Dz. U. z 2016 r. poz. 2138).
15. Wrzesińska K., *Kultura i cywilizacja w myśli Narodowej Demokracji (1893-1918). Między ideą wychowania a polityką*, Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, Warszawa 2012.
16. Żebrowski W., *Badanie polityki. Ogniu procesu badawczego na studiach politologicznych*, Wydaw. Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2012.

Organizacje pro-obronne w Polsce – uwarunkowania prawne, potencjał i ich miejsce w systemie bezpieczeństwa państwa

Streszczenie: Omówione zostaną wybrane aspekty aktywności obywatelskiej na rzecz bezpieczeństwa narodowego. Analizie poddane zostanie pojęcie społeczeństwa obywatelskiego oraz jego wpływu na kreowanie bezpieczeństwa narodowego. Zaprezentowane zostaną przykłady aktywności społecznej na rzecz bezpieczeństwa, w tym działalności organizacji pozarządowych, tzw. klas mundurowych, szkolenia wojskowego studentów w ramach Legii Akademickiej.

Słowa kluczowe: społeczeństwo obywatelskie, organizacje pozarządowe, organizacje pro obronne, klasy mundurowe, Legia Akademicka.

Pro-defence Organizations in Poland – Legal Conditions, Potential and Place in the State Security System

Abstract: The article describes the activity of non-governmental pro-defence organizations in Poland. There has been discusses the classification of these associations and the legal basis for their operation. The Polish historical experience in integrating social organizations in the construction of national security has been presented. There has been discussed the potential of pro-defence organizations, especially focusing on paramilitary organizations, as well as possibilities of using these associations in the construction of the Territorial Defence.

Keywords: NGOs, pro-defence organizations, paramilitary organizations, Territorial Defence, national security system of Poland.

The Russian annexation of Crimea and the conflict in eastern Ukraine sparked a Polish discussion on the need to strengthen the national security, especially the defence system. Professionalisation of the army in 2009 and the abandonment of universal military training of youth results in a lack of trained reserves. The Armed Forces have been limited to relatively small operational troops, which – in the absence of territorial defence – precludes strategic control over the territory. However, the importance of having such control is shown by the example of ‘little green men’ sabotage actions in Ukraine. In this situation, the idea of inclusion of non-governmental organizations that work for the defence in the construction of the state security system has been born.

A large part of non-governmental organizations currently operating in Poland act for a broadly defined national security. Some of them support environmental, social,

* Pedagogical University of Cracow.

and cultural security. Other, in turn, focus on issues of military security, especially defence. They operate under the name of pro-defence organizations.

Pro-defence organizations engage in a variety of activities in favour of defence. Their members attain their pursuits, supporting, at the same time, the actions of state structures for strengthening the defence system. Their work is aimed, among others, at patriotic and civic education of youth, forming pro-defence attitudes, popularizing knowledge on the Polish Armed Forces, their tradition and coevality, defence – including military – training of youth, preparing specialists for the army, cultivating the skills of reservists, mass defence training on techniques, shooting, emergency, etc., medical-sanitary assistance in an emergency, fighting natural disasters (fires, floods, etc.)⁵²⁸.

A special group of pro-defence associations are paramilitary organizations. These are organizations that imitate the army with their internal structure, discipline, training, uniforms, and badges, but are not formally a part of it⁵²⁹. Therefore, Aleksander Skrabacz rightly notes that „the paramilitary organization is an organization more or less organized in a military manner, but not officially included into the military structure, whose sphere of interests and activities involves projects that are useful in the armed forces, i.e. developing skills and abilities needed in the army (...) The defence organization is thus a broader concept than the paramilitary organization”⁵³⁰.

The authors studying the problems of pro-defence organizations propose several classifications of these associations. Here, it is worth quoting the typology presented in the report of the Sobieski Institute titled „Pro-Defence Organizations in the State Security System.” According to the experts of this think-tank, these associations can be divided into four groups:

- emergency – social organizations engaged in emergency activities, preventing the effects of natural and ecological disasters, conducting trainings in rescue, first aid and specialized trainings; many of them (mainly Volunteer Fire Brigades) cooperate with the National Rescue and Firefighting System;

- educational, cultural, and sports – the largest and the most diverse group of organizations whose activities are largely addressed to young people; they focus on patriotic and civic education, often also in the spirit of Christian values, promoting defence and historical knowledge, tradition of the Polish Army, Polish culture, respect for veterans, healthy living, development of physical fitness, and shooting; these include scouts, re-enactment groups, shooting, collectors’, sports, cultural, and educational clubs, organizations that train specialists in narrow fields, e.g. pilots, skydivers, candidates for rangers;

⁵²⁸ P. Wywiół, *Organizacje proobronne w systemie bezpieczeństwa narodowego Polski*, Difin Warszawa 2016, p. 62-63.

⁵²⁹ Ibidem, p. 63.

⁵³⁰ A. Skrabacz, *Organizacje pozarządowe wobec wyzwań i zagrożeń bezpieczeństwa narodowego Polski w XXI wieku*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2006, p. 139.

– consisting of former servicemen and veterans – they bring together veterans, former soldiers, invalids, reservists, who form the backbone of these organizations; sometimes, they include families of servicemen, they often cooperate with the Polish Army troops, local communities, universities, and youth; they engage in cultivating military traditions (e.g. of particular units), as well as provide military trainings, promote the good image of the Polish Army and support families whose members died or has been permanently maimed during serving in the military;

– paramilitary – the activity and structure are modelled on military organizations, they have an internal chain of command and ranks and put great emphasis on military training; these include associations often cooperating with them, engaged in military training, but not having the structure or chain of command; these organizations are not part of the army, but sometimes cooperate with it; sometimes members of the groups seek to obtain individual firearms licences in order to facilitate shooting trainings⁵³¹.

The right to establish and operate in non-governmental organizations, including pro-defence organizations, has been guaranteed in the Polish Constitution of 2 April 1997. Already in the preamble to the Basic Law, it has been stated that the law in Poland is based, among others, on social dialogue and the principle of subsidiarity strengthening the powers of citizens and their communities. Every citizen has the right to freedom of association⁵³².

Constitutional provisions are specified by the Law on Associations of 7 April 1989, which guarantees citizens the right to freedom of association in NGOs. Some of the provisions of the Law are also devoted to organizations that work for the defence, security or public order. They must agree their statutes with the Ministry of Defence or the Ministry of Internal Affairs⁵³³.

The activities of the NGO sector in Poland is regulated by the Act on Public Benefit and Volunteer Work of 24 April 2003. It defines NGOs as legal persons that are not public finance sector entities and do not aim at making a profit, established under the provisions of laws, including foundations and associations, with the exception, among others, of political parties, trade unions and employers' organizations, professional self-governing bodies, and foundations, whose only sponsor is the State Treasury⁵³⁴.

Also, the most important for the Polish defence system Act of 21 November 1967 on the Universal Duty to Defend draws attention to the need to involve non-

⁵³¹ P. Soloch, P. Żurawski vel Grajewski, Ł. Dryblak, *Organizacje proobronne w systemie bezpieczeństwa państwa. Charakterystyki wybranych armii państw europejskich na tle armii polskiej*, Instytut Sobieskiego, Warszawa 2015, p. 11.

⁵³² *Constitution of the Republic of Poland*, Art. 58, para. 1.

⁵³³ *Act of 7 April 1989 – Law on Associations*, Poland, art. 45.

⁵³⁴ *Act of 24 April 2003 on Public Benefit and Volunteer Work*.

-governmental (social) organizations in strengthening the defence of Poland. The Article clearly states: „Strengthening the defence of the Republic of Poland, bracing the population and national property for a potential war and performing other tasks within the general obligation of defence should be a duty of all the authorities and the government, as well as other state bodies and institutions, local government bodies, businesses and other organization units, social organizations, and of every citizen in the range specified by the laws”⁵³⁵.

On 16 November 2016, the Act was amended, important for the defence of Poland, under the constitution of the fifth type of the Polish Armed Forces, the Territorial Defence Forces. The Act takes into account the potential of pro-defence organizations, giving them priority in enrolling in the new kind of troops⁵³⁶.

Also, in the National Security Strategy of the Republic of Poland of 5 November 2014, the attention was drawn to the potential of non-governmental (mainly emergency) organizations, placing them in the protective subsystem of the national security system. The Strategy also highlights the possibility of using the potential of associations and non-governmental organizations in the work for protecting and strengthening national identity and safety education, including „the activity aimed at the acquisition of knowledge and skills in security by the citizens”⁵³⁷.

Poland has a rich historical experience, particularly from the 20th century, related to involving social organizations, including paramilitary entities, in the construction of national security, including the fight for independence.

At the beginning of the 20th century, Poland was under occupation for over a hundred years, and its lands were controlled by Russia, Germany, and Austria-Hungary. Drawing from the experiences of failed national uprisings, in particular of the January 1863, the independence group leader, Józef Piłsudski, drew attention to the need for military training of a personnel for the future insurgent army. In 1908 he set up the secret Union of Active Struggle, and in 1910, the public Riflemen’s Associations. Their purpose was the military training of Polish youth, especially non-commissioned officers and officers. Until the outbreak of World War I, there were trained more than 24,000 people. During World War I, they became the basis for the creation of Legions fighting alongside the Central Powers against Russia⁵³⁸.

Polish paramilitary associations were also active in the interwar period. Their work formed a part of the government „Nation in Arms” program. It was based on a common defence training for society through schools, civil defence training organi-

⁵³⁵ *Act of 21 November 1967 on the Universal Duty to Defend the Republic of Poland.*

⁵³⁶ *Ibidem.*

⁵³⁷ *National Security Strategy of the Republic of Poland of 5 November 2014.*

⁵³⁸ T. Bogalecki, *Polskie związki strzeleckie w latach 1910–1914*, *Wojskowy Przegląd Historyczny*, vol. 41:1996, p. 34–36.

zations, and army. Military training in paramilitary organizations was conducted for adolescents (11-16 years old), predraft adolescents and „reserves”. The most important defence organizations in this period were: the Riflemen’s Association, Polish Scouting Association, „Sokół” Gymnastics Associations’ Union, and Social Committee of Women Civil Defence Training for Defence⁵³⁹.

In the second half of the 30s, in Poland, a secret structures of a „non-frontal diversion” came into existence. It was to act irregularly if a part of Polish territory is occupied by the enemy. That group was based, among others, on paramilitary organizations, mainly the Riflemen’s Association.

After the defeat of the September 1939 first underground structures were formed very often on the basis of relations derived from the army and reservists’ associations, schools and organizations engaged in military training. Already on 20 September 1939 in Kraków the Organization of the White Eagle, based on the staff of the Riflemen’s Association and non-frontal diversion was established. And the Polish Scouting Association fought against the Germans under the codenamed Grey Ranks. Other paramilitary, veteran, teacher, and youth associations went underground as well. On their basis, the Home Army was formed.

Also, in the post-war period in People’s Poland, there operated various social organizations, which worked for security of the state, mainly the defence system. These included, among others, the National Defence League, Association of Volunteer Fire Brigades, Aero Club of Polish People’s Republic, Polish Amateur Radio Union, veterans’ organizations like the Society of Fighters for Freedom and Democracy, and Association of War Veterans.

It is estimated that currently, hundreds of thousands of Poles operate in non-governmental organizations working for the national security. The greatest potential is contributed by the Volunteer Fire Brigades (almost 700 thousand members) working in the field of public safety. As for the paramilitary organizations, acting directly for the Armed Forces and cooperating with them, they consist of – according to various estimates – from several thousand to 50 thousand members.

The most important educational organization currently operating in Poland, for which strengthening defence is one of the goals, are scout organizations. The Polish Scouting Association and the Scouting Association of the Republic of Poland have more than 100 thousand members. Their primary mission is the education of young people.

Scouts associations – except for educational activity – also cooperate with the Armed Forces of the Republic of Poland, they work to ensure public order and safety (e.g. during mass, celebration, and religious events), conduct trainings in rescue and

⁵³⁹ J. Kęsik, *Naród pod bronią. Społeczeństwo w programie polskiej polityki wojskowej 1918-1939*, *Acta Universitatis Wratislaviensis*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1998, p. 85–87.

civil protection during emergencies and crisis, provide assistance to victims of natural disasters in the country and abroad⁵⁴⁰.

Among pro-defence organizations, an important role is played by associations promoting sport, including defensive sport. The examples are as follows: the „Sokół” Gymnastics Associations’ Union in Poland, Military Sports Federation, Polish Amateur Radio Union, Catholic Sports Association of the Republic of Poland, and the Union of Polish Parachutists.

A large group of pro-defence organizations are associations of veterans and reservists. Some of them are a part of the Federation of Associations of Reservists and Veterans of Armed Forces of Republic of Poland. The federation actively participates in the work of the Interallied Confederation of Reserve Officers (CIOR) and the European Association of Reserve Non-Commissioned Officers (AESOR). Its main tasks include: promoting security of the state along with popularizing the tradition of the Polish army, participating in the patriotic education of youth and promotion state defence issues in society⁵⁴¹.

Pro-defence organizations also include associations that cultivate military history, Polish armed action, and traditions of various military formations. The most important associations in this group are: The Union of Hammer Riflemen’s Brotherhoods of Poland, Polish Cavalry Club, Society of Friends of the Museum of Land Forces in Bydgoszcz, Society of Memorial of the Wielkopolska Uprising of 1918/1919, and the Federation of Katyn Families.

Paramilitary organizations act directly to support the Armed Forces of Poland, especially the Territorial Defence Forces. Here, a large role is played by associations referring to the tradition of the pre-war Riflemen’s Association (including: „Rifleman” Riflemen’s Association, „Rifleman” Riflemen’s Association Socio-Educational Organization, Riflemen’s Association, and „Rifleman” Riflemen’s Association of Józef Piłsudski). They conduct both defence training, including paramilitary activities, and education for their members

The riflemen’s organizations cooperate with the Polish Army (most of them have signed cooperation agreements with the Ministry of Defence) and uniformed formations subordinate to the Ministry of Internal Affairs (Police, Border Guard, State Fire Service), state and local authorities, as well as schools. These associations also work for local security, conducting safety trainings for school children or providing support for people during floods and other natural disasters. The SEO „Rifleman” Riflemen’s Association, in 2014, initiated the Riflemen’s Detachments of National Defence program, which involves close cooperation with local governments at the lowest

⁵⁴⁰ P. Wywił, *Organizacje proobronne w systemie bezpieczeństwa narodowego Polski*, Difin, Warszawa 2016, p. 81.

⁵⁴¹ *Cele Federacji*, Federacja Stowarzyszeń Rezerwistów i Weteranów, Warszawa 2014, <http://www.fsriw.pl/o-federacji/misja-i-cele-federacji> [accessed: 15.05.2018].

administrative levels (in districts and communes) for the security of local communities. So far, such structures have been built in Świdnik and Jarosław⁵⁴².

The tradition of the Second Republic is also referred to by the Academic League Association of the Catholic University of Lublin, which is active in the academic environment. It conducts military training and promotes patriotic values mainly in the students' environment⁵⁴³.

On 1 August 2010, there was the ObronaNarodowa.pl Association – Movement for the Home (National) Guard established. It conducts various activities – from military training at different levels to conceptual works on the model of the state defence system – aimed at the establishment of the Polish territorial and civil component of the Armed Forces. The Association conducts two training programs, enabling its members to improve their qualifications, as well as tactical and shooting skills (Territorial Defence Light Infantry and Rapid Reaction Groups)⁵⁴⁴. The members of the ObronaNarodowa.pl have launched the „Rebuilding the Home Army” social campaign aimed at creating the territorial component of the armed forces on the model of the army of the Polish Underground State of World War II⁵⁴⁵. They are also the authors of the concept of the Home System of National Defence.

The group of paramilitary organizations also include Fideles et Instructi Armis (FIA),

Polish Military Organization, the National Guard and „Halniak” Myślenice Territorial Defence.

Some of paramilitary organizations became part of the Federation of Pro-Defence Organization set up in March 2015. Its purpose is to organize and coordinate training activities in the field of defence and state security. Unfortunately, today the Federation does not conduct any significant activity in this regard.

Pro-defence organizations are active in many fields in aid of the Polish national security. They play an important role in encouraging and shaping patriotic feelings, civic education of youth, and cultivating the tradition of independence. Acting locally in places where there are no military garrisons, they become specific ambassadors of the army in society.

⁵⁴² *Nationwide Launch of the RDND – Riflemen's Detachments of National Defence Project*, (online), Warszawa: Związek Strzelecki 2014, <http://zs.mil.pl/inne/ogolnopolska-inauguracja-projektu-s-p-o-n-strzeleckich-pododdzialow-obrony-narodowejt/> [accessed: 15.05.2018].

⁵⁴³ *Academic League Association of the Catholic University of Lublin, Four Cycles of the Pro-Defence Development*, Przegląd Strzelecki Arsenał 2015, no. 3, p. 18–19.

⁵⁴⁴ *ObronaNarodowa.pl Association – Movement for the Home (National) Guard. Report on the Activities in 2011-2014*, Stowarzyszenie ObronaNarodowa.pl. Wrocław 2015, p. 9-10.

⁵⁴⁵ „Rebuilding the Home Army” – *Assumptions of the Social Campaign*, Stowarzyszenie ObronaNarodowa.pl 2011, <http://www.obronanarodowa.pl/content/odbudujmyak.html> [accessed: 15.05.2018].

These associations are widely involved in ensuring public safety. Their members form an organized, disciplined force that takes part in rescue operations, combating natural and environmental disaster, as well as educational activities in the field of rescue and first aid.

The main area of interests of the pro-defence organizations, especially those of the paramilitary nature, is the issue of military security. Non-governmental organizations, as indicated by the Polish historical experience (basing on the National Defence of the Second Republic i.a. on social paramilitary associations) and contemporary experience of many democratic countries (e.g. Hemvarnet in Sweden and the Estonian Defence League), can greatly support the Armed Forces, especially the Territorial Defence. In the peacetime, paramilitary associations may train predraft adolescents and reservists, promote military service, and during the war, support the army in protecting and defending municipalities, maintaining critical infrastructure or conducting irregular (guerrilla and sabotage) actions in the case of occupation. Members of pro-defence organizations, good familiarity with the terrain and local relations, can also provide support to the army and other security services for the anti-diversion and anti-terrorism protection, which is important in the context of both the experience of a hybrid war (actions of „little green men”) and the threat of terrorism.

Members of pro-defence organizations are also a natural support for the Civil Defence. Together with the forces of CD, they can realize provided tasks: civil protection, protection of workplaces and public facilities, protection of cultural goods, rescue and assist for victims of war, cooperation in combating natural disasters and environmental hazards, and the removal of their consequences.

The activities of NGOs for defence and security, as well as increase of their activity after the outbreak of the conflict in Ukraine demonstrates the interest and commitment of some part of the Polish society relating to the matters of national defence. In some way, it has forced the state authorities to reflect on how this potential can be utilized in strengthening the national security of Poland. The near future will tell if this is a temporary or a permanent trend that will engage the society in the Polish national security system.

References:

1. *Academic League Association of the Catholic University of Lublin, Four Cycles of the Pro-Defence Development*, Przegląd Strzelecki Arsenał 2015, no. 3.
2. Act of 7 April 1989 – Law on Associations.
3. Act of 24 April 2003 on Public Benefit and Volunteer Work.
4. Act of 21 November 1967 on the Universal Duty to Defend the Republic of Poland.
5. Bogalecki T., *Polskie związki strzeleckie w latach 1910–1914*, „Wojskowy Przegląd Historyczny”, vol. 41:1996.

6. *Cele Federacji*, Warszawa: Federacja Stowarzyszeń Rezerwistów i Weteranów, 2014, [accessed: 2018-05-15], <http://www.fsriw.pl/o-federacji/misja-i-cele-federacji/>.
7. Constitution of The Republic of Poland.
8. Kęsik J., *Naród pod bronią. Społeczeństwo w programie polskiej polityki wojskowej 1918-1939*, *Acta Universitatis Wratislaviensis*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1998.
9. National Security Strategy of the Republic of Poland of 5 November 2014.
10. *Nationwide Launch of the RDND – Riflemen’s Detachments of National Defence Project*, (on-line), Warszawa: Związek Strzelecki 2014 [accessed: 2018-05-18], <http://zs.mil.pl/inne/ogolnopolska-inauguracja-projektu-s-p-o-n-strzeleckich-pododdzialow-obrony-narodowej/>.
11. *ObronaNarodowa.pl Association – Movement for the Home (National) Guard. Report on the Activities in 2011-2014*, Stowarzyszenie ObronaNarodowa.pl Wrocław 2015.
12. „*Rebuilding the Home Army*” – *Assumptions of the Social Campaign*, Stowarzyszenie Obrona Narodowa.pl 2011, <http://www.obronanarodowa.pl/content/odbudujmyak.html>.
13. Soloch P., Żurawski vel Grajewski P., Dryblak Ł., *Organizacje proobronne w systemie bezpieczeństwa państwa. Charakterystyki wybranych armii państw europejskich na tle armii polskiej*, Instytut Sobieskiego, Warszawa 2015.
14. Skrabacz A., *Organizacje pozarządowe wobec wyzwań i zagrożeń bezpieczeństwa narodowego Polski w XXI wieku*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2006.=
15. Wywił P., *Organizacje proobronne w systemie bezpieczeństwa narodowego Polski*, Difin, Warszawa 2016.

Drony w bezpieczeństwie publicznym. Perspektywa prawna i społeczna

Steszczenie: Technologia dronów niesie ze sobą potencjał rewolucyjnych zmian, ale także nowe wyzwania i zagrożenia natury prawnej oraz społecznej. Dzięki ich gwałtownemu rozwojowi mogą stać się użytecznym narzędziem w realizacji zadań Policji w zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego. W szczególności mogą być pomocne w wykrywaniu przestępstw, w operacjach poszukiwawczych, przy zabezpieczeniu imprez masowych, czy stosowane jako mobilny monitoring wizyjny. Jednocześnie istnieją wątpliwości, czy Policja posiada kompetencje do korzystania z dronów i jak ich wykorzystanie wpłynie na jej społeczne postrzeżenie. Poruszone zostaną także zagrożenia dla bezpieczeństwa wynikające z użycia dronów, poczynając od ograniczenia prawa do prywatności, kończąc na możliwości przeprowadzenia zamachu terrorystycznego z ich pomocą oraz dostępnych metod obrony przed tego typu atakiem.

Słowa kluczowe: drony, bezpieczeństwo publiczne, policja, porządek publiczny, terroryzm.

Legal and Social Considerations on the Impact of Drones on Public Safety

Abstract: Drone technology brings the potential for revolutionary changes, as well as new challenges and threats of legal and social nature. They can be helpful in crisis situations, industry, agriculture or journalism, just to name a few. As it is the case with almost any new technology, drones also pose a potential danger to public security. Thanks to their rapid development, drones can also become a useful tool in maintaining public safety and order by the police. In particular, they can be helpful in detecting crimes, search and rescue operations, security of mass events, or be used as a mobile CCTV surveillance system. At the same time, there are doubts about their effect on behavioural privacy, police trust, social perception on police militarisation and likelihood of their misuse by police officers. The paper explores those threats and provide methods of danger prevention.

Key words: drones, public safety, police, public order, terrorism.

Technological development has significantly broadened the scope of possibilities of drones. Increased battery capacity significantly increases possible flight time. Ability to equip drones with GPS modules, barometer or optical sensors enables the device to determine its exact position, stabilise the flight, maintain constant height, and automatically avoid obstacles. In addition, their ability to be equipped with high-

* Jagiellonian University.

-quality cameras, infrared sensors, license plate scanners, directional microphones, or to transport parcels makes their presence in urban space more and more common⁵⁴⁶. In combination with constantly declining price, it should be of no surprise they are becoming more and more attractive to law enforcement agencies, private companies or even to city authorities. The most apparent application of drones is ensuring security and public order by the police, which will be described in detail later.

At this point, the terminology used in this chapter should be explained. Polish legislator uses the name BSP (*bezzałogowy statek powietrzny* – unmanned aerial vehicle)⁵⁴⁷. It is unknown whether Polish legislator draws inspiration from terminology used by the United States or European Union, or creates a separate definition. This is important inasmuch as terminologies differ to such an extent that they hinder precise discussion on the subject. Terminology used by the United States is derived directly from military technology and looks as follows: *Unmanned Aerial System* (UAS) that is divided into *Unmanned Aerial Vehicle* (UAV) and *Remotely Piloted Aircraft* (RPA). UAV is a term used by the military and refers to an unmanned aircraft piloted by a trained military operator. On the other hand, RPA is a term adopted by the United States Air Force to distinguish UAV, which is controlled by a qualified pilot, from RPA piloted by a non-trained person⁵⁴⁸. Classification adopted by the EU is derived from American nomenclature, but it has been generalized to fit the needs of civil aviation. The report of the European Commission indicates that the EU uses the term *Remotely Piloted Aircraft Systems* (RPAS) that is later divided into RPA (device piloted by a person) and autonomous drones⁵⁴⁹. Adding to the confusion, industry and researchers use different classifications. Ann Cavoukian distinguishes drones based on their size, namely micro and mini UAVs, tactical UAVs, and strategic UAVs⁵⁵⁰. Jurgen Everaerts classifies drones based on their maximum altitude and distinguishes low, medium and high range drones⁵⁵¹. On the other hand, Roger Clarke divides drones based on their distance from the operator – Visual Line of Sight (VLOS) drones and Beyond Visual

⁵⁴⁶ F. Mohammed, A. Idries, N. Mohamed, J. Al-Jaroodi, I. Jawhar, *UAVs for Smart Cities: Opportunities and Challenges*, „2014 International Conference on Unmanned Aircraft Systems (ICUAS)”, Orlando 2014, p. 267.

⁵⁴⁷ Rozporządzenie Ministra Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej z dnia 26 kwietnia 2013 r. w sprawie przepisów technicznych i eksploatacyjnych dotyczących statków powietrznych kategorii specjalnej, nieobjętych nadzorem Europejskiej Agencji Bezpieczeństwa Lotniczego (Dz.U. 2013 poz. 524).

⁵⁴⁸ B. Card, *The Commercialization of UAVs: How Terrorists Will Be Able to Utilize UAVs to Attack the United States*, <http://academics.utep.edu> (2018, 26 April), p. 1-2.

⁵⁴⁹ EASA, *Opening the aviation market to the civil use of remotely piloted aircraft systems in a safe and sustainable manner*, <https://www.easa.europa.eu>(2018, 26 April).

⁵⁵⁰ A. Cavoukian, *Privacy and Drones: Unmanned Aerial Vehicles*, Information and Privacy Commissioner of Ontario, Ontario 2012. p. 6.

⁵⁵¹ J. Everaerts, *The use of unmanned aerial vehicles (UAVs) for remote sensing and mapping*, <http://www.isprs.org> [accessed: 15.05.2018].

Line of Sight (BVLOS) drones⁵⁵². This is why, for the purpose of this chapter, the aforementioned devices will be called drones. The name itself is a colloquial one but widely recognisable. This solution is not perfect, however, as Americans consider drones solely as military machines. Drone is also absent from European or Polish regulations. The name itself is commonly used for many remotely controlled devices, even those that do not have the ability to fly. For the sake of clarity, drones in this chapter are understood as flying devices that are heavier than air; have no pilot on board; are remotely controlled by an operator located on the ground.

General applications of drones can be distinguished into crisis and everyday categories. Crisis flights should be understood mainly as search & rescue operations, especially in severe weather conditions or in difficult terrain, and above all over a long period of time. Aircraft and helicopter pilots tire faster than drone operators. In addition, there is an advantage of being able to change drone operator mid-flight. Drones are also able to perform missions during natural disasters, like fires, floods, intensified volcanic activity or malfunctioning nuclear reactors. They can also be used to monitor weather conditions shortly before and after the storm⁵⁵³. Everyday applications, on the other hand, can be equally extensive. Drones can be used in precision agriculture performing two types of missions: long-range flights to carry out remote sensing at an altitude of 150 metres, as well as precise spraying of chemicals at altitudes below 50 metres. It is estimated that by 2035 European farms will use 150,000 drones⁵⁵⁴. Drones also offer the ability to inspect hard-to-reach places without putting staff at risk, such as production plants, service stations or cooling towers. Currently, specialized teams are climbing the top of masts and roofs of buildings in order to carry out an inspection, which sometimes requires the entire facility to be shut down. Drones allow to take detailed photos to carry out repair assessments without the need of shutting down the facility⁵⁵⁵. They can also be used in journalism. In fact, drones were already used in journalism at the end of the first decade of the 21st century⁵⁵⁶. They give journalists unprecedented opportunities. They allow observation from previously unavailable positions and perspectives. They also provide huge savings compared to using a helicopter while still giving journalists access to places that are hard to reach. Drones will undoubtedly be a great asset to paparazzi, allowing them to constantly spy on celebrities, even in their homes as drones provide a possibility to look into the house by flying near windows. Drones can also be used to deliver correspondence, parcels, medicines or

⁵⁵² R. Clarke, *Understanding the drone epidemic*, „Computer Law & Security Review” 2014, No. 30, p. 233.

⁵⁵³ R. Clarke, *op. cit.*, p. 238.

⁵⁵⁴ SESAR Joint Undertaking, *European Drone Outlook Study*, https://www.sesarju.eu/sites/default/files/documents/reports/European_Drones_Outlook_Study_2016.pdf, p. 53 [accessed: 27.04.2018].

⁵⁵⁵ *Ibidem*, p. 58.

⁵⁵⁶ M. Corcoran, *Drone journalism takes off*, <http://www.abc.net.au/news/2012-02-21/dronejournalism-takes-off/3840616> [accessed: 27.04.2018].

food. They could provide the necessary supplies in the event of floods or other natural disasters. First service of this type – *Amazon Prime Air* is being created in USA but it has been blocked by the amendment to aviation law, which prohibits BVLOS flights⁵⁵⁷.

As is the case with virtually any technology, incorrect or reckless use of drones can cause a disaster. In 2014 British public was worried about media reports showcasing many illegal drone flights over London monuments and stadiums, which culminated in December 2014 when drone nearly collided with an airplane landing at Heathrow⁵⁵⁸. A month later, a drone landed on the White House lawn, completely surprising security services⁵⁵⁹. After the attack on Charlie Hebdo on 7th January 2015, attention was paid to the large number of drones over Paris which led residents to the brink of hysteria⁵⁶⁰. An incident also occurred in Poland in July 2015 when drone was dangerously close to colliding with an airplane at the Chopin airport in Warsaw⁵⁶¹. With the number of drones steadily increasing, so is the number of incidents. In 2014 there were 236 reported incidents in USA. The number of incidents drastically increased to 1210 in 2015, 1754 in 2016, to 1688 in September 2017⁵⁶². It is worth noting, however, that those numbers do not correspond with Europe. Especially in Germany, where only 88 accidents happened in 2017 with over 35,000 active drone users⁵⁶³.

There are 3 ways drones can pose a danger to the public. A drone, as any electronic device, can malfunction. This can happen due to a mechanical fault – i.e., battery falling out, which causes the drone to fall. Another possibility is a signal loss which can be quite frequent, especially in the city. A drone that loses connection can behave in multiple ways – some will return to the operator, some will begin landing, and some will continue flying in a certain direction. A falling drone can hit a pedestrian or a car, others can emergency land on a street, crash with a building or a similar obstacle. A second way drones can pose a danger to the public is due to a human error. Everyone makes mistakes but the fact that there are some types of drones that are allowed to be

⁵⁵⁷ J. Camhi, *Amazon takes critical step toward drone delivery*, <http://www.businessinsider.com/amazon-takes-critical-step-toward-drone-delivery-2017-5?IR=T> [accessed: 27.04.2018].

⁵⁵⁸ R. Pigott, *Heathrow Plane in Near Miss with Drone*, <http://www.bbc.com/news/uk-30369701.html> [accessed: 27.04.2018].

⁵⁵⁹ J. Acosta, J. Diamond, *U.S. Intel Worker Blamed for White House Drone Crash*, <http://www.cnn.com/2015/01/26/politics/white-house-device-secret-service.html> [accessed: 27.04.2018].

⁵⁶⁰ *Charlie Hebdo Attack: Three Days of Terror*, www.bbc.com/news/world-europe-30708237.html [accessed: 27.04.2018].

⁵⁶¹ *Dron bliski zderzenia z dronem na lotnisku Chopina*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/warszawa-dron-bliski-zderzenia-z-samolotem-na-lotnisku-chopina,561923.html> [accessed: 27.04.2018].

⁵⁶² D. Fatley, *Safety Incidents Involving Civilian Drones Are Surging*, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-12-05/safety-incidents-rise-along-with-popularity-of-civilian-drones> [accessed: 05.05.2018].

⁵⁶³ *Drone incidents rise less than expected in Germany in 2017*, <https://www.reuters.com/article/us-germany-drones/drone-incidents-rise-less-than-expected-in-germany-in-2017-idUSKBN1HP-2FI> [accessed: 05.05.2018].

operated in the city without a license, meaning an operator might not have required skills to safely fly a drone, is a risk factor. One can also make a case that being able to freely buy a drone without a license is hazardous in itself. The most dangerous case, however, is using a drone with malicious intent. There are many reasons why drones are attractive for such people. The first and most important is the mobility they provide, mainly by their ability to bypass ground defence systems. While most buildings in Poland are protected by fences, gates or concrete traffic barriers, „even heavily protected buildings can be an attractive target for terrorists if they are useful for achieving terrorists’ goals”⁵⁶⁴. It is not difficult to imagine the panic if a drone with an attached explosive exploded during a football match. The drone’s ability to bypass conventional obstacles is best illustrated by the Dresden event of 2013 during the speech of Chancellor Angela Merkel and Minister of Defence Thomas de Maiziere⁵⁶⁵. During the event one of the spectators flew his drone to the stage. Ironically, he did so in order to protest against planned changes to the law, limiting the availability of drones in Germany. However, it is not difficult to imagine what could have happened, if the protester had other intentions. Drones’ mobility also gives terrorists the opportunity to conduct an accurate reconnaissance of an area. Increasingly smaller drones are being equipped with better lenses capable of taking pictures and recording in high resolution. Fences and other conventional obstacles cease to be a sufficient protection. It becomes possible to observe a target even on the top floor of the house, office building or office. Drones can also be equipped with infrared cameras, directional microphones or devices that can capture data from mobile phones. As early as year 2011 during a security conference drone successfully identified participants using the signal of their mobile devices⁵⁶⁶. Lastly, using those machines provides reduced threat to the terrorist himself. It is impossible to imagine that the prospect of carrying out the attack from a safe distance is not an attractive option⁵⁶⁷. Drones that are currently available on the market have a range of up to 5 kilometres which creates an opportunity for the assassin to safely escape after the attack. Piloting a drone with a smartphone using a Wi-Fi connection is also becoming more common. This type of connection limits the flight range to 80 metres, but allows to view live feed on the screen of the phone. However, by attaching the phone directly to the drone the assassin can in theory control the drone from any

where by using the attached phone as a mobile bridge and operating it via 4G cellular

⁵⁶⁴ B.A. Jackson, D.R. Frelinger, M.J. Lostumbo, R.W. Button, *Evaluating novel threats to the homeland*, Rand National Defense Research Institute, Santa Monica 2008, p. 29.

⁵⁶⁵ *Merkel Buzzed by Mini-Drone at Campaign Event*, <http://www.spiegel.de/international/germany/merkel-campaign-event-visited-by-mini-drone-a-922495.html> [accessed: 05.05.2018].

⁵⁶⁶ P. Hruby, *Out of ‘hobby’ class, drones lifting off for personal, commercial use*, <http://www.washingtontimes.com/news/2012/mar/14/out---of---hobby---class---drones---lifting---off---for---personal/?page=all> [accessed: 05.05.2018].

⁵⁶⁷ B.A. Jackson, D.R. Frelinger, M.J. Lostumbo, R.W. Button, *op. cit.*, p. 11.

network. This means that finding the attacker can become an extremely difficult task⁵⁶⁸.

Scenarios as described above are not just some hypothetical situations that may happen in the future. Terrorists have repeatedly used drones for attack, reconnaissance, or for propaganda purposes. In 2014, Israel shot down a drone released by Hamas, equipped with air-to-ground missiles⁵⁶⁹. ISIS has repeatedly used commonly available to purchase DJI drones to conduct reconnaissance before the actual attack. One such event occurred in September 2014 before the attack on the Syrian army base. Footage was later used for propaganda purposes⁵⁷⁰. Hezbollah used a drone to carry out the attack against al-Nusra, resulting in the death of 23 fighters⁵⁷¹. Since then Hezbollah has repeatedly used drones in carrying out attacks against both al-Nusra and ISIS with latest incident in September 2017 when Hezbollah shared a footage of a bomb being dropped from a hovering drone⁵⁷².

There are various technological methods of ensuring public safety. They can be divided into active and passive methods of defence based on the philosophy of dealing with the threat. Active defences' primary aim is to force the drone to land⁵⁷³. Those methods should be considered as the least sophisticated and rather inefficient⁵⁷⁴. The main problem is the size of the drone, as well as its comparable speed to birds, which makes it hard to be detected by radar⁵⁷⁵. Law enforcement could use live ammunition to shot the drone down but it is rather unlikely anyone would make such decision in urban area⁵⁷⁶. However, it is worth noting that security forces in Saudi Arabia shot down a drone which was flying in Riyadh on April 21st 2018⁵⁷⁷. Much more practical method of defence is using devices able to jam the connection between operator and his drone using electromagnetic waves. However, this is not a perfect solution. Jamming devices also block the signal of other electronic devices (e.g., fridges, smartphones, microwaves, radio)⁵⁷⁸. This can be minimised by turning the jammer on only when there is an unwanted drone in the sky but this will also temporarily cause other devices

⁵⁶⁸ *Ibidem*, p.11.

⁵⁶⁹ P. Enav, *Hamas Boasts New Level of Sophistication, Releasing Video Showing One of Its Drones for First Time*, <http://news.nationalpost.com/news/israel-says-it-shot-down-hamas-launched-drone-fourpalestinians-killed-in-separate-airstrike.html> [accessed: 07.05.2018].

⁵⁷⁰ P. Bergen, E. Schneider, *Now ISIS Has Drones?*, <http://www.cnn.com/2014/08/24/opinion/bergen-schneider-drones-isis/> [accessed: 07.05.2018].

⁵⁷¹ A. Sterman, *Hezbollah Drones Wreak Havoc on Syrian Rebel Bases*, <http://www.timesofisrael.com/hezbollah-drones-wreak-havoc-on-syrianrebel-bases/> [accessed: 07.05.2018].

⁵⁷² *WATCH: Hezbollah Uses Drones Against ISIS in Syria*, <https://www.haaretz.com/middle-east-news/syria/watch-hezbollah-uses-drones-against-isis-1.5444669> [accessed: 07.05.2018].

⁵⁷³ B. Card, *op. cit.*, p. 19.

⁵⁷⁴ *Ibidem*, p. 19.

⁵⁷⁵ *Ibidem*, p. 21.

⁵⁷⁶ *Ibidem*, p. 22.

⁵⁷⁷ M. Specia, *Saudi Arabia Says Toy Drone Shot Down in Capital Riyadh*, <https://www.nytimes.com/2018/04/21/world/saudi-drone-riyadh.html> [accessed: 10.05.2018].

⁵⁷⁸ *Ibidem*, p. 23.

to malfunction, which in result might be more damaging than helpful. Electromagnetic wave launchers are another type of active defence. Such launchers targeted at a drone cause it to fall to the ground⁵⁷⁹. Net launchers are a similar idea – the net blocks the propellers and neutralize the drone. British and American law enforcement agencies are already in possession of such launchers (i.e., *Skywall*)⁵⁸⁰. Nets can also be launched directly from a police drone, as happened Japan in 2015⁵⁸¹. Dutch police successfully uses trained eagles in order to catch drones⁵⁸². This has led French army to adopt this technique in 2017 and start their own eagle training program to defend military bases and critical infrastructure⁵⁸³.

Alternatively, there are also methods of defence than can be described as passive. Those methods aim to defend against a conventional drone attack. Passive defence is based on a belief that an attack is inevitable and the main priority is to minimise potential damages⁵⁸⁴. This type of defence includes detection and warning systems, camouflage and hardening (construction of buildings using more durable materials). It is also advisable to organise important events inside buildings because steering a drone in limited space is harder and requires a more experienced operator. Additionally, there is a chance that the operator will lose connection with a drone. Those elements should be taken into account when securing buildings but they might be impossible to be introduced on a larger scale – hardly any politician will try to openly argue that the public is endangered and all there is to be done is to minimise the damages. However, there is one technology that deserves praise, i.e. *geofencing* – a virtual fence based on the GPS technology. It involves a designation of virtual zones within airports, specific parts of the city, and other places where no flights are allowed⁵⁸⁵. However, the necessary condition for *geofencing* to work is to have the drone equipped with a GPS module and software, thanks to which the drone will automatically start returning or landing. *Geofencing* also allows the operator to know where he can or cannot fly. Additionally, a drone located in the no-fly zone will not take off and the operator who flew the drone into the no-fly zone will lose control over it, while the machine will either return to

⁵⁷⁹ *DroneDefender, electromagnetic gun that shoot down drones*, <https://securityaffairs.co/wordpress/41138/security/dronedefender-electromagnetic-gun.html> [accessed: 10.05.2018].

⁵⁸⁰ *SkyWall Is a New Anti-Drone Net Bazooka For Police*, <https://www.popsoci.com/skywall-is-an-anti-drone-net-bazooka> [accessed: 10.05.2018].

⁵⁸¹ *Tokyo police are using drones with nets to catch other drones*, <https://www.telegraph.co.uk/technology/2016/01/21/tokyo-police-are-using-drones-with-nets-to-catch-other-drones/> [access on: 10.05.2018].

⁵⁸² *Dutch police fight drones with eagles*, <http://www.bbc.com/news/world-europe-37342695> [accessed: 10.05.2018].

⁵⁸³ *These Drone-Hunting Eagles Aren't Messing Around*, <http://time.com/4675164/drone-hunting-eagles> [accessed: 10.05.2018].

⁵⁸⁴ E. Miasnikov, *Threat of Terrorism Using Unmanned Aerial Vehicles: Technical Aspects*, Moscow Institute of Physics and Technology, Moscow 2005, p. 22.

⁵⁸⁵ *What is Geofencing?*, <https://www.aisc.aero/what-is-geofencing/> [accessed: 10.05.2018].

the operator, or perform emergency landing. This solution is not perfect. There is no guarantee that the drone will react correctly when it flies into the no-fly zone. Loss of control over the drone can be fatal if a situation requiring a sudden change of course will occur. There is also no guarantee that drone's landing site will not be the roof of a building, a car, or a crowded street. Finally, *geofencing* simply does not work on drones that do not have the required software or are not equipped with a GPS module, and these constitute a majority of machines on the market.

The use of drones to ensure national security is undoubtedly the leading topic in discussions about this technology. As was described in detail earlier, their possible uses include, but are not limited to, facilitating border protection, maritime surveillance, disaster prevention. However, when one thinks about maintaining public security using drones, police immediately comes to mind. Police can use drones in identifying and tracking suspects, collecting evidence or assessing other security threats. The most obvious way of using drones is to use them as a mobile CCTV cameras. This idea appeared relatively early⁵⁸⁶. Drones could enable supervision and monitoring of a crowd or public gatherings. Mounting speakers on drones could also be helpful in controlling the crowd and could perform informative role for participants of a public gathering⁵⁸⁷. Using drones as CCTV cameras causes, however, multiplies problems. For example, the Police in Liverpool managed to arrest a suspect using a drone only after 3 years after purchasing it. Later it turned out that the police drone was used in violation of existing regulations⁵⁸⁸. There are other problems with using drones by the police. Above all, there is a fear that the use of drones in police work will lead to privacy violations and will affect sense of privacy in society. Technology that drones can be equipped with is probably the most important feature when it comes to privacy. This multidimensional nature of drones creates a wide range of possible violations of privacy⁵⁸⁹. Although the very idea of being observed can be disturbing, it is the collection and processing of data that is an incomparably bigger problem. Not only can the operator see the image in real time, it can be directly sent to a virtual cloud. Therefore, it should come as no surprise that a large part of society can perceive drones as a technology that limits their right to privacy. In March 2014 in Ontario a police drone flew over a crowd of protesters to take pictures of the gathering⁵⁹⁰. The purpose of this flight was to protect public safety

⁵⁸⁶ *Liverpool police get mini-black helicopter*, https://www.theregister.co.uk/2007/05/21/black_helicopters_over_merseyside/ [accessed: 10.05.2018].

⁵⁸⁷ A. Saulnier, S.N. Thompson, *Police UAV use: institutional realities and public receptions*, "Policing: An International Journal of Police Strategies & Management", Kingston 2016, Vol. 39, p. 687.

⁵⁸⁸ *Eye in the sky arrest could land police in the dock*, <https://www.theguardian.com/uk/2010/feb/15/police-drone-arrest-backfires> [accessed: 10.05.2018].

⁵⁸⁹ B. Hayes, *The Surveillance-Industrial Complex*, [in:] K. Balla, K. Haggerty, D. Lyona (ed.), *Routledge Handbook of Surveillance Studies*, Routledge, London 2012, p. 170.

⁵⁹⁰ J. Bowman, *Ontario police defend use of drone cameras over protests*, <http://www.cbc.ca/news-blogs/yourcommunity/2014/03/ontario-police-defend-use-of-drone-cameras-over-protests.html>

but it became a pretext for a public discussion on civil liberties. Protesters responded by asking why police is escalating the situation and trying to intimidate the crowd with help of a drone flying over them⁵⁹¹. Police then issued a statement saying that drones are an economical way to provide photographic documentation. The reaction of protesters should not be of any surprise to anyone if one bears in mind drones' history and their main military purpose⁵⁹². In fact, protesters' statements collected after the gathering confirmed that „police use military thinking and technology in solving security problems”⁵⁹³. Some researchers emphasize that the perception of modern technologies „lies at the intersection of two areas: aesthetics (relation of perception) and politics (power relations)”⁵⁹⁴. This statement emphasizes the role and importance of vision in supervising, because vision not only means seeing and being seen, but it is also a symbol of the asymmetry of power and the visibility of exercising it⁵⁹⁵. That is why protesters stopped perceiving police as an authority that is protecting public safety, and began to see them as an enemy who had power over them. As Andrea Brighenti emphasizes, a look into one's eyes builds social relations. The asymmetry of this relationship, i.e. the awareness that one is being watched without being able to see the watcher can be dehumanizing and increase aggression and distrust⁵⁹⁶. Above all, it is feared that the use of drones in police work will lead to the militarization of police in public perception. This may happen by depriving citizens of a direct contact with a police officer. In addition, a policeman operating a drone might be deprived of natural psychological barriers that are present in case of a physical contact with a human being. Such mechanisms can be observed among military drone operators who, looking at the image transmitted by a drone, shoot a missile towards a target located hundreds of kilometres away. What is equally important, a citizen deprived of a physical contact with a police officer might get the impression of a hostile, aggressive and persistent surveillance, and as such will start to perceive the police not as a security force but as a formation that considers him a potential criminal⁵⁹⁷.

Advancement in drone technology in recent years is nothing short of impressive. Longer flight time and range, decrease in size and weight, better cameras, GPS modules, and advanced software made them a technology that is able to revolutionise urban space. As it usually is the case, this new technology also causes problems. This

[accessed: 10.05.2018].

⁵⁹¹ B. Hayes, *op. cit.*, p. 171.

⁵⁹² C. Bracken-Roche, *Domestic drones: the politics of verticality and the surveillance industrial complex*, „Geographica Helvetica” 2016, No. 71, s. 168.

⁵⁹³ B. Hayes, *op. cit.*, p. 169.

⁵⁹⁴ A. Brighenti, *Visibility: A Category for the Social Sciences*, „Current Sociology” 2007, No. 55, p. 324.

⁵⁹⁵ *Ibidem*, p. 325.

⁵⁹⁶ *Ibidem*, p. 337.

⁵⁹⁷ C. Bracken-Roche, *op. cit.*, p. 171.

can be especially seen in the case of public safety. Drones are fragile machines that are prone to malfunction and human error. There is also a possibility of using them with malicious intent. There are ways of improving safety in such cases, however, as was mentioned in the paper. Drones can also become an irreplaceable tool in police work, from providing overview of the crime scene to tracking a suspect and search & rescue operations. However, improperly implemented and utilised they can cause public outrage. Additionally, their effect on behavioural privacy, police trust, social perception on police militarisation and likelihood of their misuse by police officers has not yet been properly studied. This situation calls for extensive studies that will result in detailed recommendations for the legislator, who more often than not seems to enact new regulations based solely on the idea that new technologies should not in any way be hindered by law.

References:

1. Acosta J., Diamond J., *U.S. Intel Worker Blamed for White House Drone Crash*, <http://www.cnn.com/2015/01/26/politics/white-housedevice-secret-service.html/>.
2. Bergen P., Schneider E., *Now ISIS Has Drones?*, <http://www.cnn.com/2014/08/24/opinion/bergen-schneider-drones-isis/>.
3. Bowman J., *Ontario police defend use of drone cameras over protests*, <http://www.cbc.ca/newsblogs/yourcommunity/2014/03/ontario-police-defend-use-of-drone-cameras-over-protests.html>.
4. Bracken-Roche C., *Domestic drones: the politics of verticality and the surveillance industrial complex*, „Geographica Helvetica” 2016, no. 71.
5. Brighenti A., *Visibility: A Category for the Social Sciences*, „Current Sociology” 2007, no. 55.
6. Camhi J., *Amazon takes critical step toward drone delivery*, <http://www.businessinsider.com/amazon-takes-critical-step-toward-drone-delivery-2017-5?IR=T>.
7. Card B., *The Commercialization of UAVs: How Terrorists Will Be Able to Utilize UAVs to Attack the United States*, <http://academics.utep.edu>.
8. Cavoukian A., *Privacy and Drones: Unmanned Aerial Vehicles*, Information and Privacy Commissioner of Ontario, Ontario 2012.
9. *Charlie Hebdo Attack: Three Days of Terror*, www.bbc.com/news/world-europe-30708237.html.
10. Clarke R., *Understanding the drone epidemic*, „Computer Law & Security Review” 2014, no. 30.
11. Corcoran M., *Drone journalism takes off*, <http://www.abc.net.au/news/2012-02-21/dronejournalism-takes-off/3840616>.
12. *Dron bliski zderzenia z dronem na lotnisku Chopina*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/warszawa-dron-bliski-zderzenia-z-samolotem-na-lotnisku-chopina,561923.html>.
13. *Drone incidents rise less than expected in Germany in 2017*, <https://www.reuters.com>.

- com/article/us-germany-drones/drone-incidents-rise-less-than-expected-in-germany-in-2017-idUSKBN1HP2FI.
14. *DroneDefender; electromagnetic gun that shoot down drones*, <https://securityaffairs.co/wordpress/41138/security/dronedefender-electromagnetic-gun.html>.
 15. *Dutch police fight drones with eagles*, <http://www.bbc.com/news/world-europe-37342695>.
 16. EASA, *Opening the aviation market to the civil use of remotely piloted aircraft systems in a safe and sustainable manner*, <https://www.easa.europa.eu>.
 17. Enav P., *Hamas Boasts New Level of Sophistication, Releasing Video Showing One of Its Drones for First Time*, <http://news.nationalpost.com/news/israel-says-it-shot-down-hamas-launched-drone-four-palestinians-killed-in-separate-airstrike.html>.
 18. Everaerts J., *The use of unmanned aerial vehicles (UAVs) for remote sensing and mapping*, <http://www.isprs.org>.
 19. *Eye in the sky arrest could land police in the dock*, <https://www.theguardian.com/uk/2010/feb/15/police-drone-arrest-backfires>.
 20. Fatley D., *Safety Incidents Involving Civilian Drones Are Surging*, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-12-05/safety-incidents-rise-along-with-popularity-of-civilian-drones>.
 21. Hayes B., *The Surveillance-Industrial Complex*, [in:] K. Balla, K. Haggerty, D. Lyona (ed.), *Routledge Handbook of Surveillance Studies*, Routledge, London 2012.
 22. Hruby P., *Out of 'hobby' class, drones lifting off for personal, commercial use*, <http://www.washingtontimes.com/news/2012/mar/14/out---of---hobby---class---drones---lifting---off---for---personal/?page=all>.
 23. Jackson B.A., Frelinger D.R., Lostumbo M.J., Button R.W., *Evaluating novel threats to the homeland*, Rand National Defense Research Institute, Santa Monica 2008.
 24. *Liverpool police get mini-black helicopter*, https://www.theregister.co.uk/2007/05/21/black_helicopters_over_merseyside/.
 25. *Merkel Buzzed by Mini-Drone at Campaign Event*, <http://www.spiegel.de/international/germany/merkel-campaign-event-visited-by-mini-drone-a-922495.html>.
 26. Miasnikov E., *Threat of Terrorism Using Unmanned Aerial Vehicles: Technical Aspects*, Moscow Institute of Physics and Technology, Moscow 2005.
 27. Mohammed F., Idries A., Mohamed N., Al-Jaroodi J., Jawhar I., *UAVs for Smart Cities: Opportunities and Challenges*, „2014 International Conference on Unmanned Aircraft Systems (ICUAS)”, Orlando 2014.
 28. Pigott R., *Heathrow Plane in Near Miss with Drone*, <http://www.bbc.com/news/uk-30369701.html>.
 29. Rozporządzenie Ministra Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej z dnia 26 kwietnia 2013 r. w sprawie przepisów technicznych i eksploatacyjnych dotyczących statków powietrznych kategorii specjalnej, nieobjętych nadzorem Europejskiej Agencji Bezpieczeństwa Lotniczego (Dz.U. 2013 poz. 524).
 30. Saulnier A., Thompson S.N., *Police UAV use: institutional realities and public recep-*

- tions, "Policing: An International Journal of Police Strategies & Management", Kingston 2016, Vol. 39.
31. SESAR Joint Undertaking, *European Drone Outlook Study*, https://www.sesarju.eu/sites/default/files/documents/reports/European_Drones_Outlook_Study_2016.pdf (2018, 27 April).
 32. *SkyWall Is a New Anti-Drone Net Bazooka For Police*, <https://www.popsoci.com/sky-wall-is-an-anti-drone-net-bazooka> (2018, 10 May).
 33. Specia M., *Saudi Arabia Says Toy Drone Shot Down in Capital Riyadh*, <https://www.nytimes.com/2018/04/21/world/saudi-drone-riyadh.html>.
 34. Serman A., *Hezbollah Drones Wreak Havoc on Syrian Rebel Bases*, <http://www.time-sofisrael.com/hezbollah-drones-wreak-havoc-on-syrianrebel-bases/>.
 35. *These Drone-Hunting Eagles Aren't Messing Around*, <http://time.com/4675164/drone-hunting-eagles/>.
 36. *Tokyo police are using drones with nets to catch other drones*, <https://www.telegraph.co.uk/technology/2016/01/21/tokyo-police-are-using-drones-with-nets-to-catch-other-drones/>.
 37. *WATCH: Hezbollah Uses Drones Against ISIS in Syria*, <https://www.haaretz.com/middle-east-news/syria/watch-hezbollah-uses-drones-against-isis-1.5444669>.
 38. *What is Geofencing?*, <https://www.aisc.aero/what-is-geofencing>.

Rola mediów w informowaniu i działaniu na rzecz bezpieczeństwa państwa

Streszczenie: Artykuł prezentuje wybrane związki pomiędzy mediami a bezpieczeństwem państwa. Przedmiotem rozważań jest obszar komunikowania o bezpieczeństwie, ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki newsów dotyczących bezpieczeństwa. Szerzej przeanalizowano także problematykę relacjonowania konfliktów zbrojnych, wskazując na jej główne implikacje. W artykule wskazano także jakie aktywne działania podejmowane przez media mają związek z bezpieczeństwem państwa. W tym kontekście zwrócono uwagę na kampanie medialne na rzecz bezpieczeństwa oraz na rolę mediów w sytuacjach kryzysowych.

Słowa kluczowe: media, bezpieczeństwo narodowe, wiadomości, relacje medialne

The role of media in informing and acting for the sake of national security

Abstract: The article presents selected relations between the media and the security of the state. The subject of consideration is the area of communication about security, with particular emphasis on the specificity of news about security. The issue of coverage of armed conflicts was also analyzed in detail, pointing to its main implications. The article also indicates what active efforts undertaken by the media are related to the security of the state. In this context, attention was focused on media campaigns for security and the role of the media in crisis situations.

Key words: media, national security, news, media coverage

The traditional security paradigms and the role of mass communication have undergone a major metamorphosis in the post-Cold War era characterized by globalization and information evolution. It has redefined the role of the mass media by transferring from the redactors office to the people around the world with the use of technology, mobile communication, cable and satellite television, and the internet. The mass media are both positive and negative in relation to security. The challenges of national security are mostly of non-military nature and are focused on internal threats to the state rather than external ones. With that in mind there are multiple discussions being raised about the responsibility issue of mass media. Media, such as internet itself, that take no accountability for its content, can easily become a threat to the general security.

* Pedagogical University of Cracow.

However the media and security institutions both are still adapting to the ever-changing technological environment and challenges that it brings⁵⁹⁸.

The idea behind this article is to analyze the main fields relating media and national security, field of communicating about the security, character of news relating to the security, coverage of armed conflicts and activities in understanding the media campaigns about security and the role of media in the face of crisis.

Communicating about security itself involves different types and forms of human activity, that serve to forward the content on subjects related to the security. In modern communication processes a particular role should be assigned to media because of its meaning and significance. Nowadays, they are the major source of information about all kinds of threats, disasters, wars but also recommendations for dealing with crisis and how to prevent them, as well as persuasive messages, that have great influence on emotions, attitudes and can cause specific actions related to the safety of an individual. Communicating about security gives a chance for being well informed and ready on the basis of gathered information to make the right decisions⁵⁹⁹.

Among the negative sides of safety communicating there is one that needs to be pointed out - terrorism. It is said that there is an almost symbiotic bond between terrorism and the media, because terrorism gives many exciting and brutal stories, that help in the sales of media product and the media supply the terrorists with the ability to let the world know of their existence and spread fear into the hearts of the society. If information media are crucial to terrorist strategy to gain public attention and spread fear among the population, there are questions about the possibility of prohibiting the presentation of media reports on terrorism. In that case any type of restriction during the terrorist attacks will be met with two severe problems, normative and practical. Starting with the normative problem of censorship and restricting the media reports considering terrorism, it needs to be said that the free media, although not always, are the bastion of liberal democratic values, are however a crucial property of democratic societies. As it was pointed out by the Paul Wilkinson, the pioneer of the terrorist research, it is commonly being said that it is vital to avoid the appropriation and manipulation of mass media by the terrorists, but if the freedom of media is sacrificed in the name of fighting the terrorist threat, it will mean that the one of the crucial basis of a democratic society is destroyed⁶⁰⁰.

Communicating about security also meets threats caused by manipulation and media bias, and its most advanced form which is propaganda. Reporting of war and

⁵⁹⁸ C.D. Vreese, *News Coverage, Politics*, [w:] *Encyclopedia of Political Communication*, L. L. Kaid, C. Holtz-Bacha (red.), Sage Publications, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore 2008, t.1, s. 496–498.

⁵⁹⁹ P. Busch, *The Changing Media*, [w:] *The Palgrave Handbook of Security, Risk and Intelligence*, R. Dover, H. Dylan, M. S. Goodman (red.), Palgrave Macmillan, London 2017, s. 429–435.

⁶⁰⁰ A. Spencer, *Terrorism and the News Media: Symbiosis, Control and Framing*, [w:] *The Palgrave Handbook of Security, Risk and Intelligence*, R. Dover, H. Dylan, M. S. Goodman (red.), Palgrave Macmillan, London 2017, s. 449–450.

threats can prevent casualties in human life but it can also start ethnic conflicts, as well as national, civil wars and revolutions⁶⁰¹. The best examples of creating and exploiting the communication related to security are provided by the hybrid warfare between Russia and Ukraine, in which the manipulation of information provokes and deepens the chaos and informational overload⁶⁰².

With regard to the significance of issues related to safety, the vast majority of news in information television programs, radio news broadcasts, daily paper, weeklies and popular news websites present safety in a direct or indirect way⁶⁰³.

News is a type of media genre, which content is created by reporters gathering information and redactors that decide which of them should be picked, as well as obeying professional practices and norms. News is the product of teamwork inside the media. According to functional-structural theory of society the content of news is information, that aims to satisfy the need of society by observing natural and human universe as to help the people to survive in their physical and social reality⁶⁰⁴.

As stated by the Claes H. de Vreese the news surrounding the international and foreign issues are strongly dominated by reports of war and armed conflicts. These types of news are often strongly politicized, which might reflect the actual international relations and the balance of power. The information cultures are very different in terms of attention that is given to the international and foreign news. While the news in the United States concentrates on internal problems, the news in most of European countries is focused mostly on international issues. This is due to the fact that many international news outside the US is about the US. As a matter of fact the world is very unevenly represented in the world news, and regional problems of Africa and Asia occupy far less time on air in the Europe and the United States rather than the number of news related to Europe and the United States broadcasted in news programs in Africa and Asian regions⁶⁰⁵. The priority in political services often belongs to internal affairs but in the time of security threats, that is wars, terrorist attacks or conflicts, the foreign news might dominate the scene. The foreign affairs might reach the information programs only when, they involve elite groups, the events happen right next to the country in which they are to be broadcast, they possess a certain level of importance and have possible casualties involved. The main overtone of news of war and international conflicts is often based on the view of the country's position in war. The close relationship

⁶⁰¹ R. Klepka, *Wojna w mediach: wybrane zagadnienia dotyczące relacjonowania konfliktów zbrojnych*, „Wojny i konflikty. Przeszłość-Teraźniejszość-Przyszłość” 2016, t. 1, nr 1, s. 6–8.

⁶⁰² O. Wasiuta, S. Wasiuta, *Medialna manipulacja informacją w wojnie hybrydowej Rosji przeciwko Ukrainie*, [w:] *Medialne obrazy świata. Wybrane problemy społeczno-polityczne w mediach*, R. Klepka (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2018, s. 77–102.

⁶⁰³ S. Allan, *News Culture*, Open University Press, New York 2004, s. 7–8.

⁶⁰⁴ H. Nossek, *News*, [w:] *The Concise Encyclopedia of Communication*, W. Donsbach (red.), Wiley Blackwell, Malden, Oxford, Chichester 2015, s. 401–402.

⁶⁰⁵ C.D. Vreese, *News Coverage, Politics*, *op. cit.*, s. 498.

between official sources and the content of war reports has been documented in the United States and in countries with authoritarian regimes and strong structural connections between politics and the press. News from abroad is an expensive element of media organizations and often its range depends on both having a network of correspondents and the availability of equipment. Undoubtedly, the competition between media organizations and financial cuts led to a drop in the number of international news⁶⁰⁶.

News related to security is very often related to state events and even local ones as well. The first group shows news about crime, events with dangerous after effects, cataclysms, catastrophes. On the other hand, local events report, traffic accidents and individual human activities, that are commonly tied to understatement of risk, and less often with events that remain without a negative human impact. In the news about security, media negativity is clearly visible, which means that the bad news is standard and reported more willingly than the good news, and that can finally lead to a situation described by a famous media theorist Marshall McLuhan, that noticed that the only good news mentioned in the newspaper are the ads⁶⁰⁷.

War reports play a huge role in the news about security issues. Nowadays, the media are the main source of knowledge about ongoing armed conflicts, they also shape attitudes and opinions of societies about wars. The media have a wide spectrum of influence - on knowledge, attitudes, emotions, social behavior, and the way it presents the news will greatly influence the society's image and opinion about war, how it is judged, and will they support it or rather immediately conclude peace, and which side they will be taking⁶⁰⁸.

Historically the biggest role in reporting war events was played by the war in Vietnam, the first „TV war” that allowed viewers to almost participate in the conflict, and war reporters presented the events in a form of a story about suffering of a single soldier rather than the political interests of the parties to the conflict⁶⁰⁹. And there is

⁶⁰⁶ C.H. De Vreese, *Mediatization of News: The Role of Journalistic Framing*, [w:] *Mediatization of Politics. Understanding the Transformation of Western Democracies*, F. Esser, J. Strömbäck (red.), Palgrave Macmillan, Basingstoke 2014, s. 139–149.

⁶⁰⁷ R. Klepka, *Obrazy polityki w mediach: podstawowe uwarunkowania* [w:] *Medialne obrazy świata. Wybrane problemy społeczno-polityczne w mediach*, R. Klepka (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2018, s. 15.

⁶⁰⁸ M. Karmasin, G. Melischek, J. Seethaler, R. Wöhlert, *Perspectives on the Changing Role of the Mass Media in Hostile Conflicts*, [w:] *Selling War: The Role of the Mass Media in Hostile Conflicts from World War I to the „War on Terror”*, J. Seethaler, M. Karmasin, G. Melischek (red.), Intellect Books, Bristol, Chicago 2013, s. IX.

⁶⁰⁹ D.C. Hallin, *The Uncensored War: The Media and Vietnam*, Oxford University Press, New York, Oxford 1986; M. Mortensen, *War* [w:] *The Handbook of Communication History*, P. Simonson, J. Peck, R. Craig, J. Jackson, Jr. (red.), Routledge, New York, London 2013, s. 338; L. Roselle, *Media and the Politics of Failure: Great Powers, Communication Strategies, and Military Defeats*, Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire 2006, s. 25–30; P. Seib, *Beyond the Front Lines: How the News Media Cover a World Shaped by War*, Palgrave Macmillan, New York 2006, s. 44.

also the terrorist attack from September the 11th, 2001 that resulted in starting the all-around war against terrorism. In the case of the latter, the media lost the current, natural distance to activities of the government for the involvement and presentation of content consistent with social expectations, transmitting a message in accordance with the spirit of patriotism and sometimes nationalism, while progressing technological changes, in particular the development of the internet and social media, gave the war notifications a distracted character, enabling a wide discourse, and especially broadcasting and publishing content to almost all participants of the communication process⁶¹⁰.

The perception of the war is mainly influenced by information media. Daily news programs (CNN, TVN24) play an increasingly important role in publicizing armed conflicts. They are a new generation of media. These are not only news broadcasts a few times a day, but stations for which events, such as war, are a material for building attractive content for the viewer. They give a sense of participation in the reported event, at the same time frequent repetition of the same material or its slightly developed after a few hours version, favors the growing tension and leads to a stronger involvement of the viewer in the watched material. 24-hour information stations, although they have almost unlimited airtime, they rarely try to describe in details the genesis of the presented events, their possible consequences or circumstances. Instead, they are more often based on a simplified message, constantly repeating the same general content⁶¹¹.

The way of receiving the war varies depending on the medium. The press analyses different events with a normal fashion, but the live broadcast on TV from the battlefield does it with a completely different impression. The ideas about the armed conflict also create new forms of mass communication, using the internet. Impressions of special authenticity can be made by blogs written from the battlefield and amateur video or video-blogs posted on YouTube⁶¹². These forms of communication give a wide possibility of presenting their own reasons for each side to the conflict, with the documentary power resulting from the video recordings. For example, during the war in Iraq, YouTube was used by the American army to create a positive image of the US presence in Iraq, but YouTube also featured films presenting American soldiers engaged in extremely violent, antisocial activities⁶¹³.

⁶¹⁰ J.W. Carey, *American journalism on, before, and after September 11* [w:] *Journalism After September 11*, B. Zelizar, S. Allan (red.), Routledge, London, New York 2011, s. 100.

⁶¹¹ D.K. Thussu, *Live TV And Bloodless Deaths: War, Infotainment And 24/7 News*, [w:] *War and media*, D. K. Thussu, D. Freedman (red.), Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi, s. 117–123.

⁶¹² P. Seib, *Delivering War to the Public: Shaping the Public Sphere*, [w:] *Selling War: The Role of the Mass Media in Hostile Conflicts from World War I to the „War on Terror“*, J. Seethaler, M. Karmasin, G. Melischek (red.), Intellect Books, Bristol, Chicago 2013, s. 3–5.

⁶¹³ C. Christensen, *Uploading dissonance: YouTube and the US occupation of Iraq*, „Media, War & Conflict“ 2008, t. 1, nr 2, s. 155–159.

The research on media coverage of war allows to claim that a specific thematic framework is used to present armed conflicts. Most often they use shocking images (including films) from places touched by warfare showing destroyed cities, buildings, burned hospitals, suffering children, wounded civilians, relations that cause compassion, displaying the suffering of victims, confessions of direct witnesses of war events, people who personally saw traumatic events and are willing to tell about them, displaying the number of dead and wounded, stressing that their number is constantly growing and will probably grow⁶¹⁴. Armed conflict as a subject for media also allows media companies to achieve their own goals, mainly financial, due to the popularity of the issue, which translates into high viewing ratings, readership or a large number of hits on the internet, which in turn brings adequate profits from sales ads⁶¹⁵. It can be assumed that reporting war in the media, especially in news programs, makes it a „media event”, attracting millions of audiences, often based on live broadcasts, giving the chance to use the full potential of the technology of electronic media, they also use social media to maintain interest, they spend a lot of airtime and often come back to them, media dig deeper into a long-lasting media event, send their reporters to a given place, the place of the event becomes the center of interest, the event is accompanied by a broad journalistic setting and extensive narrative, they are presented as a story that happens „live” before the eyes of viewers and automatically becomes part of the collective memory, that is most ably created and presented by the television⁶¹⁶.

Modern media are looking for sensational themes, which make wars a valuable material that allows them to keep the audience’s attention for longer⁶¹⁷. War media relations also create a new type of mass culture in which war and military based content occupy a central place, becoming a pop culture product present in movies, games, theme parks or computer games, thus creating a specific type of entertainment, referred to as *Militainment*⁶¹⁸. The popularity of war correspondents themselves is also quite important. Their work, usually extremely dangerous, in which high risk is taken each day, often brings not only satisfaction but great popularity and fame⁶¹⁹. The goals and interests of the media and their employees related to the coverage of armed conflicts

⁶¹⁴ A. Hoskins, B. O’Loughlin, *War and Media*, Polity Press, Cambridge, Malden 2010, s. 37–45; B. O’Loughlin, *Images as weapons of war: representation, mediation and interpretation*, „Review of International Studies” 2011, t. 37, nr 1.

⁶¹⁵ A. Hoskins, B. O’Loughlin, *Television and Terror: Conflicting Times and the Crisis of News Discourse*, Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York 2007, s. 33.

⁶¹⁶ D. Dayan, E. Katz, *Media Events: The Live Broadcasting of History*, Harvard University Press, Cambridge, London 1994, s. 14–15.

⁶¹⁷ E. Katz, T. Liebes, „No More Peace!”: *How Disaster, Terror and War Have Upstaged Media Events*, „International Journal of Communication”, 2007, t. 1, s. 157–159.

⁶¹⁸ R. Stahl, *Militainment, Inc.: War, Media, and Popular Culture*, Routledge, New York, London 2009.

⁶¹⁹ G. Wolfsfeld, *Media, conflict, and peace*, [w:] *Political Communication in a New Era*, P. Maarek, G. Wolfsfeld (red.), Routledge, London, New York 2005, s. 139.

present only one side of the relation. The huge role of the media in informing citizens, as well as influencing politicians, diplomacy and foreign policy of states should also be kept in mind. This dimension of media influence is often referred to as the „CNN effect“. This phenomenon is most often considered as the influence of the most popular television news channel in the world on the decisions of US leaders⁶²⁰. In a broader context, however, it can be treated as the influence of the media, especially television, on the shaping of political decisions and social expectations towards actions taken in the name of peace.

Despite the widespread expectation from the media of independence, reporting about the war, even for technical reasons, can not rely strictly on direct transmission from the battlefield. The choice of announced events, the verification of information and information available, the method of material presentation and journalistic commentary are actions taken by editors, which determine the degree of neutrality of the message. The choice of the announced conflicts is often dependent on whether the United States is taking part in the war. A war that is fought away from American citizens has little chance of being mentioned in the *New York Times*⁶²¹. The media can - and usually do - become one of the sides of the armed conflict, most often on the side of the state, which is the homeland of a given medium and war correspondent. Separating patriotism from reporting military operations is a key problem for a war correspondent⁶²². Its solution, despite the existence of specific journalistic and ethical practices, does not seem possible, and the journalist is always emotionally involved in the conflict on the side of his own nation.

This is proved by the way of presenting the Iraq war in its early phase in 2003. Most of the media in the US provided media information in the way it was transmitted from the White House. Media organizations often did not subject them to any verification or confrontation with other sources. The best news offices in the US also followed that route, to mention only the *New York Times* or *The Washington Post*. After receiving information from the White House about Iraq's possession of weapons of mass destruction, the question was not asked in the editorial offices about where the Bush administration had such information, no attempt was made to look for other sources. For many months, the public had the right to assume that the information given to them about the threat posed by the lack of intervention in Iraq is not only a transmission of opinions of the US President's administration, but also a professional workmanship and authority of the best American news offices. Thus, many media in this period in the US withdrew

⁶²⁰ E. Balabanova, *Media, Wars and Politics: Comparing the Incomparable in Western and Eastern Europe*, Ashgate, Hampshire, Burlington 2007, s. 5–8; P. Robinson, *The CNN Effect: The Myth of News, Foreign Policy and Intervention*, Routledge, London, New York 2005.

⁶²¹ A.J. Schiffer, *Conditional Press Influence in Politics*, Lexington Book, Lanham, Boulder, New York, Toronto, Plymouth 2009, s. 43.

⁶²² S. Allan, B. Zelizar, *Rules of engagement: journalism and war [w:] Reporting War: Journalism in Wartime*, S. Allan, B. Zelizar (red.), Routledge, London, New York 2004, s. 43.

from their traditional place in the public sphere, that is monitoring the activities of politicians, their critical analysis and provoking discussions including various voices and different points of view, for the presentation of the government's position only⁶²³.

Partiality in presenting the reports from the war may also result from the spatial location of journalists on the specific side of the ongoing conflict. The example of the invasion of Iraq, which began in March 2003, is worth mentioning once again. It would be extremely difficult to expect journalists to present a wider view of Iraq if approximately 700 members of the press corps lived on a daily basis, worked and traveled with American military units for weeks or even months⁶²⁴.

The media can not only report on security-related events, but also have the opportunity to influence the sense of security of societies and their knowledge of threats or problems. One of the forms of media interaction in this field are campaigns for security. They include planned activities that affect knowledge, attitudes and behaviors relating to different branches of security. Such campaigns are focused on the purpose of the action in relation to which it tries to inform, convince or motivate the behavior changes in a relatively well-defined and large audience. In security campaigns, the goal is relatively basic as to bring non-profit benefits to individuals and / or society as a whole, over a limited period of time through structured communication activities involving mass and online media of an interactive nature, often complemented by interpersonal support⁶²⁵.

Designing a campaign begins with a conceptual assessment of the situation to identify opportunities and barriers, and identify segments of the population whose practices are to be changed and the basic behaviors to which the campaign ultimately seeks to influence. The next step is to track the occurrence of such behaviors to identify their immediate and further determinants, and then create models of pathways of influence through attitudes, beliefs, knowledge, social influences and environmental forces. The next phase is to examine the model from a communication perspective and define target audiences and target behaviors that can be directly affected by campaign messages⁶²⁶.

Most campaigns aim to relay messages directly in the main subgroups, endangered subpopulations that can benefit from the campaign. The potential of direct effects

⁶²³ D.L. Altheide, *Terrorism and the Politics of Fear*, Altamira Press, Lanham, New York, Toronto, Oxford 2006, s. 143; P. Seib, *Delivering War to the Public: Shaping the Public Sphere*, *op. cit.*, s. 4–5.

⁶²⁴ P. Seib, *Delivering War to the Public: Shaping the Public Sphere*, *op. cit.*, s. 5.

⁶²⁵ J. Fawkes, *Public relations and communications*, [w:] *The Public Relations Handbook*, A. Theaker (red.), Routledge, Taylor & Francis Group, London, New York 2001; J. Motion, R.L. Heath, S. Leitch, *Social Media and Public Relations: Fake friends and powerful publics*, Routledge, Taylor & Francis Group, London, New York 2016.

⁶²⁶ E.W. Austin, B.E. Pinkleton, *Strategic Public Relations Management: Planning and Managing Effective Communication Programs*, Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, New Jersey 2008, s. 31–50.

depends on the relative openness of the target audiences. Campaigns usually achieve the strongest impact, triggering or amplifying messages intended for people who are already predisposed. Another key segment of recipients includes those who have not yet attempted undesirable behavior, but whose background characteristics suggest that they are at risk in the near future, many of them may be susceptible to persuasive messages. People involved in inappropriate practices are not directly targeted, so a large investment in resources that would lead to an interruption of business leads to marginal gains⁶²⁷.

By influencing behavior, campaigns either try to promote positive actions, such as wearing seat belts, respecting speed limits, tolerating minorities or prevent problematic behaviors such as drunk driving, forest burning or domestic violence. In many variants of the campaign, information messages play an important role in the way of raising awareness or providing instructions. Awareness messages typically present relatively simple content that tells people what to do, determines who should do it, or provides guidance on when and where to take action. Even superficial messages can encourage recipients to search for richer in-depth content from developed information resources, such as websites, books or opinion leaders. More complex instructional messages present information on how to do something⁶²⁸.

In the prevalence of media campaigns for security, most campaign designers still choose traditional media channels, i.e. press, radio and television. Websites have also been a popular medium of media campaigns since the end of the nineties. In the last decade, campaigns have increasingly used interactive technology, such as blogs and microblogs, CDs and DVDs, customized news and websites, computer games and applications for mobile phones⁶²⁹.

Most experts claim that media campaigns have achieved modest rather than strong impact, especially in terms of improving security. This is partly due to meager dissemination budgets, incorrect application of theories and models, and poorly developed strategic approaches. It is also due to the difficulty of the task the campaigner faces, as promoting complex or difficult behaviors, targeting resistant audience segments, or coping with limited resources, while the endangered audience is constantly exposed to media coverage and advertising that have a negative impact on behavior⁶³⁰.

In crisis situations, the media have a number of specific functions, which may accelerate its resolution and influence the way in which the crisis situation is resolved. At the same time, it should be remembered that the pace of influence of contemporary

⁶²⁷ C.K. Atkin, R.E. Rice, *Advances in Public Communication Campaigns*, [w:] *The International Encyclopedia of Media Studies*, A. N. Valdivia (red.), Blackwell Publishing, Malden, Oxford, Carlton 2013, s. 2–6.

⁶²⁸ E.W. Austin, B.E. Pinkleton, *Strategic Public Relations Management*, *op. cit.*, s. 31–32.

⁶²⁹ K.A. Foot, S.M. Schneider, *Web Campaigning*, MIT Press, Cambridge, Massachusetts 2006, s. 7–12.

⁶³⁰ C.K. Atkin, R.E. Rice, *Advances in Public Communication Campaigns*, *op. cit.*, s. 18.

media, especially social media, gives great opportunities to inform or admonish to the upcoming crisis, not limiting media activities only to inform after the event, and even giving the opportunity to create warning messages by users⁶³¹.

The manner, goals and range of media influence depends on the type of crisis. There are many definitions of the crisis, but most contain three elements: threat, sudden occurrence and uncertainty. Using these elements, one can treat the crisis as a serious threat to the basic structures or basic values and states of society, which under the pressure of time and in highly uncertain circumstances require making key decisions. The necessity of media action occurs both in the event of such diverse adversities as natural disasters and environmental threats, financial collapse, terrorist attacks, epidemics, explosions, infrastructure disasters or organizational failures. All these events are characterized by difficult conditions for those who are trying to manage the response operation and make urgent decisions. Usually, basic information about the causes and consequences of the crisis remain unavailable⁶³².

The role of the media in a crisis situation is first of all to inform, but also to observe and present to the individual the rational, probable threats resulting from the crisis. It is extremely important in such a situation to abandon the practice of escalation of sensation typical for the media, in favor of pragmatic information. Subsequently, the role of the media consists of reporting the rescue operation, the operation of institutions, bodies, entities, staffs that act to avert the effects of the crisis or reduce its consequences. The media then undertake a discussion on the causes, genesis and events preceding the crisis. Quite often, at this stage, the considerations of journalists and the media are interpretations, they are often attended by investigative journalists, and the comments of experts and appearance of specialists. It is very important that the stage of journalistic evaluation of the crisis should not replace warning and information about the event. Subsequently, the role of the media is education, that is, to anticipate the possible actions of recipients and directing this activity in a way that facilitates the rescue operation, but also after its completion will provide instructions on possible actions to avoid similar crises in the future. Finally, after a certain period of time from the end of the crisis, the media can take actions to update the recipients in favor of steps that would counteract the occurrence of a similar crisis in the future⁶³³.

⁶³¹ Fearn-Banks, *Crisis Communication*, [w:] *21st Century Communication A Reference Handbook*, W. F. Eadie (red.), Sage Publications, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore 2009, s. 741.

⁶³² A. Boin, M. Ekengren, M. Rhinard, *The study of crisis management*, [w:] *Routledge Handbook of Security Studies*, M. D. Cavelty, T. Balzacq (red.), Routledge, Taylor & Francis Group, New York, London 2010, s. 452–456; W.T. Coombs, *Parameters for Crisis Communication*, [w:] *The Handbook of Crisis Communication*, W. T. Coombs, S. J. Holladay (red.), Wiley- Blackwell, Malden, Oxford, Carlton 2010, s. 17–20.

⁶³³ W.T. Coombs, *Crisis Communication*, [w:] *The Concise Encyclopedia of Communication*, W. Donsbach (red.), Wiley Blackwell, Malden, Oxford, Chichester 2015, s. 122–123; Fearn-Banks, *Crisis Communication*, *op. cit.*, s. 743–748.

It should be pointed out that the media often only to some extent implement the model of action outlined here. The goals of the media, especially commercial media, are related to the activity of maintaining the highest audience or readership, which means that media activities are often limited to sensational reporting of the crisis and emotional explanation of causes, seeking guilty and speculating about their punishment or about possible political, economic or criminal consequences for people who can be attributed with responsibility for the incident.

Relations between the media and security in the contemporary state remain very strong and manifold. It results from the complexity and multi-aspect of the contemporary way of understanding security, the growing role of the state, which is facing ever new tasks and changes in the media environment. The potential of the latter seems basically unlimited. Their impact, both explicit and latent, positive and negative, in line with the intentions of the state and those in power, or completely contradictory, should be constantly analyzed and monitored. It should not be forgotten that in a mediated world, everything that exists is reflected in the media, and vice versa, if media do not say something, one can assume that there are no such issue or few people will find out about it.

References:

1. Allan S., *News Culture*, Open University Press, New York 2004.
2. Allan S., Zelizar B., *Rules of engagement: journalism and war*, [w:] *Reporting War: Journalism in Wartime*, S. Allan, B. Zelizar (red.), Routledge, London, New York 2004.
3. Altheide D.L., *Terrorism and the Politics of Fear*, Altamira Press, Lanham, New York, Toronto, Oxford 2006.
4. Atkin C.K., Rice R.E., *Advances in Public Communication Campaigns*, [w:] *The International Encyclopedia of Media Studies*, A. N. Valdivia (red.), Blackwell Publishing, Malden, Oxford, Carlton 2013.
5. Austin E.W., Pinkleton B.E., *Strategic Public Relations Management: Planning and Managing Effective Communication Programs*, Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, New Jersey 2008.
6. Balabanova E., *Media, Wars and Politics: Comparing the Incomparable in Western and Eastern Europe*, Ashgate, Hampshire, Burlington 2007.
7. Boin A., Ekengren M., Rhinard M., *The study of crisis management*, [w:] *Routledge Handbook of Security Studies*, M. D. Cavelti, T. Balzacq (red.), Routledge, Taylor & Francis Group, New York, London 2010.
8. Busch P., *The Changing Media*, [w:] *The Palgrave Handbook of Security, Risk and Intelligence*, R. Dover, H. Dylan, M. S. Goodman (red.), Palgrave Macmillan, London 2017.
9. Carey J.W., *American journalism on, before, and after September 11*, [w:] *Journalism After September 11*, B. Zelizar, S. Allan (red.), Routledge, London, New York 2011.

10. Christensen C., *Uploading dissonance: YouTube and the US occupation of Iraq*, „Media, War & Conflict” 2008, t. 1, nr 2.
11. Coombs W.T., *Crisis Communication*, [w:] *The Concise Encyclopedia of Communication*, W. Donsbach (red.), Wiley Blackwell, Malden, Oxford, Chichester 2015.
12. Coombs W.T., *Parameters for Crisis Communication*, [w:] *The Handbook of Crisis Communication*, W. T. Coombs, S. J. Holladay (red.), Wiley- Blackwell, Malden, Oxford, Carlton 2010.
13. Dayan D., Katz E., *Media Events: The Live Broadcasting of History*, Harvard University Press, Cambridge, London 1994.
14. De Vreese C.H., *Mediatization of News: The Role of Journalistic Framing*, [w:] *Mediatization of Politics. Understanding the Transformation of Western Democracies*, F. Esser, J. Strömbäck (red.), Palgrave Macmillan, Basingstoke 2014.
15. Fawkes J., *Public relations and communications*, [w:] *The Public Relations Handbook*, A. Theaker (red.), Routledge, Taylor & Francis Group, London, New York 2001.
16. Fearn-Banks, *Crisis Communication*, [w:] *21st Century Communication A Reference Handbook*, W. F. Eadie (red.), Sage Publications, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore 2009.
17. Foot K.A., Schneider S.M., *Web Campaigning*, MIT Press, Cambridge, Massachusetts 2006.
18. Hallin D.C., *The Uncensored War: The Media and Vietnam*, Oxford University Press, New York, Oxford 1986.
19. Hoskins A., O’Loughlin B., *Television and Terror: Conflicting Times and the Crisis of News Discourse*, Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York 2007.
20. Hoskins A., O’Loughlin B., *War and Media*, Polity Press, Cambridge, Malden 2010.
21. Karmasin M., Melischek G., Seethaler J., Wöhlert R., *Perspectives on the Changing Role of the Mass Media in Hostile Conflicts*, [w:] *Selling War: The Role of the Mass Media in Hostile Conflicts from World War I to the „War on Terror”*, J. Seethaler, M. Karmasin, G. Melischek (red.), Intellect Books, Bristol, Chicago 2013.
22. Katz E., Liebes T., „No More Peace!”: *How Disaster, Terror and War Have Upstaged Media Events*, „International Journal of Communication”, 2007, t. 1.
23. Klepka R., *Obrazy polityki w mediach: podstawowe uwarunkowania*, [w:] *Medialne obrazy świata. Wybrane problemy społeczno-polityczne w mediach*, R. Klepka (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2018.
24. Klepka R., *Wojna w mediach: wybrane zagadnienia dotyczące relacjonowania konfliktów zbrojnych*, „Wojny i konflikty. Przeszłość-Teraźniejszość-Przyszłość” 2016, t. 1, nr 1.
25. Mortensen M., *War*, [w:] *The Handbook of Communication History*, P. Simonson, J. Peck, R. Craig, J. Jackson, Jr. (red.), Routledge, New York, London 2013.
26. Motion J., Heath R.L., Leitch S., *Social Media and Public Relations: Fake friends and powerful publics*, Routledge, Taylor & Francis Group, London, New York 2016.
27. Nossek H., *News*, [w:] *The Concise Encyclopedia of Communication*, W. Donsbach

- (red.), Wiley Blackwell, Malden, Oxford, Chichester 2015.
28. O'Loughlin B., *Images as weapons of war: representation, mediation and interpretation*, „Review of International Studies” 2011, t. 37, nr 1.
 29. Robinson P., *The CNN Effect: The Myth of News, Foreign Policy and Intervention*, Routledge, London, New York 2005.
 30. Roselle L., *Media and the Politics of Failure: Great Powers, Communication Strategies, and Military Defeats*, Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire 2006.
 31. Schiffer A.J., *Conditional Press Influence in Politics*, Lexington Book, Lanham, Boulder, New York, Toronto, Plymouth 2009.
 32. Seib P., *Beyond the Front Lines: How the News Media Cover a World Shaped by War*, Palgrave Macmillan, New York 2006.
 33. Seib P., *Delivering War to the Public: Shaping the Public Sphere*, [w:] *Selling War: The Role of the Mass Media in Hostile Conflicts from World War I to the „War on Terror”*, J. Seethaler, M. Karmasin, G. Melischek (red.), Intellect Books, Bristol, Chicago 2013.
 34. Spencer A., *Terrorism and the News Media: Symbiosis, Control and Framing*, [w:] *The Palgrave Handbook of Security, Risk and Intelligence*, R. Dover, H. Dylan, M. S. Goodman (red.), Palgrave Macmillan, London 2017.
 35. Stahl R., *Militainment, Inc.: War, Media, and Popular Culture*, Routledge, New York, London 2009.
 36. Thussu D.K., *Live TV And Bloodless Deaths: War, Infotainment And 24/7 News*, [w:] *War and media*, D. K. Thussu, D. Freedman (red.), Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
 37. Vreese C.D., *News Coverage, Politics*, [w:] *Encyclopedia of Political Communication*, L. L. Kaid, C. Holtz-Bacha (red.), Sage Publications, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore 2008, t.1.
 38. Wasiuta O., Wasiuta S., *Medialna manipulacja informacją w wojnie hybrydowej Rosji przeciwko Ukrainie*, [w:] *Medialne obrazy świata. Wybrane problemy społeczno-polityczne w mediach*, R. Klepka (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2018.
 39. Wolfsfeld G., *Media, conflict, and peace*, [w:] *Political Communication in a New Era*, P. Maarek, G. Wolfsfeld (red.), Routledge, London, New York 2005.

Instykt demokratyczny społeczeństwa obywatelskiego w walce w obronie wartości demokratycznych i bezpieczeństwa

Streszczenie: Tragiczne morderstwo Kuciaka i jego narzeczonej mocno wstrząsnęło całym społeczeństwem powodując poczucie smutku, złość i doprowadziło do silnej mobilizacji społeczeństwa obywatelskiego, które zamiast apatii i strachu wykazało się silnym instynktem demokratycznym w obronie wolności słowa i otwartego społeczeństwa, które broni demokratycznych wartości. Społeczeństwo wysłało jasny sygnał, że istnieje potrzeba gruntownej zmiany systemu. To wydarzenie pokazuje, że uczestnictwo obywateli może być naprawdę skutecznym instrumentem dla rozwoju, kierowania społeczeństwem i wsparcia ochrony filarów demokratycznego i bezpiecznego społeczeństwa. Zgodnie z powyższymi uwagami linia tematyczna artykułu w swych teoretycznych ramach, koncentruje się na różnorodności podejść do postrzegania obywatelskiej postawy i społeczeństwa obywatelskiego, jego istoty i w konsekwencji ocenia reakcję słowackiego społeczeństwa obywatelskiego w kontekście wydarzeń obecnego kryzysu politycznego na Słowacji.

Słowa kluczowe: społeczeństwo obywatelskie, wartości demokratyczne, kryzys polityczny, obrona wartości.

Democratic Instincts of Civil Society in the Fight to Protect Democratic Values and Security

Abstract: The tragic event of the murder of Ján Kuciak and his fiancée has deeply shaken the whole society, causing a sense of sadness, anger and it also led to the strong mobilization of civil society, which instead of apathy and fear, demonstrated strong democratic instincts in the defense of freedom of speech, an open society that protects democratic values. It sent clear signal of the need for fundamental systemic change. These events demonstrate that citizens' participation can truly be an effective instrument for the development and direction of society and it is also aimed at supporting the protection of pillars of democratic and security society.

Building on above, the thematic line of the article, in the theoretical framework, focuses on the variety of approaches to the perception of citizenship and civil society in its real essence and consequently evaluates the reaction of Slovak civil society in the context of events of the current political crisis in Slovakia.

Key words: civil society, democratic values, political crisis, values protection.

* Univerzita Mateja Bela.

Demokratické inštinkty občianskej spoločnosti v boji za ochranu demokratických hodnôt a bezpečnosti

Abstrakt: Tragická udalosť vraždy Jána Kuciaka a jeho snúbenice hlboko otriasla celou spoločnosťou, vyvolala pocity smútku, hnevu a zároveň smerovala k silnej mobilizácii občianskej spoločnosti, ktorá namiesto apatie a strachu prejavila silné demokratické inštinkty v boji za obranu slobody slova, otvorenú spoločnosť, ktorá chráni demokratické hodnoty, čím vyslala jasný signál potreby zásadnej systémovej zmeny. Dané udalosti demonštrujú, že participácia občanov sa tak skutočne môže premietnuť do efektívneho nástroja vplyvajúceho na vývoj a smerovanie spoločnosti, čo vedie k podpore ochrany pilierov zdravej demokratickej spoločnosti. Nadväzujúc na uvedené, sa tematická línia príspevku v teoretickom rámci zameriava na definičnú pluralitu variety prístupov k vnímaniu občianstva a občianskej spoločnosti vo svojej skutočnej podstate a následne hodnotí reakciu slovenskej občianskej spoločnosti v kontexte udalostí aktuálnej politickej krízy na Slovensku.

Kľúčové slová: občianska spoločnosť, demokratické hodnoty, politická kríza, podstate a následne hodnotí.

Ku konceptuálnemu vymedzeniu sféry občianstva je možné pristupovať multidisciplinárne, nakoľko sa nejedná len o právny, politický, či sociokultúrny fenomén, ale ide o komplexný súhrn podmienok, ktoré formujú z človeka občana, čo znamená, že mu priznávajú istú sociálnu kvalitu, pričom celá koncepcia akcentuje na individuálnu rovinu tohto sociokultúrneho fenoménu. V normatívnom rámci uvedený termín inkorporuje predstavy o tom, kto by mal byť občanom, čím by mal byť, napr. rovnocenným a plnohodnotným aktérom politického, kultúrneho či spoločenského života, aktívne využívajúci svoje demokratické práva a pod. Absenciu uniformnej definície konceptu občianstva je možné demonštrovať prostredníctvom viacerých pohľadov k vymedzeniu podstaty občianstva. Ide o súhrn noriem, hodnôt a praktík určených na riešenie praktických problémov kolektívneho charakteru, zahŕňajúcich povinnosti a práva občanov, ktoré plne uznávajú a rešpektujú, nakoľko ich vnímajú ako prostriedky a možnosti riešenia stavu vecí⁶³⁴.

Z politologicko-právneho ponímania občianstva možno medzijeho primárne komponenty zaradiť politické praktiky obsahujúce špecifické verejné práva a povinnosti v komunite, pričom občianstvo je stavané do role nevyhnutnej podmienky občianskej rovnosti. Občianstvo anticipuje väzby, nakoľko pozostáva z členstva v politickej komunite, v rámci ktorej majú občania právo stanoviť podmienky pre sociálnu spoluprácu na báze rovnosti, čo smeruje k rovnakému právu užívať kolektívne dobro

⁶³⁴ C. Pattie - P. Seyd - P. Whiteley, *Citizenship in Britain. Values Participation and Democracy*, Cambridge University Press, Cambridge 2004, p. 334.

vytvárané politickou komunitou, ale zároveň aj k povinnosti podieľať sa na formovaní a rozvíjaní tohto dobra.

Stephen Castles a Alastair Davidson⁶³⁵ v rámci tzv. tripartitnej definície občianstva obsahujúcej tri zložky (status, praktiky a emócie) akcentujú na emocionálnu zložku, vyjadrenú v podobe pocitu spolupatričnosti, vytváraného prostredníctvom sociálnych väzieb, čím presahujú mechanickú, štrukturálnu podstatu občianstva a vyzdvihujú systémový prístup definovania tohto konceptu.

Občianstvo je tiež kultúrnym fenoménom a kultúra determinuje jeho znaky. Je preto nedostatočné pristupovať k jeho chápaniu bez akceptácie kultúrnych hodnôt, noriem, tradícií, čo implikuje nutnosť presahovania politickej roviny konceptu občianstva a potrebu jeho vnímania v širších, sociokultúrnych intenciách. V danom kontexte však chápanie občianstva v zmysle členstva v kultúrnej komunite a participácie na tvorbe hodnôt, neredukuje samotný politologický rozmer, pretože politiku a moc považuje za kultúrne fenomény⁶³⁶. Kulturologické hľadisko poukazuje aj na to, že „otázky práv a zodpovedností sa berú ďaleko za hranicami technokratickej agendy hlavných prúdov politiky a médií⁶³⁷.“ Z uvedeného vyplýva, že ide o širokú dimenziu chápania kultúrneho občianstva, ktoré do popredia stavia právo byť členom sociokultúrneho spoločenstva a rieši otázky inklúzie/exklúzie, dôstojnosti a sebarealizácie, vylúčenia marginalizácie a zabezpečenia komunikácie. V protiklade k uvedenému, je možné pristúpiť k užšiemu definičnému vymedzeniu kultúrneho občianstva ako k procesu integrácie a formovania komunity vrátane „reflexie tohto procesu, ktorý je obsiahnutý v účasti na textuálnych praktikách čítania, užívania, schvaľovania alebo kritizovania, ponúkaných oblasťou (populárnej) kultúry⁶³⁸.“

Za cieľom poukázať na absenciu uniformity konceptu občianstva sa odvolávajúc na štúdiu *Return of the Citizen: A Survey of Recent Work on Citizenship Theory*, pod ktorú sa podpísala dvojica autorov Will Kymlicka a Wayne Norman ako aj štúdiu Daniela M. Weinstocka s názvom *Citizenship and Pluralism*, zameriame na štrukturovanie občianstva, tzn., že ústredným objektom nášho záujmu sa stáva vymedzenie viacerých sémantických dimenzií. Dvojica autorov W. Kymlicka a W. Norman⁶³⁹ v najširšom zmysle slova diferencuje medzi slabým konceptom občianstva, ktoré spájajú s právnym statusom, tzn. s členstvom v politickej komunite, v ktorej má jednotlivec svoje práva a silným konceptom, do ktorého patrí občianstvo v zmysle potrebnej aktivity,

⁶³⁵ S. Castles- A. Davidson, *Citizenship and Migration: Globalization and the Politics of Belonging*, The Macmillan Press, London 2000, p. 258.

⁶³⁶ E. Višňovský, *Občianska participácia ako problém kultúry* [in] M. Petrjánošová (ed.), *Občianstvo, participácia a deliberácia na Slovensku: teória a realita*, Veda, Bratislava 2010, s. 53

⁶³⁷ N. Stevenson, *Cultural citizenship*, Open University Press, Maidenhead 2003, p. 4.

⁶³⁸ J. Hermes, *Re-reading Popular Culture*, Blackwell Publishing, Oxford 2005, p. 10.

⁶³⁹ W. Kymlicka - W. Norman, *Return of the Citizen: A Survey of Recent Work on Citizenship Theory*, "Ethics" 1994, No 2, p. 352.

resp. praktík, prostredníctvom ktorých občania realizujú participáciu. Vychádzajúc z uvedeného, rozlišujú medzi občianstvom v zmysle:

- a) právneho statusu,
- b) identity,
- c) solidarity,
- d) cnosti.

Inú koncepciu občianstva zastrešujúceho viacero parciálnych hľadísk dokopy vytvárajúcich základné piliere občianstva predstavil D. M. Weinstock⁶⁴⁰. Vo svojej koncepcii rozlišuje:

- a) primárny koncept občianstva, t.j. občianstvo ako status,
- b) moderné liberálne hľadisko, t.j. občianstvo ako súhrn práv,
- c) demokratické hľadisko, t.j. občianstvo ako samospráva,
- d) participatívne hľadisko, t.j. občianstvo ako konanie a aktívne praktiky,
- e) psychologicko-etické hľadisko, t.j. občianstvo ako identita.

S aspiráciou vytvoriť precíznu predstavu o obsažnosti pojmu občianstva je nemožné limitovať ho len na statickú úroveň chápania v podobe súhrnu práv predikujúcich členstvo v určitej komunite. Dôležité je posúvať chápanie členstva, resp. príslušnosti na úroveň participácie na tomto celku (spravidla hovoríme o politickej komunite, resp. o štáte). Prijatím členstva občanom, ktorého v demokratickej spoločnosti možno definovať ako nositeľa moci, by sa mala naplňovať aj požiadavka aktivity na správe vecí verejných a s tým súvisiacim procesom tvorby rozhodnutí. Táto požiadavka však nie je žiadnym spôsobom nútene predpísaná v tom zmysle, že by občanovi exaktne ukladala, ako konať, nakoľko ide o demokratické občianstvo, pri ktorom mal by každý občan s ohľadom na vlastné občianske svedomie posúdiť a zväžiť svoje konanie. Nadväzujúc na vyššie uvedené, ide práve o silnú dimenziu konceptu občianstva, ktorá je na jednej strane vyjadrením skutočného zmyslu občianstva, nakoľko pasívne občianstvo, pri ktorom jednotlivec „užíva svoje práva, či privilégia, uznáva authority, ktoré mu ich udelili, poslušne ich rešpektuje a podriaďuje sa im, nie je občianstvo v pravom zmysle,“ no na druhej strane len požiadavka aktivity nie je sama o sebe dostatočná⁶⁴¹. Problém obligatórneho zakotvenia participácie totiž negarantuje kvalitu, o ktorú by sme sa mali snažiť a ktorá by mala byť dosiahnutá vo verejnom záujme. Aj spoločnosť, ktorá nie je prestúpená totalitnými praktikami disponuje rôznorodými mechanizmami a nachádza možnosti ako zvýšiť a zintenzívniť aktivitu občanov, či už to je prostredníctvom korupcie, nátlaku, alebo aj manipulatívnych technikami participácie (napr. úľavy, sľuby a pod.), tzn., že ide o prostriedky, ktoré nepomáhajú zdravej demokracii.

⁶⁴⁰ D. M. Weinstock, *Citizenship and Pluralism*[in] R. L. Simon (ed.), *The Blackwell Guide to Social and Political Philosophy*, Wiley-Blackwell, Oxford 2002 p. 239-270.

⁶⁴¹ E. Višňovský, *Občianska participácia ako problém kultúry*[in] M. Petrjánošová (ed.), *Občianstvo, participácia a deliberácia na Slovensku: teória a realita*, Veda, Bratislava 2010, s. 55.

V porovnaní s koncepciou občianstva, ktorá prioritne vychádza z individualizmu, je občianska spoločnosť tematizovaná na kolektívnej resp. nadindividuálnej úrovni, pričom obidve roviny sa navzájom prelínajú a vytvárajú jeden logický celok. Aktívny a kompetentný občan je predpokladom aktívnej občianskej spoločnosti a jej základnou výstavbovou jednotkou. Na druhej strane izolácia občana, abstrahovanie od interakcií a spolupráce s druhými občanmi, predstavuje prekážku v napĺňaní tvorivého občianskeho poslania. V danom kontexte je koncepcia občianskej spoločnosti vnímaná ako prechod od izolovaného jedinca, ktorý je vnímaný ako abstraktné individuum ku skutočnému občianstvu v zmysle kolektívnej sily. Napriek tomu, že kľúčovým faktorom je slobodné združovanie občanov, čím sa vytvárajú základy pre vznik občianskej spoločnosti, dané ponímanie ešte neznamená naplnenie podstaty reálnej občianskej spoločnosti. Statické kritérium v zmysle formátu, ktoré hovorí o počte resp. sume občanov rôznych kvalít, ktorí pasívne existujú vedľa seba bez existencie akéhokoľvek záujmu, či motívu ako determinantov potreby asociácie v akýkoľvek útvar, nevystihuje zmysel občianskej spoločnosti. Historická skúsenosť s právom združovať sa je nepochybniteľná, pričom v kontexte občianskej spoločnosti je primárna tzv. inherentná asociácia, ktorá namiesto akcentu na združovanie s aspiráciou na formovanie určitého územného celku, či už vytvorenie obcí, štátov a pod., vyzdvihuje varietu rôznorodých sociálnych združení, ktoré sú vlastné systému ako celku. Práve v tom spočíva jadro pojmu občianska spoločnosť, nakoľko človek je spoločenská bytosť a jeho život je asociatívny nielen výlučne na báze princípu moci.

Jedným z elementárnych motívov združovania sa je ekonomický motív viažuci sa na zabezpečenie materiálnej existencie, ktorý môžeme chápať ako princíp zisku, inštitucionálne realizovaný trhom. Aj v modernej spoločnosti možno ekonomický princíp, podobne s princípom politickej moci označiť za najmocnejšie motívy združovania sa, z čoho vyplýva, že sociálne a etické hodnoty, ktoré boli jadrom pre občiansku spoločnosť za ostatné storočia sa čoraz viac dostávajú do úzadia. Uvedené hodnoty, akými sú vzájomná pomoc, úcta, priateľstvo, komunikácia, kooperácia, dôvera, uznanie, dobrý život a pod., možno zastrešiť princípom humanity.

Občianska spoločnosť, vychádzajúca z princípu slobody združovania je heterogénnym, polysémickým pojmom, nakoľko existuje viacero prístupov k chápaniu tejto oblasti dobrovoľného konania na báze spoločných cieľov, hodnôt či záujmov, ktorú pomenúva. Podľa Larryho Diamonda⁶⁴² je občianska spoločnosť priestorom autonómnym voči štátu, ale zároveň zviazaný právnym poriadkom, ktorý zahŕňa široký okruh formálnych a neformálnych organizácií. Je formovaná občanmi, ktorí „kolektívne konajú vo verejnej sfére a vyjadrujú svoje pocity, idey, vymieňajú si informácie, dosahujú spoločné ciele, vyslovujú požiadavky voči štátu a volajú verejných činiteľov k zodpo-

⁶⁴² L. Diamond, *Rethinking Civil Society: Toward Democratic Consolidation* “Journal of Democracy” 1994, No 3, p. 4-17.

vednosti⁶⁴³. „Neexistenciu uniformného prístupu k vymedzeniu občianskej spoločnosti, možno demonštrovať aj prostredníctvom nasledovných prístupov:

1) Inštitucionálne hľadisko, alebo štrukturálna dimenzia definuje občiansku spoločnosť v úzkom význame ako tzv. tretí sektor, ktorý existuje popri štáte a trhu a integruje občianske združenia, mimovládne, neziskové organizácie⁶⁴⁴,

2) Funkcionálne hľadisko je v porovnaní s inštitucionálnym, širším poňatím občianskej spoločnosti, z dôvodu jej funkčnej konceptualizácie, z čoho vyplýva, že občiansku spoločnosť definuje na základe jej základnej úlohy, ktorou je participácia, resp. ako komplex občianskych praktík a aktivít,

3) Holistický prístup poňatia občianskej spoločnosti reflektuje normatívne hľadisko vnímania podstaty občianskej spoločnosti, v súlade s ktorým sa chápe ako „celková kvalitatívna charakteristika spoločenského života, ktorá sa vzťahuje na všetky zložky spoločnosti, teda aj na štát; je ekvivalentom pojmu dobrá spoločnosť; je to spoločnosť občanov ako suverénnych a integrovaných aktérov, ktorí vo vzájomnej kooperácii rozhodujú o podobe a kvalite svojho spoločenského života ako celku, ktorý spoločne tvoria⁶⁴⁵.“

V kontexte efektivity fungovania demokratickej spoločnosti sa stále poukazuje na nedostatočnú mieru občianskej aktivity, či na rezignáciu občiansky sa angažovanosť, čo zabráňuje potrebe napĺňania skutočného poslania podstaty občianstva. Relevantnými otázkami, ktoré je potrebné riešiť nie je len samotná motivácia občana, ale aj jeho skutočné možnosti angažovanosti.

Veľmi kriticky a ostro sa k otázke reálnych možností občianskej aktivity stavia Sheldon S. Wolin⁶⁴⁶, ktorý jednoznačne hovorí:

- o politickej demobilizácii a slabosti občanov,
- o vplyve a sile centrálnej moci a manipulácii s občanmi,
- o dezorientácii občanov v politike a o apatii a skepticizme občanov vo vzťahu k nej,
- o znechutení občanov mocou, vládou a štátom, ktorý predpokladá občiansku naivitu,
- o formovaní občianskeho vedomia závislosti od mocenských autorít.

Vo všeobecnosti analyzuje problém deformovaného občianstva, pričom pre označenie krajín vyspelej západnej demokracie využíva termín, akým je dokonca prevrátený totalitarizmus, čo demonštrujehilizáciou občianstva a tým, že skutočná

⁶⁴³ M. Bútorá, *Občianska spoločnosť na Slovensku: kontexty, problémy a výzvy* [in] M. Petrjánošová (ed.), *Občianstvo, participácia a deliberácia na Slovensku: teória a realita*, Veda, Bratislava 2010, s. 84.

⁶⁴⁴ M. Skovajsa, *Občianský sektor. Organizovaná občianska spoločnosť v Českej republike*, Portál, Praha 2010, s. 376.

⁶⁴⁵ E. Višňovský, *Občianska participácia ako problém kultúry* [in] M. Petrjánošová (ed.), *Občianstvo, participácia a deliberácia na Slovensku: teória a realita*, Veda, Bratislava 2010, s. 62.

⁶⁴⁶ S. S. Wolin, *Democracy Incorporated*, Princeton University Press, Princeton 2008, p.376.

rola občana sa eliminuje na zmanipulovaného voliča, čo je predpoklad tieňového občianstva a štát je schopný zabezpečiť si podporu občana bez toho, aby mu poskytol reálnu participáciu na moci. Pre takúto „antidemokraciu“ nie je potrebný aktívny občan. Vychádzajúc z uvedených dôvodov, formuluje závery o nevyhnutnej revitalizácii významu a roly občianstva.

Je dôležité si uvedomiť, že prítomnosť bariér občianskej angažovanosti, či zvyšujúca sa občianska letargia je priamoúmerná s rozširujúcim sa priestorom pre činnosť politických elít, ktorá rýchlo pochopila, že verejná činnosť, ktorej poslaním by malo byť slúžiť obecnému dobru a reflektovať potreby a záujmy nositeľov moci je efektívnym biznisom pre osobné obohacovanie, tzn. pre plodenie a rozširovanie korupčného správania. Vo všeobecnosti je konzekvenciou tohto javu prehľbujúca sa priepasť medzi občanom a štátom, strata dôvery v štát ako aj odcudzenie občanov od politickej moci a znechutenie z politiky ako takej. Tieto javy nezdravej demokracie sú neakceptovateľné a spoločnosť by práve v kontexte podobných udalostí mala predstavovať silný článok, ktorý je schopný viesť dialóg s mocou, spochybňovať politickú autoritu a angažovať sa vo verejnom diskurze a teda nebyť podriadeným, pasívnym aktérom prizeraajúcim sa na alarmujúci stav a smerovanie spoločnosti.

Brutálna vražda investigatívneho novinára J. Kuciaka a jeho snúbenice M. Kušnírovej, ktorá hlboko otriasla celou spoločnosťou, vyvolala silné pocity hnevu, smútku, viedla k silnej mobilizácii občianskej spoločnosti, ktorá dokázala jasne formulovať svojej požiadavky vo vzťahu k politickej sfére. Občianska spoločnosť namiesto strachu a apatie preukázala silné demokratické inštinkty, statočnosť, odvahu a odhodlanie volať po obrane otvorenosti, slobody prejavu, demokratických hodnôt, vysielat' signál voči politikom a bojovať za demokratické Slovensko bez nepotizmu, korupcie, medzinárodnej mafie, v ktorom by občania mohli dôverovať v štát, ktorý háji slobodu a bezpečnosť občanov, ako aj novinárov, ktorí odhaľujú korupciu. V dôsledku tejto tragickej udalosti sa tak sformoval neutíchajúci občiansky aktivizmus, ktorý neuspokojený s formálnymi, parciálnymi obmenami personálneho charakteru na mocenských postoch, volá po nutnosti prinavrátiť občiansku dôveru v demokratické inštitúcie, nastaviť nové paradigmy výkonu spravodlivosti, vymožitelnosti práva a vo všeobecnosti vytvoriť podmienky pre slušné a spravodlivé Slovensko. Pravdou je, že bohužiaľ až táto tragická skutočnosť pretransformovala nahromadenú frustráciu občanov do podoby "hlasu ulice," čím započala rozvíjanie občianskeho tlaku na nevyhnutnosť zmien v riadení, organizovaní a fungovaní štátu. Reakcia občanov je jasným signálom pochopenia vážnosti danej veci a preukázania demokratických inštinktov. To čo sa udialo predstavuje nádej, že spoločnosť je schopná akejsi sebaočisty a je možné akumuláciu čoraz väčšej beznádeje premeniť na odhodlanie zrealizovať zmeny. Je dôležité poznamenať, že sklamanie občanov z fungovania krajiny, štýlu vládnutia, či vedomie prítomnosti korupčných praktík nie sú novodobými fenoménmi, ktoré sa prestúpili spoločnosťou po vražde J. Kuciaka, nakoľko impulzy, ktoré naznačovali, že v krajine sa vládne spôsobom, ktorý

nie je úplne kompatibilný s pravou demokraciou sa nenahromadili za posledný mesiac, avšak spoločnosť si uvedomila, že táto poprava je zásadnou červenou líniou a veľmi záleží na tom, akým smerom sa bude celá krajina ďalej uberať.

Občianska spoločnosť sa v masívnej miere prebudila, nakoľko pochopila, akú môže mať silu integrácia občanov na námestiach, ktorí sa dobrovoľne, na báze spoločného záujmu a za účelom ochrany hodnôt demokracie zhromaždia, čím vyšlú jasný signál voči politikom. Samotný priebeh participačných aktivít je veľmi dôležitý, nakoľko jeho zmyslom je „umožnenie dialógu medzi zainteresovanými o ich pohľadoch na možné alternatívy riešenia zvoleného problému a dôvodoch preferovania konkrétneho prístupu^{647c}“. Občianska sila a moc sa preukázala v tom, že masa ľudí nenásilným spôsobom dokázala pomerne kultivovane formulovať požiadavky vo vzťahu k politickým elitám a pocity bezmocnosti sa modifikovali na uvedomenie si možnosti hýbať politickým dianím. To znamená, že ak sprievodným javom brutálnej vraždy malo byť vyvolať u ľudí strach a apatiu, tak to malo presne opačný efekt, pretože spoločnosť svojím konaním jasne ukázala, že nepristúpi na rozosievanie strachu a pasívne neprijíma čokoľvek čo sa stane. Ďalším dôležitým signálom zhromaždení je tzv. odkaz do budúcnosti, v tom zmysle, že spoločnosť aspiruje na širokosiahlejšie zmeny pre budúce politické generácie, tzn., že nestačí personálna obmena politických reprezentantov, nakoľko masové občianske hnutie odmieta spôsob vládnutia a vykoľajenú líniu demokratickej cesty. Občania tak vyslali jasné signály, že dnes si nemôžeme dovoliť odsunúť očistu pre ďalšie generácie a požiadavky na systémovú zmenu sú oprávnené a nevyhnutné.

Múdrost' davu sa prejavila tým, že na to, aby bol hlas ľudu vypočutý a jeho požiadavky akceptované, je nedostatočné zrealizovať zmeny v rozsahu odstavenia R. Fica, či R. Kaliňáka, čo bolo slovami niektorých občanov hodnotené ako sarkastické, formálne opatrenie s cieľom umelo vyvolať u občana pocit správnej reakcie na situáciu, ktorú bývalý premiér Fico odmieta stotožniť s politickou krízou. Na to, aby sa naplnila podstata občianskej pretenzie, je potrebné likvidovať „kultivačné médium,“ ktoré je živnou pôdou pre riadenie mafiánskymi metódami. V danom prípade možno hovoriť o veľmi hlboko zakorenenej systéme výkonu politiky, ktorý je založený na tom, že verejné funkcie sú obsadzované na mnohých úrovniach štátu ľuďmi, ktorí sú nijakým spôsobom zviazaní politickej strane a podporujú ju. Takýmto spôsobom uzavretý systém, nie je možné zmeniť z jedného dňa na druhý, tzn., že ide o proces dlhodobiejšieho časového charakteru, v ktorom dôveryhodní, šikovní a nezávislí ľudia prejavia záujem o výkon verejnej funkcie a o prácu pre štát, na rôznych úrovniach (školy, nemocnice, úrady a pod.) budú aktívne vystupovať proti akémukoľvek korupčnému správaniu. V podmienkach efektívne fungujúcej demokratickej spoločnosti je neprijateľné, aby

^{647c} N. Kováčová - J. Králik, *Úvod do štúdia verejnej politiky*, Vysoká škola Danubius, Sládkovičovo 2017, s. 143.

občan pasívne pripúšťal nezdravé správanie podkopávajúce hodnoty demokracie a žil v presvedčení, že ak chcem niečo dosiahnuť, tak musím „plávať s prúdom,“ ktorým pláva politická strana alebo politická garnitúra. To si i vyžaduje odvahu, ktorú občania prejavili v kontexte neakceptácie v pokračovaní doterajšieho spôsobu riadenia vecí verejných, ale aj vytrvalosť, nakoľko hovoríme o systémových zmenách, ktoré sú zásadné a vyžadujú dôslednú diskusiu.

V dnešnej spoločnosti už politické strany prestali prakticky naplňať funkciu spojovateľa, resp. prepájania občianskej spoločnosti so štátom. V politickej sfére pôsobí mechanizmus negatívnej selekcie a tzv. fenomén zajatia štátu politikmi priťahuje politických podnikateľov, ktorí majú záujem na profitovaní z tohto prepojenia. Výrazným problémom je absencia politických subjektov, ktoré by plnili rolu dôveryhodnej alternatívy, ako aj slabá vymožitelnosť práva, vysoká nedôvera k justičnému systému a politike ako takej, čo smeruje k znechuteniu zo samotnej demokracie. Reforma verejnej správy zďaleka nepriniesla predpokladané očakávania, politizácia verejnej správy, korupcia deformujúca podnikateľské prostredie sú len ďalšími z radu výziev pred ktorými stojí občianska spoločnosť. Samozrejme ide len o selekciu problémov, ktorými je verejný sektor a občianska spoločnosť prestúpená, nakoľko medzi fundamentálne spoločenské problémy, ktoré občan veľmi jasne vníma patrí hlavne :

1) Korupcia, ktorú 85% občanov považuje za vážny a rozšírený fenomén,

2) Sociálne nerovnosti, ktoré občania pociťujú, pretože úzka časť spoločnosti má zdroje a príležitosti, ale väčšinová populácia nevníma dopad týchto zdrojov a cíti sa zomknutá v kruhu nemožnosti zmeniť svoju zložitú situáciu k lepšiemu. Vnímanie korupčných praktík v konotácii so sociálnymi nerovnosťami sa logicky premieta vo vnímanie sociálnej nespravodlivosti ako prevládajúceho pocitu v slovenskej spoločnosti a to sa odráža v nedôvere k existujúcej inštitúcii.

3) Politická atmosféra a štýl politiky možno definovať ako tretí fenomén, nakoľko politika personálnych útokov, spochybňovania inštitúcií a politikov navzájom ako aj rozbíjanie spoločnosti na znepriatelené tábory, vždy ústí k spochybneniu samotných autorov takeého konania.

Nedôvera, ktorá panuje v slovenskej spoločnosti je očividná, nakoľko sme dlho prežívali situáciu vety „skutok sa nestal“ a príliš často sme svedkami, že súd oslobodí vinníkov. Tieto závažné pochybnosti je možné odstrániť zásadným spôsobom, tzn., že osoby, ktoré sú s tou pochybnosťou spájané musia byť nahradené dôveryhodnejšími osobami. Návrat dôvery nie je možné zabezpečiť len rekonštrukciou vlády, alebo predčasnými parlamentnými voľbami, ktoré sú nevyhnutnou podmienkou procesu pri navrátení dôvery, avšak samé o sebe nepostačujúce, z dôvodu volania občanov po zmene, ktorá je však rôznorodá. Časť populácie žiada nových politických lídrov, časť populácie si žela výmenu koalíčných subjektov za opozičné, ale 40 % chce vidieť ústavné, systémové zmeny základov demokracie. Uvedený stav spoločnosti tak signalizuje, že v momentálnej situácii nízkej dôvery voči politike ako takej je neuspokojivým

riešením výmena koaličných politikov za opozičných, nakoľko substanciálne príčiny nedôvery sú zakotvené v minimálne troch faktoroch – korupcia, sociálne nerovnosti a politický štýl. Bez zmien v uvedených faktoroch nie je možné obnoviť dôveru v demokratické inštitúcie.

Literatúra:

1. Bútorá, M. Občianska spoločnosť na Slovensku: kontexty, problémy a výzvy [in] M. Petrjánošová (ed.), *Občianstvo, participácia a deliberácia na Slovensku: teória a realita*, Veda, Bratislava 2010.
2. Castles, S. - Davidson, A. *Citizenship and Migration: Globalization and the Politics of Belonging*, The Macmillan Press, London 2000.
3. Diamond, L. *Rethinking Civil Society: Toward Democratic Consolidation* "Journal of Democracy" 1994, no 3.
4. Hermes, J. *Re-reading Popular Culture*, Blackwell Publishing, Oxford 2005.
5. Kováčová, N. - Králik, J. *Úvod do štúdia verejnej politiky*, Vysoká škola Danubius, Sládkovičovo 2017.
6. Kymlicka, W. - Norman, W. *Return of the Citizen: A Survey of Recent Work on Citizenship Theory*, "Ethics" 1994, no 2.
7. Pattie, C. - Seyd, P. - Whiteley, P. *Citizenship in Britain. Values Participation and Democracy*, Cambridge University Press, Cambridge 2004.
8. Skovajsa, M. *Občianský sektor. Organizovaná občianska spoločnosť v Českej republike*, Portál, Praha 2010.
9. Stevenson, N. *Cultural citizenship*, Open University Press, Maidenhead 2003.
10. Višňovský, E. *Občianska participácia ako problém kultúry* [in] M. Petrjánošová (ed.), *Občianstvo, participácia a deliberácia na Slovensku: teória a realita*, Veda, Bratislava 2010.
11. Weinstock, D.M. *Citizenship and Pluralism* [in] R. L. Simon (ed.), *The Blackwell Guide to Social and Political Philosophy*, Wiley-Blackwell, Oxford 200.
12. Wolin, S.S. *Democracy Incorporated*, Princeton University Press, Princeton 2008.

Sektor prywatny jako element kluczowy bezpieczeństwa narodowego Ukrainy

Streszczenie: W artykule przedstawiono główne podejścia do definiowania istoty pojęcia „sektor prywatny”. Analizowano rolę i miejsce w realizacji różnych form i kierunków partnerstwa publiczno - prywatnego, partnerstwa społecznego i prywatnego oraz dobrych rządów. Szczególną uwagę przywiązuje się do współpracy między sektorem prywatnym i publicznym oraz ich interakcji ze społeczeństwem obywatelskim w celu zapewnienia bezpieczeństwa narodowego do zapobiegania i zneutralizowania rzeczywistych potencjalnych zagrożeń dla interesów narodowych w administracji publicznej. **Słowa kluczowe:** bezpieczeństwo narodowe Ukrainy, strategia bezpieczeństwa narodowego Ukrainy, sektor prywatny, sektor publiczny, partnerstwo publiczno-prywatne (PPP), społeczeństwo obywatelskie, demokratyczne rządy, rząd.

Приватний сектор як ключовий елемент національної безпеки України

У статті висвітлено основні підходи щодо визначення сутності поняття «приватний сектор». Нами розглянуто його роль та місце в процесі реалізації, різних форм та напрямків державно – приватного партнерства, публічно – приватного партнерства, соціально- приватного партнерства та демократичного врядування. Значну увагу приділено співпраці приватного та державного секторів, та їх взаємодію з громадянським суспільством задля забезпечення національної безпеки та запобігання і нейтралізації реальних потенційних загроз для національних інтересів у сфері державного управління.

Ключові слова: національна безпека України, стратегія національної безпеки України, приватний сектор, державний сектор, державно-приватне партнерство (ДПП), громадянське суспільство, демократичне врядування, уряд.

На сьогодні не приділено належної уваги одному з найважливіших чинників національної безпеки України – приватному сектору. Державне управління в Україні у більшості випадків сприймається як процес здійснення впорядкованого впливу на все, що асоціюється з означенням «державне» (управління, регулювання, майно, забезпечення, страхування і т.д.). Поняття «приватний сектор» розглядається винятково як об'єкт дослідження економічних наук. В нормативно-правових документах повноцінного визначення «приватний

* Тернопільський Національний Технічний Університет імені Івана Пулюя.

сектор» не існує. Так, Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 р. № 2404-VI⁶⁴⁸, в 1-ій статті «Визначення та ознаки державно-приватного партнерства» не дає визначення поняттю «приватний сектор». Концепція розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013-2018 роки, даного визначення також не надає⁶⁴⁹. Навіть термін «державно-приватне партнерство», що є перекладом англomовного словосполучення «public-private partnership» (PPP) у вітчизняній науковій думці має два варіанти перекладу: державно-приватне партнерство⁶⁵⁰, і публічно-приватне партнерство⁶⁵¹, що пов'язано з особливостями перекладу поняття «public» і тлумачиться як державний та публічний. В працях науковців з країн СНД найчастіше використовується визначення «державно-приватне партнерство», а от окремі українські дослідники визначають «public» як значно ширше означення, що включає в себе сукупність центральних органів влади, органів місцевого самоврядування, некомерційних організацій та інститутів громадянського суспільства, що взаємодіють між собою. Тому й приватно-публічне партнерство є більш адекватним перекладом для відображення змісту партнерської взаємодії держави і бізнесу.

Огляд наукової літератури та власні розвідки автора показують, що нині занижується роль приватного сектора в забезпеченні національної безпеки України. Науковий імператив дослідження підсилюється необхідністю обґрунтування парадигмальних характеристик взаємодії приватного сектору з державними та громадянськими інституціями в процесі забезпечення національної безпеки. Отже обрана тема публікації є актуальною і становить як науковий, так і прикладний інтерес.

Приватний сектор в соціально-економічному аспекті державного розвитку висвітлено в працях відомих вітчизняних та зарубіжних вчених таких як: А. Вавричук, І.Геєць, О. Вінник, Н. Безбах, М.Авксентьева та інших. Окремим дослідженням особливостей взаємодії приватного і державного секторів і управлінських процесів присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних дослідників: П. Надолішнього, І. Запатріна, О. Солодовнік та ін. Приватний сектор розглядається також як складова частина реалізації концепції демократичного врядування вітчизняними та зарубіжними дослідниками:

⁶⁴⁸ <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2404-17> [доступ 18.04.2018].

⁶⁴⁹ <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/739-2013-%D1%80> [доступ 18.04.2018].

⁶⁵⁰ Н. Золотых, Б. Симонов, *Государственно- частное партнерство в инновационной сфере, рамочный отчет*. Москва 2003, Декабрь; В. Варнавський, *Государственно-частное партнерство: некоторые вопросы теории и практики*. „Мировая экономика и международные отношения”, 2011, № 9, с. 41-45.

⁶⁵¹ П. Надолішній, *Публічно-приватне партнерство в Україні: теоретико-методологічні засади і умови інституціалізації*. „Теоретичні та прикладні питання державотворення”: зб. наук. праць. Вип. 10, 2012, http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/tppd/2012_10/zmist/R_1/02%20Nadolishni.pdf [доступ 18.04.2018].

З. Балабаєва, А. Колодій, П. Надолішній, Л. Приходченко, О. Пухкал, В. Стрельцов та ін. Проблематика сутності та особливості поняття «приватний сектор» більш ширше висвітлено у працях зарубіжних вчених: О. Афансьєвої, Н. Дмитрієвої, Т. Мусієнко, А. Облонського, Л. Смогунова, М. Бевіра, Ф. Кафаджі, А. Ренда та ін. Віддаючи належне працям даних науковців, слід зазначити, що сучасні ендегенні та екзогенні виклики вимагають переосмислення ролі приватного сектора в національній економіці, в забезпеченні її сталого та цілісного розвитку.

Тому метою даної публікації є обґрунтування основних теоретико-методологічних підходів до визначення ролі приватного сектора в забезпеченні національної безпеки, в реалізації міжсекторальної взаємодії та державно-приватного партнерства.

Поняття «приватний сектор» на сьогодні в українській науковій думці не є досліджено у достатній мірі. Про це свідчить і недостатня правова база використання даного поняття. Так, в статті 1 Закону України «Про державно-приватне партнерство», існує лише визначення терміну «державно-приватне партнерство», що зводиться до співробітництва між державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних органів влади та органів місцевого самоврядування (державними партнерами) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, або фізичними особами-підприємцями (приватними партнерами), що здійснюється на основі договору або порядку встановленому законом та іншими законодавчими актами⁶⁵². Поняття «приватний сектор» Закон обмежує означенням – «приватне партнерство». Попри це відомі вітчизняні економісти не вбачають можливим здійснення державно-приватного партнерства без приватного сектору. Так Б. Данилишин розглядає державно-приватне партнерство як одну з форм взаємодії держави та приватного сектору, що дає кращі можливості отримати бажаний рівень ефективності в реалізації важливих для всієї країни проектів⁶⁵³. Інший вітчизняний вчений К. Павлюк визначає процес державно-приватного партнерства як конструктивну взаємодію держави, приватного сектору, громадянських інституцій в економічній, політичній, соціальній, гуманітарній та іншій сферах. Тому державно-приватне партнерство, на думку вченого, можна розглядати як суспільно-приватне партнерство і не лише в економічній площині⁶⁵⁴. На думку В. Варнавського державно-приватне партнерство виступає як інституційний та організаційний альянс між суспільною владою і приватним сектором з

⁶⁵² Закон України «Про державно-приватне партнерство», <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>

⁶⁵³ Б. Данилишин, *Державно-приватне партнерство – стратегічна форма взаємодії влади і бізнесу*, <http://news.yurist-online.com/news/kmu/2> [доступ 18.04.2018].

⁶⁵⁴ К. В. Павлюк, *Сутність і роль державно-приватного партнерства в соціально-економічному розвитку держави*. „Наукові праці КНТУ. Економічні науки”, 2010, nr 17, с. 10 – 19.

метою реалізації національних, міжнародних і локальних суспільно значущих проєктів⁶⁵⁵. Місце категорії «приватний сектор» в процесі здійснення державно-приватного партнерства визначає вітчизняна дослідниця О. Полякова в якості спільної діяльності з державними органами влади в якості суспільного інституту, що включає в себе сукупність формальних та неформальних правил на основі набору альтернатив поведінки⁶⁵⁶. Таким чином, вчені-економісти не означаючи поняття «приватний сектор» показують його значно ширшою категорією, що виходить далеко за рамки їх професійного пошуку. Попри це Концепція розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013-2018 рр., що схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів 14.08.2013 р. nr 739-р, знову ж таки, не визначає наявності поняття «приватний сектор» в жодному статусі⁶⁵⁷.

В чому ж сутність поняття «приватний сектор», чому ж він не визнається на загальнодержавному рівні? Етимологія поняття «сектор» походить з латині і означає буквально – «те, що розсікає», потім – «те, що відсічене, певна частина відділеного від загального цілого»⁶⁵⁸. Зрозуміло, що дане поняття було запозичено з наукового обігу розвинутих європейських країн та США. Оксфордський тлумачний словник визначає дане поняття як частину економіки держави, що не є під контролем уряду⁶⁵⁹.

Схоже визначення дає і тлумачний словник української мови: «приватний сектор» – економічні об'єкти які знаходяться у приватній власності, належать приватному капіталу⁶⁶⁰. Однак дані визначення не в повній мірі характеризують дане поняття і дещо звужують сферу його використання. Американська дослідниця М. Роуз вважає, що приватний сектор є частиною економічної системи країни, що знаходиться у віданні як окремих приватних осіб, так і компаній, а не уряду. Більшість організацій приватного сектору працюють винятково задля отримання прибутку. Сегмент економіки який знаходиться під контролем уряду називається державним сектором. Благодійні та некомерційні організації економіки, які окремі науковці розглядають як частину громадянського суспільства, формують волонтерський сектор. Проте, на думку М. Роуз, дані сегменти слід розглядати

⁶⁵⁵ В.Г. Варнавський, *Концептуальные экономические и правовые основы концессионной деятельности*, <http://www.irex.ru/puplications/polemika/13/varnansky.html> [доступ 18.04.2018].

⁶⁵⁶ О.М. Полякова, *Державно-приватне партнерство в Україні: проблеми становлення*. „Комунальное хоз-во городов”: науч. – техн. сб. Вип. 87. Техніка, Київ 2009, с.321-322.

⁶⁵⁷ Розпорядження КМУ «Про схвалення концепції розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013-2018 роки». nr 739 – р – ред. Від 14.08 2013, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/739-2013-%D1%80> [доступ 21.04.2018].

⁶⁵⁸ *Национальная энциклопедическая служба*, <http://www.voluntary/dictionary/1267/word/chastny-sector>.

⁶⁵⁹ <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/the-private-sector?q=the+private+sector>.

⁶⁶⁰ *Великий тлумачний словник сучасної української мови* (з дод., допов. та CD), (ред.) В. Т. Бусел. Київ - Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009, с.1303.

як частину приватного сектору⁶⁶¹. В Законі України «Про волонтерську діяльність» - волонтерська діяльність визначається, як добровільна безкорислива соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання безоплатної допомоги. Волонтерська діяльність є формою благодійництва⁶⁶².

Частка приватного сектора переважає у країнах з економічною системою вільного підприємництва, таких як США. І навпаки - у країнах високим рівнем державного управління, таких як Китай, державних сектор переважає в структурі економічних відносин. У багатьох демократично-розвинених країнах, приватні і державні сектори економіки вільно взаємодіють, зокрема в сферах переробки відходів, водного господарства, охорони здоров'я та служб національної безпеки, де надають одні і ті ж послуги. Дуже часто, суб'єкти господарювання можуть переходити з державного сектора в приватний і навпаки. Так, перехід державної форми власності в приватну називають приватизацією, а протилежне переміщення майна та активів від приватного сектору до державного – націоналізація, або муніципалізація, в залежності від органу влади, що бере участь в процесі⁶⁶³.

В Україні, як і в інших пострадянських країнах, приватний сектор, формувався переважно в частині приватизації, що зумовило за відсутності прозорих схем цього процесу значну тінізацію економіки. В окремих випадках, приватний сектор, сформувався в умовах первісного накопичення капіталів без залучення державного, комунального або муніципального майна та активів. Приватизація має свої природні чинники та історичні умови. Для порівняння – проведення приватизації в розвинутих економічних країнах та пострадянських державах здійснювалася по-різному. Якщо уряд М. Тетччер наприкінці 70-х початку 80-х років забезпечив прозорий розпродаж державних підприємств Великої Британії приватним особам. То постсоціалістичних країнах, де існувала загально-народна власність, потрібно було роздержавлення проходило за допомогою реалізації приватизаційних сертифікатів (ваучерів), що забезпечували б кожному громадянину його частку у державній власності. Зокрема, в Україні з 1992 по 1994 рр. програма приватизації проходила шляхом відкриття приватизаційних рахунків в Ощадному банку, а згодом шляхом видачі населенню приватизаційних майнових сертифікатів (ПМС), що надавали право власникам на частину державного майна у вигляді акцій підприємств, що приватизувалися⁶⁶⁴.

⁶⁶¹ *The private sector*, <http://whatis.techtarget.com/definition/private-sector> [доступ 21.04.2018].

⁶⁶² Закон України «Про волонтерську діяльність», <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>[доступ 21.04.2018].

⁶⁶³ *The private sector*, <http://whatis.techtarget.com/definition/private-sector> [доступ 21.04.2018].

⁶⁶⁴ В. П. Решетило, О. Ю. Єгорова, Ю. В. Федотова, *Тексти лекцій з дисципліни «Основи економічної теорії»* (для студентів денної та заочної форм навчання напряму підготовки 6.030601 «Менеджмент»). Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Харків ХНАМГ, 2011, с.31-32

Станом на середину 1997 року приблизно 44 млн. громадян отримали приватизаційні майнові сертифікати, що становило 85% від загальної чисельності населення, у зв'язку з чим термін чинності ПМС неодноразово продовжувалися. Починаючи з 1995 року в умовах системної економічної кризи та гіперінфляції, заощадження українців, що зберігалися в державному ощадному банку та Укрдержстраху різко знецінилися, що зумовило проведення їх індексації шляхом збільшення їх вартості у 2200 разів (Указ Президента України Л. Кучми від 24 листопада 1994). На суму проведеної індексації проводилася видача компенсаційних сертифікатів, які могли б використовуватися для приватизації державного майна (за винятком малої приватизації, приватизації об'єктів незавершеного будівництва, АЗС). Строк дії даних сертифікатів завершився 31 грудня 1997 року⁶⁶⁵.

До квітня 1997 року було випущено на суму 3335 млн гривень компенсаційних сертифікатів і лише 30% було видано громадянам України⁶⁶⁶. Після завершення сертифікатних аукціонів значна кількість приватизаційних сертифікатів зависла в системі аукціонних центрів та банківських установ що їх обслуговували, а процедур їх погашення або повернення населенню не було. Обмінявши сертифікати на акції кілька десятків мільйонів українських громадян були позбавлені вільно реалізовувати належні їм акції, держава грубо порушила фундаментальні права акціонерів⁶⁶⁷. На думку дослідника А. Сірко, що така практика широкомасштабної корпоратизації та приватизації підприємств в Україні фактично не мала соціально-орієнтованої спрямованості а тому дискредитувала ідею трансформації власності в інтересах суспільства. Клас нових власників (приватний сектор - авт.) сформувався переважно за рахунок галузевої регіональної номенклатури адміністрації підприємств, трудових колективів нових та підприємців⁶⁶⁸. Загалом залежно від форм і методів можна умовно виділити три основних етапи здійснення приватизації в Україні:

⁶⁶⁵ Про компенсацію громадянам України втрат від знецінення грошових заощаджень в установах Ощадного банку України та Укрдержстраху: Президент України; Указ від 24.11.1994 nr 698/94; Про продовження терміну видачі приватизаційних майнових сертифікатів та сертифікатів, що видаються на суму індексації грошових заощаджень громадян України в установах Ощадного банку України і колишнього Укрдержстраху: Верховна Рада України; Постанова від 25.09.1997 nr 547/97-ВР

⁶⁶⁶ http://parlament.org.ua/index.php?action=magazine&id=9&ar_id=631&iar_id=610&as=2 [доступ 21.04.2018].

⁶⁶⁷ М. О. Кужель, А.М. Хімченко, *Приватизація та акціонування як основа формування корпоративного сектора: зарубіжний досвід та українські реалії*. „Економіка будівництва та міського господарства”: науковий журнал. Т. 8, nr 4. - Донбас. нац. акад. буд-ва і архіт. Макіївка: 2012, с. 295.

⁶⁶⁸ А. В. Сірко, *Становлення та розвиток корпоративного сектора в перехідній економіці*: Дис. робота на зд. д.е.н.: спец. 080001, КНЕУ. Київ 2005, с. 139.

1. Приватизація – корпоратизація (акціонування) державних підприємств (1991-1994 рр.).

2. Масова сертифікаційна приватизація (1995-1998 рр.).

3. Індивідуальна грошова приватизація (з 1999 року)⁶⁶⁹.

Таким чином, не було досягнуто головної мети приватизації - формування масового власника, тому що близько 7,8 млн. громадян України відмовилися від участі в приватизації в такій формі, а понад 30 млн. робітників які отримали акції своїх приватизованих підприємств одразу продали їх. Більшість тих українців, хто отримав акції – стали формальним власниками, що не отримали доступу до установчих документів акціонованих підприємств та іншої важливої інформації. Приватизація, не стала потужним джерелом поповнення державного бюджету України. За весь трансформаційний період від приватизації в головний кошторис країни надійшло майже 1,5 млрд. дол. США, що безумовно не відповідає обсягам реальної вартості проданих об'єктів державної власності⁶⁷⁰. Якщо порівняти з сусідньою країною – Угорщиною, що значно поступається Україні територією та соціально-економічними ресурсами, то сума отриманих від приватизації коштів склала понад 6 млрд. дол. США⁶⁷¹.

Провальною, також, можна назвати і приватизацію великих та середніх держпідприємств. Керівництво таких підприємств спрямовувало прибутки не на розвиток, а на швидке отримання прибутку шляхом особистого збагачення. Тому на більшості підприємствах не проводилася реструктуризація і як наслідок прискорення занепаду через зростання високої енерго- та матеріалу місткості продукту, скорочення обсягів капітальних вкладень, відсутність контролю якості, нехтування потребами споживачів відсутність довгострокових господарських зав'язків та руйнування гуртової та роздрібною торгівлі. Грошова приватизація також спричинила негативні наслідки через відсутність реальних конкурсних умов, що неодноразово призводило до зловживання та отримання найпривабливіших об'єктів державної власності вже сформованою фінансовою елітою, котра утримувала стійкі позиції у владних і політичних структурах. Тому, новоявлені українські мільйонери, котрі сформували свій капітал на перших двох етапах приватизації примножили його, використовуючи різні незаконні схеми, за відсутності дієвого регулювання процесу роздержавлення збоку органів державної влади. Як наслідок, відбувалося уповільнення темпів приватизації в Україні,

⁶⁶⁹ Л. С. Головова, *Інституціональні проблеми розвитку корпоративних процесів в економіці України*. „Соціально-економічні проблеми і держава”, 2011. Вип. 1 (4), <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11glsveu.pdf> [доступ 21.04.2018].

⁶⁷⁰ И. Марко, *Сколько стоит Украина? Или почему украинские предприятия продают за бесценок?* „Фондовый рынок”, 2003, № 45, с. 21.

⁶⁷¹ Л. С. Головова, *Інституціональні проблеми розвитку корпоративних процесів в економіці України*. „Соціально-економічні проблеми і держава”, 2011. Вип. 1 (4). <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stores/pdf/2011/11glsveu.pdf> [доступ 21.04.2018].

з одного боку, через тривалу боротьбу між різними фінансовими політичними угрупованнями за контроль над найпривабливішими підприємствами, а з іншого боку – нехтування проблемами решти підприємств. Тип взаємодії бюрократій і приватного капіталу, що склався в Україні, визначив форми зростання приватного капіталу, а саме шляхом консолідації навколо регіональних центрів влади: так утворилися тісно пов'язані з владними (політичними структурами) промислово-фінансові групи, що дістали назву олігархічних угруповань та регіональних кланів⁶⁷².

Поява нових приватних власників була одним з чинників подолання глибокої системної кризи 1990-х років. З 2000 по 2003 рр. реальний валовий внутрішній продукт в Україні зріс на 30%, обсяг продукції і промисловості на 59%, сільського господарства на 10%, експорт товарів і послуг на 79,8%, доходи населення на 120,8%⁶⁷³. Отже, приватний сектор в Україні, сформувався за умов порушення громадянських прав і свобод та при тісній взаємодії з органами державної влади.

Ще в січні 1997 року Верховна Рада України затвердила Постанову «Про концепцію (основи державної політики) національної безпеки України», що зводилася до рекомендацій вищим органам влади та управління держави подавати на розгляд законодавчого органу проекти та законів про національну безпеку України і про Раду національної безпеки і оборони України⁶⁷⁴. Лише в Червні 2003 року був прийнятий Закон України «Про основи національної безпеки України», де вперше було визначено терміни «національна безпека» та «національні інтереси»⁶⁷⁵. Де декларувалася «захищеність» життєво-важливих інтересів людини і громадянина, забезпечення захисту прав власності фондових ринків і обігу цінних паперів, торгівлі та підприємницької діяльності³⁵... В якості національних інтересів цей Закон визначав – «життєво-важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні»³⁵... Стаття 3 цього Закону визначила об'єктом національної безпеки людину і громадянина – їхні конституційні права і свободи – на першому місці перед суспільства та державою. Суб'єктами забезпечення національної безпеки – вищі органи державного управління, місцеві державні

⁶⁷² А.В. Сірко, *Роль корпоративного в сучасні й трансформації економіки*, „Економіка та підприємництво: стан та перспективи”: збірн. наук. праць. Київський національний торговельно-економічний університет, Київ 2002, с. 172-173.

⁶⁷³ *Інформація про хід приватизації державного майна в Україні за 2003 р.* /фонд державного майна України. „Державний інформаційний бюлетень про приватизацію”, 2004, nr 3 (139), с. 15.

⁶⁷⁴ Постанова Верховної Ради України «Про концепцію (основи державної політики) національної безпеки України»: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3/97-%D0%B2%D1%80> [доступ 21.04.2018].

⁶⁷⁵ Закон України «Про основи національної безпеки України»: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15> [доступ 21.04.2018].

адміністрації та органи місцевого самоврядування, а на останньому місці – громадяни України і об'єднання громадян⁶⁶. Поняття «приватний сектор» - в безпековому законодавстві України відсутнє, немає його і в стратегії «Національної безпеки України», нова редакція якої затверджена в травні 2015 року⁶⁷.

Однією з проблем країн з перехідною економікою є взаємозалежність приватного і державного секторів, що призводить до тінізації економіки та реалізації корупційних схем. Повноважні представники приватного сектору не обмежуються отриманням прибутку з реалізації засобів та активів, але й дуже часто впливають на реалізацію державної політики, що звісно негативно позначилося на реалізації національної безпеки України в цілому.

Навіть в економічно розвинутих країнах наявний опосередкований вплив приватного сектору на ключові державні інститути, що є загрозою національної безпеки. Так, в США в 1999 р. був прийнятий Закон Гремма-Ліча-Блайлі, який послабив обмеження комерційних банків на інвестиційну діяльність⁶⁷⁷.

Моделі публічно-приватного партнерство, як чинника реалізації Національної безпеки на сьогодні, в економічно розвинутих країнах світу відходить на задній план, поступаючись більш новим прогресивнішим моделям суспільного партнерства та приватного регулювання, що залучає до участі у відносинах, окрім приватного та державного секторів, ще й інститути громадського суспільства. На думку старшого наукового співробітника Інституту світової політики А. Петерса, Україні треба відмовлятися від існуючих моделей публічно-приватного партнерства, адже такі моделі стимулюють розвиток корупції⁶⁷⁸.

Приватний сектор в сучасних умовах може активно співпрацювати із громадянським суспільством без активної участі держави, найпоширенішою моделлю такої співпраці є суспільно-приватне партнерство. У вітчизняній інтерпретації суспільно-приватне партнерство як визначення застосовується до двох різних процесів. Перший підхід визначається в трактуванні суспільно-приватного партнерства як дослівний переклад російського терміну «общественно-частное партнерство», що відповідно, перекладався з англійського поняття «Public-Private Partnership». Другий підхід – розмежування двох англійських понять «Public-Private Partnership» та «Social-Private Partnership». Отже, термін «Public-Private Partnership», на нашу думку, українською мовою слід

⁶⁷⁶ Указ Президента України «Про рішення Ради з національної безпеки і оборони України від 06 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України», <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> [доступ 21.04.2018].

⁶⁷⁷ F.Cafaggi, A.Renda, *Public and Private Regulation Mapping the Labyrinth*, <https://www.ceps.eu/publications/public-and-private-regulation-mapping-labyrinth> [доступ 25.04.2018].

⁶⁷⁸ А. Аслунд Петерсон, *Приватно-державне партнерство в Україні – найкоротший шлях до корупції*, www.ukrinform.ua/rubric-politics/1907296 [доступ 25.04.2018].

перекладати, як публічно-приватне партнерство, яке в повній мірі використовує активи та ресурси приватного сектору та можливості органів державної влади (місцевого самоврядування) в реалізації значимих для Національної безпеки соціальних проектів. Це можуть бути аеропорти, електростанції або інші об'єкти інфраструктури, лікарні, школи, дороги, тощо⁶⁷⁹.

Термін Social-Private Partnership ми перекладаємо як соціально-приватне партнерство – виступає якісно новою моделлю співпраці приватного сектора і громадянського суспільства без прямої участі державних інститутів. Приватний сектор виступає в новій якості – соціального підприємництва. Соціальне підприємництво вид підприємницької діяльності, що ставить собі за мету не скільки отримання прибутку, а задоволення соціальних потреб населення. Таку діяльність можна порівняти з роботою громадських організації та об'єднань, що є представниками громадянського суспільства які також пріоритетом визначають свою соціальну місію. Соціальні підприємства в економічно розвинутих країнах займають порівняно невелику нішу серед приватних та державних, проте користуються підтримкою населення. Приватний і державний сектори шукають можливостей надання вільних зон для соціального підприємництва, зокрема в тих напрямках, де ні державний, ні приватний сектор не можуть конкурувати, наприклад надання соціальних послуг в медицині, надання правової та консультативної допомоги. Приватний сектор поступається пріоритетом соціальному підприємництву у волонтерських програмах. На відміну від комерційного підприємництва де головну роль в управлінських процесах відіграють акціонери, соціальне підприємництво здійснюють довірені особи⁶⁸⁰.

Поряд з тим, приватний сектор, може співпрацювати з інститутами громадянського суспільства напряму для спільного вирішення пріоритетних завдань. Приватний сектор покладається на ресурси громадських організацій і встановлює взаємовигідні партнерські відносини в реалізації маркетингової політики, просування своїх продуктів та послуг на ринок. Організації громадянського суспільства розглядають на приватний сектор в якості ресурсу для виконання своїх статутних завдань⁶⁸¹. Американська дослідниця Д. Ашман визначає цей тип взаємовідносин приватного сектора та організацій громадянського суспільства – як стратегічне партнерство⁴². Міжнародні фінансові інституції такі як Світовий Банк, ООН, пропонує стратегії приватного партнерства як рецепти реформування для країн, що розвиваються. Гранти і програми цих

⁶⁷⁹ M. Rouse, *Definition Public-private partnership (PPP)*, <http://searchcio.techtarget.in/definition/Public-private-partnership-PPP>.

⁶⁸⁰ Ray Mills Social Private Partnerships – innovation in public service delivery, <http://www.pwc.com/gx/en/industries/government-public-services/public-sector-research-centre/united-kingdom/social-private-partnerships.html> [доступ 25.04.2018].

⁶⁸¹ Darcy Ashman *Civil Society Collaboration with Business: Bringing Empowerment Back in*, <http://isiarticles.com/bundles/Article/pre/pdf/5257.pdf> [доступ 25.04.2018].

поважних міжнародних організацій спрямовані як на оздоровлення приватного сектору, так і на розвиток громадянського суспільства⁶⁸², що є важливим пріоритетом реалізації політики Національної безпеки будь якої розвинутої країни.

Нова якість ефективного державного управління в розвинутих демократичних країнах в повній мірі реалізує себе лише за умов коли приватний сектор співпрацює з державними інституціями і громадянським суспільством. Цей процес має визначення англійською мовою “governance”, вітчизняні дослідники перекладають як «демократичне врядування». По суті, поняття демократичне врядування вийшло за межі міжсекторальної співпраці і стало повноправним управлінським процесом, що розподілений серед більш широкої групи інститутів та сфер впливу ніж це було у минулому. За умов здійснення врядування жоден з учасників не може повністю або одноосібно королювати результати управлінської діяльності. Демократичне врядування здійснюється шляхом організації загальних переговорів між державними структурами, приватним сектором, та інститутами громадського суспільства для ухвалення політичного рішення, що задовольняє усі сторони угоди. Демократичне врядування не тільки відрізняється від ієрархічних моделей управління, воно більш ефективне для вироблення рішень із загальних питань національної безпеки демократичної країни⁶⁸³.

Приватний сектор відіграє і буде відігравати ключову роль в забезпеченні національної безпеки країни. За твердженням відомого австрійського економіста Ф. фон Хайека приватний сектор сформулювався природним шляхом без будь-якої спрямованої сили, але від його існування залежить добробут суспільства. В основі своєї внутрішньої логіки він немає нічого спільного з морально-етичними нормами, проте, виступає гарантією найважливішої ліберальної цінності – свободи особистості⁶⁸⁴. Ключовою характеристикою належності до приватного сектора є наявність приватної власності. Приватний власник має повне право здійснювати з об'єктом своєї власності діяльність, котру він вважатиме за необхідну⁶⁸⁵. Як бачимо представництво приватного сектора є досить широким. Стейкхолдери (представники зацікавлених сторін), приватного сектору в житті демократично розвинутих країн є досить впливовими та організованими групами. Традиційно, приватний сектор взаємодіє з державним. Форми взаємодії безпосередньо пов'язані з особливостями економічного устрою тієї чи іншої

⁶⁸² Ibidem.

⁶⁸³ З. В. Балабаєва, *Демократичне врядування: поняття та сутність*, „Актуальні проблеми державного управління”: збірник наукових праць. Вип. 3 (31). Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2007, с.5.

⁶⁸⁴ *Історія економічних учень: підручник* / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка ; за ред. В. Д. Базилевича. Київ: Знання, 2004, с. 1003-1004.

⁶⁸⁵ В. Базилевич, В. Ільїн, *Інтелектуальна власність: підручник*. Київ.: Знання, 2006. с. 412.

країни. Аналізуючи досвід економічно розвинутих країн, ми можемо припустити, що державно-приватне партнерство, як форма взаємодії двох секторів переросла в публічно-приватне партнерство.

Щодо України, то відносини приватного та державного секторів залишаються на рівні законодавчого регламентування. Державний сектор, як визнають більшість вітчизняних вчених, досі не вийшов з тіні командно-адміністративної системи управління, що характеризує ще радянський тип державотворення. Приватний сектор в Україні, як ми уже зазначали, формується шляхом прямої взаємодії з правлячою елітою, за не зовсім справедливою і зрозумілою приватизацією, що здійснюється з моменту проголошення незалежності. Приватний сектор за будь-яких умов повноцінно та взаємовигідно може взаємодіяти з громадянським суспільством. Громадський сектор не лише партнер приватного, а й клієнт, споживач. Інтереси цих секторів, подекуди збігаються. Тому в економічно розвинутих країнах на сучасному етапі визначилися напрями діяльності характерні для обох секторів. Внаслідок такого обміну, ми отримали поняття - соціальне підприємництво, волонтерство. Зрештою, навіть в країнах, що розвиваються є спільні для цих двох секторів поняття - наприклад «тіньова економіка». «Тіньова економіка» розвивається за межами прямого впливу держави, однак за підтримки багатьох верств суспільства.

Нова парадигма державного управління, де приватному сектору поряд з державним та громадянським надається рівноправна можливість прийняття управлінських рішень, важливих для держави і суспільства. Демократичне врядування збільшує можливості приватного сектору та одночасно не применшує його відповідальність. Врядування як комплексна модель міжсекторальної співпраці поступово адаптується і в країнах з перехідною економікою, де роль і значення приватного сектору в суспільно-державних процесах буде лише зростати.

Нова стратегія національної безпеки України від 6 травня 2015 року хоча і не вбачає пріоритетність внутрішніх викликів над зовнішніми загрозами, проте в загальних положеннях визнає неефективною модель державного управління в країні, що сформувалася з часу проголошення її незалежності. Приватний сектор, як юридичний термін, знову не обумовлений в цьому важливому документі, проте проголошує ключовою умовою нової якості забезпечення економічної безпеки України – деолігархізацію, демонополізацію і дерегуляцію економіки шляхом захисту економічної конкуренції, спрощення та оптимізації системи оподаткування, та формування сприятливого бізнес клімату. Проблема переходу державного управління на якісно нову модель – демократичне врядування, стратегія Національної безпеки України не розглядає, а запозичення передового досвіду демократично розвинутих країн зводиться лише до забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов до вступу

в НАТО. Щодо реалізації поняття «сектор» в тексті Стратегії то воно візуалізується лише в якості об'єднання державних інститутів безпеки і оборони (сектор безпеки та оборони). У п. 4.5 стратегії реформування системи державного управління не передбачає докорінної реформи державного сектору, а зводиться до чотирьох першочергових заходів, жоден з котрих не трансформується в механізм реалізації⁶⁸⁶. На нашу думку, лише докорінна зміна системи державного управління та перехід її на модель демократичного врядування дозволить приватному сектору стати повноцінною частиною системи Національної безпеки України. Адже приватний сектор формує основну частину економічного активного населення країни – середній клас, на плечі котрого покладена уся система Національної безпеки будь якої демократичної країни.

Перспективи подальших наукових досліджень нами вбачаються у реформуванні існуючої в Україні моделі державного управління шляхом застосування моделей демократичного врядування, де чільне місце відводиться приватному сектору. Завдяки появі та розвитку даної концепції приватний сектор стане об'єктом дослідження не лише економічної, правової та управлінської сфери, а й фундаментом національної безпеки України.

Література:

1. Базилевич В., Ільїн В., *Інтелектуальна власність*. Знання, Київ 2006.
2. Балабаєва З. В., *Демократичне врядування: поняття та сутність*. „Актуальні проблеми державного управління: збірник наукових праць”. Вип. 3 (31). Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2007.
3. Варнавський В., *Государственно-частное партнерство: некоторые вопросы теории и практики*. „Мировая экономика и международные отношения”, 2011, nr 9.
4. Варнавський В.Г., *Концептуальные экономические и правовые основы концессионной деятельности*, <http://www.irex.ru/puplications/polemika/13/varnansky.html>
5. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* (з дод., допов. та CD)/ уклад. і ред. В. Т. Бусел. Київ - Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009.
6. Головкова Л. С., *Інституціональні проблеми розвитку корпоративних процесів в економіці України*. „Соціально-економічні проблеми і держава”, 2011. Вип. 1 (4). <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11glsveu.pdf>
7. Гриценко Л.Л., *Концептуальні засади державно-приватного партнерства*. „Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)”, 2010, nr 1(48).

⁶⁸⁶ Указ Президента України «Про рішення Ради з національної безпеки і оборони України від 06 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України», <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> [доступ 25.04.2018].

8. Данилишин Б., *Державно-приватне партнерство – стратегічна форма взаємодії влади і бізнесу*, <http://news.yurist-online.com/news/kmu/2>
9. <http://whatis.techtarget.com/definition/private-sector>
10. http://parlament.org.ua/index.php?action=magazine&id=9&ar_id=631&iar_id=610&as=2
11. Закон України «Про волонтерську діяльність», <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>
12. Закон України «Про державно-приватне партнерство», <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.
13. Закон України «Про основи національної безпеки України», <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
14. Запатріна І., *Державно-приватне партнерство, як фактор економічного зростання та проблеми його розвитку в Україні*. „Економіст”, 2011, nr 3 .
15. Запатріна І.В., *Публічно-приватне партнерство в Україні: перспективи застосування для реалізації інфраструктурних проєктів і надання публічних послуг*. „Економіка і прогнозування”, 2010, nr 4.
16. Золотых Н., Симонов Б., *Государственно- частное партнерство в инновационной сфере, рамочный отчет*. Москва 2003, Декабрь.
17. *Інформація про хід приватизації державного майна в Україні за 2003 р.* [текст]/ фонд державного майна України. „Державний інформаційний бюлетень про приватизацію”, 2004, nr 3 (139).
18. *Історія економічних учень*. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка; за ред. В.Д. Базилевича. Знання, Київ 2004.
19. Кужелєв М. О., Хімченко А.М., *Приватизація та акціонування як основа формування корпоративного сектора: зарубіжний досвід та українські реалії*. „Економіка будівництва та міського господарства”: науковий журнал. Т. 8, nr 4. Донбас. нац. акад. буд-ва і архіт. Макіївка 2012.
20. Марко І., *Скільки стоить Україна? Или почему украинские предприятия продают за бесценок?* „Фондовый рынок”, 2003, nr 45.
21. Надолішній П., *Публічно-приватне партнерство в Україні: теоретико-методологічні засади і умови інституціалізації*. „Теоретичні та прикладні питання державотворення”: зб. наук. праць. Вип. 10. 2012, http://www.nbu.gov.ua/e-journals/tppd/2012_10/zmist/R_1/02%20Nadolishni.pdf
22. *Національная энциклопедическая служба*, <http://www.voluntary/dictionary/1267/word/chastnyi-sector>.
23. Павлова Г., *Державно-приватне партнерство: аналіз світового досвіду та шляхи розвитку в Україні*. „Публічне управління: теорія та практика”: зб. наук. Праць, 2011, nr 3.
24. Павлюк К.В., *Розвиток державно-приватного партнерства у сфері житлово-комунального господарства в Україні*. „Економіка промисловості”, 2010, nr 49.
25. Павлюк К. В., *Сутність і роль державно-приватного партнерства в соціально-економічному розвитку держави*. „Наукові праці КНТУ. Економічні науки”, 2010, nr 17.

26. Петерсон А. А., *Приватно-державне партнерство в Україні – найкоротший шлях до корупції*, www.ukrinform.ua/rubric-politics/1907296.
27. Полякова О.М., *Державно-приватне партнерство в Україні: проблеми становлення*. „Комунальное хоз-во городов: науч. – техн. сб.” Вип. 87. Техніка, Київ 2009.
28. Постанова Верховної Ради України «Про концепцію (основи державної політики) національної безпеки України» <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3/97-%D0%B2%D1%80>.
29. *Про компенсацію громадянам України втрат від знецінення грошових заощаджень в установах Ощадного банку України та Укрдержстраху*: Президент України; Указ від 24.11.1994 nr 698/94.
30. Про продовження терміну видачі приватизаційних майнових сертифікатів та сертифікатів, що видаються на суму індексації грошових заощаджень громадян України в установах Ощадного банку України і колишнього Укрдержстраху: Верховна Рада України; Постанова від 25.09.1997 nr 547/97-ВР.
31. Решетило В. П., Єгорова О. Ю., Федотова Ю. В., *Тексти лекцій з дисципліни «Основи економічної теорії»* (для студентів денної та заочної форм навчання напряму підготовки 6.030601 «Менеджмент»). Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Харків ХНАМГ, 2011.
32. Розпорядження КМУ «Про схвалення концепції розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013-2018 роки». nr 739 – р – ред. Від 14.08 2013 <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/739-2013-%D1%80>.
33. Сірко А. В., *Становлення та розвиток корпоративного сектора в перехідній економіці*: Дис. робота на зд. д.е.н.: спец. 080001, КНЕУ. Київ 2005.
34. Сірко А.В., *Роль корпоративного в сучасній трансформації економіки*. „Економіка та підприємництво: стан та перспективи”, збірн. наук. Праць. Київський національний торговельно-економічний університет, Київ 2002.
35. Солодовнік О.О., *Публічно-приватне партнерство в контексті реформування економіки України*, http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_127/35.pdf.
36. Cafaggi F. and Renda A., *Public and Private Regulation Mapping the Labyrinth*, <https://www.ceps.eu/publications/public-and-private-regulation-mapping-labyrinth>.
37. *Darcy Ashman Civil Society Collaboration with Business: Bringing Empowerment Back*, <http://isiarticles.com/bundles/Article/pre/pdf/5257.pdf>.
38. <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/the-private-sector?q=the+private+sector>.
39. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.
40. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/739-2013-%D1%80>.
41. *Margaret Rouse Definition Public-private partnership (PPP)*, <http://searchcio.techtarget.in/definition/Public-private-partnership-PPP>.
42. Указ Президента України «Про рішення Ради з національної безпеки і оборони України від 06 травня 2015 року „Про Стратегію національної безпеки України”», <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.